FRANCISC PALL

Inochentie Micu-Klein

Exilul la Roma

1745-1768

Volumul I

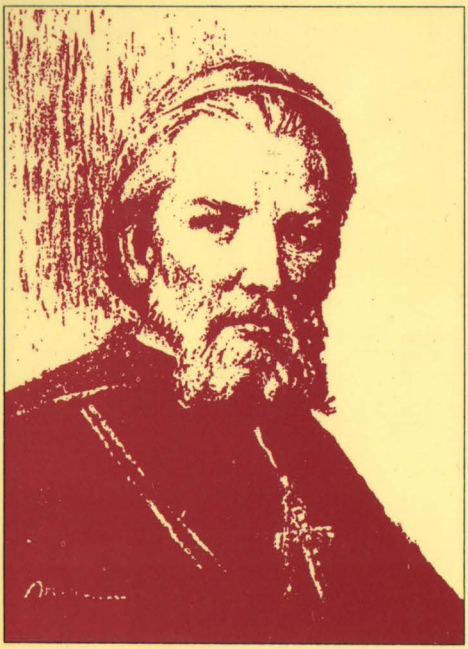

Fundaţia Culturală Română

FRANCISC PALL

Inochentie Micu-Klein

Exilul la Roma

1745-1768

© Fundaţia Culturală Română, 1997
© Editura „Viaţa Creştină“
ISBN: 973-577-104-7

FRANCISC PALL

Inochentie Micu-Klein

Exilul la Roma
1745-1768

Studiul *Exilul lui Inochentie Micu-Klein la Roma (1745-1768)*,
selecţia şi transcrierea documentelor, aparat critic de
FRANCISC PALL

Cuvânt înainte de
ÎPS LUCIAN MUREŞAN

Prefaţă de
POMPILIU TEODOR
membru corespondent al Academiei Române

Ediţie îngrijită şi indice de
LADISLAU GYÉMÁNT

CENTRUL DE STUDII TRANSILVANE
FUNDAŢIA CULTURALĂ ROMÂNĂ
Cluj-Napoca, 1997

Lucrare editată cu sprijinul
Băncii Naţionale a României
şi al
Departamentului Informaţiilor Publice,
cărora le adresăm şi pe această cale
cuvenitele mulţumiri.

Coordonator de ediţie: Tudor Vlad
Redactori: Vasile Sălăjan, Vasile Grunea, Virgil Leon
Coperta: Adrian Moldovanu
DTP: Zoe Herdlicska, Adrian Moldovanu

Cuvânt de mulțumire și binecuvântare

BINECUVÂNTATĂ FIE ÎN VECI ZIUA aleasă de Domnul mântuirii noastre - 4 iunie 1728! Atunci, în Sinodul Bisericii Române din Transilvania, unită cu Biserica Romei, a fost propus, între cei trei candidați la scaunul episcopal vacant, studentul teolog Ion Micu din Sadul Sibiului.

Ion Micu a devenit - după călugărire, sfințire ca episcop și înnobilare - Inocențiu Micu-Klein, cea mai puternică personalitate politică a poporului românesc din secolul al XVIII-lea (cf. acad. David Prodan) și stă, până azi și în vecii vecilor, model de dăruire pentru biserica sa și pentru poporul care l-a născut.

Perioada Inocențiu Micu-Klein din istoria românilor a fost cu adevărat providențială, căci „fenomenul românesc" începe cu el și se amplifică treptat, din secol în secol, istoria devenirii noastre fiind structurată pe intuiția lui cu valoare profetică. Indiferent de unde și cum - zice Nicolae Iorga - a ajuns la ideile lui, - desigur prin harul lui Dumnezeu cel Preaînalt -, ele rămân pietre de temelie la edificiul conștiinței social-politice a națiunii. Nimeni, nici un cărturar, român sau străin, nu-i contestă marelui nostru înaintaș acest loc în istorie. Inocențiu Micu-Klein rămâne pe veci întreg, monumental și unic. Prin el, de la Bunul Dumnezeu, cum spune Psalmistul (Psalm 17, vers. 30), poporul cel smerit a fost mântuit, iar ochii celor trufași au fost umiliți. Iar el, marele Vlădică al neamului, și-a dus viața ca și cum s-ar fi legat prin jurământul aceluiași Psalmist (Psalm 136, vers. 6): să se lipească limba mea de gâtlejul meu, de-mi voi uita de tine, Sioane - adică de neamul său.

Cartea de față dă mărturie în plus despre neostenita și puțin cunoscuta activitate a marelui Inocențiu din exilul său de 24 de ani în Cetatea Eternă. Istoricul Francisc Pall, credincios al Bisericii Române Greco-Catolice, și-a dedicat zeci de ani din viață pentru a descoperi și a pune în circulație corespondența episcopului din perioada exilului, răscolind arhivele cu priceperea și răbdarea celor ce caută acul în carul cu fân... Cât a reușit să afle (puțin va mai fi rămas pierdut!) stă acum sub ochii noștri. De unde vedem iar cât de mare a fost Inocențiu chiar și în... greșeli! Ni se dezvăluie din corespondență însă, nu atât slăbiciuni firești ale omului, cât ardoarea de a-și apăra drepturile și demnitatea, considerându-le drepturile și demnitatea bisericii sale și ale poporului său. Nimeni - până la el - n-a lăsat asemenea documente-mărturii ale disperării că *nu este înțeles*. Nici nu putea fi: concepția lui asupra viitorului neamului său - și, în el, al bisericii sale - depășea bizareriile epocii și anticipa, cu o jumătate de veac cel puțin, marea Revoluție Franceză care a deschis larg

orizontul afirmării libertății naționale. În mâna lui Inocențiu, credința - ca a poporului ales, ținut în robia babilonică - s-a transformat în adevărat arsenal pus în slujba cauzei naționale. Între precursorii Unirii naționale de la 1 Decembrie 1918, Inocențiu ar merita așezat în istorie lângă Mihai Viteazul. Iar cuvintele sale dintr-o cunoscută și mereu citată epistolă, care a plăcut atât de mult lui Blaga, - „nu poți învia cu adevărat decât în pământul patriei" -, rămân cea mai mișcătoare profesiune de credință a unui patriot din întreaga literatură epistolară românească.

De aceea, cuvine-se binecuvântarea noastră peste uriașa muncă a neuitatului autor al acestei cărți de referință în istoriografia națională! Mulțumiri profunde tuturor celor care s-au străduit s-o vadă tipărită în limba română în care a fost scrisă: doamnei Edith Pall, soția autorului; Asociației „Arbeitskreis für Siebenbürgische Landeskunde e.V. Heidelberg", prin dl Konrad Gustav Gündisch, fost student și colaborator al autorului; Editurii noastre „Viața Creștină", care a obținut manuscrisul original prin osteneala Mons. Octavian Bârlea, conducătorul Misiunii Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică, din München; și, nu în ultimul rând, Fundației Culturale Române, conduse de scriitorul acad. Augustin Buzura, care, prin Centrul de Studii Transilvane din Cluj-Napoca, a făcut posibilă apariția acestei bine venite lucrări, acum când întâmpinăm comemorarea celor trei veacuri de la Unirea în credință a românilor din Transilvania cu Biserica Romei, Cetatea Eternă a ființei noastre naționale și a Bisericii Universale, a Celui ce s-a făcut om pentru Mântuirea neamului omenesc, Domnul nostru Isus Cristos...

Tuturor, lucrători, binevoitori și cititori, binecuvântarea noastră arhierească!

Blaj, 12 ianuarie 1997

† LUCIAN MUREȘAN
Arhiepiscop și Mitropolit
al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică

Istoricul Francisc Pall și exilul lui Inochentie Micu

PERSONALITATEA ISTORICULUI FRANCISC PALL REVINE în actualitatea istoriografică printr-o carte căreia autorul i-a dedicat ultimii ani ai vieții. Ea a fost, de altfel, publicată în limba germană, într-o versiune prescurtată, sub titlul *Ein Siebenbürgischer Bischof in Römischen Exil: Inochentie Micu-Klein (1745-1768)*. Elaborată încă la Cluj, lucrarea a fost inițiată în timpul studiilor sale la Roma, când Francisc Pall a cules cele dintâi informații din arhivele romane, pe care le-a augmentat în răstimpuri, în rarele ocazii ce i s-au ivit. Pe temeiul acestor prime informații, a completat dosarul exilului episcopului Inochentie prin intermediul Monseniorului Octavian Bârlea, care a venit în întâmpinarea solicitărilor făcute pentru a obține documentația necesară studiului. Astfel, datorită investigațiilor sale, a izbutit să colecționeze o informație de o rară bogăție, grație căreia a fost în măsură să conceapă lucrarea în temeiul unor „noi materiale de arhivă din țară și străinătate despre exilul la Roma al lui Inochentie Micu-Klein, marele luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, ca și despre starea socială, politică și cultural-religioasă a acestora la mijlocul secolului al XVIII-lea, legată de lupta susținută de el".

Manuscrisul, elaborat încă în 1979, dată la care profesorul pleca, la rândul său, pe drumul exilului, în Germania, a trebuit să primească avizele necesare pentru a putea fi scos din țară. Cartea cuprindea două părți distincte: un studiu amplu, de fapt o monografie asupra exilului marelui episcop și om politic, și o substanțială anexă documentară. Ajuns în Germania, a încercat publicarea lucrării; a și reușit la o editură germană, într-o ediție în care, din motive de spațiu, au intrat doar o parte din documentele anexate. Selecția a făcut-o profesorul însuși, desigur cu regretul că dosarul integral al problemei rămânea să fie valorificat la o dată incertă.

Între timp, datorită strădaniei unui fost elev, domnul Iacob Mârza, astăzi conferențiar la Universitatea „1 Decembrie 1918" din Alba-Iulia, s-a efectuat publicarea în mare măsură a studiului în prestigioasa revistă *Apulum*. Astfel, lucrarea a intrat în circuitul științific, deschizând noi direcții de cercetare a unei epoci care a coincis cu formularea programului politic național al românilor din Transilvania. Fiind primul cititor al lucrării, datorită faptului că profesorul mi-a solicitat, cu aprobarea șefului de catedră de atunci, un referat, am scris acel text sub presiunea timpului și a momentului dramatic pe care cu toții îl traversam. Am parcurs manuscrisul cu reală emoție, determinată de valoarea contribuției și totodată înregistrând intensa participare afectivă a profesorului Pall la scrierea acestui capitol major din istoria românilor ardeleni. Referatul,

pe care l-am conceput şi iscălit, sublinia aprecierea fostului student faţă de opera unui ilustru savant, care a ţinut să-şi încheie cariera cu un omagiu adus naţiunii şi bisericii cărora le aparţinea.

Astăzi, după publicarea versiunii germane, în intenţia de a da la lumină lucrarea în limba în care a fost scrisă, dimpreună cu documentele în totalitatea lor, încercăm o reală satisfacţie la gândul că o cercetare realmente de ţinută ştiinţifică are şansa de a fi citită de oameni interesaţi de trecutul nostru comun, indiferent de confesiune şi mistificări diletante sau, pur şi simplu, intenţionate.

Aprecierea lucrării lui Francisc Pall este cu putinţă în măsura în care o privim din unghiul operei de ansamblu a profesorului şi cercetătorului, cel care a ilustrat istoriografia română şi generală prin studii de amplă respiraţie şi rigoare ştiinţifică. Format în ambianţa istoriografiei române interbelice, ca elev al profesorului Constantin Marinescu, s-a integrat în cercetările efectuate în domeniul istoriei generale, promovate, în special, de Nicolae Iorga şi continuate de elevii săi, printre care Gheorghe I. Brătianu şi Constantin Marinescu merită să fie evocaţi. De fapt, Francisc Pall a colaborat la revista lui Nicolae Iorga, direcţionată din 1941 de Brătianu, şi a fost discipolul lui Constantin Marinescu, la rându-i elev al marelui istoric şi creator de şcoală la Universitatea „Regele Ferdinand".

Deoarece Francisc Pall nu a fost un istoric oficial, numele lui a fost mai puţin circulat, uneori ignorat sau nesocotit, tocmai pentru că a rămas credincios exigenţelor ştiinţifice. Acesta este şi motivul pentru care încercăm să creionăm un profil al istoricului, având în obiectiv o mai bună înţelegere a cărţii care vede acum lumina tiparului în completitudinea ei. Profilul savantului poate să constituie un exemplu şi astăzi, când istoriografia română este în căutarea propriei identităţi, într-o vreme în care se prelungesc, fără şanse, diletantisme impregnate uneori de spirit confesional sau de reminiscenţe ale unui romantism desuet.

Născut la 24 noiembrie 1911 într-o familie greco-catolică, Francisc Pall a urmat studiile liceale la Carei, iar cele universitare la Cluj, la Universitatea „Regele Ferdinand", între anii 1929 şi 1933. A obţinut doctoratul în litere, istorie şi bizantinologie (1936), pentru ca apoi să frecventeze ca „auditor" liber la École de Chartres (1937-1938), ca membru al Şcolii Române de la Paris, după un sejur la Roma, la Accademia di Romania (1934-1936). Cu aceste prilejuri, oferite generos de Constantin Marinescu, în atmosfera italiană, romană sau sorbonardă, pariziană la École des Hautes Études, s-a format în contact cu mari profesori ca Ferdinand Lot, urmând prelegerile lui Alain de Boüard în domeniul diplomaticii într-un moment de strălucire a istoriografiei medievale. La Berlin, frecventează seminariile lui Robert Holzmann şi Fritz Rörig. Anii petrecuţi pe meridianele istoriografice europene au fost formativi pentru viitoarea carieră ştiinţifică a profesorului, care a beneficiat de ambianţa medievisticii europene la nivelul a trei şcoli istorice de vârf. Formaţia iniţială, punctul de plecare pentru ceea ce a desăvârşit în Occident, s-a datorat semi-

narului condus de Constantin Marinescu la Cluj, un adevărat laborator în care s-au pregătit viitorii medievişti ce vor ilustra, mai târziu, istoriografia română, maghiară şi germană transilvăneană.

Cariera didactică a lui Francisc Pall a urmat drumul obişnuit, debutând ca secretar bibliotecar la Institutul de Istorie Universală, apoi asistent din 1936 până în 1944. Paralel, a suplinit conferinţa de istorie medievală (1941-1944), pentru ca în 1944 să promoveze la gradul didactic de conferenţiar titular. Din 1962, a onorat postul de profesor titular provizoriu, ajungând în cele din urmă, în 1964, titularul disciplinei, profesor emerit şi conducător de doctorat în domeniul istoriei medievale universale.

Format în disciplina severă a studiilor medievale, specialist reputat prin pregătirea şi studiile publicate, profesorul Pall a avut ca model de conduită prestaţia profesorului său, Constantin Marinescu, pe care nu a pregetat să-l omagieze cu recunoştinţă şi admiraţie. Paginile pe care le-a scris, într-un volum iniţiat de discipol, conţineau mărturiile colegilor de generaţie şi ale foştilor studenţi ai magistrului. Contribuţiile incluse reprezintă un document pentru ceea ce a însemnat o şcoală istorică, despre care s-a vorbit doar în ultimul timp, şi o atmosferă de rară distincţie intelectuală.

Esenţialul acestei şcoli a constat în îmbinarea fericită a discursului didactic cu exerciţiile de seminar reflectate în pregătirea viitorilor specialişti. Atunci, în ambianţa lucrărilor de seminar, s-au pus, de fapt, bazele medievisticii generale la Universitatea din Cluj. De aici, din acest institut, după reorganizarea vieţii academice în 1948, care a dus la desfiinţarea institutelor de istorie universală, au pornit iniţiativele de organizare a colectivului de istorie medie la Institutul de Istorie şi Arheologie. Institutul şi-a asumat îndatorirea editării colecţiei de documente latine medievale, în care profesorul Pall a fost un adevărat *spiritus rector*, alături de profesorul Jakó Zsigmond, cel care aducea tradiţia central-europeană a şcolii medievistice austriece şi maghiare.

Pentru cine ar vrea să refacă istoria unei instituţii şi a unui colectiv care au fost un adevărat laborator de creaţie, nu va fi uşor să ignore numele lui David Prodan, Teodor Naum, Ştefan Bezdechi, Sabin Bellu, Samuel Goldenberg, Aurel Răduţiu, Viorica Pervain, Konrad Gündisch. Astfel, săptămână de săptămână, grupul de cercetători a cristalizat o experienţă în domeniul paleografiei şi diplomaticii latine cu privire la Transilvania, creând totodată instrumentarul investigaţiei în domeniul medievisticii.

Profesorul Pall a fost însă şi autorul unei opere de cercetare de veritabilă anvergură europeană prin subiectele de istorie medievală tratate ce ţin de centrul, sud-estul şi occidentul continentului, excelând prin cultivarea unei viziuni ce dorea să introducă istoria zonei ţărilor române într-o mai largă comunitate europeană. Admiraţia lui Francisc Pall pentru Nicolae Iorga, transmisă de profesorul său de la universitatea clujeană, Constantin Marinescu, s-a concretizat în traducerea în viaţă a unui program menit să confere o nouă perspectivă istoriografiei româneşti.

Începând cu teza de doctorat dedicată Cruciadei Târzii, faimosului călător și autor al proiectelor de cruciadă, Ciriaco d'Ancona, Francisc Pall a deschis un câmp de investigare în aria sud-estului european prin studiile consacrate lui Iancu de Hunedoara și Skanderbeg. Profesorul Pall, stabilind o relație între Conciliul de la Florența și organizarea cruciadei, a trasat pentru propriile investigații o direcție pe care o va urmări continuu. Contribuția lui la studiul Cruciadei Târzii a fost elogios apreciată de istorici ca Oskar Halecki, Fritz Valjavec, Franz Babinger etc. Este revelator că în 1942 a publicat câteva reflecții critice la lucrarea lui A. Atya, cel care se ocupase cu cruciadele din Orient în evul mediu târziu. Interesul lui pentru cruciada defensivă l-a condus la tratarea participării la confruntarea cu otomanii a lui Iancu de Hunedoara și Skanderbeg. Cercetarea cruciadei de la Varna a contribuit la luminarea aspectelor legate de pacea de la Szeged și din perspectiva semnificației sud-estului.

Investigațiile medievistului au cuprins explorarea istoriei Albaniei medievale din unghiul raporturilor albano-italiene, pentru ca, în cele din urmă, să consacre o monografie umanistului Barlezio, relevantă pentru orizontul istoricului universal, atent la marile probleme ale lumii moderne de început, în care propriile sale subiecte se regăseau. În acest sens, a relevat trăsătura distinctivă a unui umanist atașat idealului cruciadei antiotomane.

Aria preocupărilor lui Francisc Pall a cuprins istoria misiunilor catolice în țările române, controversele dintre minoriții conventuali și iezuiți, rezultat al cercetărilor întreprinse în arhivele de la Roma. Studiul reprezintă, în economia lucrărilor lui Francisc Pall, un *summum* în reconstituirea expansiunii catolicismului spre răsărit. Savantul a creionat o problematică esențială pentru acțiunea Contrareformei și, totodată, pentru raporturile Occident-Orient în secolul al XVII-lea.

Desigur, opera istoricului medievist este mult mai bogată, ea s-a desfășurat pe spații mult mai întinse, cuprinzând de fiecare dată aspecte de istorie generală în relație cu țările române. Astfel, fostul învățăcel de odinioară a izbutit să realizeze o parte din programul Institutului de Istorie Generală, conceput de Marinescu în spiritul ideilor directoare ale lui Nicolae Iorga, de încadrare a fenomenului românesc în aria dinamicii istoriei europene.

Această relevare a contribuției științifice a profesorului clujean am socotit-o necesară în sensul înțelegerii ultimei sale scrieri, dedicată exilului roman al lui Inochentie Micu-Klein. Concepută practic în ultimii ani dinaintea plecării din țară, lucrarea se remarcă prin originalitatea investigării, prin informația nouă pe care o introduce în circuitul științific și, nu în ultimul rând, prin reconstituirea exemplară a faptelor. Totodată, cartea poate să fie considerată un omagiu adus bisericii căreia autorul îi aparținea, evidențiind aportul unui mare prelat greco-catolic la emanciparea bisericii și națiunii sale. Urmându-i lui David Prodan, - care l-a proiectat pe Inochentie pe ecranul istoriei naționale -, iar pe un plan mai îndepărtat lui Augustin Bunea, Francisc Pall, prin exegeza înfăptuită, a elucidat un capitol cunoscut parțial din cercetările lui Zenovie Pâclișanu.

Având o pregătire istorică excepțională, cunoscător al arhivelor vaticane, istoricul român a adus la lumină fapte și date care au reconstituit capitole obscure din biografia marelui episcop. Erudit prin excelență, Francisc Pall a venit cu o contribuție de excepție la biografia episcopului, începând cu data nașterii, pe care o stabilește în mod exact, și terminând cu anii școlarității, ai formației intelectuale, în general. Astfel, cel dintâi capitol reprezintă o succintă, dar plină de conținut introducere în problematica Unirii religioase a românilor transilvăneni, la care a asociat informații menite să lămurească acele elemente din biografia lui Inochentie care l-au dus, în cele din urmă, la scaunul episcopal.

Cartea cuprinde răstimpul dintre anii 1744 și 1768, fiind reconstituite împrejurările locale marcate de frământările prilejuite de acutizarea contradicțiilor dintre stările privilegiate și episcopat, pe un traseu ce are în vedere soborul de la Blaj, hotărâtor pentru destinul Unirii religioase, mișcarea lui Visarion Sarai, chemarea la Viena, ancheta la care a fost supus, plecarea la Roma, acțiunile întreprinse pentru continuarea luptei, presărate de efectele divergențelor dintre Curte și Sfântul Scaun, și, în cele din urmă, renunțarea la episcopat.

Operă de cercetare, de sistematică reconstituire, *Exilul lui Inochentie Micu-Klein...* aduce în circuitul istoriografic o varietate de informații oferite de arhive și manuscrise, în care un loc primordial îl dețin fondurile vaticane investigate de istoric, Arhivele Statului din Cluj, colecțiile Academiei Române, Filiala Cluj, Biblioteca Apostolica Vaticana, Direcția Generală a Arhivelor Statului București, Haus-Hof-Staatsarchiv din Viena, Arhivele Statului din Budapesta. Simpla parcurgere a listei relevă complexitatea documentării, fapt ce i-a îngăduit autorului cunoașterea factorilor implicați în evenimentele legate de acțiunea și soarta episcopului. Istoricul a fost însă și beneficiarul unei bibliografii esențiale, care a conferit exegezei date și fapte ce au conturat un capitol important din viața lui Inochentie Micu și, totodată, din istoria frământată a bisericii greco-catolice la mijlocul secolului al XVIII-lea.

Cuprinsul cărții reflectă etapele exilului, ancheta de la Viena din toamna anului 1744, refugierea la Roma, acțiunile pe care le-a întreprins în favoarea clerului și poporului său, încercarea de reîntoarcere în Transilvania, conflictele cu teologul iezuit. Un loc aparte îl ocupă raporturile cu vicarul Petru Pavel Aaron, adeseori încordate, la care sunt asociate tratativele și planurile de demisie, eșecul încercărilor de redobândire a eparhiei. În esență, lucrarea adâncește cunoașterea unui răstimp de mai bine de 20 de ani, în care biserica greco-catolică traversa o perioadă dramatică, marcată de reacția „națiunilor" politice la revendicările episcopului Inochentie Micu și ale elitei care l-a secondat. În general, mișcarea revendicativă politică și răscoala anticatolică au provocat neliniști la nivelul Curții, confruntată cu opoziția stărilor și cu raporturile cu Sfântul Scaun. Într-un moment în care Unirea era pusă sub semnul întrebării, factorii de decizie imperiali, atenți la evoluțiile din biserica greco-catolică ce implicaseră instituția în câmpul luptelor politice, au intervenit, încercând să

pună capăt unui curs devenit primejdios. Formularea programului şi adeziunea elitei româneşti, solidarizarea ţărănimii cu demersurile episcopului reprezintă, de fapt, o primă mişcare colectivă a românilor din Transilvania cu scopuri evident politice. Lucrarea înfăţişează, prin datele furnizate, dimensiunile fenomenului, care este departe de a putea fi mărginit la acţiunea unei personalităţi. Rezultă din paginile cărţii efectele avute de lupta episcopului asupra întregii societăţi româneşti, chemată la o viaţă activă de o puternică personalitate, capabilă să antreneze energiile latente ale naţiunii.

Introducerea lucrării oferă principalele repere ale strădaniei episcopului în cadrul instituţiei create la sfârşitul secolului al XVII-lea. Pentru înţelegerea faptelor şi, mai cu seamă, a intervenţiei Curţii, confruntată deopotrivă cu mişcările anticatolice şi cu atitudinile protestatare manifestate la sinodul convocat, istoricul *Exilului*... asociază exegezei de până acum precizări ce luminează complexitatea faptelor ivite într-un moment în care transformarea instituţiei bisericii într-un centru politic devenise o realitate neîndoielnică.

Investigaţia comisiei instituite de Curte învederează gravitatea situaţiei care ameninţa să năruie Unirea şi să transforme mişcarea religioasă într-una precumpănitor politică. „Curtea din Viena - scrie autorul - văzând primejduită starea Unirii bisericeşti a românilor ardeleni cu Roma şi voind, din amintitele motive politice, s-o redreseze, se pare că începea să fie preocupată de gândul înlăturării lui Inochentie din episcopia sa, în care el înţelegea, cum am mai spus, să fie nu numai un şef bisericesc, ci şi - poate chiar mai mult! - o căpetenie politică a poporului său nedreptăţit, într-o epocă în care, de altminteri, factorul bisericesc se împletea încă foarte strâns cu cel politic, pentru a nu mai vorbi de cel social şi cultural." Luptând, cum afirma istoricul, împotriva unui adevărat apartheid, episcopul a iritat Curtea, decisă să-l sacrifice pentru a nu stingheri raporturile cu nobilimea şi, în general, cu stările privilegiate din Transilvania.

Pătrunzând în esenţa politicii habsburgice, Francisc Pall a descifrat rolul pe care Curtea îl destinase bisericii unite şi, evident, a relevat poziţia lui Inochentie în privinţa Unirii, marele episcop considerând-o o platformă pentru emanciparea poporului său. Ataşat credinţei căreia îi aparţinea, Inochentie s-a făcut ecoul deziderateloor societăţii româneşti în integralitatea ei, împrejurare reflectată în componenţa sinodului din 1744 care trecuse peste deosebirile confesionale.

Cartea profesorului Pall reconstituie, în lumina izvoarelor valorificate, detaliile vieţii episcopului Inochentie la Roma, contextul redactării memoriilor lui în favoarea bisericii adresate conducerii imperiului, Mariei Tereza, direct, reiterând postulatele principale invocate anterior. Corespondenţa cu suverana este semnificativă pentru atitudinea episcopului la Roma; el nu a înţeles să abandoneze lupta, ci, dimpotrivă, să o continue cu şi mai multă îndărătnicie. Tonalitatea memoriilor a devenit şi mai radicală, ideile s-au exprimat şi mai categoric. Astfel s-a constituit un capitol din istoria politică a românilor ardeleni, care stă sub semnul continuităţii şi al solidarităţii cu interesele naţiunii.

Conținutul actelor pe care se bazează expunerea arată, cu limpezime, că stările și alți factori ai puterii din principat nu doreau întoarcerea episcopului în țară, în condițiile în care activitatea revendicativă se constituise într-un program ce și-a propus restructurarea sistemului constituțional prin intrarea românilor în rândurile națiunilor politice. Ideea centrală a episcopului, adică revendicarea statutului politic pentru națiunea română, - în termenii proprii lui Inochentie, *statum constituere* -, punea sub semnul întrebării garanția oferită de Diploma leopoldină (1691). Sinodul din 1744, analizat de autor cu acuratețea științifică necesară, pe temeiul unei informații mai bogate, a relevat cu certitudine caracterul nonconformist al acțiunii, iconoclasmul său în raport cu sistemul constituțional. Faptul că revendicările din sinod au avut suportul păturilor societății românești convocate indica tendința instituției de a se transforma într-o adevărată reprezentanță națională. Participarea, alături de elita clerului greco-catolic, a mirenilor, nobili și țărani, uniți și neuniți, într-un sinod întrunit înainte de convocarea episcopului la Viena, deci în prelungirea acțiunilor anterioare, validează ideea susținută de autor că sinodul era chemat de un episcop care își asumase calitatea de „căpetenie politică a întregului popor obijduit". Expozeul lui Inochentie privitor la rezultatele modeste ale strădaniilor de până atunci în vederea obținerii drepturilor naționale a primit încuviințarea sinodului pentru continuarea acțiunii revendicative la Viena, trecând peste forurile locale ostile.

Deși informația este parcimonioasă în privința desfășurării lucrărilor sinodului, în lipsa protocolului și, mai cu seamă, a știrilor despre discuțiile purtate, restituirea faptelor, întreprinsă cu acuratețea medievistului, dezvăluie tonalitatea critică a celor care au cuvântat la adresa politicii Curții, care nu a satisfăcut promisiunile conținute de diplome și nici nu a încercat să amelioreze starea țărănimii greu oprimate. Intervențiile anterioare în favoarea acesteia și reiterarea lor în sinod sau la Roma atestă, indubitabil, că Inochentie se solidarizase cu corpul social al națiunii în spiritul unei solidarități etnice. Prin aceasta, conceptul medieval de națiune este depășit, Inochentie conferindu-i un sens modern. Rezultă, din informația pusă la contribuție, că ne găsim în fața a două planuri, unul oficial sub raport conceptual, ce viza sistemul constituțional, altul care concepea națiunea în întregul ei.

Analiza desfășurării lucrărilor sinodului a neliniștit Curtea, având în vedere declarația scrisă în care participanții condiționau Unirea de satisfacerea revendicărilor politice. În ochii oficialităților, declarația a avut o semnificație de ultimatum, fapt rezultat din alte numeroase informații despre atitudinile exprimate de colaboratorii direcți ai episcopului și chiar de țărănime.

Cercetările efectuate de istoric arată că solidarizarea clerului greco-catolic și, în general, a națiunii în jurul episcopului demonstrează că acțiunea politică a acestuia nu a fost una exclusiv individuală, ci una urmată și susținută de o elită ecleziastică, dar și de alte segmente din societatea românească. Documentul la care a făcut apel autorul consolidează ideea unei solidarizări generale

cu inițiativele episcopului, fapt ce probează că Inochentie a fost în timpul păstoriri sale un lider al națiunii, susținut de pături mai largi. Dimensiunile acțiunii și caracterul neconfesional al postulatelor erau o dovadă evidentă că accentele se deplasau de la confesional la național, fixându-se în jurul unui episcop care și-a asumat calitatea de reprezentant al națiunii în condițiile în care biserica ortodoxă, ca instituție, își încetase existența. Astfel, episcopul greco-catolic, fiind singurul admis oficial, se va face purtătorul aspirațiilor românești. De altminteri, în ansamblul revendicărilor a fost cuprinsă problematica națiunii la toate nivelurile și în toate sferele vieții. Datorită caracterului nonconfesional al politicii lui Inochentie, biserica pe care o conducea se identificase cu națiunea română din principat, și nu numai, fapt evidențiat - cum am mai precizat - de componența sinodului și de conținutul postulatelor.

Istoricul *Exilului*... a acordat un spațiu substanțial anchetei la care a fost supus episcopul la Viena, moment semnificativ atât prin desfășurare, cât și, deopotrivă, datorită memoriului pe care Inochentie l-a adresat Curții împotriva articolelor dietale ce fuseseră sancționate de suverană. Aceste articole refuzau recunoașterea românilor ca a patra națiune constituțională, condiție pe care Inochentie o revendicase, ceea ce semnifica și drepturi pentru țăranii liberi, libertini și iobagi români, potrivit Diplomei leopoldine, care îi asimila pe cei ce se uneau cu categoriile similare ale națiunilor politice. Deci, nu numai clerul, ci și poporul urma să se împărtășească de drepturi constituționale egale, în sensul prevederilor diplomei. Solicitarea unei mai largi reprezentări a clerului în dietă, a unui post de consilier în guberniu pentru un nobil unit era dovada unei viziuni etnice care stătea la baza conceptului de națiune vehiculat. Or, din acest unghi privind percepția socială și politică a națiunii, ideea unei „națiuni confesionale", despre care s-a vorbit, trebuie amendată, atâta vreme cât evoluția era spre un concept modern de națiune. Cartea profesorului Pall lămurește în toate detaliile ancheta care s-a transformat într-un rechizitoriu orientat spre incriminarea episcopului, ca promotor al unei acțiuni politice și nu numai pentru mișcările anticatolice declanșate în vremea lui Visarion Sarai.

Este impresionant să constatăm că demersurile politice continuă la Roma prin intervenții pe lângă reprezentantul diplomatic al Austriei, Alessandro Albani, cu gândul ca acesta să intervină pe lângă suverană în favoarea românilor uniți. Inochentie stăruie pentru egalitatea în drepturi a catolicilor uniți cu membrii celorlalte religii, solicitând ca „sărmanii catolici uniți în Transilvania, care sunt nobili, să fie tratați ca nobili, cei care sunt liberi ca liberi, cei care sunt șerbi ca șerbi". El este de părere că starea Unirii se poate „lecui perfect" dacă suverana confirmă Diploma a doua leopoldină. Și de astă dată, episcopul asociază intervențiilor sale adeziunea catolicilor uniți din Transilvania, în legătură cu care, fără echivoc, cere să se curme asupririle și să li se îngăduie să se bucure de aceleași drepturi ca și credincioșii celorlalte religii recepte.

Neobositul episcop acționând în sferele diplomatice ale Vaticanului cu rară dezinvoltură, intențiile și argumentele sale nu au rămas fără ecou, atâta vreme

cât se recunoaşte refuzul sistematic al naţiunilor politice faţă de posibilitatea admiterii unei a patra naţiuni în Transilvania. În orice caz, activitatea lui Inochentie la Viena şi Roma a avut drept efect o cunoaştere mai profundă a situaţiei românilor transilvăneni şi a bisericii lor. Acest capitol din istoria luptei politice purtate de episcop dezvăluie raţiunile mişcărilor din Transilvania, provocate, în opinia lui, de nerespectarea drepturilor acordate sau promise prin diploma imperială specială, cu alte cuvinte Diploma a doua leopoldină.

Este de observat că informaţia adusă la lumină de carte este de natură să nuanţeze interpretarea mişcărilor confesionale, care nu au avut doar caracter anticatolic, ci şi unul în care se pot descifra evidente accente politice sau nemulţumiri sociale. Comparaţiile pe care le face Inochentie cu situaţia poporului anterioară Unirii au fost un prilej pentru a semnala agravarea obligaţiilor servile ale ţărănimii în secolul XVIII, percepută la nivelul întregii societăţi româneşti. Tonalitatea categorică a memoriilor, spiritul critic, îndrăzneala afirmaţiilor relevă profilul de adevărat om politic şi luptător, concepţia pe care o profesa atunci când revendica drepturi pentru întregul corp social al naţiunii. Este o evidentă dovadă că episcopul concepea naţiunea într-un sens etnic, modern, distanţându-se de conceptul medieval de naţiune. Acţiunile politice ale lui Inochentie prilejuiesc o conferinţă ministerială menită să dezbată soarta Unirii şi revendicarea statutului de cea de a patra naţiune de către români. Este şi aceasta o dovadă că, la mijlocul secolului al XVIII-lea, problema românească ajunsese una de prim-plan în politica Curţii şi, în cele din urmă, a Sfântului Scaun, acesta nereuşind să înduplece forurile imperiale să dispună întoarcerea episcopului în ţară. Împărăteasa este hotărâtă să-l îndepărteze pe Inochentie, socotindu-l indezirabil prin rolul de lider politic ce şi-l asumase.

Incursiunea în istoria *Exilului*... a pătruns într-un dosar mai puţin cunoscut, cel al demersurilor zadarnice pentru câştigarea drepturilor şi al eşecurilor încercărilor de întoarcere în dieceză. Dezvăluirea stărilor conflictuale cu stările privilegiate, cu teologul iezuit, peripeţiile excomunicării acestuia şi refuzul vicarului Petru Pavel Aaron de a o promulga sunt faţetele unei complexe probleme care solicita decizii. Oricum, prin activitatea lui protestatară, Inochentie a determinat ca problema românească să fie ridicată la nivel central, să devină o chestiune politică indisolubil legată de stabilitatea provinciei.

Aceste pagini sunt de un rar dramatism, relevând în termeni clari atitudinea lui Inochentie. Episcopul năzuia să revină la îndatoririle sale din dieceză, cu gândul de a continua lupta de emancipare a naţiunii. Capitolul, dens ca informaţie, mai cu seamă inedită, aduce lămuriri pentru o epocă ce se deschidea viitorului prin constructivism cultural sub noul episcopat. Comparate lucrurile cu ceea ce se cunoştea până la cercetarea profesorului Pall, este evident că ne găsim în situaţia de a constata noile dimensiuni ale unei perioade de tranziţie în care se organiza laboratorul intelectual al Luminilor. Lupta lui Inochentie a obligat Curtea austriacă să satisfacă o parte din promisiunile făcute în ordine culturală şi, bineînţeles, din cererile stăruitoare ale episcopului şi elitei ecleziastice.

Istoria anilor de până la abdicarea din 1751 este punctată de evenimente legate de excomunicarea vicarului care au determinat hotărârea de înlăturare cu orice preţ a episcopului recalcitrant. Înfruntând ostilitatea şi neînţelegerea forurilor locale şi centrale, Inochentie a persistat în lupta sa, având „conştiinţa dreptăţii cauzei bisericeşti şi naţionale româneşti", întemeiată pe solidaritatea credincioşilor, cler şi popor - scrie autorul cărţii, cu îndreptăţire. Ceea ce se cunoştea până acum în legătură cu perioada cercetată rezultă cu şi mai mare claritate. Este vorba de adeziunea poporului şi a elitei la acţiunea revendicativă care depăşea cadrul unei incinte ecleziastice.

Izvoarele utilizate la reconstituirea proceselor din societatea românească a secolului al XVIII-lea arată că fenomenul solidarizării corpului social a fost de dimensiuni nebănuite. Supus la umiliri, privaţiuni şi presiuni, împins la revocarea excomunicării vicarului, Inochentie nu a renunţat totuşi să lupte, fiindcă, deşi planurile de demisie sunt mereu active, el îşi continuă în paralel eforturile de reintegrare în spaţiul diecezei pe care o păstoreşte, strădanii ce nu pot însă evita demisia din 1751.

Investigarea *Exilului...* reface imaginea anilor din urmă, trăiţi departe de ţară, marcaţi de zbaterile unei personalităţi neînduplecate care a năzuit, până în ultima clipă, să se reîntoarcă la demnitatea sa. Reconstituirea se derulează susţinută de o documentaţie de primă mână, care a îngăduit un tablou mai complet a ceea ce se petrecuse în societatea românească transilvană. Lăsând să vorbească adeseori izvorul, la nivelul erudiţiei medievistice profesate de istoric, paginile dedicate anilor din urmă ai episcopului Inochentie rămân o mărturie vie despre o puternică personalitate ce s-a identificat cu naţiunea şi cu biserica sa, înfruntând Curtea, papalitatea şi stările privilegiate din Transilvania. Lucrarea oferă imaginea unui luptător pentru dreptatea naţiunii şi bisericii sale, a nivelului la care se situa conştiinţa naţională în societatea românească la mijlocul secolului al XVIII-lea. Pentru aceste raţiuni, cartea este semnificativă nu numai pentru anii exilului lui Inochentie, cu frământările cunoscute, ci şi pentru problema românească în genere în secolul luminilor.

Restituirea unui fragment din viaţa episcopului a devenit până la urmă o contribuţie la istoria naţiunii care câştigase, la mijlocul secolului trecut, o reală conştiinţă de sine. În realitate, ceea ce a înfăptuit Inochentie a fost, înainte de toate, o solidarizare cu corpul social al naţiunii în jurul unui program politic care a întrunit adeziuni pe verticală în societate. Lucrarea aruncă o lumină edificatoare asupra profilului unei generaţii de intelectuali care l-a secondat pe episcop şi care, în concordanţă cu ideile veacului, a militat pentru egalitatea de tratament în cazul bisericii şi al poporului său.

Parcurgând paginile scrise de un mare istoric, de un erudit înzestrat cu stăpânirea instrumentarului, nu poţi să nu admiri probitatea reconstituirii, în care adevărul a stat mai presus de posibilele reticenţe confesionale. Fiu al bisericii greco-catolice unite cu Roma, profesorul Francisc Pall a fost profund ataşat dreptăţii naţiunii sale, pe care a înţeles s-o servească în limitele adevă-

rului. Nu putem încheia decât reproducând un fragment din concluziile profesorului. „În pofida dezamăgirilor pe care i le-a pricinuit nerespectarea promisiunilor social-politice față de românii uniți și dincolo de acuzațiile adversarilor săi [...] el a rămas pe toată durata vieții un adept sincer al Unirii cu Biserica Romană. Inochentie a pus însă Unirea religioasă în slujba ideii naționale." Idei, desigur, care, așa cum afirmă autorul acestei fascinante cărți, au găsit teren fertil încă din timpul vieții intransigentului episcop, pentru ca, în cursul generațiilor următoare, să aducă rod bogat, formând temelia programului național de emancipare a românilor din Transilvania.

POMPILIU TEODOR

Prefaţă

LUCRAREA DE FAŢĂ DĂ LA lumină şi studiază noi materiale de arhivă din ţară şi străinătate despre exilul la Roma al lui Inochentie Micu-Klein, marele luptător pentru drepturile românilor transilvăneni, ca şi despre starea socială, politică şi cultural-religioasă a acestora la mijlocul secolului XVIII, legată de lupta susţinută de el.

Ea aduce, credem, multe întregiri, precizări şi îndreptări la cele ce se cunosc din cercetările de până acum, îndeosebi ale lui Augustin Bunea şi Zenovie Pâclişanu, cu privire la această îndrăzneaţă figură a trecutului românesc, personalitate care, în neostenita sa acţiune pentru „direptatea" neamului său, a trebuit să înfrunte amărăciunea surghiunului şi să moară departe de ţară, unde, cu toate încercările sale, nu s-a mai putut întoarce.

Investigaţiile anterioare au trecut cu vederea, printre altele, unele documente pe care probabil le-au socotit dăunătoare imaginii tradiţionale, apologetice, ce s-a impus despre dârzul vlădică blăjean; noi considerăm, dimpotrivă, că într-o abordare pe cât posibil riguros ştiinţifică - este, de fapt, scopul efortului nostru - nu pot fi omise asemenea mărturii şi că datoria istoricului e explicarea lor prin motivele şi împrejurările care le-au dat naştere (cum ne-am şi străduit să facem), iar nu trecerea lor sub tăcere. Chipul omului, oricât de seamă ar fi acesta, trebuie cercetat integral, nu numai în trăsăturile lui luminoase, ci relevându-i şi eventualele părţi mai umbrite.

Sperăm că materialele relativ bogate, pe care le publicăm şi le studiem în paginile ce urmează, vor contribui, şi din acest punct de vedere, la cunoaşterea mai completă a unei remarcabile personalităţi a istoriei româneşti.

Câteva lămuriri de ordin metodologic privind întocmirea acestei lucrări:

În studiu am dat, de câte ori îl credeam semnificativ să ilustreze o atitudine sau o acţiune, cuvântul lui Inochentie şi contemporanilor săi, sub formă de citate textuale, automărturii şi mărturii, pe care le-am tradus însă în româneşte, căci ele de obicei ni s-au păstrat în limbi străine. Aceste citate, după părerea noastră, sunt în general suficiente prin ele însele pentru caracterizarea unei situaţii sau a unui personagiu, fără să mai fie nevoie de interpretarea lor prin comentarii. Totuşi, în intenţia de a stabili adevărul, am căutat să atragem atenţia, când a fost cazul, în mod critic, asupra subiectivismului, tendenţiozităţilor, contrazicerilor, neclarităţilor, greşelilor sau altor neajunsuri ale respectivelor automărturii şi mărturii, prin scurte observaţii, şi să asigurăm continuitatea expunerii, în contextul epocii, prin punţi de legătură, evitând totodată

acele speculaţii istoriografice subiective care n-au un sprijin serios în izvoare sau sunt chiar contrazise de acestea.

Uneori, am socotit că pentru cititorul atent, şi cu atât mai mult pentru cel iniţiat, ajunge doar intercalarea unui semn de exclamaţie sau de întrebare în mijlocul unui citat sau în expunere ori puncte de suspensie după anumite afirmaţii, ca să-şi dea seama el însuşi de situaţie, fără vreun comentariu special din partea noastră.

Cât priveşte regimul semnelor convenţionale:

Parantezele folosite în textul documentelor de autorii acestora le indicăm prin paranteze rotunde ( ); tot aşa, completările de nume sau fapte din regestele puse de noi în fruntea documentelor.

În schimb, intervenţiile noastre în textul original sau în traducere le includem în paranteze cu colţuri [ ].

Termeni sau pasagii se reproduc din izvoare între semne de citat „ " (ghilimele).

La sfârşitul acestei prefeţe, ne rămâne să satisfacem o plăcută îndatorire, exprimând călduroase mulţumiri Monseniorului dr. dr. Octavian Bârlea din München, duhovnicul superior al românilor uniţi din Germania, care, la rugămintea şi pe baza indicaţiilor noastre, a binevoit, cu o rară generozitate, să ne procure preţioase microfilme şi fotocopii din arhivele romane; am primit de la Sfinţia sa şi competente lămuriri. De asemenea, suntem recunoscători Direcţiei Generale a Arhivelor Statului din Bucureşti, Direcţiei Arhivelor Statului, Filiala Cluj, şi Bibliotecii Academiei Române, Filiala Cluj, pentru solicitudinea pe care ne-au dovedit-o înlesnind cercetările noastre.

Ne simţim îndatoraţi şi fostului nostru coleg, domnului dr. docent Jakó Zsigmond, profesor la Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj, precum şi domnului prof. dr. Rudolf Rolf Kutschera din Esslingen/Neckar, pentru o parte din materialul nostru pe care l-am primit prin grija lor din arhivele ungare.

În fine, mulţumim domnului Konrad G. Gündisch, fost student şi doctorand al nostru, fost cercetător la Institutul de Istorie din Cluj, pentru ajutorul ce ni l-a dat verificând transcrierea celor câteva documente pe care le avem în limba germană, cu privire la tema noastră, şi sugerând descifrarea unor cuvinte de o grafie deosebit de dificilă din documentele respective.

FRANCISC PALL

Arhive și manuscrise[1]

APF = *Archivio della Congregazione di Propaganda Fide*, Roma (vezi și DGAS).
- *Acta*, vol. 114 (anul 1744).
- *Congr. part.* = *Congregazioni particolari*, vol. 100 (anii 1744-1747), *Trans.* = *Transilvania.*
- *Lettere* (registre de cópii după scrisori trimise de Propaganda), vol. 162 (a. 1744), 164 (1745), 166 (1746), 168 (1747), 169 (1747).
- *Scritture non riferite, Bulgaria*, vol. 4 (1747-1760).

ASV = *Archivio Segreto Vaticano*, Roma (vezi și DGAS).
- *Germ.* = *Nunziatura di Germania*, vol. 149 (1747), 335 (1743), 351 (1747), 352 (1748), 353 (1749), 358 (1746), 359 (1749-1754), 361 (1749-1754), 364-365 (1746-1754), 366 (1747-1748), 367 (1750), 368 (1747-1748), 612 (1746), 613 (1748-1750), 616 (1747), 620 (1748), 623 (1748), 624 (1748).
- *Acta Camerari Collegii S.R.E. Cardinalium*, vol. 30 (1730).
- *Archivio Concistoriale, Processi*, vol. 116 (1729).
- *Proc. Datariae* = *Processus Archivi Datariae Apostolicae*, vol. 128 (1751).

ASC = *Arhivele Statului, Filiala Cluj.*
- *Col. doc. Blaj* = Colecție de documente din fosta Arhivă metropolitană Blaj.
- Fosta Arhivă istorică a BAFC, Colecția generală: *Corespondența Cserei Farkas.*
- În aceeași fostă arhivă: *Grammatophylaceum Transylvanicum*, vol. 30.

BAFC = *Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj.*
- *Ms. lat. 29* (Petrus Bod, *Brevis Valachorum Transylvaniam incolentium historia* (copie litografiată).
- *Ms. lat. 265* (Miscellanea, 1729-1743).
- *Ms. lat. 393, 565, 566* (protocoale - adică registre de cópii - ale corespondenței din exil a lui Inochentie).

BAV = *Biblioteca Apostolica Vaticana*, Roma.
- *Codex Vaticanus Latinus 7900.*

DGAS = *Direcţia Generală a Arhivelor Statului*, Bucureşti, Arhiva de microfilme.
- *Vat.* = Vatican, rola 8 (ASV, *Germ.*, vol. 149, a. 1747); rola 54 (APF, *Scritture riferite, Ungheria e Transilvania*, vol. 5, anii 1728-1760); rola 60 (APF, *Congregazioni particolari*, vol. 100, *Transilvania*).
- *Viena*, rola 90 (H-H-StA, *Hung.*, F. = *Hungarica*, Fasz. 364 *Transylvanica separata*, anii 1745-1764).
- *Viena*, rola 106 (H-H-StA, *Staatskanzlei, Notenwechsel*, pach. CXXIII, *Noten an die Siebenbürgische Hofkanzlei*, a. 1751-1754, nr. 41).

H-H-StA = *Haus-Hof-Staatsarchiv, Viena* (vezi DGAS).

MOL = Magyar Országos Levéltár (Arhivele Statului Ungar), Budapesta.
- *Erd. kanc. lt, Acta gen.* = *Erdélyi kancellária levéltára, Acta generalia*, anul 1738, dos. 270; a. 1744, dos. 248; a. 1745, dos. 320; a. 1745, dos. 322; a. 1747, dos. 190; a. 1748, nr. 76; a. 1748, dos. 338; a. 1749, dos. 116; a. 1753, dos. 415; a. 1754, dos. 139; a. 1765, dos. 214.
- *Gubernium Transylvanicum*, Diaetalia, F. 135, a. 1734, nr. 57.

Notă

[1] Alte prescurtări (decât cele cuprinse în lista de mai sus), în indicaţiile arhivale:

a. = an
autogr. = autograf
c. = cadru (de microfilm)
doc. = document
dos. = dosar
ed. = ediţie
ex. = exemplar
Fasz.; F. = Faszikel
f. = folio
facs. = facsimil
fc. = fotocopie
ibid. = ibidem
lat. = latin
mf. = microfilm
ms. = manuscris
n. = nota
nr. = numărul
orig. = original
p. = pagina
pach. = pachet
pct. = punctul
publ. = publicat
reg. = registru
r. = rândul
scris. = scrisoare
trad. = traducere
v. = verso

Bibliografie

1 ABAFI (Ludwig), *Geschichte der Freimaurerei in Oesterreich-Ungarn*, Budapesta, 1890.

2 AIGL (Paulus), *Historia venerabilis capituli cathedralis ecclesiae Quinque-ecclesiensis*, Quinque-ecclesiae (Pécs), 1838.

3 ALBU (Corneliu), *Pe urmele lui Ion-Inocenţiu Micu-Klein*, Bucureşti, 1983.

4 *Allg. D. Biogr.* = *Allgemeine Deutsche Biographie*, 56 vol., Leipzig, 1875-1912.

5 ARDELEANU (I.), *Documente istorice din Vatican relative la istoria noastră*, în *Transilvania*, Braşov, 10 (1877), nr. 11.

6 ARETIN (Erwein Frhr. von), *Arco*, în *Neue Deutsche Biographie*, I, Berlin, 1953.

7 ARMBRUSTER (Adolf), *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, Bucureşti, 1972.

8 ARNETH (Alfred), *Geschichte Maria Theresia's*, II, Viena, 1864; III, 1865; IV, 1870; VII, 1876; IX, 1879.

9 AUGSTEIN (Rudolf), *Preussens Friedrich und die Deutschen*, Frankfurt am Main-Viena-Zürich, 1968 (ed. nouă, lărgită, 1981).

10 BARIŢIU (George), *Părţi alese din istoria Transilvaniei*, I, Sibiu, 1889.

11 BARTAL (Antonius), *Glossarium mediae et infimae latinitatis regni Hungariae*, Budapesta, 1901.

12 BASILOVITS (Joannicius), *Brevis notitia Fundationis Theodori Koriathovits, olim ducis de Munkacs pro Religiosis Ruthenis...*, Cassoviae [Košice], 1799.

13 BĂLAN (I.), *O scrisoare despre Inocenţiu Klein*, în *Revista catolică*, Bucureşti, 4 (1915).

14 BĂRBAT S.J. (B.), *L'institution de l'office du „théologien" dans l'Église Roumaine*, în *Orientalia Christiana Periodica*, Roma, 29 (1963).

15 BÂRLEA (Octavian), *Aron Petru Pavel*, în *Biogr. Lex.*, I (1974).

16 Idem, *Biserica Română Unită şi ecumenismul cărturarilor Renaşterii culturale*, în *Perspective*, München, V, 3-4, ian.-iunie 1983.

17 Idem, *Greci „ortodocşi" şi greci „uniţi"*, în *Perspective* (München), III, ian.-mart. 1981.

18 Idem, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713-1727*, München, 1966.

19 *Benedicti papae XIV. Bullarium*, ed. recentior, auctior et emendatior, I-II, Roma, 1760.

20 BENEDIKT (Heinrich), *Bartenstein*, în *Biogr. Lex.*, I (1974).

21 BENKŐ (Josephus), *Transsilvania*, II, Viena, 1778.

22 BERNATH (Mathias), *Habsburg und die Anfänge der rumänischen Nationsbildung*, Leiden, 1972.

23 BIANU (Ion) - SIMONESCU (Dan), *Bibliografia românească veche*, IV, Bucureşti, 1944.

24 *Biogr. Lex.* = *Biographisches Lexikon zur Geschichte Südosteuropas*, hg. von Mathias Bernath und Felix von Schröder. Redaktion Gerda Bartl, München (*Südosteuropäische Arbeiten*, nr. 75), I (A-F), 1974; II (G-K), 1976; III (L-P), 1979.

25 BOD (Petrus), *Historia Hungarorum ecclesiastica*, II, Lugduni Batavorum [Leyden], 1890.

26 BOGDAN-DUICĂ (George), *Călugărul Visarion Sarai*, Caransebeş, 1896.

27 Idem, *Procesul episcopului Ioan Inochentie Clain*, Caransebeş, 1896.

28 BRAUDEL (Fernand), *Sozialgeschichte des 15-18. Jahrhunderts*, I, *Der Alltag*, München, 1985 (ed. originală franceză, Paris, 1979).

29 BUCHOWIECKI (Walther), *Handbuch der Kirchen Roms*, II, Viena, [1970].

30 BUNEA (Augustin), *Cestiuni din dreptul şi istoria bisericii româneşti unite*, Blaj, 1893.

31 Idem, *Ierarchia românilor din Ardeal şi Ungaria*, Blaj, 1904.

32 B, *Episcopii* = BUNEA (Augustin), *Episcopii Petru Pavel Aron şi Dionisiu Novacovici*, Blaj, 1902.

33 B, *Klein* = BUNEA (Augustin), *Din istoria românilor. Episcopul Ioan Inocenţiu Klein (1728-1751)*, Blaj, 1900.

34 CARINI (Isidoro), *La Biblioteca Vaticana*, Roma, 1892.

35 CASPAR (Erich), *Geschichte des Papsttums*, II, Tübingen, 1933.

36 CĂLINESCU (G.), *Altre notizie sui missionari cattolici nei paesi romeni*, în *Diplomatarium Italicum*, II, Roma, 1930.

37 *Chronik der Grafen des Heiligen Römischen Reichs von und zu Arco genannt Bogen*, Wien-Graz, 1886.

38 CIPARIU (Timotei), *Acte şi fragmente latine romanesci*, Blaj, 1855.

39 Idem, *Archivu pentru filologia şi istoria*, Blaj, 1868, nr. 20; 1870, nr. 34.

40 CJC = *Corpus Juris Canonici*, ed. Coloniae Munatianae [Basel], I, 1735; II, 1730.

41 CJH = *Corpus Juris Hungarici, 1000-1526*, Budapesta, 1899; *1657-1740*, Budapesta, 1900; *1740-1835*, Budapesta, 1901.

42 CJH, *1540-1848. évi erdélyi törvények* [Legile ardelene dintre anii 1540-1848], Budapesta, 1900.

43 CJH, *Trip.* = *Corpus Juris Hungarici. Opus Tripartitum*, Budapesta, 1897.

44 CT = *Concilium Tridentinum*, ed. Trento, 1745.

45 DECEI (Aurel), *Memoriul (Supplex Libellus) lui I. Inochentie Micu-Klein către regina Maria Tereza, din anul 1744*, în *Anuarul Institutului de Istorie din Cluj*, X (1967).

46 *De synodo dioecesana*, II, ed. Veneţia, 1767.

47 *Diz. biogr. ital.* = *Dizionario biografico degli italiani*, Roma, I, 1960.

48 DÖBRENTEI (Gábor), *Nagy-Ajtai Cserey Farkas*, în *Erdélyi Múzeum*, Pesta, IV (1815).

49 DRAGOMIR (Silviu), *Istoria desrobirei religioase a românilor din Ardeal în secolul XVIII*, vol. I, Sibiu, 1920; vol. II, Sibiu, 1930.

50 DUHR S.J. (Bernhard), *Geschichte der Jesuiten in den Ländern deutscher Zunge im 18. Jahrhundert*, IV/1-2, München-Regensburg, 1928.

51 DUMITRIU-SNAGOV (I.), *Românii în arhivele Romei (Secolul XVIII)*, [Bucureşti, 1973].

52 ECKHART (Ferenc), *A jog és államtudományi kar története* [Istoria Facultăţii de Drept şi de Ştiinţă a Statului], Budapesta, 1936.

53 *Erdély története* [Istoria Transilvaniei], II, Budapesta, 1986.

54 FABRITIUS (Karl), *Namen und Verwendung der Jesuiten, welche von 1730-1773 in den siebenbürgischen Ordenshäusern wirkten*, în *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, Neue Folge, Sibiu, 11 (1873-1874).

55 FASCHING (Franciscus), *Nova Dacia*, Cluj, 1743.

56 Idem, *Vetus Dacia*, Cluj, 1725.

57 FERRARIS (F. Lucius), *Prompta bibliotheca canonica, juridica, moralis, theologica*, ed. novissima, VII, Veneţia, 1770.

58 FIEDLER (Joseph), *Die Union der Valachen in Siebenbürgen unter Kaiser Leopold I*, Viena, 1858, extras din *Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der k. Akademie der Wissenschaften*, [Viena], vol. 27.

59 FORCELLINI (Aegidius), DE VIT (Vincentius), *Totius latinitatis lexicon*, III, ed. Prato, 1865.

60 FRANCOVICH (Carlo), *La storia della massoneria in Italia*, Florența, 1974.

61 FRIEDBERG (Aemilius), *Corpus iuris canonici*, I-II, Leipzig, 1879-1881.

62 GALLA (Ferenc), *A püspökjelöltek kánoni kivizsgálásának jegyzőkönyvei a Vatikáni Levéltárban* [Registrele de anchetă canonică a candidaților de episcopi din Arhivele Vaticanului], în *Levéltári közlemények*, Budapesta, 20-23 (1942-1945).

63 GÁLOS (László), *Cienfuegos Alvarez*, în *Száz jezsuita arcél* [O sută de profiluri iezuite], sub red. P. Gyenis András S.J., II, Budapesta, 1941.

64 GAMS (Pius Bonifacius), *Series episcoporum*, ed. II, Regensburg, 1931 (retipărire Graz, 1957).

65 GOETHE (Johann Wolfgang), *Italienische Reise*, ed. Ernst Beutler, Zürich, 1977 (*Sämtliche Werke*, 11).

66 GUGLIA (Eugen), *Maria Theresia. Ihr Leben und ihre Regierung*, I-II, München-Berlin, 1917.

67 GYÉMÁNT (Ladislau), *Mișcarea națională a românilor din Transilvania între 1790-1848*, București, 1986.

68 HABERKERN (Eugen)- WALLACH (Joseph Friedrich), *Hilfswörterbuch für Historiker. Mittelalter und Neuzeit*, ed. II, Bern-München, 1964.

69 HAIDACHER (Anton), *Geschichte der Päpste in Bildern*, Heidelberg, [1965].

70 HALLER (Johannes), *Das Papsttum*, II/1, Stuttgart, 1937.

71 HEECKEREN (Émile de), *Correspondance de Benoit XIV*, t. I (1740-1749); t. II (1750-1756), Paris, 1912.

72 HENNYEY (Vilmos), *A magyar posta története* [Istoria poștei maghiare], Budapesta, 1926.

73 HERMANN (Egyed) - ARTNER (Edgár), *A hittudományi kar története (A kir. magy. Pázmány Péter tudományegyetem története)* [Istoria Facultății de Teologie (Ist. Universității Regale Maghiare P.P.)], I, Budapesta, 1938.

74 HINRICHS = *Friedrich der Grosse und Maria Theresia. Diplomatische Berichte von Otto Christoph Graf von Podewils...*, hg. von Dr. Carl Hinrichs... übers. aus dem Französischen von Gertrud Gräfin von Podewils-Dürnitz, Berlin, 1937.

75 HOLBÖCK (Dr. Carl), *Konsistorium*, în *Lexikon für Theologie und Kirche*, begründet von Dr. Michael Buchberger, zweite völlig neu

bearbeitete Auflage, hg. von Josef Hofer und Karl Rahmer, X, Freiburg, 1961.

76 HURMUZAKI (Eudoxiu de), *Documente privitoare la istoria românilor*, VI, Bucureşti, 1878.

77 *Institutum Societatis Jesu*, I, Praga, 1705.

78 IORGA (N.), *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1685-1821)*, vol. II, [ed. a III-a], Bucureşti, 1969.

79 Idem, *Radu Cantacuzino*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, t. 13 (1932).

80 Idem, *Studii şi documente*, XII, Bucureşti, 1906.

81 *Istoria literaturii române*, I, Bucureşti, 1964.

82 JAKÓ (Zsigmond), *Irás, könyv, értelmiség* [Scriere, carte, intelectualitate], Bucureşti, 1976.

83 Idem, *Philobiblon transilvan*, Bucureşti, 1977.

84 JESSEN (Hans), *Friedrich der Grosse und Maria Theresia in Augenzeugenberichten*, hg. und eingel., [ed. a II-a, Düsseldorf, 1965].

85 KÁDÁR (József), *Szolnok-Doboka vármegye monographiája* [Monografia comitatului Solnoc-Dăbâca], IV, Dej, 1901.

86 KALLBRUNNER (Joseph) - WINKLER (Melitta), *Die österreichische Zentralverwaltung, II: Die Zeit des Directoriums in publicis et cameralibus*, Viena, 1925.

87 KATONA (Stephanus), *Historia critica regum Hungariae*, XXXVIII, Buda, 1806.

88 KAZY (Franciscus), *Historia universitatis Tyrnaviensis Societatis Jesu*, Trnava, 1737.

89 KHEVENHÜLLER = *Aus der Zeit Maria Theresias. Tagebuch des Fürsten Johann Josef Khevenhüller-Metsch, kaiserlichen Obersthofmeisters 1742-1776*, ed. Rudolf Graf von Khevenhüller-Metsch şi Dr. Hanns Schlitter, vol. [I], 1742-1744; vol. [II], 1745-1749; vol. [III], 1752-1755; vol. [IV], 1756-1757; vol. [VI], 1764-1767; Wien-Leipzig, 1907-1917.

90 KOWALSKY O.M.J. (Nicola), *Serie dei Cardinali Prefetti e dei Segretari delle Sacra Congregazione „de Propaganda Fide"*, Roma, 1962, în *Collectio Urbaniana*, series III, *Textus ac Documenta*.

91 KUTSCHERA (Rolf), *Landtag und Gubernium in Siebenbürgen (1688-1869)*, Köln-Wien, 1985 (*Studia Transylvanica, 11*).

92 LENNHOFF (Eugen), *Die Freimaurer*, Zürich-Leipzig-Wien, [1929].

93 *Lexicon Capuccinum. Promptuarium historico-bibliographicum Ordinis Fratrum Minorum Capuccinorum (1525-1950)*, Roma, 1951.

94 LUPAŞ (I.), *Două anchete oficiale în satele din scaunul Sibiului (1744 şi 1745)*, în *Revista teologică*, 28 (1938).

95 MAIOR (Petru), *Istoria besearicei românilor atât acestor dincoace, precum şi celor dincolo de Dunăre*, Buda, 1813.

96 MANSI (Ioannes Dominicus), *Sacrorum conciliorum nova et amplissima collectio*, t. II (305-346), reproducere facsimilată, Paris-Leipzig, 1901; t. XVII (1409-1418), repr. facs., Paris, 1903.

97 MASPOLI (Enrico), *Fra Agostino Maria Neuroni da Lugano, vescovo di Como*, în *Collectanea Franciscana*, V-VI, Assisi, 1935-1936.

98 MICU (S.), *Scrieri filozofice*. Studiu introductiv şi ediţie critică de Pompiliu Teodor şi Dumitru Ghişe, Bucureşti, 1966.

99 Idem, *Scurtă cunoştinţă a istorii românilor*, ed. Cornel Câmpeanu, Bucureşti, 1963.

100 MIHORDEA (V.), *Ştiri nouă cu privire la Radu Cantacuzino*, extras din *Revista istorică*, Bucureşti, XXII (1936), nr. 1-3.

101 MOLDOVANU (Ioan M[icu]), *Acte sinodali ale basericei romane de Alba-Iulia şi Fagarasiu*, I, Blaj, 1869; II, Blaj, 1872.

102 MOLNÁR (Aladár), *A közoktatás története Magyarországon a XVIII században* [Istoria instrucţiei publice în Ungaria în sec. XVIII], vol. I, Budapesta, 1881.

103 *Monumenta Ucrainae historica*, collegit Metropolita Andreas Šeptyckyj, VI (1729-1773), Roma, 1868.

104 MORELLI (Emilia), *Le lettere di Benedetto XIV al cardinale de Tencin, dai testi originali*, I (1740-1747), Roma, 1955.

105 MORGHEN (Raffaelo), *Galletti (Pier Luigi)*, în *Enciclopedia Italiana*, XVI, (1932).

106 MORONI (Gaetano), *Dizionario di erudizione storico-ecclesiastica*, Veneţia, 3 (1840), 14 (1842), 28 (1844), 38 (1846), 51 (1851), 64 (1853).

107 MRAZ (Gerda und Gottfried), *Maria Theresia. Ihr Leben und ihre Zeit in Bildern und Dokumenten*, [München, 1979].

108 NAGY (Iván), *Magyarország családai* [Familiile Ungariei], vol. [I], Pesta, 1853, [IV], Pesta, 1858.

109 NILLES S.J. (Nicolaus), *Symbolae ad illustrandam historiam Ecclesiae Orientalis in terris coronae S. Stephani*, I-II, Oeniponte [Innsbruck], 1885.

110 PALL (Francisc), *Cele dintâi acţiuni ale lui Inochentie Micu-Klein în exilul său din Roma, în 1745*, în *Apulum*, Alba-Iulia, XXI (1983).

111 Idem, *Conflictul lui Inochentie Micu-Klein cu Petru Aaron*, *ibid.*, XXIII (1985), XXIV (1988).

112 Idem, *Di nuovo sulle biografie scanderbegiane del XVI secolo*, în *Revue des études sud-est européennes*, Bucureşti, 9 (1971), nr. 1.

113 Idem, *Formaţia şcolară a lui Inochentie Micu-Klein*, în *Apulum*, XIX (1981).

114 Idem, *Inochentie Micu-Klein, deschizător al luptei de emancipare naţională a românilor transilvăneni; câteva îndreptări şi întregiri*, *ibid.*, XX (1982).

115 Idem, *Inochentie Micu-Klein şi cancelarul Kaunitz*, *ibid.*, XXVI (1990).

116 Idem, *Le controversie tra i Minori Conventuali e i Gesuiti nelle di Moldavia*, în *Diplomatarium Italicum*, IV, Roma, 1940.

117 Idem, *Noi acţiuni ale lui Inochentie Micu-Klein pentru revenirea în patrie din exil, în 1746*, în *Apulum*, XXII (1985).

118 Idem, *Ştiri noi despre primii studenţi trimişi de la Blaj la Roma*, *ibid.*, XVII (1979).

119 PASTOR (Ludwig von), *Geschichte der Päpste seit dem Ausgang des Mittelalters*, XV, Freiburg im Breisgau, 1930; XVI/1-3, Freib. i. Br., 1931-1933.

120 PAULER (Tivadar), *A budapesti magyar királyi tudomány-egyetem története* [Istoria Universităţii Regale de Ştiinţe din Budapesta], I, Budapesta, 1880.

121 P, *Coresp.* = PÂCLIŞANU (Zenovie), *Corespondenţa din exil a episcopului Inochentie Micu-Klein*, Bucureşti, 1924.

122 P, *Teologul* = PÂCLIŞANU (Zenovie), *Din istoria bisericească a românilor ardeleni. „Teologul" vlădicilor uniţi*, în *Academia Română. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, t. 1 (1923).

123 PETRUCH S.J. (Antal), *A trencséni jezsuita noviciátus anyakönyve 1655-1772* [Matricola noviciatului iezuit din Trenčín 1655-1772], Budapesta, 1942 (= *Publicationes ad historiam S.J. in Hungaria illustrandam*, red. Gyenis András S.J., *Fontes* 6).

124 PIPPIDI (Andrei), *„Fables, bagatelles et impertinences". Autour de certaines généalogies byzantines des XVIe-XVIIIe siècles*, în *Études byzantines et post-byzantines* [Bucureşti, 1979].

125 PRODAN (D.), *Supplex libellus Valachorum (Din istoria formării naţiunii române)*, ed. nouă, cu adăugiri şi precizări, Bucureşti, 1984; prima ed., 1948; ed. a II-a, nouă, refăcută, 1967; ed. engleză, 1971; ed. germană, 1982 (*Studia Transylvanica*, 9).

126 PROTASE (Maria), *Petru Maior*, Bucureşti, 1973.

127 PROTOPOPESCU (Lucia), *Pelerinaj la Roma*, în *Perspective* (München), VI, oct.-dec. 1983.

128 RADU (Iacob), *Foştii elevi români uniţi ai şcoalelor din Roma*, Beiuş, 1929.

129 Idem, *Manuscriptele din biblioteca episcopiei unite din Oradea Mare*, în *Academia Română. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, t. 1 (1920).

130 RĂDUŢIU (Aurel), *Actele bisericeşti în limba română din Transilvania ca izvoare pentru vocabularul social al satului în epoca feudală*, în *Studia Universitatis Babeş-Bolyai, Historia*, Cluj, 1977, 1.

131 Idem, *Daia Română la 1785*, în *Apulum*, Alba-Iulia, XVI (1978).

132 RETTEGI (György), *Emlékezetre méltó dolgok 1718-1784* [Lucruri vrednice de amintire, 1718-1784], ed. (cu studiu introductiv şi note) de Jakó Zsigmond, Bucureşti, 1970.

133 RITZLER (P. Remigius) - SEFRIN (P. Pirminus), *Hierarchia catholica medii et recentioris aevi*, VI (1730-1799), Padova, 1958.

134 RODOLICO (Niccolò), *Stato e Chiesa in Toscana durante la reggenza lorenese (1737-1765)*. Ristampa xerografica con introduzione di Giovanni Spadolini, Florenţa, 1972.

135 ROHLFS (Gerhard), *Historische Grammatik der italienische Sprache und ihrer Mundarten*, I-II, Bern, [1949].

136 ROSA (Mario), *Benedetto XIV*, în *Diz. biogr. ital.*, 8 (1966).

137 RÜHL (Franz), *Chronologie des Mittelalters und der Neuzeit*, Berlin, 1879.

138 RUMPEL (Hubert), *Das Staatskirchentum des Absolutismus und die Französiche Revolution*, în *Staat und Kirche im Wandel der Jahrhunderte*, hg. von Walther Fuchs, Stuttgart-Berlin-Köln-Mainz, [1966].

139 RUSSU (Ioan I.), *Inscripţiile Daciei romane*, vol. I, adunate, însoţite de comentarii şi indice, traduse în româneşte, Bucureşti, 1975.

140 SCHROTT (Ludwig), *Herrscher Bayerns*, ed. a III-a, München, 1974.

141 SEEWANN (Gerhard), *Kolowrat-Krakowsky, Ferdinand Alois*, în *Biogr. Lex.*, II (1976).

142 Idem, *Königsegg-Erps, Karl Ferdinand*, în *Biogr. Lex.*, II (1976).

143 Idem, *Königsegg-Rothenfels, Joseph Lothar Dominik*, în *Biogr. Lex.*, II (1976).

144 SEPPELT (Franz Xaver), *Geschichte der Päpste von der Anfängen bis zur Mitte des zwanzigsten Jahrhunderts*, neu bearb. von Georg Schweiger, V, München, [1959].

145 SOMMERVOGEL S.J. (Carlos), *Bibliothèque de la Compagnie de Jésus*, Bruxelles-Paris, vol. 9, 1890-1900, vol. 10 de P. Bliard, 1909, completări de E.M. Rivière, 5 fasc., 1911-1931.

146 SPRETTI (Vittorio), *Enciclopedia storico-nobiliare italiana*, V, Milano, 1932.

147 STĂNILOAE (Dumitru), *Lupta şi drama lui Inocenţiu Micu Clain*, în *Biserica ortodoxă română*, Bucureşti, 88 (1968), nr. 9-10.

148 STINGHE (Sterie), *Documente privitoare la trecutul românilor din Şchei*, I (1700-1783), Braşov, 1901.

149 SUCIU (Coriolan), *Dicţionar istoric al localităţilor din Transilvania*, I-II, [Bucureşti, 1968].

150 SZEREDAI (Antonius), *Notitia veteris et novi capituli ecclesiae Albensis Transilvaniae*, Albae Carolinae [Alba-Iulia], 1791.

151 SZILÁGYI (Sándor), *Monumenta comitialia Regni Transylvaniae*, 21, Budapesta, 1898.

152 SZINNYEY (József), *Magyar irók élete és munkái* [Viaţa şi operele scriitorilor maghiari], Budapesta, 2 (1893), 7 (1899), 13 (1908).

153 ŞINCAI (Gheorghe), *Hronica românilor*, III, ed. Florea Fugariu - Manole Neagoe, [Bucureşti], 1969.

154 TAGLIAVINI (C.), *Contribuţii la bibliografia românească veche*, în *Cercetări literare*, Bucureşti, 5 (1943).

155 TAPIÉ (Victor-L.), *L'Europe de Marie-Thérèse. Du baroque aux lumières*, [Paris, 1973].

156 TĂUTU (Aloisiu L.), *Testamentul şi moartea episcopului Inocenţiu Micu-Klein*, în *Bună Vestire*, Roma, 9 [1970], nr. 4.

157 Idem, *Un epizod cu ocazia înmormântării episcopului Inocenţiu Micu-Klein*, în *Bună Vestire*, Roma, 10 [1971], nr. 1.

158 TÓTH (I. Zoltán), *Az erdélyi román nacionalizmus első százada 1697-1792* [Primul secol al naţionalismului român din Transilvania, 1697-1792], Budapesta, 1946.

159 TRÓCSÁNYI (Zsolt), *Erdélyi kormányhatósági levéltárak* [Arhive ale autorităţilor guvernamentale din Transilvania], Budapesta, 1973.

160 TURCZYNSKI (Emanuel), *Konfession und Nation. Zur Frühgeschichte der serbischen und rumänischen Nationsbildung*, Düsseldorf, 1976.

161 *Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez* [Magazin de date noi privind istoria familiei Daniel de Vârghiş], ed. Kelemen Lajos, Cluj, 1913.

162 VAUSSARD (Maurice), *La vie quotidienne en Italie au XVIIIe siècle*, Paris, [1959].

163 VERESS (Andrei), *Bibliografia româno-maghiară*, I, Bucureşti, 1931.

164 WALTER (Friedrich), *Die Geschichte der österreichischen Zentralverwaltung in der Zeit Maria Theresias (1740-1780)*, Viena, 1938.

165 Idem, *Männer um Maria Theresia*, Viena, [1951].

166 WESSELY (Kurt), *A doua diplomă leopoldină*, în *Analele Academiei Române. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, t. 20 (1938).

167 Wetzer und Welte's *Kirchenlexikon*, Freiburg im Breisgau, 1882.

168 WOLF (Adam), *Der Wiener Hof in den Jahren 1746, 1747 und 1748*, extras din *Sitzungsberichte der philos.-hist. Classe der k. Akademie der Wissenschaften*, I, [Viena], oct. 1850.

169 Idem, *Oesterreich unter Maria Theresia*, Viena, 1855.

170 WURZBACH (Constant), *Biographisches Lexicon des Kaiserthums Oesterreich*, 60 vol., Viena, 1856-1891.

Exilul lui Inochentie Micu-Klein la Roma (1745-1768)

Introducere

Unirea cu Biserica Romană, principalele trăsături ale luptei de emancipare naţională şi, în general, ale acţiunii episcopului român unit Inochentie până în vara anului 1744.

ÎN ACESTE PAGINI INTRODUCTIVE VOM căuta să scoatem în evidenţă, în linii mari, foarte pe scurt, cadrul istoric în care va începe să se desfăşoare acţiunea lui Inochentie şi, mai ales, acele momente care au o însemnătate deosebită şi pentru înţelegerea perioadei exilului său.

În expansiunea sa spre sud-estul Europei, Imperiul Habsburgic a eliberat, la sfârşitul secolului XVII, principatul Transilvaniei de sub stăpânirea turcească şi l-a înglobat între posesiunile sale. Ca să-şi poată păstra şi întări dominaţia în acest bastion răsăritean al achiziţiilor teritoriale şi pentru ca acesta să-i poată servi ca o punte spre noi cuceriri în direcţia Ţării Româneşti şi a Peninsulei Balcanice, Curtea de la Viena trebuia, pe de o parte, să ţină seama de anumite condiţii specifice Transilvaniei şi, pe de alta, să încerce a le adapta potrivit intereselor sale.

Astfel, împăratul Leopold I s-a îndatorat, după laborioase tratative, să respecte constituţia tradiţională a ţării, întemeiată pe privilegiile îngust feudale ale celor trei „naţiuni" (unguri, secui şi saşi) şi ale celor patru religii „recepte" (catolică, luterană, reformată şi unitariană). Acesta e, în esenţă, cuprinsul Diplomei leopoldine a Transilvaniei din 1691. Dar năzuinţele de centralizare şi de integrare ale Imperiului Habsburgic, feudal în bazele sale şi tot mai absolutist în tendinţe, nu se împăcau cu constituţia ardeleană mai înapoiată pe care se sprijineau amintitele naţiuni, refractare acestor năzuinţe. Curtea imperială acapara treptat conducerea efectivă a ţării, considerată doar o anexă a imperiului, reducând guvernul ardelean, statornicit în cele din urmă la Sibiu (până în 1790), la rolul unui organ mai mult executiv al ordinelor transmise prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, înfiinţată la Viena. În Imperiul Habsburgic multinaţional, adevărat mozaic de ţări şi popoare, catolicismul era socotit ca un instrument spiritual de stăpânire şi de unificare, mânuit cu dibăcie de iezuiţi. Dar fiindcă dintre religiile recepte, adică oficial recunoscute şi privilegiate ale Transilvaniei, tocmai această confesiune ajunsese (în urma progreselor Reformei) să aibă cei mai puţini credincioşi, iar regimul austriac instaurat aici voia să transforme catolicismul - prin eludarea disimulată a dispoziţiilor diplomei din 1691, care ţinea cele patru religii recepte ca egale - în chiar principala religie a ţării, trebuia să se găsească un mijloc pentru întărirea lui. Neexistând

nădejdea reconvertirii, cel puţin în masă, a protestanţilor, iezuiţii şi, sub înrâurirea lor, Curtea vieneză se gândeau să-i atragă la catolicism pe români.

Cu toate că erau cei mai numeroşi şi răspândiţi pe întreg teritoriul Transilvaniei, românii nu erau cuprinşi între naţiunile politice şi, împreună cu religia lor ortodoxă, erau consideraţi doar ca „toleraţi", decăzuţi - potrivit legiuirii de pe la mijlocul sec. XVII - chiar şi din puţinele drepturi pe care le vor fi avut vreodată. Trăgând învăţăminte din atragerea unei bune părţi a rutenilor la unire cu biserica catolică, unire ea însăşi reluare şi lărgire a tradiţiei prozelitismului şi misionarismului spre Orient, propagatorii catolicismului au izbutit să câştige între 1697 şi 1700 fie o parte, fie chiar (aproape) totalitatea românilor ardeleni, - în privinţa aceasta părerile din istoriografie sunt împărţite -, în orice caz, mai ales clerul, pătura lor conducătoare. În schimbul recunoaşterii vagi a principalelor dogme care deosebeau biserica apuseană de cea răsăriteană, dar şi al respectării ritului (a obiceiurilor exterioare ale cultului, astfel şi a calendarului) celei din urmă, românilor le erau promise unele avantaje social-politice şi culturale, de care ei fuseseră lipsiţi până atunci. Aceste avantaje le erau făgăduite prin prima Diplomă leopoldină din 1699 a Unirii şi, îndeosebi, prin cea de-a doua, din 1701, dată în favoarea „episcopului, popilor şi naţiunii valahe", cum se spune în încheierea ei. Astfel s-au pus treptat bazele bisericii unite sau greco-catolice româneşti din Transilvania, în frunte cu un episcop ce-şi avea reşedinţa la început în Alba-Iulia, apoi la Făgăraş şi, în cele din urmă, cum vom vedea, la Blaj. Oficial, ea pretindea, de la un moment dat, să cuprindă nu numai întreg poporul român din Transilvania, ci, prin preluarea în parte a unei formule aplicate fostei mitropolii ortodoxe din această ţară, şi elementele greceşti, rutene şi sârbeşti aflate în limitele ei.

Unirea a prilejuit de la început formularea şi chiar promisiunea vremelnică de către Viena a unor drepturi politice nu numai pentru cler, dar şi pentru mireni, inclusiv oamenii de rând, care s-ar fi unit cu Biserica Romei. Diploma a doua leopoldină (în articolul 3) prevedea anume acest lucru, desigur ca o ademenire, poate mai ales în faţa împotrivirii unei mari părţi a populaţiei româneşti, ba şi a unei părţi dintre preoţi, care, prin tăria tradiţiei, doreau să rămână în vechea lor credinţă ortodoxă.

Uniţii voiau să fie încadraţi în constituţia ţării, prin adăugarea lor la una din religiile ei recepte, la cea catolică. Dar acţiunea, promovată de Viena, era rău privită de tradiţionalele „naţiuni" constituţionale, de rigidele lor „stări" privilegiate, reprezentate în dieta ardeleană, căci admiterea preoţimii române (care se găsea într-o situaţie asemănătoare cu a maselor iobăgeşti, lipsite de drepturi) la prerogativele celei de rit latin, admiterea ei la „statusul" catolic, însemna ştirbirea privilegiilor feudale şi, în ultimă analiză, scăderea foloaselor materiale de care se bucurau ele, mai bine zis păturile conducătoare ale acelor naţiuni. Dieta nici nu voia să audă de acordarea de drepturi mirenilor uniţi şi, cu atât mai puţin, celor „de condiţie plebee". Ea a trecut deci sub tăcere această concesie imperială, cum a făcut apoi însăşi Curtea de la Viena, dân-

du-şi probabil seama că promisese prea mult sau neavând de la început intenţia să stăruie pentru realizarea unei asemenea concesii.

Prin aceeaşi diplomă (art. 5), Viena a impus bisericii unite instituţia „teologului" de rit latin, pe care-l numea dintre iezuiţi şi care trebuia să-i supravegheze pe episcop şi pe cler în toate acţiunile lor, sub motivul ca aceştia, prin slaba cunoaştere mai ales a dreptului canonic catolic, să nu se abată de la normele dreptei-credinţe. Această obligaţie umilitoare va fi menţinută; ea nu va fi trecută sub tăcere, ca restul dispoziţiilor diplomei, a cărei autenticitate însăşi era pusă uneori, deşi pe nedrept şi tendenţios, sub semnul întrebării. De fapt, Curtea vieneză voia, prin „teologul" străin, în primul rând, să-şi asigure un control permanent de subordonare asupra-românilor uniţi şi să-i izoleze din punct de vedere religios, cultural şi politic de masa ortodoxă a fraţilor lor din afara arcului carpatic.

În realitate, Unirea religioasă a fost - după cum reiese din cele de mai sus - un act încheiat din motive politice atât de Viena, cât şi de români. Ea se oferea pe atunci românilor transilvăneni ca singura cale pentru îmbunătăţirea situaţiei lor, pentru formularea unor revendicări social-politice şi de ridicare naţională. După începuturi timide, contradictorii şi intermitente în această privinţă, caracteristice primelor trei decenii ale Unirii[1], cel care a întreprins o luptă îndrăzneaţă şi energică în vederea înfăptuirii amintitelor revendicări a fost Inochentie Micu-Klein.

Ioan Micu (Micul) sau cu forma germanizată a numelui: Klein (Clain), luându-şi mai târziu, în călugărie, ca al doilea prenume, pe cel de Inochentie, se trăgea din Mărginime, comuna Sadu, vestitul ţinut din jurul Sibiului, ai cărui locuitori s-au distins totdeauna, între alte însuşiri, prin iubire de neam şi de libertate, dârzenie, vioiciune, inteligenţă ascuţită, trăsături pe care le regăsim şi în personalitatea sa.

Născut la 24 iunie 1700 (iar nu în 1692, cum s-a crezut până acum)[2], într-o familie unită cu Biserica Romană, el îşi va fi făcut primele studii, cel puţin de şcoală latinească, presupunem, la iezuiţii din apropiere, de la Sibiu sau şi de la Alba-Iulia, ca să le continue, în ceea ce le priveşte pe cele pe care le-am socoti azi ca studii medii, tot la iezuiţi, şi anume la colegiul academic al acestora de la Cluj, unde prezenţa sa e atestată din 1718. În această instituţie de învăţământ a urmat şi facultatea de filozofie, între 1722 şi 1725, având-l între profesori pe Franciscus Fasching, care susţinea, ca de altminteri şi alţi învăţaţi iezuiţi contemporani, romanitatea românilor. Potrivit mărturiei de mai târziu, din 7 noiembrie 1729, a unui coleg al său din acea vreme (Ştefan Boér), el s-a distins în studiul filozofiei şi a fost promovat *magister* în această disciplină. După aceea s-a înscris la teologie, la universitatea, tot iezuită, de la Tirnavia (Trnava) din părţile Slovaciei, se pare pentru anul şcolar 1725 şi 1726, fiind bursier de rit unit. În orice caz, era teolog în anul I, când, în decembrie 1726, voind să devină el însuşi iezuit, a intrat în noviciatul ordinului călugăresc

respectiv, în „casa de probă" de pe lângă colegiul de la Trenčín, de asemenea în Slovacia. Dar n-a terminat acest noviciat, care ţine doi ani, ci fie că a „ieşit" din el „după un an, pentru slăbirea ochilor", cum glăsuieşte mărturia de mai târziu a nepotului său Samuil Micu, unul dintre fruntaşii Şcolii Ardelene (care, de altfel, nu l-a cunoscut personal), fie că a fost „liberat" (*dimissus*), cum stă scris în registrul noviciatului, care, deşi publicat de câteva decenii, n-a fost până acum valorificat de alţi cercetători cu referire la Inochentie. Acesta şi-a reluat apoi studiile de teologie la universitate[3].

Prin moartea, în octombrie 1727, a lui Ioan Giurgiu-Patachi, care a fost al doilea vlădică unit[4], scaunul episcopal devenind vacant şi întrunindu-se, în iunie 1728, sinodul bisericii unite, acesta a propus - pe baza Diplomei a doua leopoldine (art. 12) - trei candidaţi spre alegere împăratului Carol al VI-lea, pentru ca dintre ei să-l numească pe noul episcop. Potrivit sugestiei lui Adam Fitter (1679-1741), rectorul colegiului de la Cluj, participant din porunca suveranului la sobor, de a cuprinde între candidaţi şi unul dintre tinerii români formaţi în şcolile iezuite, acelaşi „săbor" l-a propus pe Micu, pe atunci încă student teolog[5]. Fitter se va fi gândit fără îndoială în sugestia sa la cel din urmă[6], căci nu cunoaştem nici un alt român care să fi studiat în această vreme teologia la iezuiţi şi nici la vreun alt aşezământ catolic. Pe de altă parte, credem că Fitter trebuia să-l fi cunoscut pe Micu din timpul studiilor acestuia la Cluj, deoarece pe acelaşi iezuit îl găsim menţionat în august 1725 ca decan al facultăţii de filozofie a colegiului de aici[7]. Împăratul l-a ales şi (în virtutea dreptului său de patronat, ca rege al Ungariei) l-a numit episcop pe Micu la 25 februarie 1729, rugându-l totodată - precum era obiceiul - pe papă să întărească această numire. Noul numit şi-a mai continuat studiile - anul III de teologie - la universitatea timnaviană până în iulie acelaşi an[8].

Din cele arătate, rezultă - socotim - că Micu a avut tot prilejul, chiar din timpul formaţiei sale şcolare, să cunoască temeinic organizarea şi mentalitatea iezuiţilor, ca discipol al acestora, al căror învăţământ era foarte apreciat în acea vreme. Mai mult, uneori în argumentarea cu întorsături stilistice alambicate sau chiar ambigue a memoriilor sale de mai târziu, din timpul episcopatului şi, mai ales, al exilului, se poate simţi şi înrâurirea bine cunoscutei subtilităţi a membrilor „Societăţii lui Isus". Dar, în loc de devotament şi supunere, pe care „Compania lui Isus", cum i se mai spunea, căuta să le inspire, prin educaţie, discipolilor, faţă de ţelurile sale proprii, urmărite, poate cu prea mult zel, în slujba bisericii catolice, Micu, deşi format în cultura iezuită, nu va fi o unealtă a acestei Companii. Dimpotrivă, va susţine contra ei, reprezentată în persoana teologului iezuit, impus de Curtea de la Viena ca un adevărat tutore episcopului unit, o luptă îndelungată, cu o înverşunare asemănătoare aceleia a jansenişti lor contemporani din însuşi sânul catolicismului, deoarece acele ţeluri le găsea supărătoare şi chiar primejdioase pentru caracterul propriu al bisericii unite şi, dincolo de aceasta, pentru drepturile legitime ce se cuveneau neamului românesc în Ardeal.

La numirea sa ca episcop, Ioan Micu nu purtase încă nici un grad în ierarhia bisericească. De aceea, potrivit unei porunci împărăteşti din 12 iulie 1729, plecă la Muncaci (azi Mukacevo), unde făcu un nou noviciat, de astă dată la călugării basilieni ruteni de rit unit din Ucraina Subcarpatică, adăugându-şi prenumele de Inochentie, pe lângă cel de Ioan. Se ştie că (după obiceiul bizantino-slav) i se ceruse şi lui Giurgiu-Patachi, cu prilejul numirii, să devină monah basilian, ca să poată fi episcop de rit unit[9]. La 23 septembrie acelaşi an, Inochentie fu sfinţit preot şi, după un alt an, adică în septembrie 1730, terminând noviciatul, deveni călugăr basilian. După ce, în aceeaşi lună, obţinuse de la papa Clement XII confirmarea episcopească - în pregătirea căreia iezuiţii de asemenea jucaseră un rol important[10] - fu consacrat, tot la Muncaci, ca episcop, la 25 octombrie stil vechi (5 noiembrie st. n.), pentru a fi însă instalat în scaunul său vlădicesc la Făgăraş abia la 28 septembrie 1732[11].

Încă cu multă vreme înainte de instalare, şi anume încă din 1729, noul episcop, căruia Carol al VI-lea îi conferise titlul de consilier al său şi, la cerere, rangul de baron (pe care îl aveau nu numai episcopii romano-catolici ai Transilvaniei, ci-l obţinuse şi Giurgiu-Patachi)[12], începu să asalteze Curtea vieneză cu numeroase petiţii şi memorii, în care înfăţişa cu energie revendicările sale, dezvoltându-le treptat şi cutezător, cu inteligenţa sa superioară şi cu firea lui iute, impulsivă, într-un program complex de emancipare naţională a românilor ardeleni, care va sta, de fapt, la temelia întregii lupte de ridicare politică, socială, culturală a lor din secolele XVIII-XIX[13].

Revendicările lui Inochentie, prezentate de mai multe ori chiar personal la Viena, se bazau, întâi de toate, pe cea de-a doua Diplomă leopoldină. El se plângea că prevederile favorabile ale acesteia pentru clerul şi „naţiunea" sa nu erau executate, ci doar aceea privitoare la instituirea teologului de rit latin, prevedere pe care o socotea umilitoare şi chiar dăunătoare bisericii sale, prin tendinţele de latinizare confesională; considera logic ca diploma să fie aplicată în toate dispoziţiile ei. Spre deosebire de înaintaşii săi, el a transformat această diplomă într-o adevărată armă de luptă, căci credea că stipulaţiile ei permit nu numai preoţimii, ci întregului popor român din Transilvania să fie cuprinşi, prin unirea cu Biserica Romei, între catolici şi să se bucure astfel de aceleaşi drepturi ca şi ceilalţi locuitori ai ţării. Acelaşi document ar fi trebuit să deschidă şi pentru români dreptul la toate funcţiile, inclusiv participarea la înaltele dregătorii, cu reprezentarea lor în guvern şi dietă, la meseriile de breaslă, la şcoli proprii etc. De la un moment dat, de la începuturile domniei împărătesei Maria Tereza, fiica şi urmaşa lui Carol al VI-lea (mort la 20 oct. 1740), Micu, invocând şi analogii cu situaţia rutenilor din Polonia apuseană (mai precis din Ucraina stăpânită de Polonia), cerea chiar recunoaşterea românilor ca o naţiune aparte, ca a patra naţiune politică, egală în drepturi cu celelalte trei. În fond, în aceeaşi ordine de idei, propunea şi unele măsuri de uşurare a situaţiei ţărănimii (în mare majoritate ea însăşi românească), a îndatoririlor ei feudale. Cerea o ameliorare generală, în limitele societăţii date, pentru toate categoriile

sociale ale poporului său oprimat, pentru „națiunea" sa, care suferea, din partea celor trei națiuni constituționale, nu numai de asuprire religioasă, în ciuda Unirii, ci, arăta el, și de asuprire națională.

Dar, în afară de diplome, mai cu seamă a doua leopoldină, ale căror dispoziții n-ar mai fi trebuit să rămână literă moartă, el își sprijinea revendicările, încă din 1735, și pe alte argumente, deși accentua mai puțin asupra lor. Întâi, românii întrec prin *numărul* lor oricare din cele trei națiuni. Apoi, ei poartă mai multe *sarcini publice* decât celelalte națiuni sau cel puțin egale cu acestea și ar fi firesc, așadar, ca, de pe urma acestor sarcini, să se aleagă și ei, nu numai celelalte națiuni, cu un folos. În sfârșit, românii sunt *cei mai vechi locuitori ai țării*, care trăiesc aici neîntrerupt - afirma el - din epoca împăratului Traian; prioritatea, romanitatea și continuitatea poporului român pe pământul său se transformă și ele, de aici înainte, datorită lui Inochentie, din noțiuni istorice (cum fuseseră formulate și mai devreme)[14], în mijloace de luptă politice, puse în slujba promovării emancipării naționale[15].

Inochentie și-a adresat revendicările nemijlocit suveranului, la Viena, ocolind organele politice subalterne din Transilvania. Puterea suverană însă, în virtutea tratatului fundamental din 1691, prin care se angajase să respecte autonomia țării, voind deci să păstreze aparența legalității, îi îndrumase cererile, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, la guvernul țării, ca să le examineze acesta și, mai ales, dieta, în fața căreia ele trebuiau să fie susținute de episcopul însuși, membru al ei începând din anul 1733.

Dar guvernul și dieta se opuneau cu îndârjire acțiunii revendicative românești, socotind că ea amenința să răstoarne constituția tradițională a țării, ale cărei singure beneficiare înțelegeau să rămână, în egoismul lor, numai cele trei națiuni pe care aceste foruri le reprezentau. La argumentele lui Micu căutau să răspundă prin contraargumente și incriminări; contestau valabilitatea Diplomei a doua leopoldine invocate sau cel puțin a dispozițiilor ei favorabile pentru români; afirmau că aceștia, mai bine zis preoții lor, cu puține excepții, nu sunt sincer uniți, ci doar cu numele, din oportunism, în speranța unor înlesniri, în realitate ei rămânând și pe mai departe „schismatici" (ortodocși), urându-i pe catolici; sunt mulți, e adevărat, dar o „plebe" netrebnică, iobagă, aproape barbară, neformând niciodată o „națiune" ca să i se cuvină acest nume; sunt imigrați, pribegi, veniți mai ales din Țara Românească și Moldova, înclinați spre toate nelegiuirile, sustrăgându-se de la sarcinile publice (dări) etc.[16]

În toiul acțiunilor sale neînfricate pentru susținerea revendicărilor amintite mai sus, Inochentie își mută, în 1737, reședința la Blaj, centrul noului domeniu al episcopiei, care avea o așezare mai puțin mărginașă decât Făgărașul pentru vasta lui dieceză. Totuși, în chip curent, dârzului vlădică continua să i se spună și el însuși își spunea episcop de Făgăraș. Din sat, cum fusese până atunci, Blajul a fost transformat de Micu în oraș, care va deveni pentru multă vreme focarul cultural al românilor ardeleni, „Roma ardeleană", cum va fi supranumit mai târziu, de unde au plecat, tot prin inițiativa sa, studenți bursieri

(„alumni") pentru studii în „Cetatea Eternă", primii viitori profesori la vestitele şcoli care se vor deschide la Blaj[17]. Vlădica era preocupat, de asemenea, şi de gândul şcolilor proprii româneşti, dându-şi seama de însemnătatea învăţământului ca unul din mijloacele pentru ridicarea generală a poporului, nu numai pentru o mai bună pregătire a clerului său.

Curtea de la Viena, mai ales cu venirea la domnie a Mariei Tereza, mare personalitate a veacului XVIII, trebuind să facă faţă unei situaţii externe foarte grele, chiar dezlănţuirii unor crâncene războaie, mai ales cu Prusia ambiţiosului „rege-filozof" Frederic II cel Mare, dorea să evite complicaţii de politică internă. Nu voia deci să exaspereze indispoziţia stărilor privilegiate ale Transilvaniei printr-o schimbare făţişă şi bruscă a sistemului ei constituţional, suverana voind să fie recunoscătoare şi nobilimii maghiare pentru avântatul sprijin militar în amintitele războaie; dar, totodată, Curtea nu putea să treacă complet cu vederea, în interesul Unirii, ţinând seama de importanţa sa politică, nici jalbele româneşti, susţinute cu o stăruinţă tot mai vehementă de episcopul unit. Astfel, tânăra regină consimţi, prin rescriptul din 9 septembrie 1743, să confirme prima Diplomă leopoldină, în general (care mai fusese confirmată, în 1708, de unchiul ei, împăratul Iosif I), prevăzând unele îmbunătăţiri pentru clerul unit, menţinând însă instituţia teologului de rit străin (despre care amintita primă diplomă nu spune nimic), servitute agravată între timp, din 1738, cu obligaţia, impusă prin decret al puterii suverane, ca teologul să fie întreţinut şi din punct de vedere material de către episcop, fără a fi fost întrebat acesta din urmă. Totodată, rescriptul îi admitea la funcţii şi pe nobilii români, al căror număr însemnat, - nu mai puţin de şapte sute[18] - , ca şi al clerului unit, fusese invocat de Inochentie ca replică la afirmaţia adversarilor săi, printre aceştia şi Cancelaria Aulică Transilvăneană (care, în frunte cu şeful ei, numit din nobilimea maghiară a Transilvaniei, făcea de obicei cauză comună cu stările privilegiate), în sensul că românii ar fi aproape toţi iobagi.

Dieta, în sesiunea sa din 1744 (23 ianuarie - 24 iunie)[19], dezbătând, pe baza unor propuneri regale, printre altele, chestiuni privitoare la confirmarea drepturilor celor trei naţiuni şi patru religii recepte, la abrogarea legilor mai vechi nefavorabile romano-catolicilor şi la reglementarea situaţiei juridice a uniţilor, a restrâns sensul amintitelor propuneri regale, care voiau formal să-i întărească şi pe aceştia din urmă, de orice condiţie şi rang ar fi fost ei, alături de cele trei naţiuni, în drepturile ce li se acordaseră de către suveranii înaintaşi. Stările întrunite în această dietă la Sibiu au precizat anume că, în ceea ce-i priveşte pe uniţi, trebuie să se înţeleagă doar confirmarea de drepturi pentru „ecleziastici şi cei care se bucură de prerogativă nobiliară"; numai ei trebuie „număraţi" la aceea dintre cele trei naţiuni recepte pe teritoriul căreia locuiesc prin achiziţiile lor de bunuri, fără a putea alcătui o „a patra naţionalitate". Nu poate şi nu trebuie - spuneau aceleaşi stări - să se extindă înţelesul propunerilor regale şi la „plebei" (poporul de rând) şi la fiii de preoţi de origine plebee[20].

Aşadar, strădaniile impetuosului Inochentie pentru recunoaşterea românilor uniţi ca a patra naţiune constituţională a Transilvaniei n-au fost încununate de succes în faţa opoziţiei înverşunate a celor trei naţiuni recepte, adepte ale imobilismului politic şi social. El n-a putut să obţină, din pricina obstrucţiei lor, cu toate protestele sale indignate, necum confirmarea expresă a Diplomei a doua leopoldine, dar nici măcar acceptarea din partea lor a cuprinderii tuturor păturilor sociale ale uniţilor, în speţă şi a ţărănimii, cum s-ar fi învoit suverana, cel puţin în cadrele celor trei naţiuni, ca şi cetăţeni, pentru ca ea, ţărănimea, să nu rămână doar tolerată, lipsită de drepturi. Maria Tereza s-a văzut nevoită să sancţioneze, la 7 august 1744, articolele de lege - VI şi VII - privitoare şi la români, în pomenita interpretare restrictivă a dietei, aşadar cu schimbările prejudicioase impuse de aceasta. Dar chiar şi această interpretare a rămas doar pe hârtie, în fapt clerul şi nobilimea unită continuând a fi „nedreptăţiţi la tot pasul"[21].

În primăvara anului 1744, tot în timpul sesiunii dietei, izbucni în Transilvania de miazăzi o mare mişcare populară, în sânul maselor româneşti, împotriva Unirii, provocată de instigaţiile călugărului sârb Visarion Sarai, sub înrâurirea căruia o parte însemnată din uniţi s-au reîntors la ortodoxie. Episcopul încercă, dar nu izbuti, să restabilească liniştea prin mijloace paşnice, nevoind să se recurgă la forţă armată - propusă de statusul catolic - împotriva propriului său popor. Lepădarea de Unire o punea pe seama dezamăgirii pricinuite de neîmplinirea promisiunilor făcute în schimbul ei, cum aflăm şi din documentele publicate de noi[22]. Probabil credea că tulburarea ivită i-ar putea servi pentru a exercita presiuni asupra forurilor conducătoare în sprijinul revendicărilor sale[23], mai ales că invoca des, încă de pe la începuturile acţiunilor iniţiate, că nerespectarea drepturilor acordate prin diplomele leopoldine constituie o piedică serioasă în calea conservării şi, cu atât mai mult, a progreselor Unirii[24].

Dintr-o însemnare contemporană - din aprilie 1744, cunoscută relativ mai nou - rezultă că episcopul şi clerul, „în foarte marea lor nemulţumire", n-ar fi căutat să împiedice „impostura" lui Visarion, ci mai degrabă s-o ascundă[25]. Contele Theobald Czernin, feldmareşal-locotenent, comandantul de atunci (1741-1747) al trupelor din Transilvania şi comisar regal pe lângă dietă, era într-o oarecare măsură favorabil revendicărilor româneşti, cu excepţia celei privind constituirea în a patra naţiune, a cărei „recepţiune ar fi supusă în tot timpul la grele piedici", cum scria el la 11 aprilie 1744[26]. Într-un raport către Consiliul Aulic de Război, amintitul comandant îl socotea pe Inochentie ca purtând vina principală pentru acest „rău" (agitaţia antiunionistă pricinuită de Visarion), căci declarase în faţa dietei că el şi ai săi sunt uniţi numai condiţionat, în speranţa unor privilegii[27]. Episcopul îi va învinui mai târziu, în perioada 1746-1747, în repetate rânduri, pe iezuiţi, mai ales în persoana teologului Josephus Balogh, că au uneltit în taină contra lui şi că, la sugestia lor, Czernin îl prezenta Curţii de la Viena ca „bază şi sprijin al tumultului" provocat

de apariţia lui Visarion. Ei ar fi propus, prin mijlocirea acestui general, îndepărtarea sa din scaunul vlădicesc, drept condiţie a domolirii primejdioasei mişcări şi a restabilirii stării greu încercate a Unirii, după cum reiese îndeosebi din documentele noastre[28].

Neliniştită de situaţia creată, temându-se de prăbuşirea Unirii împreună cu nădejdile politice legate de aceasta, regina, în urma propunerii Consiliului Aulic de Război, adresă, la 15 iunie 1744, un ordin guvernului de la Sibiu ca să i se pună în vedere lui Inochentie de a se înfăţişa fără amânare la Viena, sub pretextul de a se trata şi rezolva cu el acele revendicări care au rămas până atunci nesoluţionate[29].

Transmiţându-i-se de la Sibiu la 1 iulie - după cum arată unul din documentele noastre[30] - această chemare, episcopul, înainte de a pleca în capitala habsburgică, a întrunit la Blaj sinodul anual al diecezei la 6 a aceleiaşi luni (25 iunie stil vechi)[31]. Totuşi, acesta n-a fost un sinod diecezan obişnuit, cu toate că fusese convocat cu o lună înainte de termenul arătat, cel puţin aşa va declara episcopul, în noiembrie, în faţa unei comisii de anchetă, deci fusese convocat înainte de chemarea sa la Curte, şi cu toate că a dezbătut şi probleme administrative bisericeşti, căci, în afară de cler, el, contrar uzanţei (cum i se va reproşa la această anchetă), chemă şi mireni: nobili şi ţărani[32], înfăţişându-se acolo uniţi şi neuniţi, amestecat. Aşadar, aproape o reprezentanţă naţională[33], reunită de un episcop care se purta nu numai ca un şef religios, ci şi ca o căpetenie politică a întregului său popor obijduit[34]. El făcu aici o expunere despre rezultatele slabe ale strădaniilor depuse până atunci pentru cucerirea drepturilor naţionale şi obţinu încuviinţarea pentru continuarea acţiunii la Viena, acţiune despre care, de altfel (în urma experienţei), ar fi spus că o prevede cu scepticism în ceea ce priveşte noua călătorie pe care trebuia să o întreprindă acolo[35].

Sinodul a decurs într-o atmosferă agitată la auzul împotrivirii stărilor transilvănene la revendicările româneşti, al neîndeplinirii făgăduielilor făcute de Curtea vieneză şi consfinţite prin diplome, al tălmăcirii unor măsuri oficiale (din 1742) privind ţărănimea greu oprimată, al situaţiei contestate a teologului etc. Pare verosimilă informaţia - deşi provine de la adversarii lui Inochentie - după care participanţii la „săbor" au făcut o declaraţie scrisă, ameninţând că vor renunţa la Unire dacă nu li se satisfac cererile[36]. Episcopul va face mai târziu chiar afirmaţia surprinzătoare - arată o piesă a sa din materialul nostru documentar - că sinodul i-ar fi cerut să nu dea ascultare ordinului de a se înfăţişa la Viena[37].

Note

[1] Pentru problema înfăptuirii Unirii bisericeşti a se vedea, în general, ca lucrări de sinteză mai noi: Tóth, p. 18-44, 72-74; Prodan, 1984, p. 134-150; Bernath, p. 49-135; Octavian Bârlea, *Biserica Română Unită şi ecumenismul corifeilor Renaşterii culturale*, în *Perspective*,

München, ian.-iun. 1983, 3-4, p. 30-32 (după Zenovie Pâclișanu), 236; cf. Bârlea, *ibid.*, dec. 1978, p. 8.

[2] Vezi mai jos, în prezenta lucrare, Cap. VII.

[3] Despre formația sa școlară ne ocupăm amănunțit într-un articol din periodicul *Apulum*, Alba-Iulia, XIX (1981), p. 229-238 (apărut cu unele evidente greșeli de lectură și de tipar).

[4] Asupra lui a se vedea mai nou lucrarea, întemeiată și pe mult material inedit, a lui Octavian Bârlea, *Ostkirchliche Tradition und westlicher Katholizismus. Die rumänische unierte Kirche zwischen 1713-1727*, München, 1966.

[5] B, *Klein*, p. 1-2. Cf. și *Doc. 96* din 25 august 1747 și nota 15 la acest doc.

[6] Nilles, p. 199.

[7] Fasching, *Vetus Dacia*, paginile nenumerotate de la sfârșit.

[8] B, *Klein*, p. 6-7. Într-un fragment din *Istoria* lui S. Micu (la Cipariu, p. 92-93) se afirmă că Inochentie a fost numit episcop la 6 mai 1729, fără a se indica autorul sursei pe care se întemeiază această afirmație. Aceeași dată apare și la Prodan (p. 151). Data de 25 februarie a aceluiași an, preluată de Bunea (*Klein*, p. 6) și de noi, este întărită de Ioan M. Moldovanu (*Acte sinodali ale basericei romane de Alba-Iulia și Fagarasiu*, I, Blaj, 1869, p. 177 și nota 1); vezi și Nilles, II, pagina 501 și nota 2 (după M. Moldovanu). Inochentie însuși se referă la data de 25 februarie 1729, într-un memoriu latin, citat de Gheorghe Șincai și pe care „l-a avut în mână" însuși S. Micu, fără însă „a da atenție cronologiei" (Șincai, *Hronica românilor*, ed. de Florea Fugariu și Manole Neagoe, II, [București], 1969, p. 348). Data de 6 mai 1729 este în realitate data actului cu care împăratul înștiința Guberniul Transilvaniei asupra numirii din 25 februarie a aceluiași an; vezi de asemenea M. Moldovanu (I, p. 195).

[9] Bârlea, *Ostkirchliche Tradition*, p. 39-42.

[10] Vezi Cap. IV și VII.

[11] Nilles, II, p. 501-507; B, *Klein*, p. 7-12.

[12] Nilles, I, p. 303, 463; II, p. 497; Bârlea, *Ostkirchliche Tradition*, p. 8, n. 255, p. 170-171, 181 etc.

[13] Prodan, p. 187-198; Turczynski, p. 101, 106, 117-127.

[14] Armbruster, p. 218 (a. 1708), p. 220-221 (a. 1710-1720), p. 228 (a. 1722), p. 231 (a. 1725-1730). Firește, ne referim aici numai la date din preajma acțiunilor politice ale lui Inochentie. Cf. și materialul nostru: *Doc. 19* din iunie 1745 și n. 1 la acest doc.

[15] Prodan, p. 154, 163-167, 188-193.

[16] Tóth, p. 86-87, 134; Prodan, p. 173-193. Adăugăm că memoriul baronului Ștefan Daniel, membru al dietei, cu data 3 mai 1744, care se ocupă și de revendicările românești, reprobându-le (Tóth, p. 134-135; Prodan, p. 193-195), a fost trimis baronului Bartenstein, consilier foarte apreciat la Curtea vieneză (materialul nostru: *Doc. 14* din 27 februarie 1745, n. 8 la acest doc.). Vezi scrisorile lui Daniel (un cunoscut nobil secui, care a călătorit în Țara Românească și Moldova) din 6 mai, 3 și 6 iunie, către fiul său cu același nume de la Viena (*Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez*, ed. Kelemen Lajos, Cluj, 1913, p. 202-203, 213, 219). Bartenstein a împărtășit opinia Dietei Transilvaniei că lui

Inochentie îi revine vina principală pentru mişcările din 1744 împotriva Unirii religioase şi că el însuşi „în adâncul inimii sale nu e unit" (Dragomir, p. 135-136; II, p. 91-92; Tóth, p. 143, n. 6).

[17] B, *Klein*, p. 15, 19, 24-26, 143; a se vedea mai pe larg articolul nostru: *Ştiri noi despre primii studenţi trimişi de la Blaj la Roma*, în *Apulum*, XVII (1979), p. 469-476.

[18] B, *Klein*, p. 78.

[19] Kutschera, p. 65, 80, n. 302.

[20] CJH, *1540-1848. évi erdélyi törvények* [Legile ardelene dintre anii 1540-1848], Budapesta, 1900, p. 386-390; cf. Tóth, p. 117-118; Prodan, p. 172.

[21] B, *Episcopii*, p. 401.

[22] *Doc. 10* din 16 ianuarie 1745.

[23] Acest lucru se afirmă, de altfel, categoric într-un raport al Cancelariei Aulice Transilvănene (*Doc. 13*, înainte de 27 februarie 1745).

[24] B, *Klein*, p. 48, 116; vezi şi scrisorile sale din 8 şi 24 mai, 6 iulie 1734 către Domenico Passionei, nunţiu papal la Viena (Dumitriu-Snagov, p. 90, 98, 104).

[25] Decei, p. 18 (*ibidem*, p. 19: înţelesul redat greşit).

[26] „... die recipirung einer vierten Nation zu aller zeit schweren anständen unterworffen seijn würde" (*ibid.*, p. 16). Socoteşte că episcopul, în dorinţele sale, „din când în când întrece măsura" (*die maass hin und wieder überschreitet*, p. 15).

[27] B, *Klein*, p. 160-161; Tóth, p. 191, n. 2. Cf. şi Dragomir, II, p. 89-91 şi n. 1.

[28] *Doc. 60* din 25 ianuarie 1747 şi n. 7 la acest doc.

[29] B, *Klein*, p. 109, 161.

[30] *Doc. 18* din iunie 1745, anexa 2 de la sfârşit.

[31] G. Bogdan-Duică, *Procesul...*, p. 57; B, *Klein*, p. 101, 110.

[32] Pentru participarea ţărănească la sinoadele româneşti din Transilvania: Răduţiu, p. 30.

[33] Tóth, p. 142; Prodan, p. 175. Trócsányi Zsolt, în *Erdély története*, II, p. 1017-1018; Gyémánt, p. 45, 166. În cuvântarea lui la sinod, episcopul a vorbit şi despre „tulburarea" provocată în popor „în unele locuri" de „un oarecare călugăr" (Visarion) şi a pus întrebarea cum ar putea fi ea liniştită (Bogdan-Duică, *op.cit.*, p. 55-56).

[34] Cf. Prodan, p. 190.

[35] *Doc. 1* (înainte de 16 noiembrie 1744). Mai târziu se contrazice în această privinţă (*Doc. 18* din iunie 1745: scrisoare către Maria Tereza, prima variantă).

[36] Nilles, II, p. 562-563; Prodan, p. 175-176. Vezi şi materialul nostru: *Doc. 18* din iunie 1745 şi n. 53, 55 la acest doc. După afirmaţiile adversarilor lui Inochentie, printre participanţii la sinod se găseau „mulţi, mai chibzuiţi", care erau tulburaţi de atmosfera creată de el cu această ocazie în dauna Unirii bisericeşti: *Doc. 1* (înainte de 16 noiembrie 1744) şi n. 12 la acest doc.

[37] *Doc. 60* din 25 ianuarie 1747, n. 9 la acest doc.

Capitolul I

Inochentie în faţa unei comisii de anchetă la Viena în toamna anului 1744 şi refugierea sa la Roma.

LA 23 IULIE 1744 (fără îndoială st. v.; 3 august st. n.)[1], Inochentie, dând urmare chemării sale la Curtea împărătească, plecă la Viena. În acest cel din urmă drum în capitala habsburgică era însoţit de secretarul său, un mirean, Petru Pop Dăianu, de capelanul Petru Aaron, întors abia de câteva luni de la studii făcute la Roma, şi de servitorul Alexandru Novac[2]. Scuturaţi de trăsurile epocii - procurate prin „magiştrii" staţiunilor de poştă[3] - ei au călătorit, bineînţeles, pe drumurile desfundate şi prăfoase, respectiv noroioase, de atunci, cu haltele şi, probabil, cu înnoptările de rigoare pe la hanuri. Itinerarul lor trebuia să fi fost cel obişnuit, de la Blaj - poate prin Sibiu şi Alba-Iulia - la Aiud, Turda, Cluj, Dej, Jibou, Şimleu, primele etape. Ţinând seama de durata mare a călătoriei, probabil că drumeţii noştri au făcut şi opriri mai lungi, de câteva zile, în unele localităţi. În orice caz, ştim dintr-o menţiune târzie, din 1761, chiar a lui Aaron, că la Şimleu acesta a săvârşit (împreună cu episcopul), în 1744, o slujbă bisericească, la care credincioşii au luat parte în număr foarte mare[4]. De aici, drumul lor trebuia să fi trecut, iarăşi potrivit itinerarului obişnuit, prin Marghita, Săcuieni, Debreţin[5], Solnoc (pe unde au traversat Tisa), până la Buda. De aici se putea continua călătoria fie pe uscat, în apropierea ţărmului drept al Dunării, fie pe Dunăre, cu corabia, la Viena[6]. Oricum, cam după o lună, la începutul lui septembrie (st. n.), episcopul şi însoţitorii săi sosiră în cetatea împărătească[7].

Între timp, la 7 august, Maria Tereza sancţionase, după cum am spus, articolele dietale VI şi VII, în interpretarea stărilor privilegiate, ceea ce nemulţumea clerul şi poporul unit, în frunte cu Inochentie. Acest fapt nu-l împiedică însă pe Micu de a înainta, după sosirea sa la Viena, suveranei un nou memoriu, care, deşi nesemnat, stilul arată că nu putea emana decât de la el. Ţinând seama acum de cele două articole sancţionate, care refuzau recunoaşterea românilor ca a patra naţiune, vlădica revine totuşi şi la cea de-a doua Diplomă leopoldină, cerând o interpretare lămurită a articolului 3, în sensul că, după cum s-a admis de către dietă încadrarea preoţilor şi a nobililor uniţi în cele trei naţiuni recepte, să se recunoască aceeaşi situaţie orăşenilor şi ţăranilor (liberi, libertini, iobagi) români, adică să fie asimilaţi şi aceştia categoriilor sociale corespunzătoare din cadrul naţiunilor recepte. Nu numai clerul, ci şi poporul doresc atât de mult aplicarea articolului 3, încât, în caz de refuz,

vor să fie mai degrabă „schismatici" decât catolici, deoarece, zic ei, catolicii de rit latin îi recunosc catolici numai cu numele, fără să le îngăduie împărtăşirea beneficiilor acestora. Uniţii - se mai spune, printre altele, în acest act - îşi dau seama că se bucurau de o stare mai bună câtă vreme au fost „schismatici", căci atunci găseau apărare la principii români şi la Moscova, în felul acesta fiind băgaţi în seamă la Curte şi la ei acasă, în Transilvania. Cere iarăşi o reprezentare ceva mai largă a clerului său în dietă, - decât prin el singur, după cum se ştie -, precum şi un post de consilier în guvernul din Sibiu pentru un nobil unit[8]. Acest memoriu n-a avut nici un rezultat favorabil; dimpotrivă, prin unele puncte, putea să întărească bănuielile pe care Curtea le nutrea în privinţa lui Inochentie în urma informaţiilor primite din deosebite părţi (dar, desigur, în primul rând de la Balogh, teologul iezuit, prin însăşi funcţia ce-o împlinea), înainte şi după sosirea episcopului la Viena, asupra atitudinii sale faţă de tulburările antiunioniste legate de agitaţia lui Visarion şi a altor clerici ortodocşi, precum şi de comportarea sa aţâţătoare la sinodul din vară[9].

Amintitele informaţii au fost apoi discutate în conferinţa ministerială din 25 septembrie, întrunită pentru treburile Transilvaniei, la care a luat parte şi contele Ioan Haller, guvernatorul acestui principat (1734-1755), aflat atunci în metropola dunăreană[10]. El a transmis Cancelarei Aulice Transilvănene o scurtă relatare despre sinod[11] din cele amintite mai sus, care-l avea ca autor probabil pe Balogh. La propunerea conferinţei, suverana a hotărât ca, într-o comisie aulică specială, delegată pentru cercetarea şi îndreptarea stării tulburi a Unirii bisericeşti din Transilvania, să se întocmească, pe baza ziselor informaţii, o listă de întrebări în scopul audierii episcopului. Interogarea acestuia trebuia să se facă „nu pe cale de cercetare, ci numai pentru a da informaţii asupra faptului", pentru ca, după primirea şi a lămuririlor ce i se vor cere astfel, să se vadă care sunt chestiunile ce aparţin „forului ecleziastic" (adică sunt de competenţa jurisdicţiei bisericeşti), spre a fi comunicate în vederea unei deliberări ulterioare acelui for, şi care sunt cele de ordin politic (pe care, adăugăm noi, comisia şi le va rezerva sieşi, ca să dispună cu privire la ele Curtea vieneză). Făcându-se această distincţie, va urma, apoi, să se ia de ambele părţi cuvenitele măsuri de remediere[12]. După cum se vede, era o precauţie formală spre a preîntâmpina invocarea aşa-zisului *privilegium fori*, care-i scutea pe clerici de a se înfăţişa înaintea unui for laic de judecată, ei fiind supuşi doar forului bisericesc[13].

Comisia delegată se compunea din Johann Georg Mannagetta, om în vârstă, consilier aulic şi de conferinţă ministerială, ca preşedinte, iar ca membri din Heinrich Joseph Koch, consilier la Camera Aulică, baronul August Thomas Wöber, consilier la Consiliul Aulic de Război, Josephus Kozma şi Sigismundus Csató, consilieri la Cancelaria Aulică Transilvăneană. Probabil că toţi erau consideraţi buni cunoscători ai treburilor ardelene şi, în cadrul acestora, ai situaţiei bisericii unite; acest lucru, de altfel, e sigur în ceea ce-i priveşte pe Mannagetta, dar îndeosebi pe secuii Kozma şi Csató, prin însăşi amintita funcţie a celor doi din urmă[14].

Şi astfel, în loc de a se trata la Curte cu Inochentie problema revendicărilor româneşti, cum se spunea formal în ordinul de citare la Viena, în vederea cărei probleme înaintase noul său memoriu, episcopul se pomeni tradus în faţa acestei comisii. Chemat prima oară la 16 noiembrie înaintea ei, i s-a adus la cunoştinţă de la început - potrivit instrucţiunilor pe care le arătam - că a fost convocat în faţa ei nu pentru a fi cercetat, ci numai pentru a da informaţii la întrebările ce i se vor citi cu privire la starea Unirii, fără să se aducă în acest fel vreun prejudiciu competenţei de for; eventualele puncte referitoare la treburile „spirituale" (care vor rezulta din interogatoriu) vor fi transmise „forului ecleziastic" spre anchetă, dacă va fi cazul[15].

În ciuda acestei precauţiuni de formă a comisiei, când s-a început citirea în faţa lui a întrebărilor, episcopul recuză competenţa comisiei ca for examinator pentru el în „materia" despre care era vorba; consimţi totuşi să dea informaţii la întrebările ce urmau a-i fi puse, dar sub rezerva de a le putea apoi retracta[16]. În această primă şedinţă a răspuns deci la chestiunile cărora li s-a dat, pe rând, lectură, în legătură mai ales cu agitaţiile antiunioniste, dezlănţuite în primul rând de unii călugări ortodocşi, şi la o parte din întrebările privind sinodul din vară. În răspunsurile sale, Micu a arătat, printre altele, că pricina cea mai de seamă a lepădării de Unire era nerespectarea privilegiilor acordate românilor. De asemenea, a făcut precizări referitoare la agitatorii tulburărilor antiunioniste, al căror nume însă - spunea el - nu le cunoaşte. Relativ la sinod, nega că în faţa acestuia - vorbind de acţiunile desfăşurate de el la Viena pentru drepturile româneşti - ar fi rostit că aici doar „a fost amăgit cu cuvinte frumoase" (potrivit unei întrebări care reproduce în această privinţă una din informaţiile provenite, foarte probabil, de la Balogh)[17]. Recunoştea, în schimb, de a fi spus în sinod că stările (întrunite în dieta din 1744) nu voiau să „extradeze" (de fapt: să accepte, să recunoască), fără schimbare (*sine modificatione*), prima Diplomă leopoldină; tot aşa, că a pus să se citească cererea adresată de aceleaşi stări suveranei ca „neamul românesc" (*gens Valachica*) să nu fie primit „în întregime în sânul locuitorilor ţării" (*prorsus in gremium regnicolarum*), ceea ce - după un alt punct, din aceeaşi sursă iezuită, al listei de întrebări - a tulburat mult atât ţăranii, cât şi nobilii adunaţi la sobor. La fel, admitea că s-a dat lectură acolo dispoziţiei oficiale recente care oprea libera strămutare a jelerilor, dispoziţie cunoscută de altfel în Transilvania - spunea Inochentie - cu două luni mai înainte; din cauza citirii ei, „plebea" prezentă acolo s-a tulburat din nou[18].

Chiar şi din natura şi formularea întrebărilor, la care a trebuit să răspundă şi a răspuns în această primă şedinţă, Inochentie putea să observe că, sub pretextul ascultării sale pentru „informaţie", în realitate comisia îi făcea un adevărat rechizitoriu şi îl ancheta ca pe un acuzat politic.

După 16 noiembrie, se pare pe la începutul lui decembrie (în orice caz, înainte de 7 a acestei din urmă luni), vlădica a fost în audienţă la nunţiul papal din Viena, cardinalul Camillo Merlini-Paulucci (Paolucci), care a aflat astfel

de prezența sa în capitala imperială, de chemarea lui la Curte sub motivul - spunea el la întrebarea diplomatului pontifical - că „fusese zugrăvit în culori urâte la aceste dicasterii [forurile de la Curte], ca unul care nu și-ar fi făcut datoria și ar fi fost de vină pentru tulburarea din rândurile națiunii sale. Îl rugai să-mi spună sincer dacă se simțea într-adevăr vinovat de vreo greșeală, ca să-l pot servi și să-l ajut cu acel rezultat ce-l doream, spre a risipi bănuielile iscate împotriva sa; dar prelatul nu făcu decât să-mi repete că a fost acuzat fără vină și că se formase o comisie alcătuită din persoane făcând parte din deosebite dicasterii și că se înfățișase înaintea acesteia pentru a afla ce se pretindea să se știe de la el. Mă asigură de a fi declarat în fața acelei reuniuni [comisii] că dacă voia să se informeze de la el despre ceea ce el cunoștea cu privire la dezordinile atâtate, o va face în scris, fără a vrea însă să se supună examinării de un tribunal laic, incompetent să-l examineze și cu atât mai puțin să-i facă proces. Auzind eu aceasta - scrie mai departe nunțiul - îi impusei că dacă altă dată va mai fi invitat să compară, de vreme ce fără știrea mea se înfățișase înaintea zisei comisii, fără a mă fi informat dinainte, să răspundă deschis că fără permisiunea mea nu numai că nu putea să consimtă a se supune, dar nici măcar a se înfățișa și să invoce dispozițiile sfintelor canoane și pedepsele sub care cad judecătorii care pretind să cheme înaintea tribunalului lor un episcop și să-l facă să se supună unui examen și proces, ceea ce nu poate să-și asume decât papa în cazurile cele mai grave și conciliul provincial în cele minore; pe lângă aceasta, să-i sugereze [comisiei] că trebuie să mi se adreseze mie. Sus-zisul prelat îndeplini ceea ce eu îi impusei sau cel puțin așa îmi raportă că a făcut; comisia, la auzul întâmpinărilor sale, îi răspunse că va lua legătura cu mine, ceea ce însă nu s-a făcut, căci nici unul din comisari [membrii comisiei] n-a fost niciodată [la mine] pentru a-mi vorbi despre acest caz neprevăzut și eu replicai stăruitor prelatului să nu mai compară". Toate acestea le citim în raportul pe care nunțiul îl face ceva mai târziu, la 16 ianuarie 1745, congregației Propaganda Fide din Roma, adică instituției superioare a misionarismului catolic, care, după ce fusese sesizată de către Aaron, printr-o scrisoare din 13 octombrie, despre situația precară a Unirii, se adresase lui Paulucci pentru verificarea acestei situații și intervenția lui în scopul îndreptării ei[19].

A doua oară, Inochentie ar fi trebuit să se înfățișeze înaintea comisiei la 7 decembrie, pentru a răspunde la restul, de fapt la majoritatea întrebărilor ce urmau a-i fi puse. La începutul ședinței din aceeași zi, acest rest a fost citit în comisie, dintre membrii căreia lipsea Wöber, absent din motiv de boală[20]. Episcopul trebuia să fie întrebat, în continuare, de o seamă de alte lucruri ce i se reproșau că le-a spus la sinod, în legătură cu rescriptul din 9 septembrie 1743, privind, între altele, reducerea unor taxe percepute de cler de la credincioși[21]; i se imputa și o violentă ieșire împotriva teologului iezuit, prin care refuza să-l mai întrețină. Se arăta că ar fi atâțat, cu exagerări, clerul, nobilimea și țăranii participanți contra decretelor oficiale, atacându-le în sinod, unde nu era locul, contestările de acest fel trebuind prezentate forurilor competente. Ar

fi instigat împotriva Unirii însuşi el, episcop unit, punând asistenţei chestiunea dacă, în cazul neobţinerii a ceea ce li s-a promis românilor uniţi, vor mai voi să păstreze Unirea. Nu ajunge că toate acestea au produs o mare tulburare în spiritul celor de faţă, lucru pe care el ar fi putut şi trebuit să-l prevadă împreună cu consecinţele sale şi să-l prevină, dar a recurs la ameninţări cu „puterile străine"; se întreabă amănunte în atare privinţă: care puteri, cu ce scop a făcut această ameninţare, din proprie iniţiativă sau din îndemnul altora, dacă a avut contacte cu ei prin viu grai sau în scris, în ce au constat contactele? Dacă a avut relaţii cu alţii în ceea ce priveşte celelalte chestiuni tratate la sinod - de caracter politic - care ar prejudicia liniştea publică, cu cine anume şi în ce au constat acestea?[22] Ar fi trebuit întrebat apoi, în altă ordine de idei, cum de „a îndrăznit" să se facă purtătorul de cuvânt nu numai al românilor uniţi, ci, aşa cum se vede dintr-o cerere a sa înaintată recent, „al clerului, nobilimii şi poporului catolic de ambele rituri în genere", dacă a avut vreo împuternicire legală în acest sens? De asemenea, era învinuit şi de fapte „puţin potrivite demnităţii şi funcţiei episcopale", care de aceea nu sunt într-atât de competenţa comisiei, precum reiese din chestionar, cât „vor trebui examinate la locul lor", adică, observăm noi, de forul bisericesc superior. Din şirul acestora amintim: îngăduie ca dieceza să fie „inundată de cărţi schismatice"; sfinţeşte mai mulţi preoţi decât e nevoie - între ei fiind numeroşi cei „care nu ştiu carte, ţărani şi alţi plebei, ceea ce iarăşi va urma să fie examinat la locul şi rândul său"[23]; se dă a înţelege că face aceste hirotoniri, peste necesităţi, din poftă de câştig, pentru taxele percepute de la candidaţi; ba chiar primeşte popi hirotoniţi de „schismatici"; de la o vreme nu-i mai obligă pe preoţi ca la hirotonirea lor să facă jurământul de credinţă pentru Unire; se preocupă mai degrabă de treburi lumeşti decât de cele duhovniceşti; îşi căpătuieşte rudele etc. La sfârşitul interogatoriului s-ar fi aşteptat de la el să sugereze cuvenitele măsuri de îndreptare, după părerea sa, „pentru ca Unirea să poată fi readusă la trăinicia [*consistentia*] ei şi păstrată în ea"[24].

Dar Inochentie nu s-a mai înfăţişat la 7 decembrie, ci i-a trimis pe Aaron şi pe Georg Hardt (vlădica îi spunea de obicei Herdt), agentul pe care-l avea cu plată de mai mulţi ani la Viena, ca să aducă la cunoştinţa comisiei că, deoarece nunţiul i-a interzis să compară înaintea unui for contrar canoanelor cu privire la persoana sa ecleziastică şi, cu atât mai puţin, să răspundă în faţa ei, cere scuze şi înţelegerea binevoitoare a comisiei că nu se poate prezenta să răspundă verbal. Promitea însă că va răspunde negreşit (*omnino*) în scris, dacă punctele chestionarului îi vor fi comunicate tot în scris. La aceasta, comisia îi replică, prin mijlocirea aceloraşi doi reprezentanţi ai săi, că, „dacă nu astăzi, cel mai târziu mâine", să declare în scris de vrea să compară la şedinţa următoare a comisiei şi să se supună suveranei, care, ca rege apostolic, are autoritatea de a-i porunci. În consecinţă, e invitat să răspundă verbal şi la punctele restante, potrivit aceleiaşi proceduri (*illa modalitate*) cum a răspuns de curând la cele anterioare, mai ales că nu rezultă de ce s-ar prejudicia canoanelor prin a

răspunde cu vorba şi nu li s-ar prejudicia prin a răspunde în scris, iar dacă nu vrea să răspundă (bineînţeles cu cuvântul, adăugăm noi), întrucât comisia va trebui să raporteze despre acest lucru suveranei, i se pune în vedere să judece el însuşi „dacă prin aceasta îşi va face cauza sa mai bună sau mai rea"[25].

Putem releva uşor unele nepotriviri de amănunt între datele de mai sus ale protocolului şedinţei din 7 decembrie 1744 a comisiei şi ştirile amintitei scrisori din 16 ianuarie 1745 a nunţiului, acestea din urmă pe baza celor ce i-au fost comunicate - nota autorul scrisorii - de către Inochentie după o primă prezentare a sa în faţa comisiei. Şi anume, din pasajele ce le-am tradus din scrisoare, rezultă că deja atunci - deci la 16 noiembrie 1744 - el ar fi declarat comisiei că-i va răspunde numai în scris, ceea ce e în contradicţie cu cele pe care le cunoaştem şi le-am expus despre acea şedinţă din noiembrie, în temeiul protocolului ei. Pe de altă parte, din aceeaşi scrisoare s-ar putea deduce că episcopul a luat legătura cu nunţiul nu numai înainte de şedinţa din 7 decembrie, ci şi după ea, căci în scrisoare se arată că el i-a raportat de a fi îndeplinit ordinul său de a comunica comisiei că nu e competentă în cazul dat, recuzare pe care Inochentie o făcuse şi înainte de acest ordin, dar numai la 7 decembrie, când ar fi trebuit să apară a doua oară în faţa ei, s-a referit la acest ordin al nunţiului, deşi acum nu personal, ci prin Aaron şi Hardt, precum se spune în protocolul şedinţei. În acelaşi protocol nu se pomeneşte însă de promisiunea pe care ar fi făcut-o comisia de a lua legătura cu nunţiul, cum cerea şi acesta, invocând spusele episcopului. În aceste incongruenţe de detaliu, credem că trebuie să se prefere datele din protocoalele (deşi poate prea sumar redactate) ale celor două şedinţe, din 16 noiembrie şi 7 decembrie 1744, în locul ştirilor respective din scrisoarea cu data 16 ianuarie 1745 a nunţiului, care, cam la o lună şi jumătate mai târziu, poate (printre alte multe probleme de care trebuia să se ocupe la postul său) nu-şi mai reamintea bine sau nu va fi înţeles exact de la bun început toate amănuntele convorbirii sau ale eventualelor convorbiri avute cu Inochentie, amestecându-le.

*

Cu toate că la 7 decembrie comisia a reacţionat negativ la cererea episcopului de a i se transmite în scris punctele la care i se mai aştepta răspunsul şi nici episcopul n-a dat declaraţia la care fusese somat[26], ci doar a repetat în scris cererea de a i se comunica punctele, cu promisiunea reînnoită că va răspunde la ele, prezentând această cerere, prin Hardt, la 8 decembrie, ora 6, seara[27], până la urmă, în ziua de 10 a aceleiaşi luni, ea, comisia, totuşi le-a trimis, cu o notă de însoţire semnată de Csató. Din această notă reiese că i-a trimis chiar chestionarul întreg (deci şi punctele ce i s-au „propus" la 16 noiembrie), invitându-l să răspundă în termen de trei zile, tot „pentru informaţie", în scris (aşadar cum ceruse). Portarul Cancelariei Aulice Transilvănene, care trebuia să-i predea aceste hârtii, nu l-a mai găsit la sălaşul său, unde îl va căuta timp de zece zile, dimineaţa şi spre seară[28]. Astfel, vlădica n-a mai luat cunoştinţă, cel puţin oficial, de restul întrebărilor, care cuprindeau, aşa cum am văzut, învi-

nuiri şi mai grave, pe care, de altminteri, după interogatoriul dintâi, putea să le presimtă[29], dacă între timp, neoficial, nu va fi aflat chiar câte ceva din ele[30].

Inochentie, care putea să-şi dea seama încă de la şedinţa de la mijlocul lui noiembrie că, în fond, era tratat de comisie ca un acuzat politic, după somaţia din 7 decembrie a fost cuprins chiar de teama de a fi arestat. Cineva (desigur de la Curte, poate Andreas Boér, slujbaş la Cancelaria Aulică Transilvăneană)[31], l-a înştiinţat în mare taină - va scrie episcopul câteva luni mai târziu lui Paulucci - că s-au înaintat suveranei acuzaţii de lezmajestate, prin urmare de înaltă trădare, împotriva lui şi el, Inochentie, socotea că nimeni, nici nunţiul, nu l-ar fi putut apăra în faţa acestei situaţii atât de primejdioase; uneltirile adversarilor săi nu i-ar fi permis nici accesul, în audienţă, la Maria Tereza, spre a se dezvinovăţi. Regina era sub influenţa învinuirilor calomnioase ale duşmanilor săi, va arăta el[32]. Aşa stând lucrurile, credea că nu-i rămâne altă ieşire decât refugierea în secret din Viena, peste hotarele monarhiei habsburgice, la Roma.

În afară de nunţiul Paulucci, cu cine se va mai fi întâlnit Inochentie în timpul ultimei sale şederi în marele oraş dunărean? Se cunosc în atare privinţă doar puţine date, furnizate de Hardt, din cele ce s-au auzit întâmplător de la dânsul. Interogat de comisie la 22 decembrie despre împrejurările fugii lui Inochentie, din răspunsul agentului va rezulta că el nu-l însoţea în deplasările prin Viena şi deci nu ştie (precis) pe cine frecventa. Totuşi, episcopul i-a spus că a fost când la nunţiatură (ceea ce ştim şi din alte părţi, după cum am văzut), când la cardinalul arhiepiscop al Vienei (adică la contele Sigismund Kollonich sau Kolonich, înrudit cu cardinalul Leopold de pe vremuri, care avusese cunoscutul rol important în realizarea Unirii[33]), ba la „acest sau acel domn ministru". De asemenea, a auzit de la dânsul că o dată, de curând, a fost în „suburbia" (adică în unul din cele nouă foburguri - mai precis Wieden, cel mai populat - din afara zidurilor) Vienei la principele Cantacuzino, de la care primise şi un ordin cavaleresc. E vorba, precum se ştie, despre Radu („Rudolf"), fiul aventuros al fostului domn al Ţării Româneşti, Ştefan Cantacuzino, un „binefăcător", acesta din urmă, al bisericii româneşti din Făgăraş. Radu (1699-1761), refugiat în Imperiul Habsburgic, se pretindea, pe baza unor diplome dubioase, descendent din împăraţii romani şi bizantini; el era rău văzut moral şi suspectat politic la Curtea vieneză, precum şi dispreţuit în general în apusul Europei; credinţa sa religioasă era echivocă. Împărţind titluri închipuite, el i-a conferit, în 1735, şi lui Inochentie gradul de „cavaler cu colier", apoi nu mai puţin fantezista (am zice baroca) demnitate de „prefect suprem al Daciei antice", cu care episcopul se împodobeşte - cum vom vedea - în titulatura unor acte ale sale din 1746-1747. Pe de altă parte, în cunoscuta genealogie fictivă a familiei sale, Micu se punea în legături de rudenie cu Cantacuzinii, deci şi cu Radu[34].

Inochentie fiind căutat şi negăsit la adresă timp de zece zile, comisia s-a întrunit din nou - deşi numai cu trei din cei cinci membri ai ei, absentau Koch şi Wöber - în ziua de 22 decembrie, citând în faţa ei pe Aaron şi Hardt, pentru

a le cere lămuriri. Primul a declarat din capul locului că, fiind cleric, va răspunde la întrebări „în aşa fel ca să nu prejudicieze canoanele". Interogaţii, amândoi, au spus că episcopul a plecat din Viena la 9 decembrie[35], fără ca ei să ştie cu „voia" cui. Aaron a mărturisit că episcopul i-a spus că merge la Mariazell. E vorba de străvechiul şi cel mai însemnat loc de pelerinaj al Austriei, în marginile de miazănoapte ale Stiriei, străjuit de munţi înalţi, probabil înzăpeziţi deja în acel anotimp, loc la sud-vest de Viena, după cum se ştie la vreo trei zile de drum. Tânărul preot a mai declarat în depoziţia sa că episcopul a adăugat că, în caz de se va înteţi frigul, se va întoarce, poate, chiar a doua zi, din cel mai apropiat oraş, fără a indica o dată precisă de înapoiere din pelerinajul însuşi; l-a auzit însă uneori spunând că, deoarece are mulţi adversari, „ca să nu i se întâmple ceva rău, va merge la Roma". Înainte de plecare, i-a lăsat lui şi secretarului Petru Dăianu cheltuială de drum pentru ca, dacă el ar zăbovi mai multă vreme, să se poată întoarce acasă, după ce vor primi scrisoare de la el. Dăianu a şi făcut acest lucru (se vede fără a mai aştepta scrisoarea), plecând la 20 decembrie „la soţia sa", preciza Hardt. Aaron a mai arătat că Inochentie părăsise sălaşul însoţit de servitorul său român din Transilvania şi de un alt servitor pe care şi-l tocmise la Viena, cel din urmă revenind „îndată", dar fără să aducă vreo veste de la episcop şi rămânând la sălaş încă opt zile, în aşteptarea zadarnică a acestuia[36].

În ziua următoare acestui interogatoriu, la 23 decembrie, într-o scrisoare-răspuns către secretarul Propagandei Fide, care era monseniorul Niccolò Lercari, Aaron, fără a-i pomeni de audierea sa, după ce spune că în mijlocul poporului Unirea „merge din rău spre mai rău", face o aluzie prudentă, ca să nu zicem sibilină, la episcopul său „propriu". Acesta „era acuzat" - scrie el - „de unele lucruri pe drept sau pe nedrept, nu pot să ştiu, numai Dumnezeu şi conştiinţa sa vor şti. Pentru ca eventual adevărul să nu-i aducă ceva împotriva aşteptării, la 9 curent a plecat de aici, ca să meargă, precum credem, la Roma şi acolo să dea socoteală de cele făcute"[37].

Ca să mai revenim un moment la şedinţa din 22 decembrie, arătăm că, după interogatoriile lui Aaron şi Hardt, comisia a făcut următoarele propuneri: şeful Cancelariei Aulice Transilvănene să scrie a doua zi atât guvernatorului Haller, cât şi lui Balogh pentru supravegherea lui Petru Dăianu, întors în Transilvania, despre care se bănuieşte că ar fi primit instrucţiuni de la Inochentie, spre a afla ce va face sau vorbi; Cămara (Tezaurariatul) să aibă grijă de veniturile episcopale[38].

Într-o nouă şedinţă, care a avut loc peste o săptămână, la 29 decembrie, şi la care, de asemenea, au lipsit Koch şi Wöber, comisia n-a putut lua nici o hotărâre cu privire la ordinea de zi ce şi-o proiectase pentru a discuta situaţia creată prin plecarea lui Micu din Viena. Zicem n-a putut lua nici o hotărâre, din pricina amintitelor absenţe, ca şi a necunoaşterii locului unde se găsea episcopul (căci trebuia să fi fost limpede că povestea cu pelerinajul la Mariazell era doar un pretext) şi fiindcă era nevoie ca în prealabil Gyulaffi, şeful Can-

celariei Aulice Transilvănene, să obţină de la Balogh informaţii asupra felului cum ar fi trebuit administrată episcopia în lipsa titularului ei, spre a nu-i întârâta şi mai mult pe uniţi, în starea precară de atunci a lucrurilor[39].

La şedinţa următoare, două zile mai târziu, când erau în sfârşit prezenţi toţi membrii comisiei, aceasta află de la Aaron că el a primit, în aceeaşi zi, o scrisoare în româneşte de la Triest, din partea lui Inochentie. Aaron o citeşte şi o traduce în faţa comisiei. Rezulta, printre altele, că episcopul, din lipsă de ocazie, nu putea călători de la Triest direct la Ancona (în statul papal)[40] şi de aceea urma să-şi continue drumul la Veneţia; cerea ca destinatarul să-i răspundă în acest oraş (la o adresă desigur indicată, poate la comunitatea greacă unită din jurul bisericii Sf. Gheorghe de rit unit)[41]; din care oraş, dacă va pleca în răstimp, se va trimite corespondenţa după el (bineînţeles, după ce va fi lăsat vorbă în acest sens).

Astfel s-a aflat la Viena, în mod sigur abia la 31 decembrie, deci trei săptămâni după plecarea clandestină a lui Inochentie de aici, că el era în fugă. Nu ştim dacă a fost într-adevăr la Mariazell, trecând pe acolo în drum spre miazăzi. Probabil că nu, ţinând seamă că invocarea intenţiei de pelerinaj la faimosul sanctuar, faţă de Aaron, era, după cum am spus, numai un pretext, un pretext prea străveziu. De altminteri, localitatea avea o situare geografică destul de lăturalnică, departe de calea principală spre Italia, prin Bruck, Graz, Ljubljana (Laibach), Triest[42], iar Inochentie, în teama sa de a fi arestat, voind desigur să scape cât mai repede din teritoriile unde credea că o asemenea soartă putea să-l ajungă din urmă, nu va fi fost dispus să zăbovească.

Încercând să-l readucă pe fugar şi dezicând obişnuita încetineală a forurilor vieneze[43], comisia propune ca a doua zi, la 1 ianuarie, Consiliul Aulic de Război (pe care îl reprezenta Wöber) să expedieze un ordin comandamentului militar din Triest pentru a-l constrânge în chip oficial la întoarcere[44], dacă se va mai găsi acolo; în acelaşi timp, tot consiliul să scrie ambasadorului austriac din Veneţia (Josef von Rathgeb), ca acesta să-i facă cuvenitele îndemnuri în acelaşi sens, dacă între timp va fi ajuns aici[45]. Deosebirea de comportament ce se recomanda se explică evident prin faptul că portul Triest se afla sub stăpânirea Austriei, pe când oraşul lagunelor continua să fie un stat independent, deşi trăia mai mult din amintirea gloriosului său trecut maritim. Comisia considera că peste „puţine zile" se va cunoaşte în care din aceste oraşe se putea găsi episcopul şi doar atunci vor trebui luate măsuri ulterioare în privinţa lui.

În aceeaşi reuniune, comisia mai propune ca, după ce se va şti sigur că Inochentie nu se mai întoarce, suverana să scrie arhiepiscopului primat de Strigoniu - era un Esterházy - cerându-i ca, în calitate de superior întru cele spirituale, să-l citeze, precum se obişnuieşte, pe episcopul absent (din dieceza sa) şi să ordone acolo o anchetă, pentru care să-l delege eventual pe episcopul rutean unit de Muncaci (Mihail Manuil Olšavsky sau Olsavszky după ortografia maghiară, cum îşi scria de obicei numele) sau pe altcineva, cum i se va părea mai potrivit.

În sfârşit, mai face propuneri - destul de ambigue - în chestiunea căutării controversatei Diplome a doua leopoldine, întrebând, între altele, dacă, „pentru consolarea uniţilor", ar putea fi confirmată, „cu oarecare interpretare" a bine cunoscutului ei articol III, prin punerea lui de acord cu de asemenea amintitul articol VI al hotărârilor dietale din 1744.

Poate că în aceeaşi ultimă zi a anului ce se sfârşea, dar în orice caz la începutul lui 1745, Aaron s-a dus şi la nunţiu spre a-i da de veste simultan plecarea vlădicăi din Viena şi sosirea lui la Triest. Căci iată ce scrie Paulucci confraţilor săi cardinali din congregaţia Propaganda Fide, în continuarea pasajelor pe care le-am citat mai sus din raportul său cu data de 16 ianuarie 1745: „În timp ce eram în aşteptare să aflu de la el [de la episcop] cele ce aveau să se întâmple în această gravă problemă [ancheta împotriva sa], veni să mă găsească părintele Aaron, care îmi împărtăşi că monseniorul episcop plecase de câtăva vreme din Viena pentru a se duce la sanctuarul din Mariazell cu gândul de a se întoarce aici, dar, în loc de a face acel drum, se hotărâse să meargă la Triest, unde căuta să se îmbarce pentru a se duce la Roma, speriat de ameninţări, care [chiar] dacă sunt adevărate, nu mi-au fost niciodată împărtăşite de către prelat, [ameninţări] poate din partea comisiei sau pe care le aflase de la alţii, că s-ar fi plănuit arestarea sa. Mărturisesc eminenţelor voastre că mă surprinse o asemenea înştiinţare, căci îmi închipuiam bine că plecarea în taină a episcopului va aţâţa aici bănuieli [şi] mai mari asupra conduitei sale din trecut. Mă gândii dacă n-ar fi fost nimerit să-l chem înapoi de la Triest, dar reflectând pe de o parte că o scrisoare a mea nu l-ar mai fi găsit în acel oraş, iar pe de alta temându-mă a-l expune vreunei silnicii în întoarcerea sa aici, în urma faptului că lipsise fără ştirea Curţii, nu socotii că ar fi cazul să fac vreun demers şi din luarea-aminte de a afla de la eminenţele voastre cele ce mi se vor porunci după sosirea acolo a menţionatului episcop şi după informaţiile pe care el vi le va împărtăşi. Eu mă tem că sus-zisul prelat nu mi-a făcut o mărturisire completă despre cele ce au putut să i se întâmple în Transilvania şi nici de la părintele Aaron, deşi am încercat, n-am reuşit să le aflu, el spunându-mi că nu era informat asupra lor, fiindcă nu era iniţiat în secretele care poate fuseseră tratate în sinodul ţinut la Făgăraş [corect: Blaj], de la care sinod, pot eu bănui, s-au născut motivele pentru care Curtea aceasta e nemulţumită de prelat. Dar acestea nu sunt decât simple bănuieli ale mele, deoarece, din repetatele întrebări ce le-am pus sus-zisului monsenior episcop, nu m-am putut dumiri şi plecarea sa pe ascuns mă face să mă tem că el se simte vinovat sau cel puţin îl face să fie suspectat ca atare de această Curte, pe lângă care eu n-am crezut că trebuie să întreprind vreun demers după o hotărâre, atât de nechibzuită şi fără nici o cunoştinţă a mea, luată de prelat, pentru dezvinuirea căruia n-aş fi putut şti ce să înfăţişez. După credinţa mea, era prea necesară această expunere către eminenţele voastre, ca să fie informate despre un asemenea caz [neplăcut] pe care ele nu-l cunosc şi care nu-mi dă mie posibilitatea să acţionez dacă amintitul episcop nu vorbeşte deschis cu eminenţele voastre, pentru a le da acea adevărată şi

sinceră informare asupra conduitei sale, care e prea necesară spre a întreprinde acţiunea cu cine e nevoie pentru întoarcerea lui la biserica sa, căci eminenţele voastre pot să-şi dea bine seama că dacă neamul românesc va fi lipsit de căpetenia sa, lepădările de credinţă vor creşte din zi în zi şi răul se va agrava mereu"[46].

După acest lung citat, al cărui important conţinut - în ciuda unei frazeologii periodizante respectate de noi şi în traducere - ni se pare destul de lămurit prin sine însuşi şi de aceea nu-l mai comentăm, iată câteva aproximaţiuni (în lipsă de date precise) despre etapele itinerarului urmat de Micu, în continuare, de la Triest până la Roma, ţinta fugii sale, ţintă în privinţa căreia nici comisia de anchetă nu mai putea avea vreo îndoială.

Sosit la Triest - în împrejurările grele de călătorie ale vremii - probabil pe la 20 decembrie, el va fi ajuns la Veneţia în jurul zilei de 25 a aceleiaşi luni. Ordinul care va fi fost expediat de la Viena la Anul Nou pentru ca episcopul să fie întors din aceste oraşe cu forţa, respectiv prin „cuvenite îndemnuri", evident nu-l mai putea ajunge din urmă nici măcar la Veneţia, căci trebuia să fi plecat şi de acolo foarte curând după 25 decembrie, ţinând seama că pe la mijlocul lui ianuarie, sau foarte curând după aceea, va fi şi sosit în „Cetatea Veşnică". Într-adevăr, această dată aproximativă rezultă din compararea primei scrisori de la Roma a lui Inochentie către Paulucci cu răspunsul acestuia. Ce-i drept, în forma în care ni s-au păstrat ele, datarea e lacunară. Episcopul spune destinatarului că-i scrie când stă „deja de o lună" la Roma. În replica sa, în circa martie 1745, nunţiul arată că răspunde la scrisoarea din „13 a [lunii] trecute". Memoriul în care sunt reproduse cele două scrisori, de altfel împreună cu altele, se referă la acţiunea desfăşurată de Micu „după plecarea sa din Viena până la prezenta lună iunie 1745". Scrisoarea sa în discuţie urmează în memoriu după alta - în două variante - şi o cerere, în numele „catolicilor uniţi din Transilvania", aceste trei piese, adresate de el Mariei Tereza, fiind, potrivit contextului, de pe la sfârşitul lui ianuarie sau mai degrabă începutul lui februarie acelaşi an. Reiese din toate acestea că prima scrisoare din Roma a lui Inochentie către nunţiul Paulucci datează din 13 februarie 1745, la mai puţin de o lună după sosirea sa în capitala papală[47]. Căci credem că expresia „deja de o lună" nu trebuie înţeleasă numaidecât în sensul că acela care o foloseşte a ajuns exact cu o lună mai înainte în acest oraş, ci cu o oarecare aproximaţie, dacă luăm în consideraţie atât distanţa (circa 600 km) pe care o mai avea de străbătut de la Veneţia până la Roma în condiţiile de călătorie de atunci (agravate probabil şi de anotimpul care nu putea fi prea favorabil), cât şi o anumită „licenţă" a sa, o slăbiciune a memoriei, pe care i-o constatăm adeseori când citează date cronologice.

Presupunem că traseul acestei ultime etape a drumului său, făcut desigur cu mici întreruperi la unele staţiuni de poştă, a fost următorul: Veneţia-Ferrara (oraş deja în statul papal, care începea la sud de fluviul Pad) - Ravenna-Ancona -Roma. Nu credem că de la Ferrara s-ar fi îndreptat - în loc de Ravenna - spre Bologna (cu toate că şi aceasta făcea parte din statul pontifical), fiindcă o atare

direcţie l-ar fi dus, prin traversarea regiunii muntoase a Apeninilor toscani, spre marele ducat al Toscanei, posesiune a lui Ştefan Francisc de Lotharingia, soţul şi coregentul Mariei Tereza, posesiune pe care fugarul trebuia să aibă interesul de a o evita. Aşadar, el va fi străbătut o parte din Romagna, apoi Marche, Umbria, Lazio, regiuni greu încercate, în preajma călătoriei sale, de ocupaţia trupelor austriece comandate de prinţul Johann Georg Christian Lobkowitz, fost general comandant în Transilvania (1737-1741), înaintaşul lui Czernin (amândoi de îndepărtată origine cehă). Austriecii găsindu-se în război cu regatul de Neapole, cele două armate beligerante intraseră pe teritoriul statului papal neutru, - de o neutralitate însă binevoitoare pentru tabăra napolitană -, devastându-l şi prădându-i populaţia[48].

Ţinând seama de toate împrejurările de mai sus, Inochentie nu putea să fi sosit la Roma, aşa cum am spus, decât pe la mijlocul lui ianuarie 1745, dacă nu chiar abia pe la 20 a lunii respective[49].

În orice caz, prin fuga peste hotarele Imperiului Habsburgic, el a căzut definitiv în dizgraţia reginei Maria Tereza. Toate încercările sale, făcute apoi din exil, pentru a o îmbuna sau unele acţiuni - imprudente oarecum - de a o constrânge să-i îngăduie întoarcerea în dieceză, în mijlocul poporului său, vor fi zadarnice.

În încheierea acestui prim capitol, credem că se pot trage câteva scurte concluzii. Curtea de la Viena, văzând primejduită starea Unirii bisericeşti a românilor ardeleni cu Roma şi voind, din amintitele motive politice, s-o redreseze, se pare că începea să fie preocupată de gândul înlăturării lui Inochentie din episcopia sa, în care el înţelegea, cum am mai spus, să fie nu numai un şef bisericesc, ci şi - poate chiar mai mult! - o căpetenie politică a poporului său nedreptăţit, într-o epocă în care, de altminteri, factorul bisericesc se împletea încă foarte strâns cu cel politic, pentru a nu mai vorbi de cel social şi cultural.

Prin acţiunea sa revendicativă tot mai îndrăzneaţă pentru dobândirea egalităţii în drepturi a românilor cu celelalte popoare conlocuitoare din Transilvania, impetuosul, ba deseori imprudentul luptător a devenit prea incomod în ochii stăpânirii. Mai ales din 1744, el a ajuns să fie socotit chiar un răzvrătitor periculos de către stările privilegiate ale ţării, cramponate de un sistem constituţional anchilozat, ai cărui beneficiari - ca ai unui adevărat *apartheid* înainte de termen! - se încăpăţânau să rămână, iar conducerea centrală de la Viena nu voia să-şi complice situaţia, atât din considerente de politică internă, cât şi din cauza conflictelor externe în care era angajată, pentru a răsturna acest sistem tradiţional şi s-a arătat gata să-l sacrifice pe temerarul protagonist al luptei naţionale româneşti din Ardeal.

Ameninţările lui Inochentie cu părăsirea Unirii, cu emigrarea în masă sau cu recurgerea la „puteri străine" - se gândea desigur la Rusia ortodoxă, cu care relaţiile Curţii vieneze nu erau dintre cele mai cordiale - dacă se va continua

să nu se acorde drepturile naţionale revendicate în schimbul compromisului cu catolicismul, ameninţări vânturate de episcop, fără îndoială, ca mijloace tactice, au fost întoarse contra sa[50], spre a-l face suspect atât din punct de vedere religios, cât şi politic. Traducerea lui în faţa unei comisii de audiere (în fond: de anchetă) urmărea să culeagă noi probe (din propriile sale mărturisiri, deşi ele trebuiau obţinute sub pretext doar informativ) pentru a-l dovedi vinovat sub amândouă aspectele, probabil cu scopul judecării şi condamnării sale în ultima instanţă[51]. Inochentie îşi considera cauza dreaptă, ea fiind cauza unui popor nedreptăţit în propria sa ţară; se declara, precum am văzut, nevinovat înaintea reprezentantului papal la Viena.

La un moment dat, cuprins de teamă că, în urma înscenării ce i s-a făcut, ar putea fi chiar arestat şi apoi înlăturat printr-un proces, a preferat să se refugieze la Roma (fapt în pregătirea căruia nunţiul, împotriva unei ipoteze mai noi[52], nu avusese nici un amestec). Un istoric, ortodox zelos, observă că „din Viena nu putea evada, decât spre Roma, fiind celelalte drumuri închise, pe când la pontificele roman mai nădăjduia, că a rămas, pentru el şi poporul său, o fărâmă de dreptate"[53]. E adevărat că din capitala habsburgică pe atunci n-ar fi putut scăpa în altă parte, totuşi, aşa cum vom arăta, recurgerea lui la ajutorul papei trebuie văzută mult mai nuanţat.

Note

[1] B, *Klein*, p. 117, 170; B, *Episcopii*, p. 4. Autorul uită însă, împotriva obiceiului său lăudabil, să-şi arate izvorul: mărturia de pe la sfârşitul sec. XVIII a lui Samuil Micu, nepot al lui Inochentie (*Cipariu*, p. 99). Ţinând seama de faptul că cele două date cronologice imediat următoare din aceeaşi istorie a lui S. Micu (*ibid.*, p. 100): 10 septembrie 1746 (excomunicarea iezuitului Balogh; 21 septembrie st. n.) şi 14 august 1747 (excomunicarea lui Aaron; 25 august st. n.) sunt exprimate după st. v., neîndoios că şi 23 iulie 1744 trebuie înţeles conform acestui din urmă stil: 3 august st. n. Izvorul lui S. Micu pentru data de 23 iulie era desigur o însemnare latinească a lui Inochentie, pe care acelaşi Samuil, după expresia lui Şincai (III, p. 348), „au avut-o în mână", dar, precum arată în această însemnare (p. 348-349) episcopul însuşi: „am ieşit mai pe urmă din Ardeal de la episcopia mea, în anul 1744 *după* 23 iulie" (sublinierea noastră).

[2] *Doc.* 3 din 22 decembrie 1744, n. 11; vezi şi Cap. VII.

[3] „Diligenţele" vor fi introduse în ţările monarhiei habsburgice abia în 1749: Hennyey, p. 127. Pentru transportul de călători până atunci, *ibid.*, n. xx şi p. 129.

[4] B, *Episcopii*, p. 4 şi n. 5

[5] Debreţinul era un punct oarecum obligatoriu în itinerarul transilvănean de nord spre Viena sau invers. El a fost atins, de exemplu, în septembrie 1745, de baronul Ştefan Daniel şi de soţia sa - cum arată un interesant jurnal al ei - în întoarcerea lor din capitala imperială în Ardeal tot pe la Săcueni, Marghita, Şimleu: *Újabb adattár a vargyasi Daniel család történetéhez* [Magazin de date noi privind istoria familiei Daniel de Vârghiş], ed.

Kelemen Lajos, Cluj, 1913, p. 245. Pe aici au trecut şi Silvestru Caliani cu Grigore Maior, revenind în 1747 de la studiile făcute la Roma, prin Viena (P, *Coresp.*, p. 89, 95).

[6] Daniel a făcut calea întoarsă de la Viena la Pesta coborând pe Dunăre în amintita sa călătorie (*Újabb adattár*, p. 243-244).

[7] B, *Klein*, p. 117, n. 2 - după extrasele lui Rosenfeld, făcute cu privire la această dată, adăugăm noi, desigur pe baza unei note a Cancelariei Aulice Transilvănene: *Succinta propositio* (titlul ei îl citâm în întregime în *Doc. 1*, înainte de 16 noiembrie 1744, n. 1), în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, f. 20: „Dominus Episcopus sub initium Septembris [1744] hic comparuit".

[8] B, *Klein*, p. 117-121; Wessely, p. 273-274; O. Bârlea, *Biserica Română Unită şi ecumenismul corifeilor Renaşterii culturale*, p. 74.

[9] „Praecesserant eum et secutae sunt ex Transylvania diversae informationes super actis ipsius episcopi synodalibus et seductorum schismaticorum monachorum seu sic dictorum calugerorum et poparum unionem in illo principatu turbantium imposturis ad Aulam inde missae" (*Succinta propositio, ibid.*). Vezi şi *Doc. 1* (înainte de 16 noiembrie 1744).

[10] *Ibid.*; B, *Klein*, p. 170.

[11] *Doc. 1* (înainte de 16 noiembrie 1744), n. 3.

[12] *Doc. 13* (înainte de 27 februarie 1745); *Doc. 91* din 22 iulie 1747, n. 15.

[13] Ferraris, t. II, p. 218 (sub cuvântul: *clericus*). Ed. I a apărut în 1746.

[14] Mai mult asupra componenţilor comisiei: *Doc. 3* din 22 decembrie 1744, n. 1-3 la acest doc.; *Doc. 6* din 29 decembrie 1744, n. 3 la acest doc. Csató făcea şi pe secretarul şi notarul comisiei.

[15] Citâm din preambulul „punctelor" de interogatoriu (varianta scurtă): „quae puncta per Delegatam Commissionem Aulicam domino episcopo Fogarasiensi baroni Klein pro danda solum informatione in facto, nullatenus vero per viam inquisitionis, partim fuere proposita, et adhuc essent proponenda, prout eidem domino episcopo praefata commissio in praeliminaribus jam declaravit, illi per hanc informationem circa competentiam Fori, quoad personale neutiquam praejudicari, et occurrentia forte puncta spiritualia ad Forum ecclesiasticum remissum iri, atque hunc in finem haec ipsa puncta debito loco pro formanda inquisitione (sin ita visum fuerit) communicări" (MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, nr. 320, f. 17; mf. şi fc. BAFC; rezumat de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *Procesul*, p. 67). Asupra variantelor punctelor de interogatoriu: *Doc. 13* (înainte de 27 februarie 1745), n. 23.

[16] „Qvanquam cautum sit in praeambulo punctorum constituti juribus domini episcopi super competentia fori qvoad substractam materiam et ipsum personale, is tamen declinare forum hujus commissionis voluit et dixit ex eo qvod aliud ipse forum haberet, se formale examen hic subire nolle, sed informationem super interrogatoriis sibi praelegendis daturum, ita tamen ut cras retractare possit" (se spune în fruntea răspunsurilor din varianta lungă, scrisă şi corectată de Csató, după cum îi arată scrisul, în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 121; o primă formă, cu deosebiri stilistice, a acestei variante, tot de mâna lui Csató, în aceeaşi arhivă, a. 1749, nr. 248, f. 30; rezumat, pe baza celeilalte forme, de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*).

[17] Mai târziu, față de nunțiul Paulucci, într-o scrisoare de prin aprilie 1745, Inochentie se va contrazice în această privință (*Doc. 18*, memoriul din iunie același an, numero quinto, n. 63 la acest doc.).

[18] Răspunsurile corectate de Csató, numerele 5, 7-14, 33-34, 35, 37-39; rezumate de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. 67-71.

[19] *Doc. 10* din 16 ianuarie 1745; cf. *Doc. 12* (după ianuarie) 1745. Vezi și *Doc. 4* din 23 decembrie 1744, n. 2.

[20] „Die 7-a Decembris celebrata commissio praesentibus aliis, ob aegritudinem absente illustrissimo domino consiliario et referendario aulae-bellico a Wōber. Lecta sunt reliqva constituti puncta in commissione, absente domino episcopo [...]" (se arată în prima formă a variantei lungi a răspunsurilor, tot de mâna lui Csató, în protocolul ședinței din aceeași zi, MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1744, dos. 248, f. 32v).

[21] Dispoziția aceasta (a rescriptului regesc din 9 septembrie 1743) va fi calificată de Inochentie „illegitima" și în decretul de excomunicare pe care-l va lansa împotriva lui Balogh în 1746 (P, *Coresp.*, p. 46).

[22] Varianta lungă a chestionarului, întrebarea 65: „An reliqva etiam gesta et acta in synodo, et exitum illius aliis communicaverit?" Întrebarea 66: „Quibus, quomodo et qualiter?" (Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. 65). În varianta scurtă, întrebarea 61, după „synodo" se intercalează: „quae statum politicum et singularitar quietem et tranquillitatem publicam feriunt" (MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 31).

[23] Cum se adaugă în varianta scurtă, la întrebarea 66: „audiri enim etiam quod in hac linea valde excedat ipse dominus episcopus ordinando etiam multos homines illiteratos, rusticos aliosque plebejos, id quod etiam suo loco et ordine veniet examinandum" (*ibid.*, p. 32).

[24] Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. 66.

[25] „[...] ipsemet judicet an suam causam per hoc meliorem vel pejorem facturus sit?" (MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 128; rezumat de Rosenfeld la Bogdan-Duică, *ibid.*, p. [72]).

[26] Vezi scrisoarea sa către Paulucci de prin aprilie 1745, în memoriul din iunie același an (*Doc. 18*, numero quinto).

[27] *Doc. 13* (înainte de 27 februarie 1745).

[28] *Doc. 2* din 10 decembrie 1744 și n. 1 la acest doc.

[29] Tóth, p. 146.

[30] Cum presupune Prodan, p. 177 (dar Inochentie „contestă competența comisiei" nu „după" informațiile ce i s-au cerut la prima ascultare, ci chiar la începutul acelei ascultări, cum am arătat mai sus).

[31] A se vedea discutarea acestei chestiuni de noi în legătură cu amintita scrisoare către Paulucci de prin aprilie 1745, în cadrul memoriului din iunie același an: *Doc. 18*, n. 64. Cf. și *Doc. 10* din 16 ianuarie 1745.

[32] Cf. și *Doc. 19* din iunie 1745.

[33] Cf. o aluzie târzie chiar a lui Inochentie la vizita făcută de el în vremea acestei ultime şederi la Viena, afirmând că arhiepiscopul Kollonich, ca şi nunţiul, l-a avertizat atunci să nu se înfăţişeze înaintea comisiei laice de anchetă (*Doc. 267*, circa octombrie-noiembrie 1750, şi n. 1 la acest doc.).

[34] *Doc. 3* din 22 decembrie 1744 şi n. 23 la acest doc. Foarte probabil că dintre „miniştri" era vorba în primul rând de şeful Cancelariei Aulice Transilvănene, contele Ladislaus (VIII) Gyulaffi (1699-1751), un secui deţinând această demnitate din 1741 (Josephus Benkő, *Transsilvania*, II, Viena, 1778, p. 15; Nagy, [IV], p. 482, 484; B, *Klein*, indicele). La acest „dicasteriu" al Curţii se discutau de obicei pe atunci treburile bisericii unite. Kozma şi Csató erau subalternii lui Gyulaffi. Cât priveşte „miniştrii", ne-am mai putea gândi la preşedintele Consiliului Aulic de Război, contele Joseph Harrach, şi la preşedintele Camerei Aulice, contele Johann Dietrichstein, cărora li se va adresa, printre alţii, şi mai târziu (vezi *Doc. 36-37* din 2 iulie 1746). Ei erau şefii lui Wöber, respectiv Koch. În sfârşit, probabil că vlădica s-a văzut şi cu studentul Alexandru Rednic, pe care îl trimisese la Viena, în 1743, să înveţe teologia la seminarul iezuit Pazmaneum (*Doc. 52* din 20 august 1746). În orice caz, Aaron l-a cunoscut pe acesta la Viena acum, în 1744, după cum va scrie S. Micu (Cipariu, p. 99).

[35] Francisc Pall, *Inochentie Micu-Klein, deschizător al luptei de emancipare naţională...*, în *Apulum*, XX (1982), p. 198 (articol apărut cu unele evidente erori de lectură şi tipar).

[36] *Doc. 3* din 22 decembrie 1744. În bagaje, pe lângă hârtii personale, avea şi o parte din arhiva episcopiei (vezi mai la vale, Cap. VII).

[37] *Doc. 4* din 23 decembrie 1744.

[38] *Doc. 3* din 22 decembrie 1744 (cf. şi *Doc. 8* din 31 decembrie 1744 - 5 ianuarie 1745 şi n. 4 la acest doc.).

[39] *Doc. 5* (înainte de 29) şi *Doc. 6* din 29 decembrie 1744 (cu amănunte deosebit de interesante).

[40] De la Triest la Ancona sau invers se călătorea pe mare; aşa făceau şi „alumnii" care mergeau de la Blaj la Roma. Comisia n-a fost înştiinţată „chiar de Inocenţiu Micu-Klein", cum se afirmă de Corneliu Albu, în scrierea sa romanţată *Pe urmele lui Ion-Inocenţiu Micu-Klein*, Bucureşti, 1983, p. 184. Lucrare cu multe libertăţi faţă de realităţile istorice.

[41] Asupra acestei comunităţi a se vedea mai nou (şi pe bază de inedit): O. Bârlea, *Greci „ortodocşi" şi greci „uniţi"*, în *Perspective*, III, ian.-mart. 1981, p. 2-24.

[42] O călătorie Viena-Triest cu mijloace publice de transport (adică cu diligenţele) pe acest traseu, pe la 1747, ţinea 13 zile şi costa zece galbeni (*Gulden*) de persoană (Arneth, IV, p. 71-72). Despre condiţiile generale de călătorie ale epocii: Braudel, p. 459, 461-467.

[43] Remarcată şi de contemporani (Pastor, XVI/1, p. 405).

[44] Despre aceasta va afla mai târziu şi Inochentie, căci o aminteşte, în esenţă, în *Doc. 60* din 25 ianuarie 1747.

[45] *Doc. 7* din 31 decembrie 1744. Justifică aceasta oare părerea: „În tot cazul, Curtea nu puse prea mari stăruinţe în urmărirea lui" (Prodan, p. 178)?

[46] *Doc. 10* din 16 ianuarie 1745.

[47] *Doc. 18* din ianuarie 1745, numero primo-quarto din memoriu.

[48] Guglia, I, p. 208-211; Pastor, XVI/1, p. 76-86.

[49] Din cele expuse rezultă, credem, că nu putea să fi ajuns la Roma „pe la începutul lui ianuarie 1745" (Bârlea, *Bis. Rom. Unită şi ecum. corif. Ren. cult.*, p. 77).

[50] Cf. şi B, *Klein*, p. 48-49; Prodan, p. 176.

[51] *Doc. 18*, memoriul din iunie 1745, nr. 1: scrisoarea lui Inochentie către Maria Tereza, prima variantă; Prodan, p. 177.

[52] Prodan, *ibid.* Neamestecul lui Paulucci în refugierea lui Inochentie rezultă nu numai din citatul pe care l-am făcut mai sus din scrisoarea sa către Propaganda Fide cu data de 16 ianuarie 1745, dar şi din răspunsul său dat prin martie acelaşi an la prima scrisoare pe care i-o va adresa Inochentie din Roma (încadrate ambele în *Doc. 18* din iunie 1745, numero quarto).

[53] Dragomir, I, p. 136.

Capitolul II

Cele dintâi acţiuni ale lui Inochentie la Roma în favoarea clerului şi poporului său, încercarea sa nereuşită de întoarcere în patrie în 1745.

SOSIT ÎN LEGENDARA METROPOLĂ, ROMANĂ şi catolică, de pe malurile Tibrului în împrejurările, slab cunoscute în amănunt, pe care le-am expus, Inochentie a tras la reşedinţa (*ospizio, hospitium*) basilienilor ruteni de rit unit din Polonia, de la biserica Madonna del Pascolo. Acest lăcaş, cu un nume mai vechi: Santi Sergio e Bacco, se afla în inima Cetăţii Veşnice. Micu, el însuşi călugărit, precum am văzut, la basilienii ruteni (din Muncaci), nu va sta aici doar „câteva zile după sosire", - cum s-a presupus mai nou[1] -, ci va locui mulţi ani în şir, poate până aproape de sfârşitul exilului şi totodată al vieţii sale[2].

După sosirea şi instalarea sa la Roma, el a luat legătura cu reprezentantul diplomatic de aici al Austriei, cardinalul Alessandro Albani (1692-1779), nepot de papă (al lui Clement XI), mare iubitor de opere de artă, întemeietor al celebrei Villa Albani (azi Villa Torlonia), vestindu-l despre „motivul venirii sale" şi rugându-l să intervină pe lângă suverana habsburgică în favoarea sa şi a românilor uniţi, adică a diecezanilor săi.

La sfatul lui Albani, dat prin mijlocirea auditorului (*uditore*) acestuia (monseniorul Antonio Baldani, de altminteri cunoscut arheolog, 1691-1765)[3], episcopul se hotărî să-i scrie reginei, spre a o îmbuna, urmând ca scrisoarea să fie transmisă de cardinal la Viena[4]. Într-o primă formă, mai dezvoltată şi patetică a acestei scrisori - deşi cu unele inexactităţi şi exagerări de amănunt - reaminteşte, mai întâi, lupta lui fără preget pentru dreptele revendicări ale uniţilor, neîmplinite în ciuda diplomelor leopoldine. Se referă, de asemenea, la asuprirea acestora de către „acatolici" (protestanţi, deci aici numai aceştia sunt puşi în cauză!), ceea ce îi împinge la disperare, încât sunt gata să părăsească ţara şi să fugă în „ţările turcilor" (adică în Ţara Românească şi Moldova, care se aflau sub stăpânire otomană). Apoi caută să-şi justifice refugierea la Roma, ca rezultat al uneltirilor urzite de duşmanii săi şi ai cauzei pentru care luptă, uneltiri prin care se urmărea condamnarea lui, fără a se putea înfăţişa înaintea suveranei (spre a se apăra); venirea lui la Roma, deşi fără a-i fi cerut voie, nu e un delict de înaltă trădare, „deoarece un episcop poate şi trebuie, cum oricine ştie, să recurgă la papă în trebuinţele sale şi să recurgă personal". Arată reginei că îi scrie în interesul credincioşilor încredinţaţi grijii sale, nu în al său propriu, el fiind dispus (spune repetat) să-şi dea chiar demisia, dacă ea ar fi socotit-o oportună, în schimbul unei mici pensii.

Cu această variantă inițială a scrisorii Albani nefiind de acord, ea a fost refăcută și expediată într-o a doua versiune, mult mai scurtă, aprobată de cardinal, în care - lucru ciudat - se omite încercarea de justificare a plecării pe ascuns din Viena; varianta a doua se mărginește aproape numai la accentuarea, în linii generale, a justelor cereri ale uniților și a opoziției nedrepte cu care ele sunt întâmpinate, aceasta fiind adevărata cauză a tulburărilor antiunioniste. În ambele variante se stăruie pentru egalitatea în drepturi a catolicilor uniți cu adepții celorlalte religii; în varianta a doua relevăm textual, cu privire la concepția socială, întrebarea retorică adresată suveranei, dacă n-ar fi just ca „sărmanii catolici uniți în Transilvania, care sunt nobili, să fie tratați ca nobili, cei care sunt liberi ca liberi, cei care sunt șerbi ca șerbi". În ambele variante se socotește că starea Unirii se poate „lecui perfect" dacă regina întărește cea de-a doua Diplomă leopoldină. Aceasta, contrar afirmațiilor adverse, după care ar fi „falsă și închipuită", e autentică, deoarece Inochentie însuși a obținut la Viena copie după originalul ei.

În sfârșit, el mai spune, în amândouă versiunile scrisorii, că a venit la Roma pentru a putea înfățișa suveranei nemijlocit în scris ceea ce n-a putut face prin viu grai la Viena, anume situația extrem de gravă în care a ajuns atât el, cât și „biata turmă" pe care o păstorea[5].

Cu același prilej, Albani a transmis și o „suplică", întocmită în realitate tot de Inochentie, adresată reginei, de asemenea după sfatul (*colla direzzione*) cardinalului, în numele „tuturor catolicilor uniți din Transilvania". Suverana e rugată aici, în puține fraze, să ia măsuri pentru a pune capăt asupririi care i-a împins la disperare, ca ei să se poată bucura, în temeiul celor două diplome leopoldine, „măcar" al celei de-a doua, al cărei „original autentic există chiar la Viena", de aceleași drepturi ca și credincioșii celorlalte religii „acceptate", să aibă acces și ei la toate funcțiile din principat, „aceasta în virtutea legilor înseși ale țării"![6]

Aceste acte pot fi datate doar cu aproximație, precum am mai spus: de pe la sfârșitul lui ianuarie sau mai probabil de pe la începutul lui februarie 1745, ele fiind redactate, poate, numai cu puține zile înainte de prima scrisoare a lui Inochentie din Roma către nunțiul Paulucci, care e din 13 februarie, cu care ele prezintă asemănări textuale, toate aceste piese fiind încadrate, de altminteri împreună cu altele, și într-un memoriu al episcopului din iunie 1745, cum am mai pomenit.

La 5 martie 1745, Inochentie îi scrie din nou suveranei. Într-adevăr, la 1 februarie, Maria Tereza, în vârstă de nici 28 de ani, născându-l pe arhiducele Carol Iosif (deja al 7-lea din cei 16 copii pe care îi va aduce pe lume regina; a nu-l confunda cu un altul dintre ei, viitorul împărat Iosif al II-lea, născut în 1741), Micu se grăbește să se folosească de acest eveniment dinastic pentru ca, o dată cu felicitările sale, să încerce iarăși împăcarea ei. O roagă să se milostivească de cele „o sută de mii de familii catolice" oprimate și nenorocite, al căror episcop este, și, bineînțeles, de el însuși, că a plecat pe neașteptate de

la Curte fără să-i ceară voie şi a venit la Roma, dar n-are nici o vină în această privinţă, căci din „curată necesitate" a făcut acest lucru. „Aştept răspuns", spune el, printre altele, în încheiere[7].

Dacă nu din partea Curţii, el primea unele veşti de la Viena prin alţii, de pildă la 13 februarie acelaşi an i-a scris sau răspuns probabil Hardt[8].

De asemenea, Inochentie a căutat, prin propria-i scrisoare deja menţionată, tot din 13 februarie, să reia legătura şi cu reprezentantul pontificelui roman la Viena, nunţiul Paulucci. Pentru întârzierea cu care o făcea, aducea drept scuză „podagra care începu - scria el - să mă chinuie abia sosit la Roma şi care nu m-a mai părăsit decât de foarte puţine zile". El se sileşte să-şi motiveze fuga în fond în acelaşi fel ca şi în prima variantă a scrisorii către regină, transmisă de Albani, dar acum folosind expresii şi mai avântate: „... Eu nu sunt numai nevinovat, ci însăşi acea fugă, care pentru împrejurările ei e ocărâtă atât de mult de către toţi, chiar ea e cel mai mare merit pe care mi l-am putut face înaintea lui Dumnezeu şi înaintea oamenilor". Prin ea, „am vrut să mă salvez nu într-atât pe mine, cât onoarea suveranei mele", în sensul că dacă ar fi rămas la Viena şi prin acţiunea adversarilor săi ar fi fost osândit, aceasta, pe lângă „eterna dezonoare" adusă demnităţii lui episcopale, ar fi însemnat şi „eterna infamie a reginei înseşi" (poate în înţelesul că acea dezonoare ar fi ştirbit grav prestigiul ei, de vreme ce ar fi îngăduit-o)... Altă ieşire chibzuită, din situaţia în care a fost pus, n-a găsit decât fuga şi, ca s-o reuşească, a fost nevoit să-şi ţină ascuns faţă de toţi planul. „Şi dacă n-am făcut cunoscut eminenţei voastre această hotărâre a mea, n-a fost din lipsă de respect, ci dintr-un motiv justificat", deoarece - după cum pare a reieşi din argumentarea lui cam complicată - dacă nunţiul n-ar fi fost de acord cu hotărârea sa şi el ar fi rămas la Viena, îl aştepta condamnarea, iar dacă ar fi fost de acord, nunţiul însuşi ar fi fost socotit în parte complice la pregătirea fugii sale. Încheie spunând că aşteaptă cu nerăbdare din partea reginei un răspuns binevoitor la suplica pe care i-a trimis-o, împreună cu scrisoarea, prin Albani, căci altfel, precum îi dă, printr-o aluzie biblică, a înţelege nunţiului, va trebui să se adreseze şefului bisericii, papei[9].

Paulucci, răspunzând - prin martie - într-o formă severă, dar curtenitoare şi aleasă, arată că motivele invocate de corespondentul său pentru a-şi justifica fuga nu-l conving, „deoarece nu puteaţi domnia voastră ilustrisimă - scrie el - să vă temeţi de a fi forţat să vă supuneţi examinării de către judecători laici, dacă, chemat fiind acolo, aţi fi dat răspunsurile pe care vi le-am sugerat şi pe care dumneavoastră m-aţi asigurat că deja le-aţi dat. Şi cu atât mai puţin ar fi îndrăznit ei să facă să fiţi arestat, fără a vorbi mai întâi cu mine, care într-un astfel de caz aş fi ştiut să vă apăr şi să vă scap de orice silnicie". Apoi subliniază că, plecând clandestin, Inochentie şi-a înrăutăţit „cauza" la Curtea vieneză, dând consistenţă bănuielilor împotriva sa şi furnizând „un temei şi mai puternic adversarilor săi pentru a-şi susţine spusele lor". Îşi exprimă îndoiala că demersul încercat de la Roma de către episcop pe lângă Maria Tereza va avea rezultatul sperat de el. De altfel, nunţiul e de părere că „cunoscutul decret" al

reginei, - se referă la cel din 9 septembrie 1743 sau la cel din 7 august 1744 -, considerat în esență, „în sensul său adevărat, înseamnă ceea ce națiunea a pretins și dorit întotdeauna"[10].

Paulucci nu pare să-și dea seama că se contrazice aici cu cele ce a afirmat vreo două luni mai înainte, în des pomenita scrisoare din 16 ianuarie 1745 către Propaganda, când, scriind despre propriile sale demersuri pentru confirmarea dispozițiilor privilegiale ale faimosului articol 3 al Diplomei a doua leopoldine, atât în timpul lui Carol al VI-lea, cât și al domniei de până acum a urmașei acestuia, spunea pe drept cuvânt: „Nu aș fi întâmpinat din partea acestei Curți nici cea mai mică piedică, dacă îndărătnicia stărilor Transilvaniei și a celor trei națiuni din care sunt compuse, și anume cea secuiască, cea ungurească și cea săsească, [...] nu s-ar fi opus, precum continuă să se opună și să contrazică executării și observării acelor [privilegii]. Și această contrazicere atât de încăpățânată a îngrijorat așa de tare Maiestatea sa și ministerul ei, încât n-au vrut să se hotărască a concede în prezentele împrejurări confirmarea diplomei lui Leopold în termeni corespunzători și au crezut că [trebuie] să le [!] confirme cu o anumită modificare, și anume ca zisele privilegii să nu poată avea tărie decât cu privire la ecleziastici și persoanele nobile ale națiunii valahe. Dar nici această modificare nu a putut să facă mai puțin îndărătnice sus-zisele stări ale Transilvaniei pentru a le determina să-și retragă amintitele contraziceri, căci au protestat că nu vor permite niciodată să se introducă și să ia ființă în acel principat a patra națiune, care ar fi cea greco-unită. Iar eu repetându-mi întâmpinările la Maiestatea sa și la principalii ei miniștri, precum și la cancelarul Transilvaniei, ca să aibă grijă a ordona din autoritatea supremă executarea privilegiilor amintite, n-am motive să mă măgulesc că Maiestatea sa ar face-o, mai ales în prezentele împrejurări critice, de teamă să nu atâțe tulburări și disensiuni în acel principat, care se distinge prin ajutorul ce-i dă cu trupele sale proprii"[11].

Dar să revenim la răspunsul aceluiași nunțiu către episcop. „Nu e desigur un lucru de puțină importanță - continuă Paulucci - că în prezentele circumstanțe periculoase Maiestatea sa a hotărât să facă atât de mult în folosul sus-zisei națiuni. Cât despre mine, să fiți convins domnia voastră ilustrisimă, nu omit să vă apăr în modul cel mai bun ce mi-e îngăduit. Nu trebuie însă să ascund cu această ocazie că am ajuns să aflu că faptul de a fi exclus domnia voastră ilustrisimă în [din] sinodul ținut de dumneavoastră pe teologul regesc a dat Curții motiv să creadă (și pretind [cei de la Curte] a o ști) că dumneavoastră, în loc de a vă sili să domoliți acolo discordiile, dimpotrivă, le-ați atâțat. Ca urmare, au luat naștere toate relele de care suferă în prezent acei sărmani catolici." Nunțiul își exprimă, în concluzie, dorința ca situația să revină la o „perfectă liniște", la care să „coopereze" și corespondentul său „în împlinirea datoriei sale"[12].

Replica lui Inochentie - prin aprilie - e lungă, deosebit de vehementă, deși în ton respectuos. Respinge ca „o calomnie sfruntată" (se subînțelege, a adversa-

rilor săi, nu a nunțiului) învinuirea că el a exclus teologul regesc din sinod și că a aţâţat prezentele dezbinări. Asupra „lipsei de temei" a acestor „două motive" stăruie episcopul, pentru ca nunțiul, dacă va voi să continue a-l sprijini, să știe ce ar fi oportun a aduce „în apărarea atâtor sărmani catolici oprimați, mai degrabă decât în a mea, deoarece tocmai aceasta e ținta dușmanilor mei: *să lovească păstorul, ca oile să se risipească*" (parafrază biblică).

Mai întâi, izbucnește violent și pe larg împotriva teologului străin ca rit și de neam, „inutil de tot", care nu vrea să facă altă treabă decât pe aceea de „spion și semănător de zâzanie [vrajbă] între Curtea regală, episcop și popor"; pe care el trebuie să-l întrețină, în dauna unei părți considerabile a veniturilor sale, „contra dispoziției exprese a bulei pontificale" (din mai 1721, ceea ce e adevărat doar în sensul că în ea nu e vorba de teolog); care „s-a priceput să facă să se confirme și să se execute cea de-a doua Diplomă leopoldină în acele părți care sunt favorabile pentru el, dar nici în vreo altă parte care să se refere la cel mai mic avantaj fie al clerului, fie al poporului" (parcă nu stările se împotriveau din răsputeri la confirmarea diplomei în atare privință, cum va arăta Inochentie însuși în noiembrie 1746)[13]; care refuză „să presteze jurământul de a-și exercita cu credință funcțiunea" (iezuiții nu voiau să facă acest jurământ nici față de episcop, nici față de clerul său; fiind impuși de Curtea vieneză prin decret, pentru supravegherea lor, evident, nu se considerau subalternii lor). Deși persoana teologului „a fost rău văzută de toți în acel sinod și tot așa tolerată cu sentimente foarte ostile, știe el bine (fără să vorbesc eu) din ce cauză, fără a întoarce pentru asta vina asupra mea, că am făcut cât a trebuit [să fac] și [cât am] putut spre a-l susține chiar împotriva indignării comune a celorlalți"[14]. Această „susținere" nu e verosimilă, după cum rezultă din alte documente[15].

Inochentie arată apoi că nu el a aţâţat dezbinările, de vreme ce ele își au originea în nerespectarea drepturilor acordate prin „diplomă imperială specială" (adică prin ades menționata cea de-a doua Diplomă a împăratului Leopold), drepturi fără de care „acești sărmani catolici uniți [...] absolut nu mai pot trăi"; de când cu Unirea, le merge mai rău decât în timpul „schismei" (am văzut, în Cap. I, că a mai spus acest lucru), „fiindcă arhiepiscopia [mitropolia] lor de atunci și orice alt drept sau privilegiu le era apărat și susținut în chip neștirbit, ceea ce după Unire și după ce ei s-au supus nu numai Sfântului Scaun, ci și [arhiepiscopului] primat al Ungariei, nu l-au putut obține niciodată". În loc de „confirmarea atât de necesară și dorită" a Diplomei a doua leopoldine, s-au pomenit cu agravarea obligațiilor în muncă față de stăpânii de moșii, fapt care - precum am arătat în același capitol - a fost invocat, tot prin grija lui Inochentie, și la sinodul menționat, lucru cunoscut, de altminteri, de mai înainte, care îi agita pe plebeii participanți[16]. După toate acestea, cum „se poate să mi se pună în cârcă, direct sau indirect, vina de a fi, sau aţâţat, sau de a nu fi stins cunoscutele tulburări", întreabă el. „Efectele se înlătură numai prin înlăturarea cauzei. Or, dacă aceasta se întărește tot mai mult, cum

pot să lipsească acelea? Cum eu, care cu călătoria mea costisitoare şi cu statul mai bine de un an [în 1742-1743] la Curte, nu putusem, ca fapte, să dobândesc nimic în favoarea lor, puteam cu vorbe goale să potolesc tulburările şi să pun stavilă unui popor disperat şi care nu făcea altceva decât să strige dacă n-a fost amăgit şi înşelat cu frumoase promisiuni şi speranţe de către Sfântul Scaun, de Curte, de cler şi de mine? Cu toate acestea, ce n-am făcut eu (pe conştiinţa mea curată!) din ce am putut, pentru a linişti şi împăca atâtea spirite exacerbate? Voi demonstra aceasta cu toată evidenţa când se va ajunge la detaliile capetelor acestei acuzaţii."

Revine cu amănunte noi (pe care le-am amintit în Cap. I) spre a-şi motiva părăsirea clandestină a Vienei, făcută chiar cu riscul de a da prilej adversarilor săi să-şi susţină şi mai tare spusele. „Căci din două rele trebuia să aleg pe cel mai mic. E un rău mai mic de a se fi atâţat contra mea această prezumţie [de a fi vinovat de tulburările în starea Unirii], a cărei lipsă de temei sunt totdeauna gata s-o dovedesc la timpul ei, decât să cad în mâinile duşmanilor mei, cu evidentul pericol de neînlăturat al ruinării mele şi alor mei [...]. Cine voia să se înfăţişeze ca să mă apere? Eminenţa voastră însăşi n-aţi fi putut face nici un demers eficace în apărarea mea[17] dacă nu-mi justificam mai întâi nevinovăţia. Dar cum aş fi putut-o justifica în mâinile duşmanilor mei, închis între patru ziduri, neasistat de nici un avocat şi lăsat singur de toţi ai mei? Trebuia deci să mă salvez şi să recurg la Sfântul Scaun, [...], deoarece el poate face să cadă sub ochii reginei adevărul, până acum, mereu, fie învăluit, fie falsificat de adversarii mei. Acesta e acel ultim pas pe care, în maniera cea mai respectuoasă şi onorabilă faţă de toţi, va trebui să-l fac cât mai curând, fiindcă pe de o parte necesitatea de a se lua măsuri e prea limpede, iar pe de alta, eu nu pot să am parte de a primi de la Curte nici un răspuns la suplicele transmise prin mijlocirea eminentisimului Alessandro Albani. Apoi, după ce voi fi făcut acest ultim pas, să tot vină ceea ce are să vină ca prejudiciu lumesc contra mea, eu nu mă tulbur..."

La sfârşit, în legătură cu unele chestiuni discutate în această „foarte lungă scrisoare", anexează două texte: rescriptul regal din 1742, cu privire la iobagi şi jeleri, şi actul pe care l-a primit de la Guvernul Transilvaniei, din 1744, pentru chemarea sa la Viena.

Să ne întoarcem acum privirile asupra a ceea ce cunoaştem că s-a făcut la Curtea de la Viena în acest răstimp cu referire la cazul Inochentie.

El a fost prezentat şi dezbătut într-o conferinţă ministerială din 27 februarie, reunită în treburile Transilvaniei, sub preşedinţia unui om de mare prestigiu în faţa reginei, a contelui Gundacker Starhemberg, octogenarul frate vitreg al lui Ernst Rüdiger, vestitul apărător al Vienei în memorabilul asediu turcesc din 1683. La conferinţă au luat parte, printre alţii, cancelarul de stat contele Uhlfeld (Ulfeld), care în această calitate se găsea în fruntea politicii externe a monarhiei; era însă condus din umbră de un alt participant, baronul Bartenstein, consilier foarte capabil şi foarte preţuit de suverană, informat şi de

cercurile ardelene ostile lui Micu. Dintre participanţi, firește, nu putea lipsi, dată fiind tema însăşi a conferinţei, contele Gyulaffi; printre ei se numărau şi Mannagetta, Kozma, Koch, Wöber, membri, după cum am văzut, ai comisiei care îl anchetase pe Inochentie[18].

La conferinţă s-a expus (poate de Kozma), din partea Cancelariei Aulice Transilvănene, problema tulburărilor antiunioniste şi aceea a atitudinii, considerată suspectă, chiar complice, a episcopului unit, prezentându-se un raport de informare despre starea de fapt (*species facti*), pregătit în vederea acestei reuniuni, se pare chiar de Kozma, în colaborare cu Csató. Raport întocmit, în stil greoi, pe baza datelor de care dispunea amintita cancelarie, inclusiv relatările ce i s-au trimis, chestionarul şi protocoalele comisiei de anchetă, toate acestea interpretate prin prisma prejudecăţilor nutrite de cancelarie, respectiv de membrii ei, autori ai raportului. Plecarea lui Inochentie din Viena la Roma, fără a fi cerut voie, e arătată în raport ca o dovadă că era conştient de a fi vinovat de cele ce i se imputau. În concluzie, se menţionează „dorinţele lui necumpătate", „intenţiile sale potrivnice aşezământului şi sistemului" Transilvaniei, „în speţă pretinsa introducere a celei de-a patra naţiuni prin cereri nepotrivite", pe care „se sileşte să le stoarcă prin duşmăniri şi dezbinări populare, ba mai mult, prin mişcări lăuntrice". Raportul recomandă: „uneltirile" sale nu trebuie urmate, „nici măcar să se plece urechea la ele"[19].

Conferinţa, „cumpănind bine" cuprinsul raportului, a votat în unanimitate următoarele propuneri făcute suveranei:

a) Să se scrie guvernatorului Transilvaniei ca mai întâi să se consulte cu episcopul romano-catolic al acestei ţări şi cu catolicii fruntaşi prezenţi la Sibiu, apoi, chemând la sine (de la Blaj) pe teologul iezuit, spre a-l asculta în taină asupra situaţiei[20], să convoace pe urmă 4-5 sau chiar mai mulţi - cum i se va părea - fruntaşi români din cler şi nobilime, uniţi în chip sincer, cărora să le facă cunoscute „punctele favorabile Unirii din binevoitoarele rezoluţii ale Maiestăţii voastre regeşti, luate în anul 1743 în cauza aceleiaşi Uniri, trimise guvernului transilvănean şi care atunci n-au fost în întregime comunicate acelui episcop" (lui Inochentie!). După aceea, guvernatorul să caute a afla de la aceştia starea Unirii în Transilvania de la plecarea de acolo a episcopului şi ce ar fi „just, drept şi cuvenit" să se facă acolo până când „fie că el s-ar întoarce, fie că s-ar rândui [lucrurile] altfel". De asemenea, ce „mângâiere" ar trebui să se dea uniţilor pentru restabilirea păcii şi liniştii? Pe de altă parte, dacă n-ar fi bine să se trimită 4 sau mai mulţi, şi cine să fie aceştia, dintre membrii de frunte ai clerului unit, în deosebitele regiuni ale ţării, care să-i îndemne pe preoţi şi pe credincioşi a stărui în Unire, respectiv pe cei care s-au lepădat a reveni la ea, explicându-le amintitele rezoluţii regale uniţilor, iar celor ce vor îmbrăţişa Unirea să le promită protecţiune? În sfârşit, dacă s-ar trimite cei pomeniţi, ei să raporteze cele constatate guvernatorului, iar acesta reginei. Între timp însă, pentru ca „răul" să nu se întindă în dauna intereselor regale şi a binelui

obştesc, guvernatorul Haller să se înţeleagă cu comandantul militar substitut al ţării - care continua să fie Czernin - asupra măsurilor corespunzătoare.

b) Cancelaria de Stat să-l informeze pe cardinalul Albani la Roma despre starea foarte tulburată a Unirii, „despre modul nechibzuit în care a acţionat episcopul, cât de necuviincios s-a purtat şi a tratat treburile în sinodul convocat de el şi că, fără a aştepta să i se comunice punctele ce trebuiau să i se comunice, a plecat de aici din Viena, fără ştirea prealabilă a Curţii. Această informare e necesară pentru aceea că, dacă cumva episcopul unit ar înfăţişa acolo, pentru dezvinovăţirea sa, unele lucruri în chip strâmb, Curia romană sau Scaunul apostolic, informat clar despre toate, să-şi poată forma o idee despre treaba aceasta atât de importantă şi să poată proceda împotriva lui". De aceea, să se predea aceleiaşi cancelarii atât sus-zisul raport de informare prezentat în faţa conferinţei, cât şi punctele de interogatoriu ale comisiei delegate, ca să le comunice lui Albani[21].

Maria Tereza a adresat guvernatorului, la 12 martie, cu oarecare deosebiri de amănunt, rescriptul propus de conferinţă[22], iar el a căutat să i se conformeze prin circulara din 6 aprilie. Prin acest act au fost condamnate tulburările provocate de apariţia lui Visarion, au fost slăvite binefacerile Unirii, se dădeau asigurări, în numele reginei, că se va respecta ritul grec al uniţilor, cei care se lepădaseră de Unire erau îndemnaţi să revină la ea etc. Unirea trebuie menţinută cu orice mijloace, la nevoie şi cu forţa, recalcitranţii trebuiau pedepsiţi, ca unii care se opuneau voinţei regale - se cerea în instrucţiunile lui Haller către subalternii săi[23]. Raportând apoi suveranei despre măsurile luate, el şi secţia catolică din guvern propuneau, între altele, convocarea unui sinod, în care protopopii să dezbată ce ar trebui făcut în interesul Unirii; în absenţa lui Inochentie, jurisdicţia episcopală să fie exercitată de vicarii generali; să fie numit, dintre magnaţii catolici, un protector al uniţilor care să le asculte plângerile şi „să-i apere de nedreptăţile ce li s-ar face din partea neuniţilor"[24].

Cu privire la Micu mai relevăm observaţia dintr-o scrisoare în ungureşte a lui Haller către Gyulaffi şi Cancelaria Aulică Transilvăneană, din 10 aprilie, în care spune (după ce vorbeşte de consfătuirea din ziua de 3 a aceleiaşi luni, când el şi secţia catolică au chibzuit asupra măsurilor de luat pe baza rescriptului menţionat din 12 martie): „Referitor la episcopul român eu aş propune excelenţei tale şi onoratei cancelarii ca el să fie oprit acolo sus [la Viena] până când ne-am putea mişca mai departe cu acest lucru"[25]. Aşadar, guvernatorul şi, desigur, nu numai el şi statusul catolic, ci şi celelalte stări, adică cele protestante, nu doreau întoarcerea în Transilvania a protagonistului revendicărilor româneşti; chiar dacă el ar fi revenit din Italia, voiau ca să fie reţinut departe de ţara şi poporul său. Părerea va fi repetată curând, încă în acelaşi an, şi anume la 3 iulie, de Haller şi aceeaşi secţie catolică, într-o nouă informare despre starea Unirii, ca răspuns iarăşi la un rescript, la cel din 18 mai: „Deşi unii din clerul valah[26] par a cere întoarcerea grabnică a episcopului de Făgăraş, totuşi guvernatorul şi consilierii catolici socotesc ca această întoarcere să fie

amânată, în interesul Unirii, până când acea tulburare se potolește într-o măsură însemnată..." Cancelaria Aulică Transilvăneană sprijinea această opinie, remarcând în dreptul ei: „Nici Cancelaria nu poate recomanda în acest timp, din motivele cunoscute Curții, intrarea în Transilvania a episcopului unit de Făgăraș"[27]. Deci, acesta să fie ținut departe de țară, fiind considerat primejdios pentru menținerea învechitelor așezăminte ale privilegiaților tradiționali, atât de nedrepte pentru români!

Cât privește cealaltă propunere a conferinței ministeriale din 27 februarie, adică cea referitoare la comunicarea de făcut lui Albani în cazul episcopului, ea a fost de asemenea aprobată de regină (poate după un timp de reflecție, căci Maria Tereza n-avea obiceiul să ia hotărâri pripite) și remisă abia la 29 martie Cancelariei Transilvănene. Cea din urmă, sub semnătura lui Kozma, a transmis-o în aceeași zi Cancelariei de Stat, pentru ca aceasta s-o expedieze cardinalului, împreună cu raportul de informare și punctele de interogatoriu despre care a fost vorba mai sus. Aceste puncte, după conferință, au fost „revăzute și în unele privințe prescurtate, precum și emendate", se spune în adresa Cancelariei Ardelene, cu data menționată, către Cancelaria de Stat[28]. E vorba, adăugăm noi, de varianta scurtă, cuprinzând 77 de întrebări, față de cele 82 ale variantei lungi, inițiale, a chestionarului comisiei delegate; între ele n-am găsit deosebiri de fond[29].

Nici în protocolul conferinței din 27 februarie, nici în adresa din 29 martie nu se amintește nimic despre actele înaintate de Inochentie, de la Roma, Mariei Tereza, prin mijlocirea lui Albani, pe la sfârșitul lui ianuarie sau, mai probabil, începutul lui februarie. Ele au ajuns la destinație[30], ca și scrisoarea din 5 martie adresată tot suveranei[31], dar nu s-a ținut seamă de ele, regina continuând să fie rău dispusă față de autorul lor.

Inochentie începea, se pare, curând după sosirea sa la Roma, să primească vești din Transilvania[32], unde fuga sa era viu comentată[33]. „Unii, demni de crezare", îi scriau că „tulburarea aceea dintre românașii mei, pentru care eu asud până la sânge" - oftează el într-o scrisoare către cancelarul Gyulaffi, la 23 martie - „nu numai că nu s-a potolit, ci parcă ia din zi în zi proporții mai mari." Despre acest lucru însă primind din Transilvania, nu știe din ce pricină, „de la acei de la care ar trebui, abia vreo scrisoare", roagă pe destinatar să-l informeze adevărat și să-i comunice „opinia sa preaînțeleaptă, ca măcar să știu pentru ce asud aici". Îi mai amintește, în termeni generali și aduși destul de complicat din condei, chemarea sa „pe bază de informații strâmbe" la Viena în 1744, precum și venirea la Roma spre a preveni consecințe dăunătoare atât Unirii, cât și sieși personal; arată că a făcut acest drum lung pe nepregătite și cu mari cheltuieli; dar, după ce va fi prezentat „peste puțin", cum speră, „omagiul", la care e obligat, față de Scaunul apostolic și-și va fi rezolvat unele treburi, se va întoarce la Viena și, după ce își va fi isprăvit și acolo cele ce trebuiesc făcute, se va înapoia în sfârșit la „oițele" sale, ceea ce e o „datorie a vocației" lui, care îl presează. Pentru toate acestea, firește, are nevoie de bani. Scrie deci,

la aceeaşi dată, vicarului său, Nicolae Pop Bianu, o scrisoare, pe care o include alături de cea trimisă cancelarului, nu numai ca să ajungă în mâinile aceluia mai sigur, ci şi pentru a primi la ea răspuns mai repede, tot prin grija lui Gyulaffi, pe care îl solicită în acest scop[34].

Din rândurile de mai sus, s-ar părea că Micu se mai amăgea cu privire la şeful Cancelariei Aulice Transilvănene, în sensul că acesta ar putea fi binevoitor cauzei sale şi a poporului său. În realitate, contele Gyulaffi, fost jude regesc al scaunului Odorhei, susţinea în fruntea acelei cancelarii doar interesele „celor trei naţiuni" privilegiate, fapt de care Inochentie ar fi putut până acum să-şi dea seama, şi, ca urmare, nu era favorabil - cum nu erau nici subalternii săi, Kozma şi Csató - revendicărilor româneşti pentru care lupta vlădica unit.

Dar să revenim la amintita scrisoare către Nicolae Pop, protopop de Biia, vicar general episcopesc pentru Transilvania de la miazăzi de Mureş şi Arieş, secretar în acelaşi timp al clerului. Inochentie, care, se pare, cu ocazia plecării sale la Viena în vara lui 1744, l-a lăsat vicar general pe întreaga dieceză, îl încunoştinţează că încă stă la Roma, unde munceşte zi şi noapte spre binele naţiunii sale „mizere şi părăsite", şi că are nădejde bună, „deoarece, obţinând de câteva ori audienţă sau intrare la preafericitul papă, a promis Sanctitatea sa că vrea să lucreze într-acolo ca duşmanii noştri să fie risipiţi". Pentru „treburile noastre foarte importante şi foarte grele - scrie el mai departe - şi pentru procuratorii, notarii, scribii etc. pe care suntem nevoiţi să-i întreţinem aici până când le vom isprăvi, precum şi pentru noi înşine şi drumul de întoarcere, trebuie să cheltuim foarte mult". De aceea, cere ca vicarul să strângă din veniturile episcopale (şi specifică din care anume) şi să-i trimită cât mai repede cel puţin o mie de florini. Pe de altă parte, aude că se lăţeşte dezbinarea antiunionistă, prilejuită de intrarea în ţară a „acelor oameni netrebnici" (aluzie la Visarion şi soţii săi!), dezbinare care are la bază, „după cum ştiţi", neconfirmarea privilegiilor (promise), „persecutarea clerului şi a naţiunii", dar „mai ales" amestecul unor „oameni de alt neam, rit şi ordin" (călugăresc, e vorba de iezuiţi). Întreabă pe adresant dacă vor mai reveni la Unire cei ce s-au lepădat de ea. În încheiere, cere să-i răspundă informându-l conştiincios despre toate, inclusiv „alte înnoiri sau zvonuri"[35].

Scrisoarea era în românește, ea e cunoscută însă numai într-o traducere latină, făcută în Cancelaria Aulică Transilvăneană, păstrată în arhiva acesteia. Firește, traducerea însemna un control la Viena al corespondenţei lui Inochentie, control recomandat cancelariei, de altminteri, se pare chiar de Balogh, sfătuind atenţie asupra scrisorilor trimise de episcop în Transilvania, aceasta încă înainte de a se cunoaşte aici refugierea sa la Roma[36]. Din izvoare de mai târziu se poate conchide că i s-a expediat (în rate) suma de bani cerută[37].

Afirmaţia sa însă din această scrisoare, potrivit căreia până la data ei - 23 martie 1745 - el a fost în audienţă, şi chiar de câteva ori, la papă, care i-a dat asigurări că are intenţia să ia măsuri în favoarea acţiunii sale, - afirmaţie primită până acum fără rezerve în istoriografie[38], - e în contrazicere nu numai cu

scrisoarea citată, tot din 23 martie 1745, către Gyulaffi, ci mai ales cu alte scrisori şi memorii ale sale, precum şi cu alte izvoare bine informate. E vorba de cele două scrisori către Paulucci, din februarie şi de prin aprilie 1745 (analizate mai sus în acest capitol), din care rezultă că încă n-a fost la suveranul pontif. Acelaşi lucru reiese clar şi din partea finală a introducerii memoriului său despre acţiunea ce a desfăşurat-o de la plecarea din Viena „până în prezenta lună iunie 1745", în care sunt inserate cele două scrisori amintite, memoriu din care se poate deduce că abia în această din urmă lună se adresează el Scaunului papal[39]. Acelaşi fapt se desprinde dintr-o informare confidenţială pe care o înaintează papei, după context tot în iunie 1745[40]. Iar secretarul Propagandei Fide, Lercari, cel care va purta pertractările din partea acestei instituţii cu papa în cazul Inochentie[41], va arăta lămurit într-un referat adresat chiar suveranului pontif, după 9 august 1746, că episcopul, după venirea la Roma, „stătu aici câteva luni fără a se prezenta Sanctităţii voastre, nici la congregaţia Propagandei, ci tratā numai cu domnul cardinal Albani" şi că doar din iunie 1745 a recurs la Curia pontificală cu memorii şi suplici[42]. Dar, se pare, nici atunci n-a fost în audienţă la papă.

Neprimind nici un răspuns de la Curtea vieneză, Micu se hotărî să facă acel „ultim pas" - apel la pontificele suprem - de care pomenea prin aprilie în cea de-a doua scrisoare către nunţiu. A pregătit deci un memoriu către papă, pe care însă mai înainte s-a gândit să-l supună tot reprezentantului diplomatic al Austriei, Albani, spre a-i obţine desigur avizul. Memoriul, predat probabil în luna mai, „a fost citit şi s-a reflectat asupra lui", dar i-a fost apoi restituit „fără răspuns"[43].

După aceasta, Inochentie l-a înaintat în iulie lui Benedict XIV, papă din 1740, una din figurile de seamă ale istoriei bisericii catolice chiar şi în perspectiva generală a dezvoltării ei, unul dintre cei mai învăţaţi şefi ai acestei biserici, spirit deschis, destul de realist în cumpănirea raporturilor Scaunului pontifical cu statele europene, om amabil, conciliant, înclinat spre soluţii de compromis[44].

Memoriul despre care e vorba - repetând inevitabil şi date sau formulări (câteodată exagerate sau ambigue în avântul lor polemic şi patetic) din actele anterioare ale autorului său - arată, în substanţă, papei disperarea uniţilor că nu li se respectă, din pricina împotrivirii protestanţilor, privilegiile acordate prin cele două diplome leopoldine. De aceea, ei sunt gata să părăsească Unirea şi ţara, ca să emigreze în „Turcia". Neobţinând confirmarea acelor privilegii de la regină, căreia i se ascunde adevărul, iar el fiind învinuit că n-a vrut, deşi ar fi putut, să potolească tulburările din rândurile credincioşilor săi nemulţumiţi, a trebuit să recurgă la Roma. Românii, urmaşi ai coloniştilor lui Traian, cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei, sunt trataţi ca străini şi şerbi, chiar şi când sunt „catolici şi nobili", de către unguri, secui şi saşi, care au venit aici mai târziu şi îi exclud din toate funcţiile. Asupririle pe care le suferă ar mişca „până şi pietrele, dacă ar fi în stare să simtă sau să aibă un discernământ".

Suplicantul „e gata a nu refuza nici o osteneală, a nu se feri de nici un pericol, a bea orice potir [al amărăciunilor] pentru a-şi ajuta turma în trebuinţele ei spirituale; tot aşa, e numaidecât gata să se demită din episcopie, de a se despoia de toate, a se arunca, dacă e nevoie, în mare, numai să fie salvate oiţele sale dragi". Roagă pe papă - care, veghind zi şi noapte la mântuirea chiar şi a puţinilor creştini din China şi India, nu poate să rămână nepăsător la aceea a „poate cinci sute de mii de suflete" în primejdia iminentă de a se pierde aşazicând la porţile Romei - să intervină la regină pentru satisfacerea revendicărilor clerului şi poporului unit. De aceea, le înşiră într-o serie de puncte, cerând, între altele, confirmarea diplomelor amintite cu privilegiile ce li se cuvin „în virtutea tuturor legilor umane şi divine, şi a privilegiilor de care s-au bucurat paşnic până şi sub stăpânirea principilor acatolici"; de asemenea, să fie înlăturat de lângă episcop teologul străin, inutil, „rău văzut de tot clerul şi de tot poporul", iar episcopul să-şi poată alege un teolog „naţional"; să fie numit un protector al uniţilor în persoana unui nobil puternic dintre ei, la care aceştia să poată recurge pentru apărare în toate cazurile în care li s-ar aduce o vătămare. În anexă, reproduce, ca piese justificative, documente ale principilor Transilvaniei din secolul XVII, cele două diplome leopoldine, bula papală de înfiinţare a episcopiei Făgăraşului[45].

Socotind că, în memoriul de mai sus, n-a putut, din „considerente vrednice de luat în seamă", să arate „multe împrejurări particulare ale acestei cauze şi pe care în acelaşi timp nu trebuie să le ascundă" papei, Inochentie l-a însoţit cu o scurtă informare confidenţială şi oficială pentru „sacra măsuţă" de scris a aceluiaşi înalt destinatar. Aici caută să explice foarte succint chemarea sa la Viena şi plecarea de acolo pe ascuns ca să scape de duşmanii săi, care îl acuzau calomnios şi voiau să-i facă proces, împiedicându-l să meargă în faţa suveranei spre a se dezvinovăţi. Că după fuga sa aici, la Roma, nu s-a prezentat până acum „la picioarele adorate" ale suveranului pontif o explică prin încercarea de a-i lămuri, în urma sfatului pe care i l-a dat Albani, pe regină şi pe nunţiu asupra motivelor plecării sale clandestine din capitala habsburgică. Neprimind însă nici un răspuns (din partea Mariei Tereza), iar „dezordinile şi schisma crescând din zi în zi în bietul său episcopat, n-a mai vrut să întârzie" a se adresa papei, solicitându-i intervenţia. De altfel, mărturiseşte el în această informare, uniţii sunt supuşi unei asupriri insuportabile „nu mai puţin de acatolici, cât şi de unii catolici unguri, în năzuinţa pe care o au de a se înălţa, pe ei înşişi şi naţiunea lor, cu excluderea oricărei alteia" (idee pe care a mai exprimat-o şi înainte de exil)[46]. Cere, în treacăt, să fie ajutat şi material, fiind „despoiat de toate veniturile sale, deoarece sunt puse sub sechestru"[47]. Cererea aceasta o repetă într-o suplică specială, „nu fără tulburare şi ruşine", spune el, dar „pentru că acum n-are alt mod ca să facă faţă lipsurilor sale zilnice"[48].

Cu toate că - după cum scrie Lercari în sus-zisul său referat, conceput în general nefavorabil pentru Inochentie - papa „găsea neîntemeiate şi neraţionale cererile monseniorului Klein"[49], a hotărât să fie consultat în privinţa

lor ilustrul călugăr capucin Agostinmaria Neuroni da Lugano (care va deveni peste un an episcop de Como). Ca om de încredere al fostului împărat Carol al VI-lea şi apoi al Mariei Tereza, care l-au folosit şi în misiuni diplomatice, stând, cu începere din 1731, mulţi ani la Viena, colaborând în treburile bisericeşti cu Domenico Passionei (nunţiul papal de acolo, octombrie 1730 - mai 1738), Neuroni era socotit un bun cunoscător al stărilor din părţile Ungariei şi ale Transilvaniei. În 1741-1745 el se găsea la Roma ca delegat al Curţii vieneze pentru tratative în problema patriarhiei de Aquileia, contestată între acea Curte şi Veneţia, prilej cu care şi-a câştigat în chip deosebit şi aprecierile lui Benedict XIV[50]. Neuroni îl cunoştea, măcar din auzite, pe Micu, fără îndoială de la Viena. Trimiţându-i-se, la conventul capucin din Roma (în acea vreme în Piazza Barberini) unde stătea Neuroni atunci, memoriul cu revendicările acestuia sau poate numai un extras din ele, îşi adresează părerea, prin iunie sau iulie 1745, tot „sacrei măsuţe" a papei. Deşi pare a recunoaşte, în fond, justeţea unora din revendicări, Neuroni crede că ar fi inoportun ca pontificele, în împrejurările de atunci, să se amestece în asemenea treburi complicate, unele ţinând chiar de „raţiunea de stat", ca acelea ale diplomelor leopoldine, cărora li se opun naţiunile dominante ale Transilvaniei şi a căror respectare întocmai nici puterea suverană n-a pretins-o riguros vreodată. În problema teologului de rit latin, care să vegheze la puritatea doctrinei catolice între uniţi, n-ar trebui adusă deocamdată nici o schimbare, până la formarea de teologi proprii. Numirea unui nobil puternic ca protector al uniţilor ar fi o chestiune de competenţă internă, regească; de altfel, o persoană potrivită în atare scop abia s-ar putea găsi între ei, căci „toţi sunt oameni săraci şi de jos". Inochentie, care - spune Neuroni - „bineînţeles cunoscându-mă din treburile Ungariei, evitase totdeauna de a se întâlni şi comunica cu mine, venind apoi în zilele trecute la convent" ca să discute împreună despre cele de mai sus, a primit sugestia de a-şi procura recomandarea lui Albani, se înţelege pentru Curtea de la Viena, şi mai ales de a-l ruga pe papă ca, prin nunţiu, să intervină la regină pentru a justifica venirea la Roma drept o îndatorire episcopală de îndeplinit din patru în patru ani. Astfel ar trebui potolită indignarea suveranei şi asigurată întoarcerea lui paşnică în dieceză[51]. Într-adevăr, potrivit unei aşa-zise „constituţii" (o categorie de hotărâri pontificale în materie de credinţă şi disciplină) dată de papa Sixt V în 1585, confirmată de însuşi Benedict XIV la 23 noiembrie 1740, episcopii aveau obligaţia să viziteze la anumite termene „sfintele praguri ale fericiţilor apostoli" la Roma, prilej cu care trebuiau să facă şi o dare de seamă asupra diecezei lor, să se înfăţişeze în audienţă la pontifice spre a-şi prezenta omagiile, să-i ceară sfatul şi asistenţa în situaţii grele[52]. După recomandarea lui Neuroni însă chestiunea din urmă - privind starea diecezei şi asistenţa papei - nu trebuia amintită reginei, pentru a nu o supăra împotriva episcopului, ca ea să nu creadă că pontificele vrea să se amestece, ştirbind „pretinsul privilegiu al regilor apostolici ai Ungariei" referitor la o anumită autonomie a bisericii din acest regat.

Benedict XIV a aprobat sugestiile lui Agostinmaria da Lugano, iar Propaganda a adresat, la 24 iulie 1745, o scrisoare nunțiului Paulucci. Aici se spune de către Lercari, care a întocmit în realitate scrisoarea, că Inochentie, „după ce a vizitat sfintele praguri ale căpeteniei apostolilor, s-a prezentat la Sanctitatea sa, Domnul nostru, ca să primească binecuvântarea apostolică". Pontificele „a rămas cu totul satisfăcut de conduita religioasă" avută de acesta la Roma, de unde, fiind el acum în ajunul întoarcerii acasă, Propaganda roagă, din ordinul papei, pe nunțiu să-l recomande bunăvoinței suveranei, arătând acesteia că, prin „plecarea" lui din Viena și venirea la Roma, el „n-a avut alt obiect decât acela de a satisface nu numai propria devoțiune, ci și de a îndeplini obligația pe care o avea de a veni personal la Roma pentru sus-zisa vizită la sfintele praguri", pe care n-o făcuse până acum, de când devenise episcop[53].

Micu a luat această recomandare ca s-o prezinte nunțiului și a înaintat o suplică papei, rugându-l să se adreseze cu un breve (act de redactare mai simplă decât bulele) diecezanilor săi spre a-i îndemna la stăruire în Unire și să-i asigure de aceleași favoruri spirituale ca acelea pe care le acordase (cu un an mai devreme) uniților din Polonia. Căci de când s-a înfăptuit Unirea în Transilvania, adepții ei „n-au avut niciodată de la păstorul suprem al sfintei biserici o scrisoare care fie să-i anime în luptele lor, fie să-i mângâie în suferințele lor. Dușmanii, care îi atacă din toate părțile pentru a-i împinge la ultima disperare", refuză să-i recunoască drept catolici[54].

Potrivit amintitei sugestii a lui Neuroni, aprobată de asemenea de către Benedict XIV, Micu s-a îndreptat din nou și către Albani, cerându-i să-l recomande „miniștrilor Curții de la Viena" - citim în referatul menționat al lui Lercari din 1746. Dar n-a plecat din Roma, pentru a nu se expune vreunei neplăceri, ci a expediat scrisorile persoanelor cărora le erau adresate - se arată tot acolo.

Cardinalul Albani afirmase, cu „câteva luni" mai înainte, și într-o congregație (adunare) generală a Propagandei, în legătură cu o cerere a lui Inochentie adresată acestei instituții, că scrisese în favoarea lui „miniștrilor Curții de la Viena, dar n-a comunicat încă răspunsurile primite" - va nota același secretar al Propagandei în pomenitul referat[55]. Probabil, observăm noi, n-a primit nici un răspuns. De altminteri, nu cunoaștem vreun indiciu că Albani ar fi dat urmare nici hârtiilor care trebuiau să-i fi fost trimise în cazul Inochentie de la Cancelaria de Stat din Viena încă la sfârșitul lui martie - sau mai degrabă începutul lui aprilie - (despre care a fost vorba mai sus în acest capitol). Să nu uităm nici faptul că el, Albani, era neglijent în îndeplinirea îndatoririlor sale de reprezentant diplomatic[56].

Propaganda a primit, în schimb, răspunsul cardinalului Paulucci, nunțiul din Viena. Acesta scria confraților săi, la 4 septembrie 1745, că, prezentându-se, cu puține zile în urmă, la Maria Tereza într-o audiență anume dedicată problemei episcopului de Făgăraș, a găsit-o foarte prost dispusă față de cel în cauză. „... După ce Maiestatea sa m-a ascultat cu bunăvoință - comunica

Paulucci - se arătă aşa de rău tulburată contra sus-zisului prelat, încât a ajuns să-mi răspundă în chipul cel mai răspicat că nu i se cuvine nici o consideraţie, fiind om sediţios, care, în loc de a potoli schisma, o aţâţă şi, în afară de aceasta, e lacom [de bani] şi atât de temerar că îndrăznise să-i prezinte scrieri în aşa măsură de semeţe că ar fi meritat să fie condamnat la cea mai grea osândă. S-a mai exprimat în termeni plini de indignare că unul din argumentele cele mai tari ale vinovăţiei sale era fuga lui clandestină din acest oraş, fără a spune despre asta o vorbă cuiva şi fără a cere cuvenita aprobare. Şi, în sfârşit, declară că nu l-ar mai răbda în statele ei şi, dacă ar cuteza să apară în ele, ar pune să fie arestat, în orice loc s-ar afla." Totodată, regina a făcut cunoscut interlocutorului ei purpurat că deja s-au luat măsuri îndestulătoare pentru îngrijirea sufletească a uniţilor prin numirea unui vicar, despre care nunţiul a aflat apoi că e Aaron, care a venit la dânsul ca să-i aducă la cunoştinţă că primise de la Inochentie actul de numire şi că a obţinut şi recunoaşterea Curţii vieneze[57]. Protestul nunţiului în cursul audienţei, contestând reginei „autoritatea de a face să fie arestat un episcop", n-a înduplecat-o şi „o văzui - continuă Paulucci - decisă şi fermă în hotărârea ei, încât eu nu mă pot măguli că ea n-ar pune în aplicare arestarea cu care ameninţă [...] Pentru a preîntâmpina deci o lovitură din care ar rezulta o ocară foarte gravă adusă demnităţii episcopale şi un prejudiciu nu mai mic al autorităţii pontificale, îmi iau curajul să sugerez eminenţelor voastre că, după slaba mea judecată, nu există altă soluţie decât aceea de a nu permite monseniorului Klein întoarcerea în statele austriece. Şi dacă la sosirea acestei [scrisori] el ar fi şi întreprins călătoria în această direcţie, s-ar cuveni, dacă ar fi posibil, să fie înştiinţat de a n-o continua. Din păcate, eu prevăzui, când părintele Aaron îmi dădu de veste plecarea [din Viena a] amintitului prelat, că îşi va face inexorabilă pe Maiestatea sa şi că din însăşi fuga sa se va scoate un motiv pentru confirmarea relelor impresii concepute contra lui"[58].

Îndată după primirea acestei scrisori, Propaganda - bineînţeles, prin Lercari - a socotit necesar s-o comunice bătrânului papă, mai ales că Inochentie, „amânându-şi din zi în zi plecarea", se găsea încă la Roma. Benedict XIV „a fost foarte sensibil" aflând despre impresiile atât de nefavorabile ale Mariei Tereza cu privire la episcopul unit, încât ea ar fi gata să dispună chiar arestarea lui, cu toate că n-avea dreptul. Papa era de părere că n-ar fi trebuit amânată până acum informarea sa despre ceea ce i se reproşează lui Inochentie - scrie Propaganda (adică tot secretarul Lercari) în răspunsul ei, din 25 septembrie, către Paulucci. Suveranul pontif a aprobat propunerea acestuia de a opri plecarea episcopului din Roma. Aducându-i-se la cunoştinţă acest lucru, Micu „a arătat că se resemnează întru totul la ordinele pontificale". Nunţiului i se cere, prin acelaşi răspuns, să intervină insistent ca suverana să recunoască dreptul episcopului la partea ce i se cuvine din venitul anual al episcopiei - după reţinerea cotei teologului şi aceleia a vicarului - spre a se putea întreţine la Roma, de vreme ce nu se poate înapoia în dieceză, pentru a nu fi obligat să

cerşească, cu înjosirea demnităţii sale. În sfârşit, de ar putea să afle, dacă nu specificate concret în amănunt, „măcar în genere, capetele de acuzare" împotriva acestuia, nunţiul să le comunice, căci ele ar servi Propagandei şi papei „ca lămurire şi regulă pentru conduita faţă de el şi pentru a se îngriji cu trecerea timpului de trebuinţa acelei biserici"[59].

La Roma, din partea Scaunului pontifical, mai precis a Propagandei, Lercari era acela care se ocupa în acest timp de cazul Inochentie. Nefiindu-i prea favorabil, cel din urmă a recurs, încă înainte de sosirea la Propaganda a scrisorii lui Paulucci din 4 septembrie, la sprijinul cardinalului Passionei, secretar al brevelor, predecesorul aceluia, cum am spus, în nunţiatura din Viena, deci o veche cunoştinţă a lui Micu şi un cunoscător al situaţiei din acea perioadă a Bisericii Unite din Transilvania. Inochentie, prezentându-i o copie a memoriului pe care-l înaintase papei în iunie, Passionei, la 18 septembrie, îl recomandă influentului secretar al Propagandei, lăudându-i „zelul apostolic" şi solicitudinea pentru credincioşii săi, rugându-l stăruitor pe Lercari să-l sprijine cu privire la justele revendicări cuprinse în memoriu[60]. Intervenţie fără rezultat!

Informat de Lercari asupra răspunsului din 4 septembrie trimis de Paulucci, Inochentie îi adresează acestuia o scrisoare la 8 octombrie[61], în care, după ce-i aduce mulţumiri pentru demersul pe lângă suverană (căreia, după încoronarea soţului ei ca împărat romano-german, începea să i se spună şi împărăteasă), face următoarele mărturisiri deosebit de semnificative: „Răsuflu auzind că Maiestatea sa împărăteasa e înclinată a face un pas, dacă nu pentru mine, cel puţin spre uşurarea acelor sărmani catolici. Dar dacă Maiestatea sa nu va binevoi să se grăbească cu mila ei, nu numai interesele spirituale ale religiei, ci şi cele temporale ale împărătesei înseşi se vor face una cu pământul la acei poporani. Vorbesc astfel, pentru că eu cunosc firea lor, inima lor şi hotărârea lor disperată. Dacă miniştrii Maiestăţii sale ar fi binevoit să plece urechea la cuvintele mele, lucrurile n-ar fi în această stare, deoarece toate le-au fost prezise de mine şi ei ar fi putut preîntâmpina toate cu cea mai mare uşurinţă.

Dar nenorocirea mea a vrut ca, deşi alţii sunt vinovaţi pentru aceasta, totuşi eu singur să suport pedeapsa. Îşi va aminti Eminenţa voastră că eu nu vroiam să îmbrăţişez apărarea acestei cauze, prevăzând[62] bine ce mi s-a întâmplat [apoi]. Dar nu-mi pare rău, deoarece am apărat cauza lui Dumnezeu şi *nu mă ştiu vinovat cu nimic*[63] ce ar fi putut să-mi atragă în chip just indignarea Maiestăţii sale. Sper însă şi mă încred tare în Dumnezeu că într-o zi însăşi împărăteasa va trebui să mărturisească şi să atingă cu mâna[64] [spre a se convinge] dacă am fost trădător al Maiestăţii sale ori un supus al ei, credincios mai mult decât oricare altul.

Drept aceea, am înaintat cu umilinţă Domnului nostru [papei] o suplică foarte insistentă pentru a binevoi să-şi interpună toată autoritatea sa supremă pontificală, ca să mi se comunice capetele pe care se întemeiază învinuirile aduse contra mea; altfel, [spuse numai] în genere[65], [ele] nu trebuie deloc luate în considerare, deoarece oricine poate să dea numele de tulburător, neascul-

tător şi rebel chiar şi celui care e idealul însuşi al liniştii şi fidelităţii. *Eu sunt gata să-mi dau capul în piaţa publică a Vienei dacă se va afla întemeiată una singură din atâtea învinuiri.* De asemenea, sunt gata să demisionez din episcopat, cu toate că sunt absolut nevinovat, dar nicidecum mai înainte de a se fi dovedit şi declarat nevinovăţia mea[66]. De altminteri, aceasta ar putea fi suficient înţeleasă de Maiestatea sa chiar şi din împrejurarea că cine acuză vorbeşte în interesul său, nerămânându-i altă cale de a oprima cauza, decât să oprime pe acel singur şi unic apărător al ei care sunt eu şi că, pe de altă parte, aceşti acuzatori n-au curajul, ba dimpotrivă, au făcut şi fac tot posibilul să nu mi se comunice capetele precise de acuzare ale lor, nu din alt motiv, cum vede oricine, decât acela că ele sunt calomnii cu totul vădite.

Într-aceea, eu aflându-mă într-o mizerie extremă şi neputând avea nici un fel de comunicare prin scrisori cu ai mei, rog – *pentru dragostea lui Hristos*[67] – caritatea înnăscută a Eminenţei voastre să binevoiască a scrie două rânduri vicarului meu ca, în cazul în care n-ar fi împiedicat, să-mi trimită o sumă oarecare de bani, dacă nu din [veniturile episcopale pe] acest an, cel puţin din cei doi ani trecuţi, căci nu-mi pare de crezut că pietatea şi echitatea împărătesei ar vrea să despoaie pe un sărman episcop de tot ce îi este necesar întreţinerii, mai înainte de a se fi dovedit vinovat de vreun delict"[68].

Aceste rânduri pline de necaz ale lui Inochentie n-au putut ajune la Viena înainte de sfârşitul lui octombrie 1745. Destinatarul lor, nunţiul Paulucci, n-a mai avut timp să se ocupe personal de cuprinsul lor. La 16 a aceleiaşi luni, el a mai răspuns la scrisoarea din 25 septembrie a Propagandei, comunicându-i că nu e în măsură să execute cele ce i se cereau de către ea (în numele papei), atât fiindcă atunci suverana şi miniştrii ei lipseau din capitală (fiind plecaţi la Frankfurt pe Main la încoronarea soţului ei ca împărat), cât şi fiindcă el însuşi era gata să se întoarcă – definitiv – la Roma, chiar la chemarea suveranului pontif. De aceea, a lăsat în seama abatelui Pier Francesco Giannini, auditorul nunţiaturii, să facă demersurile cerute, după revenirea Curţii. Exprimându-şi speranţa că suverana va răspunde atunci favorabil, el repetă cardinalilor din Congregaţie ceea ce le-a mai comunicat, şi anume că, potrivit celor exprimate de Maria Tereza (în sus-zisa audienţă), capetele de acuzare la adresa lui Inochentie „se rezumă la imputaţia de lacom, de temerar, de sediţios şi de aţâţător la schismă, cu aceea în plus ce[69] avui onoarea să raportez Eminenţelor voastre în amintita mea scrisoare [din 4 septembrie]. Mai mult decât asta n-am reuşit să aflu. Şi cu atât mai puţin mi-a fost posibil să investighez pe baza căror puncte pretindea să-l examineze comisia delegată contra lui"[70]. După cum se vede, este vorba despre chestionarul, pe care l-am pomenit, cu privire la interogarea sa la Viena.

Paulucci părăsind pe la începutul lui noiembrie 1745 capitala habsburgică, auditorul Giannini îi scrise la 10 a acestei luni lui Aaron, pe care-l cunoştea personal, rugându-l insistent să trimită grabnic banii ceruţi de Micu, oferindu-se ca, la nevoie, să mijlocească transmiterea lor. „Cucerniciei voastre –

spunea auditorul - vă este foarte bine cunoscută starea nefericită în care se află el şi nu mai puţin vă va fi cunoscută şi cauza pentru care nu poate, deşi vrea şi doreşte din inimă, să se întoarcă la reşedinţa sa. Fiindcă acel episcopat totuşi îi aparţine încă, de vreme ce n-a renunţat la el şi nici n-a fost depus din el, şi absenţa lui de acolo e involuntară, de aceea, după orice justiţie, se cuvine ca el să se bucure încă de veniturile aceluia, să se scadă însă [din ele] ce se plăteşte anual teologului regesc, constând din trei sute de florini, şi să se mai scadă o cotă justă ce vi se cuvine cucerniciei voastre în slujba de vicar general."[71]

Nu ne îndoim că vicarul, conştiincios cum era, va fi făcut tot ce depindea de el spre a veni în ajutorul episcopului şi binefăcătorului său strâmtorat, din bunăvoinţa căruia studiase la Roma. Totuşi, lucrurile nu mergeau uşor, căci la 2 iulie 1746 Inochentie se va plânge, într-o scrisoare către Petru Dobra, român de rit latin, „director fiscal" (procuror general) al principatului şi unul dintre „protectorii" oficiali ai Unirii, că de la plecarea sa din dieceză n-a primit din „veniturile bunurilor episcopale" decât 500 de florini şi stăruie să intervină pentru a i se trimite iar bani din aceleaşi venituri[72]. O sumă identică trebuie să fi primit apoi curând tot din acel fond, căci din raportul des amintit al lui Lercari către papă, de după 9 august acelaşi an, rezultă, potrivit propriei sale declaraţii, că până la această din urmă dată aproximativă a primit, „din veniturile episcopatului său", patru sute optzeci şi unu de scuzi romani[73], echivalând (dacă se scade cheltuiala de transfer şi de schimb) cam cu o mie de florini.

Să recapitulăm esenţialul constatărilor noastre despre primul an de exil al lui Inochentie. Sosit la Roma, a trecut aproape o jumătate de an - până în iunie 1745 - cu încercarea sa, întreprinsă prin mijlocirea cardinalului Albani, de a-şi împăca suverana, pe Maria Tereza, căutând, pe cale de corespondenţă, să-şi justifice şi chiar să-şi dramatizeze fuga, proclamându-şi nevinovăţia, dar repetându-şi în acelaşi timp bine cunoscutele revendicări bisericeşti şi naţionale, potrivit diplomelor leopoldine. Între timp, fuga sa era mult discutată în Transilvania; duşmanii cauzei româneşti nu doreau întoarcerea lui în ţară, socotindu-l şi pe mai departe primejdios, prin combativitatea lui, pentru păstrarea situaţiei lor privilegiate.

Abia după ce nu obţinuse nici un răspuns de la Curtea vieneză la amintita încercare făcută prin intermediul lui Albani, s-a adresat Micu Scaunului pontifical, rugându-l pe papa Benedict XIV să intervină la Maria Tereza în sprijinul stăruitoarelor sale revendicări, legând şi acum de satisfacerea lor însăşi soarta Unirii cu Biserica Romei, a îndreptării şubredei stări a acestei Uniri. Dar suveranul pontif nefiind, se pare, convins de temeinicia cererilor prezentate, urmând şi unele sugestii solicitate, sfătuit desigur şi de Lercari, influentul secretar al Propagandei Fide, credea inoportună o asemenea intervenţie, ce ar fi putut fi considerată o imixtiune în complicatele treburi interne ale Transilvaniei. De aceea, el nu era dispus să se interpună, prin nunţiul său de la Viena, Paulucci, decât pentru înapoierea netulburată, fără teamă de sancţiuni, a vlădicăi în dieceza sa.

Curtea de la Viena însă, care din motive politice era în acea epocă în raporturi destul de încordate cu Scaunul pontifical, nu voia să acorde nici aceasta, regina amenințând cu arestarea, dacă Inochentie ar fi îndrăznit să mai intre din nou în țările de sub stăpânirea ei. Astfel stând lucrurile, el a trebuit să rămână în continuare la Roma, unde avea de înfruntat și greutăți materiale din ce în ce mai mari. Totuși, nu s-a dat bătut, înțelegând să-și conducă și din depărtare dieceza, deși prin vicar, să-și mențină, în ciuda tuturor piedicilor, legăturile cu credincioșii din țară, să proclame și de aici înainte dreptatea cauzei neamului său, căreia și-a închinat viața.

Note

[1] O variantă a acestui capitol, prescurtată, cu unele mici modificări formale, tipărită sub titlul *Cele dintâi acțiuni ale lui Inochentie Micu-Klein în exilul său din Roma, 1745*, în *Apulum*, XXI (1983), p. 207-230. Aloisiu L. Tăutu, *Testamentul și moartea episcopului Inocențiu Micu-Klein*, în *Bună Vestire*, Roma, 9 [1970], nr. 4, p. 58-59 și *Un epizod cu ocazia înmormântării episcopului Inocențiu Micu-Klein*, *ibid.*, 10 [1971], nr. 1, p. 106. Expresia citată e din al doilea articol. Aceste studii au fost publicate din nou, fără deosebiri de conținut, în *Omagiu canonicului Aloisie Ludovic Tăutu cu ocazia împlinirii etății sale de 80 de ani*, *Opere*, vol. I, *Istorice*, în *Bună Vestire*, Roma, 1975, p. 378-392, respectiv 393-408.

[2] Dovezi sigure pentru locuirea sa la amintita adresă avem din 23 martie 1745 (vezi *Doc. 16-17*), din iunie același an (*Doc. 22*), din 12 martie 1747 (*Doc. 139* din 15-16 decembrie același an, n. 46 la acest doc.); indicii probabile din 21 aprilie 1764 (P, *Coresp.*, p. 138: „scrieți o carte la *acest* bun preot și călugăr", subînțelegându-l pe Ignatius Wolodzko, „rectorul" (superiorul) de atunci al mănăstirii), și din 2 august tot 1764 (Dumitriu-Snagov, p. 194). Asupra reședinței în chestiune: inventarul din 2 mai 1735, întocmit de Ignatius Klučynskyj (*Monumenta Ucrainae historica*, VI (1729-1773), p. 51-54), bula papală din 2 mai 1744 (*Benedicti papae XIV. Bullarium*, I, Roma, 1760, p. 156, § 11-13; ed. I a acestei colecții de bule a apărut în 1746). Pentru această biserică (din 1971 centrul parohiei ucrainene catolice din Roma), situată în Piazza della Madonna dei Monti, aproape de Via dei Fori Imperiali: Buchowiecki, p. 327-329. A nu se confunda această bisericuță (cum face Albu, p. 225, n. 1) cu Madonna dei Monti din vecinătate.

[3] *Doc. 103* din 19 septembrie 1747.

[4] *Doc. 18* din iunie 1745.

[5] *Ibid.*: numero primo.

[6] *Ibid.*: numero secondo.

[7] B, *Klein*, p. 180, n. 2.

[8] P, *Coresp.*, p. 31.

[9] *Doc. 18* din iunie 1745: numero terzo și n. 47 la acest doc.

[10] *Doc. 18* din iunie 1745: numero quarto.

[11] *Doc. 10* din 16 ianuarie 1745.

[12] *Doc. 18* din iunie 1745: numero quarto.

[13] Vezi mai la vale, în Cap. III.

[14] *Doc. 18* din iunie 1745: numero quinto.

[15] *Ibid.*, n. 53, 55 la acest doc.

[16] *Ibid.*, n. 72 la același doc.

[17] *Ibid.*, n. 51 la același doc.

[18] *Doc. 14* din 27 februarie 1745.

[19] *Doc. 13* (înainte de 27 februarie 1745).

[20] Se recomandă ca aceasta să se facă în secret, fiindcă teologul iezuit era rău văzut de clerul și poporul unit.

[21] *Doc. 14* din 27 februarie 1745.

[22] În conceptul rescriptului, în legătură cu măsurile care ar trebui luate în absența lui Inochentie, găsim expresia semnificativă: „până când episcopul fie că el însuși s-ar întoarce, fie că altfel ar fi înfățișat [la judecată] aici la Viena" („donec episcopus vel ipse redeat, vel alias huc Viennam sistatur") - MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 322, f. 213.

[23] Despre actele din 12 martie și 6 aprilie 1745: B, *Klein*, p. 187-188; Dragomir, I, p. 150-154, cf. și Anexă, p. 40-42.

[24] B, *Klein*, p. 189.

[25] „Az oláh püspök aránt Excellentiád - és az Inclyta Cancellariának én jóvallanám [javallanám] hogy míg tovább mozdulhatnánk ezen dologgal, tartóztatnék oda fel." Și adaugă imediat: „Circa Protectorem pedig ugy gondolnék, hogy Méltóságos Püspök ur eö Excellentiája jó lenne". (Iar cu privire la protector, m-aș gândi că ar fi bun Excelența sa măritul domn episcop) - MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, scrisoare nepaginată (mf. și fc. BAFC). E vorba de episcopul romano-catolic al Transilvaniei (baronul Franciscus Klobusitzky), care, de altminteri, era, de drept, și consilier guvernamental. Cf. și Pall, *Cele dintâi acțiuni...*, în *Apulum*, XXI (1983), p. 218-219.

[26] De exemplu, protopopul Ștefan Timandi, vicar general unit pentru Transilvania de Nord (*Doc. 11* din 17 ianuarie 1745).

[27] MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1745, dos. 320, p. 135; textul acestei propuneri a lui Haller și a secției catolice, cu mici deosebiri și la Dragomir, I, p. 165 și Anexă, p. 48, pct. 7 (după o copie din colecția Rosenfeld). Observația cancelariei, în forma ei originală: „Episcopi uniti Fogarasiensis ingressum in Transylvaniam, ex rationibus Aulae notis, neque cancellaria hoc tempore svadere potest" (MOL, *ibid.*).

[28] B, *Klein*, p. 177, n. 2.

[29] Vezi și *Doc. 13* (înainte de 27 februarie 1745), n. 23 la acest doc.

[30] Căci exemplarul original al „suplicii" înaintate în numele uniților din Transilvania se află în Arhivele Curții de la Viena (*Doc. 18* din iunie 1745, numero secondo, n. 36 la acest doc.).

[31] Publicată din Arhivele Curții vieneze la B, *Klein*, p. 180, n. 2.

[32] Cf. *Doc. 15* din 8 martie 1745.

[33] *Doc. 11* din 17 ianuarie 1745 (un membru de frunte al clerului scria la această dată: „Știu că se va întoarce cu oarecare mângâiere").

[34] *Doc. 17* din 23 martie 1745.

[35] *Doc. 16* din 23 martie 1745. Vezi și scrisoarea tot a lui Inochentie către arhiepiscopul de Strigoniu (Franciscus Barkóczi), 14 iulie 1762 (P, *Coresp.*, p. 132) și către un mirean (probabil Ioan Timandi), 28 aprilie 1764, mai la vale, Cap. VII. Vezi și n. 49.

[36] *Doc. 8* din 31 decembrie 1744 - 4 ianuarie 1745. Pentru controlul corespondenței la Viena: Tapié, p. 139.

[37] *Doc. 50* (după 9 august 1746) și mai la vale, în acest cap., n. 48.

[38] Bogdan-Duică, *Procesul*, p. 39; B, *Klein*, p. 181; Prodan, p. 173.

[39] *Doc. 18* din iunie 1745.

[40] *Doc. 20* din iunie 1745, punctele 3-5.

[41] *Doc. 26* (după iulie 1745).

[42] *Doc. 50* (după 9 august 1746).

[43] *Doc. 18* din iunie 1745, partea finală a introducerii.

[44] Pastor, XVI/1, p. 18-25, 434-439; Seppelt, p. 429-430; Rosa, p. 393-408.

[45] *Doc. 19* din iunie 1745. Memoriul acesta va fi rezumat în amintitul referat din 1746 al lui Lercari către papă (*Doc. 50*, după 9 august 1746), care va fi utilizat pe scurt de Marefoschi într-un alt referat, din 1764. Pe acesta din urmă se întemeiază B, *Klein*, p. 176-177, urmat de Prodan, p. 173 (în realitate e vorba de rezumatul unui singur memoriu - nu al mai multora - în care sunt expuse revendicările menționate de acești autori).

[46] De exemplu, în memoriul din 25 noiembrie 1743 către Maria Tereza (Hurmuzaki, p. 567, cf. B, *Klein*, p. 92-96).

[47] *Doc. 20* din iunie 1745.

[48] *Doc. 21* din iunie 1745. Punerea veniturilor episcopale ale lui Inochentie sub sechestru deja din această vreme nu e confirmată de alte izvoare. Deși comisia de anchetă, când a aflat de plecarea sa clandestină din Viena, a făcut o propunere vagă în acest sens (și anume: Cămara „să aibă grijă de veniturile episcopale", *Doc. 3* din 22 decembrie 1744), nu pare că s-a pus sechestru. Am văzut că la 23 martie 1745, episcopul cerea vicarului său Nicolae Pop Bianu o sumă de bani din aceste venituri. După toată probabilitatea, a și primit-o, dar târziu și în rate (mai sus, în acest cap., n. 37). Oricum, el avea mari cheltuieli: în afară de întreținerea lui și a servitorului său, trebuia să cheltuiască mult, cum reiese din scrisoarea sa către pomenitul vicar, cu „procuratorii, notarii, scribii etc.", de care avea nevoie pentru întocmirea memoriilor și suplicilor sale, precum, probabil, și cu traducătorii acestor acte, uneori întinse, în limba italiană, pe care n-o putea încă bine stăpâni, mai ales în scris, îndeosebi la începuturile exilului său. S-ar putea totuși ca în tălmăcirea lor în italienește (din limba latină, în care le scria) să fi fost ajutat și de călugării ruteni, la care locuia, de

aceia care stăteau de vreme îndelungată în Italia. El căuta, de altminteri, să obţină o mână de ajutor şi de la „cei doi tineri teologi conaţionali ai săi" (Silvestru Caliani şi Grigore Maior), pe care îi trimisese chiar dânsul aici, la Roma, pentru studii (*Doc. 22* din iunie 1745; Pall, *Ştiri noi despre primii studenţi trimişi de la Blaj la Roma*, în *Apulum*, XVII (1979), p. 469-473).

[49] Cf. însă afirmaţiilor contrare ale lui Inochentie cu privire la atitudinea papei, în scrisori trimise în ţară la 23 martie 1745 (mai sus în acest cap.) şi la 28 aprilie 1764 (Cap. VII).

[50] Maspoli, V (1935), p. 602-610; VI (1936), p. 40-47.

[51] *Doc. 23* (din iunie-iulie 1745).

[52] Karl Ernst Schrod, *Visitatio liminum Apostolorum*, în Wetzer und Welte's *Kirchenlexikon*, 12 (1901), col. 1011-1013; cf. şi *Benedicti XIV. Bull.*, I, p. 9-11, nr. 7.

[53] *Doc. 25* din 24 iulie 1745. Dintr-o cerere către Albani, anexată unei suplici către papă la 8 august 1746 de Inochentie (P, *Coresp.*, p. 21; după acesta, Dumitriu-Snagov, p. 144), rezultă greşit că scrisoarea în chestiune a Propagandei către nunţiu ar fi fost adresată încă prin mai 1745. Încă un caz când pe Inochentie l-a înşelat memoria!

[54] *Doc. 24* (din iulie 1745). Situaţie asemănătoare cu a rutenilor din Polonia (pentru aceştia: Pastor, XVI/1, p. 289-290).

[55] *Doc. 50* (după 9 august 1746).

[56] *Doc. 18* din iunie 1745, n. 1 la acest doc.

[57] *Doc. 27* din 4 septembrie 1745; cf. *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747, n. 36 la acest doc., Nicolae Bianu, înaintaşul lui Aaron în vicariat, a murit la 23 iunie acelaşi an (B, *Klein*, p. 182; Idem, *Episcopii*, p. 5).

[58] *Doc. 27* din 4 septembrie 1745; Bârlea, *Bis. Rom. Unită şi ecum. cor. Ren. cult.*, p. 83.

[59] *Doc. 29* din 25 septembrie 1745.

[60] *Doc. 28* din 18 septembrie 1745.

[61] I. Ardelcanu, în *Foaia bisericească şi scolastică*, Blaj, 1888, p. 215-216; publ. din nou, de Dumitriu-Snagov, p. 128-131, fără a cunoaşte ediţia anterioară.

[62] Se referă, desigur, la scrisoarea sa către Paulucci, din 9 noiembrie 1741 (B, *Klein*, p. 58-59, cf. 184), dar ni se pare că în această aluzie (din epistola cu data 8 octombrie 1745) generalizează greşit cele spuse în 1741 numai cu privire la doleanţele clerului.

[63] *Noul Testament: Epistola întâia către Corinteni a Sfântului Apostol Pavel*, cap. 4, vers. 4.

[64] *Noul Testament: Evanghelia după Ioan*, cap. 20, vers. 24-29 (despre Toma „necredinciosul", care trebuia să atingă cu mâna rănile lui Hristos pentru a crede în învierea acestuia).

[65] Probabil, aluzie critică la formularea cererii adresate de Propaganda către Paulucci în scrisoarea din 25 septembrie (analizată de noi mai sus), formulare despre care Lercari îi va fi amintit lui Inochentie.

[66] În legătură cu această frază, Bunea (*Klein*, p. 185) face „presupunerea" că Maria Tereza ar fi cerut Scaunului papal - încă de pe acum, deci din 1745 - demisia lui Inochentie. E o ipoteză infirmată de cuprinsul scrisorii din 4 septembrie 1745 a lui Paulucci, care relatează discuția pe care a avut-o cu suverana despre cazul episcopului, unde, după cum am văzut, nu s-a pomenit de așa ceva. Singur Inochentie, din proprie inițiativă, menționa până acum și menționează în fraza despre care e vorba, se pare mai mult formal, eventualitatea demisiei sale, fără să se fi gândit și să se gândească nici acum, credem, în mod serios la ea, cum va reieși din evoluția ulterioară a lucrurilor. Vezi expunerea noastră mai sus, în acest capitol, despre prima versiune a scrisorii sale către Maria Tereza, de la sfârșitul lui ianuarie sau, mai probabil, începutul lui februarie și despre memoriul său către papă din iunie 1745, documente pe care Bunea nu le cunoștea, după cum nu-i era cunoscut nici textul scrisorii din 4 septembrie același an. A se vedea și Cap. III, IV și V.

[67] *Noul Testament: Epistola către Filipeni a Sfântului Apostol Pavel*, cap. I, vers. 8.

[68] Acest document mai e tradus la B, *Klein*, p. 184-185 (cu unele omisiuni) și la Dumitriu-Snagov, p. 128-131 (cu unele greșeli). Pentru problema banilor pe care Inochentie îi cerea din veniturile sale episcopale a se vedea și mai sus n. 48. Cf. B, *Klein*, p. 186.

[69] Nu ne dăm seama ce ar putea fi „în plus" în ceea ce privește capetele de acuzare!

[70] *Doc.* 30 din 16 octombrie 1754.

[71] Dumitriu-Snagov, p. 134-136 (cu unele greșeli de descifrare și de traducere).

[72] *Doc.* 43 din 2 iulie 1746 (Inochentie către P. Dobra). În același sens scrie la 9 iulie 1746 lui Daniil Mardsinay, administrator („provisor") al domeniului episcopesc din Blaj (P, *Coresp.*, p. 18-19). D. Mardsinay (Marczinai) era dintr-o familie nobilă unită din Țara Făgărașului. În 1737 a studiat la colegiul iezuit din Cluj (Tóth, p. 59). A nu-l confunda cu omonimul său, din aceeași familie, amintit douăzeci de ani mai târziu ca făcând studii în același colegiu, dar care a trecut apoi la ortodoxie (*ibid.*, p. 253 și n. 5).

[73] *Doc.* 50 (după 9 august 1746).

Capitolul III

Noi demersuri zadarnice pentru revenirea în patrie, excomunicarea teologului iezuit Balogh de către Inochentie în 1746 şi refuzul promulgării ei de vicarul Aaron.

CURTEA VIENEZĂ CONTINUA SĂ FIE preocupată de starea foarte precară a Unirii bisericeşti şi de tulburările la care ea dădea naştere printre românii din Transilvania începând din 1744.

Drept aceea, între măsurile prin care a încercat să facă faţă acestei situaţii neliniştitoare, a fost punerea în aplicare a unei idei care fusese exprimată (după cum am văzut în Cap. I) de comisia de anchetă a cazului Inochentie la 31 decembrie acelaşi an. Într-adevăr, Maria Tereza, la 30 august 1745 (cu o zi înainte de recunoaşterea lui Aaron, numit de Micu vicar al său, şi aproape în acelaşi timp cu amintita audienţă acordată nunţiului), dă ordin pentru trimiterea episcopului rutean unit de Muncaci, Olsavszky, în dieceza vecină, română unită, a Făgăraşului, în vederea vizitării acesteia, ca, pe baza constatărilor şi propunerilor sale, să poată lua măsuri noi, mai eficiente, de îndreptare. Reamintim că Inochentie devenise basilian la Muncaci şi el însuşi îl sfinţise episcop pe Olsavszky. Acesta a întreprins vizitaţia în iarna anului 1745 şi până în primăvara lui 1746; într-un prim raport către suverană, întocmit încă la 26 februarie al anului din urmă, propunea, între altele, întoarcerea lui Micu în fruntea episcopiei sale, deoarece, în cazul acesta, cei mai mulţi dintre cei care se lepădaseră de Unire au promis că vor reveni la ea. Olsavszky trebuia să fie însoţit în misiunea sa, potrivit ordinului suveranei, de un comisar regal, în persoana unui distins bărbat catolic[1]. Credem că e vorba despre Petru Dobra. El trebuie să fie cel care scria în cursul vizitaţiei, la 18 februarie 1746, lui Inochentie, despre starea jalnică a Unirii, pe care o constata alături de episcopul de Muncaci[2]. Iar autorul unei „relaţii" din 23 aceeaşi lună, adresată tot lui Micu, în care i se spunea acestuia că „deja mulţi s-au retras de la schismă şi au declarat că se supun dacă Ilustritatea voastră va veni"[3], adică se va întoarce în ţară, era neîndoios tot un ardelean favorabil vlădicăi pribegit, poate chiar vicarul Aaron.

Cu aproape toate propunerile lui Olsavszky, inclusiv cea privitoare la întoarcerea lui Inochentie, secţia catolică din guvernul transilvănean s-a declarat de acord, în şedinţa ei din 20 martie[4]. Era vorba, din partea sa, probabil de o concesie silită, socotind că altfel nu s-ar putea pune capăt tulburărilor antiunioniste.

Recomandările făcute de Olsavszky în februarie ajungând desigur la cunoştinţa lui Inochentie, acesta va fi crezut că este momentul potrivit să încerce iarăşi înduplecarea suveranei pentru a-i îngădui revenirea în ţară şi a o convinge să accepte, în sfârşit, revendicările româneşti, în temeiul Diplomei a doua leopoldine. În atare scop, neobositul solicitant recurge din nou la cardinalul Albani, acesta fiind rugat şi de papă şi de Propaganda să intervină la Viena în favoarea vlădicăi, desigur tot la stăruinţele sale[5]. Ca urmare, la 21 martie 1746, Albani îi scrie Mariei Tereza că episcopul, care se află la Roma, „cu amărăciunea de a se vedea în dizgraţia" suveranei fără a se şti vinovat, l-a rugat să-i expună, prin memoriul anexat, pericolul ce ameninţă religia catolică în dieceza sa prin părăsirea Unirii, din pricina nerespectării privilegiilor promise la primirea acesteia. Solicitantul nu urmăreşte cu acţiunea sa nici un folos personal şi declară (cum am văzut că a mai făcut-o)[6] de a fi „cu totul gata de a se retrage, în schimbul unei modeste alocaţii [*assegnamento*] pentru întreţinerea sa corespunzătoare, de la conducerea diecezei sale, oricând ar socoti Maiestatea voastră, cu discernământul său superior, că îndepărtarea lui ar fi convenabilă spre avantajul acelor poporani".

În memoriu - întocmit bineînţeles de Inochentie, care reia aici textual câteva pasaje din memorandul său înaintat papei în iunie 1745 - se subliniază încă o dată că din cauza împotrivirii „acatolicilor" n-au fost confirmate prevederile favorabile ale Diplomei a doua a lui Leopold pentru uniţi, ci numai cele agravante, ca aceea referitoare la teolog[7]. Or, nu e drept - se atrage luarea-aminte a suveranei „rău informate sau induse în eroare" - ca un act sau contract să fie executat numai în punctele sale favorabile sau numai în cele oneroase, ci, dacă se observă unele, trebuie făcut acelaşi lucru şi cu celelalte, adică trebuie aplicat actul în întregime. Dacă nu se iau măsuri de îndreptare, - în sensul traducerii în viaţă a pomenitelor prevederi -, „Unirea în curând se va stinge de tot, atât pentru că cei care nu s-au unit nu se vor mai uni niciodată, cât şi pentru că cei care s-au unit se vor întoarce, cum se întâmplă de fapt zilnic, la vechea schismă, deoarece au văzut că situaţia lor în cele temporale s-a înrăutăţit aşa de mult prin Unirea lor cu biserica catolică şi deoarece nu mai pot îndura tirania cu care îi tratează acatolicii..." Tot aşa vor suferi şi „interesele temporale" ale suveranei, deoarece, dacă poporul român va părăsi Unirea şi va emigra din ţară în urma asupririi la care e supus, vor scădea posibilităţile de încartiruire pentru oaste, precum şi veniturile din dări, numărul lucrătorilor de pe domeniile fiscale şi din mine. Dimpotrivă, dacă se vor asculta „dreptele cereri ale poporului", acesta va fi gata să-şi verse sângele pentru susţinerea casei imperiale „oriunde, numai să nu fie obligat a lupta în afara patriei". Se plânge apoi, din nou, între altele, de calomniile cu care „acatolicii" au căutat să-l înlăture, văzând în el o piedică în calea asupririi clerului şi poporului de către ei şi, prin uneltirile lor, l-au silit în cele din urmă „să se salveze [prin fugă] pentru a nu fi strivit". Sub acest pretext, au făcut să i se sechestreze veniturile episcopiei, „cu ameninţarea în plus a arestării sale personale când ar îndrăzni

să pună piciorul în statele reginei, obligându-l să stea fără voia sa la Roma" (parcă nu preacatolica Maria Tereza însăşi, cum am arătat în Cap. II, îl ameninţa cu arestarea!). În încheiere, deşi afirmă că, prin punerea în aplicare de către suverană a dreptelor privilegii acordate de înaintaşii ei, ar fi „uşor să se îndrepte daunele" semnalate, o roagă în sensul că, dacă împrejurările de acum sau (alte) „obstacole de netrecut" n-ar permite aceasta, atunci cel puţin poporul unit, clerul şi episcopul să fie eliberaţi de sarcinile agravante derivate din amintita diplomă (se înţelege că, mai ales, de obligaţia ţinerii şi întreţinerii teologului străin, în persoana unui membru al ordinului iezuit)[8].

Cancelaria Aulică Transilvăneană, într-o „opinie" pe care şi-o dă, se alătură, sub anumite condiţii, propunerii menţionate a lui Olsavszky, care avea şi consimţământul secţiei catolice din „guberniu", pentru întoarcerea vlădicăi în interesul Unirii. Într-adevăr, înainte de conferinţa ministerială din 15 aprilie 1746, spre deosebire de atitudinea ei din primăvara anului precedent, cancelaria ar fi acum de acord cu eventuala lui revenire în dieceză, dacă el ar cere şi ar obţine iertare pentru refugierea la Roma, dacă ar avea intenţia să se îndrepte şi ar promite că se va sili să acţioneze pentru restabilirea Unirii, dacă s-ar supune în prealabil unei anchete la Viena[9].

Dar conferinţa ministerială din 15 aprilie nu era de acord cu propunerea lui Olsavszky, ci a recomandat suveranei citarea lui Inochentie la Viena, desigur pentru a fi din nou anchetat şi, probabil, chiar judecat, deci tras la răspundere, fără a aminti de o eventuală permitere a întoarcerii sale în episcopie. Recomandarea a fost aprobată de Maria Tereza[10], ceea ce înseamnă că ea a rămas şi pe mai departe implacabilă în deciziile luate, împărăteasa neţinând seama nici de această dată de doleanţele arhiereului pribeag la Roma, transmise de Albani în martie 1746 şi pe care le-am văzut mai sus.

Tot în aprilie acelaşi an, suverana, la propunerea aceleiaşi cancelarii, luă o serie de noi măsuri, menite şi ele să pună capăt tulburărilor împotriva Unirii[11]. Unele erau mai aspre, ca prevederi pentru arestarea „corifeilor", adică a principalilor agitatori şi a acelora care se dedau la silnicii contra clerului unit, altele mai domoale (cum vor fi amenzile) şi chiar împăciuitoare (de pildă, asigurări de respectare a ritului grec pentru uniţi), mai ales că, din pricina războaielor externe - în primul rând cu Prusia lui Frederic al II-lea - nu prea erau trupe în Transilvania[12]. Oficial, se căuta să se evite aparenţa de prigoană religioasă şi să se procedeze împotriva celor vizaţi ca faţă de „tulburătorii liniştei publice". Trebuia să se pună totuşi piedici legăturilor bisericeşti cu Ţara Românească şi Moldova. Indirect, s-a adoptat o revendicare pe care o formula de mult Inochentie, când cerea numirea unui protector pentru uniţi, propunere reînnoită suveranei - cum am arătat în Cap. II - de către secţia catolică din guvern în primăvara anului precedent. Şi anume, la 15 aprilie 1746, tot la propunerea pomenitei secţii, Maria Tereza numi nu unul, ci patru protectori oficiali ai Unirii, între ei Petru Dobra, care, în districtele ce urmau să li se specifice de către guvernul din Sibiu, trebuiau să-i apere pe uniţi de silnicii.

De asemenea, indirect, în spiritul acţiunii mai vechi a vlădicăi exilat, se interesă suverana şi de executarea de către guberniu a unor dispoziţii favorabile – neexecutate la timpul lor – privind dotarea materială a clerului, din rescriptul ei emanat la 9 septembrie 1743[13]. Deci, Curtea vieneză, sub presiunea evenimentelor, se văzu constrânsă la aceste concesii, pentru care se străduia (între alte revendicări mai importante) cu atâta ardoare şi curaj neobositul mărginean, deschizător al luptei naţionale româneşti din Ardeal.

Încercarea din martie 1746, prin mijlocirea lui Albani, rămânând iar fără rezultat, Inochentie caută să întreprindă, la începutul lui iulie, o nouă şi foarte cuprinzătoare acţiune la Curtea împărătească, reclamând un proces legal de reabilitare, cu acelaşi scop final: recunoaşterea nevinovăţiei sale, a drepturilor pentru care lupta şi îngăduirea înapoierii acasă, în mijlocul poporului său. După sugestia lui Hardt[14], pe care-l menţinea ca agent al său şi al clerului în capitala austriacă, a adresat, la 2 iulie, un mare număr de cereri şi scrisori. Şi anume: Mariei Tereza; mamei acesteia, împărăteasa văduvă Elisabeta Cristina; împăratului Francisc I; fratelui acestuia, principele Carol de Lotharingia. „Instanţele" (rugăminţile) acestea le-a expediat însă numai la 9 iulie, anexate unei scrisori cu data din urmă către agentul respectiv, punându-i în vedere să le înainteze neîntârziat şi să le solicite rezolvarea[15]. De asemenea, a scris şi expediat scrisori, la 2 iulie, la o serie de miniştri şi alţi înalţi demnitari, pe care îi înşirăm în ordinea în care îi aminteşte el. Aşadar, vicecancelarului Imperiului Romano-German, Rudolf Joseph Colloredo-Melz; preşedintelui Consiliului Aulic de Război, contele Joseph Harrach; preşedintelui Cămării Aulice, contele Johann Franz Dietrichstein; contelui Philipp Joseph Kinsky, preşedintele aşa-numitei *Ministerialbancodeputation* (instituţie superioară de control financiar), fost cancelar al Boemiei, membru al conferinţei ministeriale; feldmareşalului conte Joseph Lothar Königsegg, membru al conferinţei ministeriale, fost comandant al trupelor austriece din Transilvania şi Oltenia înainte de păstorirea lui Inochentie; contelui Uhlfeld, cancelarul de stat, despre care am arătat (în Cap. II) că se găsea în fruntea politicii externe a monarhiei habsburgice; contelui Johann Friedrich Seilern, cancelarul (ducatului) Austriei; contelui Friedrich Harrach, urmaşul din 1745 al lui Kinsky în postul de cancelar al Boemiei, membru al conferinţei ministeriale (a cărui intervenţie o va solicita şi la 20 august); baronului François-Joseph Toussaint (Inochentie îi spune consecvent Toussainet!), vistierul şi unul dintre intimii împăratului şi care stătuse vreme îndelungată în Transilvania înainte de 1744.

Tot la 2 iulie a scris, în aceeaşi chestiune, nunţiului de atunci (începând din aprilie 1746) la Viena, Fabrizio Serbelloni, şi cardinalului arhiepiscop al Vienei, Sigismund Kollonich, pe care-l cunoştea mai dinainte (cum am amintit în Cap. I).

Cu data de 9 iulie, s-a adresat şi vechilor cunoştinţe din Cancelaria Ardeleană a Curţii: cancelarului conte Gyulaffi, consilierilor Kozma şi Csató, „registratorului" (arhivarului) Andreas Boér, cu originea mai îndepărtată din Ţara Făgăraşului.

La fel, i-a scris, încă din 2 iulie, în Transilvania (la Sibiu), lui Petru Dobra, deci unuia dintre protectorii oficiali ai Unirii, iar la 9 a aceleiaşi luni lui Mardsinay, administratorul domeniului episcopiei din Blaj. Pe cel din urmă îl anunţă că va încerca să se întoarcă în curând, dar îi întârzie întoarcerea „treburile de aici"[16]. Nu cunoaştem textul pomenitelor „instanţe" către membrii dinastiei. În schimb, unul din registrele corespondenţei din exil a lui Inochentie[17] ne-a păstrat cópii după aproape toate celelalte acte, pe ai căror destinatari i-am precizat mai sus. (Textul scrisorii către Toussaint lipseşte.)

Aceste scrisori - redactate, la drept vorbind, într-o latinească complicată, pe alocuri încâlcită, cu întorsături obscure de stil - sunt destul de asemănătoare în cuprinsul lor, deşi, mai fiecare, conţin şi unele date specifice. Aşadar, n-au chiar „acelaşi cuprins", cum s-a afirmat inexact[18]. Ca elemente comune sau aproape în ceea ce priveşte conţinutul, Inochentie accentuează în ele din nou ideea că acţiunea sa dusă în slujba clerului şi poporului său e dreaptă, fiindcă, prin Unirea cu Biserica Romei, românii au fost reintegraţi în drepturile civile în Transilvania de împăratul Leopold şi vlădica n-a făcut decât să militeze, prin însăşi datoria sa, pentru transpunerea lor în realitate. Solicitantul e victima nevinovată a uneltirilor calomnioase ale celor care căutau să împiedice acest lucru, adversarii săi, prin care înţelege tot mai mult pe iezuiţi şi părtaşii lor[19]. Cere înlocuirea teologului iezuit cu „teologii naţionali". „Fiii întunericului" - parafrază biblică! - intrigau să-l îndepărteze din diecezã, să-l răstoarne din episcopie, ca el, om al bisericii şi „magnat", să fie anchetat şi judecat în mod incompetent, nelegal; îl ponegreau din umbră la Curtea vieneză, ba chiar şi la papă, învinuindu-l că ar fi un rebel (în realitate însă, după cum am arătat, nunţiul Paulucci a fost acela care a informat în acest sens Propaganda şi, prin ea, pe suveranul pontif, din partea Mariei Tereza)[20]. Un argument subliniat de Micu, nefolosit până acum în actele sale, provine, precum am amintit, din sugestia capucinului Neuroni, primită şi de papă, argument exprimat cu unele variaţii de stil: venirea lui la Roma rezulta din obligaţia episcopală de vizită la „sfintele praguri"; aşadar, e o absenţă legitimă, justificată, nu o fugă, cum susţin cei ce îl defăimează (şi cum afirma el însuşi până acum în repetate rânduri!)[21]. Nu lipsesc notele contradictorii şi forţate: de exemplu, că a plecat la Roma, deoarece judecarea lui „incompetentă" ar fi întârâtat şi mai mult starea de spirit a poporului, prezenţa lui în ţară - în asemenea condiţii - fiind „o piedică pentru liniştea publică"[22]; sau că, prin vizita pe care era dator ca episcop s-o facă la Roma, lipseşte din ţară „din supunere faţă de augusta Curte", nu de teamă că ar fi vinovat (cum era învinuit)[23].

În această suită de scrisori - ca de altminteri şi în „instanţele" către membrii dinastiei, cum reiese din ceea ce-i scria lui Hardt la 2 iulie - socoteşte, poate cu un subton de ironie, că, după ce adversarilor săi le-a lăsat tot răgazul să-şi născocească amintitele calomnii, a sosit „se pare acum timpul să fiu ascultat şi eu împreună cu poporul meu"[24], pentru a li se face dreptate. În consecinţă, cere să i se instruiască un proces cu respectarea formelor legale, la care să fie

audiat în condiţii de „siguranţă pentru persoana şi bunurile" sale, proces la care să se „admită o părere îndestulătoare"[25], la care, în conformitate cu legea din 1741 (decretul I al Mariei Tereza), art. 26, acuzatul să afle numele acuzatorului[26].

În unele din scrisori e atinsă şi problema domeniului episcopal din Blaj, vlădica plângându-se că a auzit de încercările de amestec ale slujbaşilor Cămării, prin control, în administrarea lui[27].

Destinatarii aproape ai tuturor scrisorilor, pe care le-am analizat aici succint sau global, sunt rugaţi să intervină în sprijinul cererii solicitantului. Nunţiul e rugat să facă acelaşi lucru în numele papei, care îi recomandă - afirmă Inochentie! - „preaumilele instanţe" despre care e vorba[28].

În legătură cu procesul pe care-l cerea acum Inochentie, trebuie pusă neîndoios procura pe care o emite la 1 iulie 1746 lui Ignatius Josephus Malevicz, fost profesor la Facultatea de Drept a Universităţii din Tirnavia (după ce şi-a terminat Micu studiile la acea universitate), procurator al consistoriului metropolitan de Strigoniu, pe care îl împuterniceşte ca avocat al său, al bisericii şi poporului său[29]. Cu acest personaj ne vom mai întâlni în anii următori.

Dintr-o aluzie a lui Inochentie, în scrisoarea din 20 august 1746 către teologul Alexandru Rednic, pe care-l trimisese să studieze la Viena, rezultă că nici până la acea dată el nu ştia şi era neliniştit dacă Hardt a primit sau nu cele două scrisori pe care i le adresase la 2 şi 9 iulie, „împreună cu scrisorile incluse în ele"[30], de unde s-ar putea deduce că şi scrisoarea din 2 - nu numai cea din 9, despre care am pomenit - a avut anexe, desigur, scrisorile către miniştri şi alţi înalţi demnitari. Curând însă după 20 august, Micu a primit, în sfârşit, veşti de la acelaşi agent vienez al său, pe care îl căutase anume Rednic, din însărcinarea episcopului, şi a aflat din ele că agentului nu-i parvenise scrisoarea din 2 iulie[31]. De aici s-ar putea iarăşi deduce că, împreună cu ea, nu ajunseseră la destinaţie nici scrisorile cu aceeaşi dată destinate amintiţilor miniştri şi celorlalţi mari demnitari ai Curţii de la Viena.

Oricum, tentativa lui Inochentie, la începutul lui iulie 1746 (pregătită, desigur, încă din iunie, dacă ne gândim că este vorba de un număr atât de mare de scrisori, aproape două duzini, cu datările arătate!), tentativă de a obţine de la Viena o rezoluţie în vederea unui proces de reabilitare în sensul „instanţelor" şi scrisorilor sale de atunci, nu şi-a atins scopul; el „n-a fost ascultat", cum va scrie el însuşi[32].

După cum am văzut, conferinţa ministerială a propus suveranei, încă la 15 aprilie, citarea lui Inochentie la Viena. Din textul laconic al izvorului nu transpiră însă nimic favorabil pentru dânsul. Deşi propunerea a fost aprobată de Maria Tereza la aceeaşi dată, abia la 14 iulie se emite această citaţie, în termeni severi, în pofida unor scurte expresii protocolare de bunăvoinţă condescendentă ce o încadrează. Iat-o, într-o traducere cam rebarbativă a textului original, greoi, în stil birocratic baroc, mărturie el însuşi a epocii, oricât pare el de ciudat pentru sensibilitatea noastră de azi:

„În numele sacrei Maiestăţi chezaro-crăieşti, al stăpânei noastre prea îndurătoare, către liberul baron Ioan Inochentie Klein de Sadu, episcop de Făgăraş al valahilor de rit grec din principatul Transilvania uniţi cu sacra biserică romană şi consilier al aceleiaşi Maiestăţi chezaro-crăieşti, de notificat în chip preamilostiv.

Ştie domnul episcop că după ce sus-zisa preasacra Maiestate nu putuse mai înainte să-şi emită rezoluţiile milostivei sale preasacre Maiestăţi cu privire la cererile referitoare la unirea valahilor şi la valahii uniţi înşişi, care trebuiau reluate, dezbătute şi duse la capăt, l-a chemat aici la Curtea sa pe domnul episcop acum trei ani din pomenitul principat; iar domnul episcop, cu toate că s-a supus poruncii regeşti şi s-a înfăţişat aici la Viena, totuşi, înainte de a se fi hotărât ceva în cele de mai sus, a plecat în ţări străine, fără să fi cerut şi obţinut permisiune pentru aceasta, şi stă încă şi acum, de peste un an şi jumătate, cu totul departe de dieceza sa, în afara teritoriilor de sub stăpânirea preasacrei sale Maiestăţi, lăsându-şi oile, care au fost încredinţate grijii sale păstoreşti, în tulburare şi fără mângâiere spirituală. Drept aceea, i se pune în vedere domnului episcop baron Klein în chip serios că, dacă nu vrea să fie socotit şi considerat nesupus, să compară aici la Viena cât mai curând, spre a primi aici milostivele ordine ulterioare chezaro-crăieşti. În rest, preasacra sa Maiestate, cu mila ei chezaro-crăiască şi princiară, rămâne înclinată cu îndurare faţă de el.

Pentru sacra Maiestate chezaro-crăiască şi principesă ereditară a Transilvaniei, Viena, în ziua de 14 iulie, anul 1746"[33].

Această citaţie (formulată, judecând după stil, probabil în Cancelaria Aulică Transilvăneană, poate de Kozma, dar transmisă la Roma de către cancelarul de stat Uhlfeld la 16 a lunii) nu era un răspuns direct la „instanţele" şi scrisorile lui Inochentie din 2 - şi cu atât mai puţin din 9 - iulie. Chiar dacă unele ar fi ajuns la destinaţie (ceea ce e improbabil pentru cele transmise prin Hardt, care, supărat fiind de neprimirea la timp a salariului său de agent, se pare că n-a făcut nimic, nici până în august)[34], nu s-a ţinut seamă de ele. Nici nu s-ar fi putut ţine seamă până la 14 iulie, data citaţiei, în condiţiile de comunicaţie ale epocii, ca să nu mai insistăm şi asupra ritmului prea lent de muncă al birocraţiei vieneze (despre care am mai pomenit în Cap. I).

Citaţia, care, de altminteri, nu cuprindea nici o garanţie pentru siguranţa persoanei şi bunurilor celui vizat, - cum ar fi vrut acesta -, nu i-a fost trimisă direct, ci ar fi trebuit să i-o comunice, din partea Cancelariei de Stat, cardinalul Albani, în calitate de ministru al monarhiei habsburgice pe lângă Scaunul pontifical, „în aşa fel ca să nu poată nega primirea ei", cum va rezulta din răspunsul cardinalului.

La 20 august, acesta mai răspunde lui Uhlfeld: „... Aş fi făcut, fără îndoială, să se execute punctual această preagraţioasă poruncă a Maiestăţii sale, în cazul că [nu] m-aş fi gândit la consecinţele foarte grave pe care le-ar fi atras după sine o asemenea executare, fiind vorba de a cita un episcop care a recurs la papă

şi la Congregaţia de Propaganda Fide, care într-o vreme mă rugaseră să scriu în favoarea lui Maiestăţii sale. Drept aceea, am apreciat că fac un serviciu mai bun Maiestăţii sale să descopăr, cu ajutorul unei persoane care are încrederea lui, dacă ar fi dispus, de bunăvoie, să meargă la acea Curte imperială, fără ca eu să dau nicidecum pe faţă citaţia pe care trebuia să i-o notific; şi am descoperit că episcopul fusese deja înştiinţat despre o asemenea citaţie de un corespondent al său, pe care îl ţine [sau: îl are] la acea reşedinţă imperială[35]; şi, în afară de aceasta, că papa îl avertizase deja, de multe luni[36], că fusese înştiinţat de nunţiatura sa din Viena că dacă episcopul s-ar fi întors acolo, ar fi fost arestat din ordinul Maiestăţii sale şi de aceea socoti că nu e în măsură să se ducă la acea Curte imperială, ci mai degrabă ar renunţa la episcopie, dacă i s-ar atribui o pensie corespunzătoare din care să trăiască. Descoperind acestea, am judecat că e mai bine să suspend zisa notificare şi să aduc mai întâi la cunoştinţa Excelenţei voastre cele ce am reuşit să aflu. Şi aceasta, mai ales, pentru a nu irita starea de spirit a papei în prezentele împrejurări, de vreme ce Sanctitatea sa şi Congregaţia Propagandei l-au luat sub protecţie. Dar dacă, cu toate acestea, Maiestatea sa ar vrea să se notifice citaţia, aceasta din partea mea se va face să se execute fără vreo întârziere ulterioară, prin mijlocirea acestui agent imperial"[37]. (E vorba despre Giovanni Francesco Brunati, agent diplomatic şi arhivar al ambasadei.)[38]

După primirea acestei scrisori a lui Albani, Curtea vieneză, fără a renunţa formal, nu i-a cerut din nou transmiterea citaţiei. Aşa s-ar putea explica faptul că Inochentie îl întreabă, într-o scrisoare din 10 decembrie 1746, pe Gyulaffi „din ce pricină s-a împiedicat invitaţia mea la Viena", despre care îi scrisese corespondentul său la 29 iunie, deci încă înainte de emanarea citaţiei[39].

Dorinţa lui Inochentie de a se întoarce în ţară, oricât era de vie, nu putea totuşi să-l determine a înfrunta riscul revenirii la Viena fără garanţii pentru siguranţa sa, garanţii pe care Curtea nu i le dădea. El stăruise pe lângă Albani, pe la începutul lui august 1746, ca să-i obţină un salvconduct. În cererea sa către cardinal, scria: „Acum, aşadar, sunt cu totul dispus, dacă preamilostiva regină ar vrea aşa, atât să mă duc la Viena, cât să mă întorc în dieceza mea pentru a îndeplini îndatoririle funcţiei mele episcopale. Dar deoarece aud că se instruieşte contra persoanei mele un proces, sunt dator, prin dreptul firii şi al religiei, să evit pericolele şi scandalurile. De aceea, dacă preasacra sa Maiestate, din înalta milostivire şi bunătate şi din preacreştineasca ei pietate, va binevoi să transmită o carte de siguranţă, prin care să pot fi apărat că nu s-ar aduce, din partea miniştrilor sau a stărilor, nici o vătămare, prejudiciu sau nedreptate persoanei şi demnităţii mele episcopale, pe care o port nevrednic[40], şi dacă nu s-ar trata în faţa unui tribunal laic nici o cauză care să privească nemijlocit persoana mea, în special de pretinsă depunere, după cum am aflat, promit Eminenţei voastre că voi pleca îndată ca să merg la Viena [...]"

Din pasajul pe care l-am tradus, făcând parte din cererea fără dată adresată lui Albani, anexată în copie la o suplică înaintată de Inochentie papei cu data

de 8 august 1746[41], se poate deduce indirect şi faptul că solicitantul a aflat într-adevăr de la Viena - pe cale neoficială, poate prin Andreas Boér - ştiri, poate în parte exagerate, despre intenţia de a fi citat acolo şi că le-a aflat înainte de sondarea de care aminteşte cardinalul la 20 a lunii, după cum am văzut, deşi acesta din urmă nu menţionează cererea de mai sus. În legătura cu pomenita aluzie a lui Inochentie la încercarea pe care ar pregăti-o Curtea vieneză de a-l depune din episcopat, Lercari, în referatul său des amintit către pontifice, spune că aceasta ar fi „o uzurpare de autoritate" în dauna papei, singurul competent în atare privinţă, ceea ce afirmă, de altminteri, la 9 august, şi Paulucci, fostul nunţiu; dar - reiese tot din spusele aceluiaşi secretar al Propagandei - o asemenea ştire nu se adevereşte. Paulucci, consultat de papă, îşi exprimă, la aceeaşi dată, scepticismul că Albani ar interveni la Viena în forma arătată de Micu - şi promisă acestuia - sau că intervenţia sa, chiar dacă va avea loc, ar duce la satisfacerea cererii despre care e vorba (obţinerea salvconductului). În cazul unei învinuiri de trădare, numai suveranul pontif ar putea fi, „după orice raţiune", judecătorul episcopului, iar pentru delicte de mai mică importanţă, arhiepiscopul de care depinde, împreună cu conciliul provinciei bisericeşti (din care face parte dieceza sa) - scrie cardinalul Paulucci[42].

Cu câteva zile înainte, la 3 august, Inochentie ar fi dorit ca Albani să se interpună iarăşi nu numai pentru confirmarea privilegiilor leopoldine pentru cler, nobili, „precum şi alţi valahi", ci şi pentru îndepărtarea teologului iezuit, căci socotea ca un lucru sigur, deşi secret, că „iezuiţii sunt autorii persecuţiilor pornite contra episcopului şi ai dezbinării din popor". De asemenea, ar fi vrut atunci ca, în cazul că i s-ar intenta un proces (la Viena), el să se apere la Roma (!) şi, dacă se va stabili că totul e numai calomnie, să fie reintegrat şi „să i se dea garanţie personală publică" pentru întoarcerea sa în episcopie[43]. Cardinalul n-a fost însă de acord cu această formă a cererii de intervenţie, încât solicitantul a trebuit s-o refacă, anexând noua formă, restrictivă şi aprobată, arătată mai sus, suplicii din 8 august către papă. Rezultă din aceasta, deşi mai mult indirect şi cam nebulos, că Inochentie dorea şi o nouă intervenţie a lui Benedict XIV însuşi, acum mai ales pentru înlăturarea teologului iezuit, chestiune în care se vede că Albani nu voia să se amestece. Dar asupra acestei probleme vom reveni amănunţit.

Văzând persistenţa Curţii de la Viena de-a se împotrivi reabilitării sale prin consimţirea la un proces în forma voită de el, care să aibă ca rezultat satisfacerea revendicărilor cerute şi întoarcerea sa netulburată în Transilvania, Inochentie, fără a renunţa să se intereseze mai departe de soarta cererilor destinate în acest sens forurilor vieneze[44], începea să se preocupe - se pare ceva mai serios decât până acum - şi de gândul renunţării la episcopie, dacă cealaltă cale, pe care o considera firească mai importantă, s-ar închide definitiv pentru dânsul. Deci, căuta să mizeze în dublu joc, ca să ne exprimăm astfel... Aşa ne închipuim că trebuie înţeles ceea ce-i scria Albani lui Uhlfeld la 20 august cu privire la eventuala demisie a vlădicăi în schimbul unei pensii, soluţie la care s-ar fi gândit

atunci Micu. Punerea, prin iulie, sub un sechestru mai strict a bunurilor episcopale îi nutrea tot mai tare teama că nu se va permite să i se mai trimită la Roma din veniturile lor[45], întărindu-i sus-zisa preocupare, căci „numai din aer nu trăiesc", cum îi scria Inochentie administratorului Mardsinay, cerându-i bani[46].

*

Dar, tot în perspectiva întoarcerii acasă şi, astfel, în fruntea diecezei sale, Inochentie se pregătea, din aceeaşi vară a anului 1746, prin iulie-august, să bruscheze desfăşurarea lucrurilor cu o soluţie pe care o socotea radicală: excomunicarea teologului iezuit, cu intenţia îndepărtării acestuia din episcopie, spre a o elibera de o tutelă străină, pe cât de umilitoare, pe atât de stânjenitoare, îndeosebi pentru iniţiativele - şi bisericeşti, şi naţionale - ale unui vlădică aprig de ambiţios şi impulsiv, cum era el. Nici nu bănuia însă că, prin acest gest grav, îşi va complica şi mai mult situaţia, că, în loc de a-i înlesni rezolvarea problemei revenirii în ţară, dimpotrivă, va contribui a o compromite iremediabil.

În mai multe memorii şi scrisori de la începuturile pribegiei lui Inochentie, după cum am văzut, „acatolicii" (protestanţii) sunt arătaţi ca duşmanii cei mai înrăiţi ai săi şi ai revendicărilor sale. Ce-i drept, nici teologul iezuit nu e prezentat de el în culori favorabile, încă dinainte de exil, dar abia din vara lui 1746 îl înfăţişează ca fiind oarecum capul tuturor răutăţilor ce s-au abătut asupra sa, a episcopiei sale, a poporului său, „acatolicii" devenind doar complici. Începând, de fapt, de la emiterea de către Carol al VI-lea a diplomei „fundaţionale" din august 1738, iezuiţii erau priviţi de episcop, datorită clauzei despre întreţinerea teologului în sarcina domeniului episcopesc, ca nişte uzurpatori ai unei părţi din veniturile sale[47]. Se vede că era indignat ca de acum înainte să fie obligat a-l şi plăti pe supraveghetorul său. După cum am mai spus, Inochentie le mai reproşa iezuiţilor că, prin uneltirile lor ascunse, ar fi provocat chemarea sa la Viena în 1744, anchetarea lui nedreaptă acolo şi, indirect, necesitatea refugierii la Roma. Învinuirea calomnioasă în faţa Mariei Tereza şi chiar a lui Benedict XIV că el e un rebel ar fi pornit tot din sugestiile lor. În fond, teologul iezuit, detestat de clerul şi poporul unit, ar fi de vină pentru lepădările de Unirea cu Biserica Romei şi ar fi împiedicător al întoarcerii lui acasă. Instituţia teologului străin ar trebui înlăturată din dieceză, ca un obstacol în calea propăşirii acesteia.

Am văzut că, la 3 august 1746, Inochentie i-a cerut lui Albani să intervină - la Curtea suverană - pentru înlăturarea teologului iezuit. Neobţinându-i în atare privinţă consimţământul, el se adresează papei, căruia îi înaintează un memoriu în aceeaşi problemă. Aici caută să-şi motiveze cererea cu trimiteri (nu întotdeauna exacte) la unele dispoziţii juridice ale regilor Ungariei din secolele mai îndepărtate, ca şi la codul *Opus tripartitum* al lui Stephanus Werbőczi de la începutul veacului XVI, la o bulă papală din aceeaşi vreme. De exemplu,

arată că, într-un decret al regelui Sf. Ştefan din sec. XI şi într-o bulă din 1514 a papei Leon X, uzurpatorii bunurilor bisericeşti sunt ameninţaţi cu excomunicarea. În legătură cu inserarea clauzei despre întreţinerea teologului în diploma imperială din 1738, relevăm argumentul că suveranul n-avea dreptul, potrivit legilor Ungariei, să ia această decizie în afara dietei şi nici teologul s-o primească! Acesta se făcea vinovat şi de trecerea la „schismă" a atâtor uniţi scandalizaţi de uneltirile lui, puse la cale împreună cu „acatolicii", şi de faptul că refuza jurământul de ascultare către episcop. În concluzie, Micu consideră că teologul iezuit trebuie excomunicat şi că acest drept intră în competenţa episcopului (deci a sa)[48].

Paulucci, consultat, în calitate de fost nunţiu la Viena, asupra acestui memoriu, răspunde chiar a doua zi, socotind că Inochentie „exagerează mult" cu privire la povara pe care ar reprezenta-o teologul iezuit, a cărui prezenţă el, Paulucci, o crede necesară până la formarea de teologi proprii (cum am văzut că s-a exprimat, în anul precedent, şi Neuroni, „dată fiind ignoranţa preoţilor săi")[49]. Lercari, în cunoscutul său referat către papă, întocmit aproape imediat după acest răspuns şi cu folosirea lui, caută să justifice şi el legitimitatea aceleiaşi instituţii, în vădit dezacord cu autorul memoriului[50].

Nu mai târziu de 20 august, Inochentie revine la problema teologului cu un alt memoriu, trimis de astă dată lui Friedrich Harrach, cancelarul Boemiei, cerându-i din nou intervenţia binevoitoare, ca membru al conferinţei ministeriale, în procesul de reabilitare la care se gândea. În scrisoarea de însoţire spune că vrea prin acest memoriu - pe care, după obiceiul practicat la procesele din Roma, ar dori să-l tipărească - să-i dea o informare despre „adevărata şi sincera origine a chestiunii şi despre autorii tulburării ce ar trebui să continue în veci" (se înţelege, dacă nu i se pune capăt). Îl roagă să comunice memoriul acolo unde şi la cine crede că e potrivit, dar mai ales preşedintelui Consiliului Aulic de Război (despre care ştim că era tocmai Joseph Harrach, fratele destinatarului). Îi aminteşte că iezuiţii au sugerat în taină, prin căpetenia trupelor din Transilvania (Czernin), îndepărtarea sa din dieceză (prin chemarea la Viena în 1744). Repetând în parte trimiterile făcute la sursele juridice invocate la 8 august, se plânge şi aici împotriva teologilor iezuiţi din timpul păstoririi înaintaşului său, nu numai a sa proprie, stigmatizându-i, învinuindu-i de uneltiri şi chiar malversaţiuni, de uzurpări materiale şi de ambiţii autoritare în dauna vlădicăi. Uneori, în focul diatribei, forţează realitatea, afirmând, de pildă, că împăratul Leopold l-a impus pe teolog cu îndatorirea de a fi supus episcopului sau că teologul şi-ar fi arogat singur funcţia de auditor general ori că, cu prilejul anchetei din Viena în sus-zisul an 1744, el, Inochentie, ar fi fost pus în faţa alternativei de a renunţa la episcopie sau a accepta pretenţiile abuzive ale iezuiţilor. Susţine că „imunitatea" ordinului iezuit (acordată prin privilegiu papal) nu-l poate scuti pe teolog de supunerea datorată episcopului diecezei în care se află, imunitatea nedepăşind limitele colegiilor iezuite. Atacă şi controlul teologului asupra corespondenţei externe a episcopului (autorul memo-

riului neţinând seamă nici sub acest aspect de prevederile leopoldine şi de instrucţiunile oficiale pentru teolog, derivând din ele)[51].

La 10 septembrie, scrie vicarului său Aaron impunându-i să întrerupă, împreună cu toţi diecezanii, orice legături cu teologul până el va da dispoziţii canonice în privinţa acestuia, care ar trebui să părăsească reşedinţa episcopală, să renunţe la uzurparea veniturilor episcopeşti, să depună jurământul de supunere; teologului - numit, după cum ştim, de regină şi reprezentant în fond al intereselor politice ale monarhiei - îi aduce până şi învinuirea că e un „dispreţuitor al milostivelor porunci regeşti"!... În aceeaşi scrisoare către Aaron - ca de altminteri şi în aceea către prototopul Nicolae Pop din Balomir (Balomireanu), cu aceeaşi dată - îşi exprimă mirarea că se pregăteşte, după câte a auzit, ţinerea unui sinod în dieceza sa, ceea ce, fără ştirea şi aprobarea sa, ar fi împotriva canoanelor (şi are dreptate!). O interzice, subliniind cu multă demnitate: „Eu sunt episcopul şi capul bisericii mele, membrele fără cap nu constituie un sinod. Căci scaunul [episcopal] nu e vacant, ca să se ia măsuri cu privire la cap". Reiese din contextul celor două scrisori că iniţiativa s-ar datora amestecului nelegal al autorităţilor laice în jurisdicţia episcopală[52]. Aşadar, Inochentie înţelegea să păstreze în mâinile sale şi din exil conducerea superioară a bisericii de acasă şi aplicarea dispoziţiei pe care a dat-o încă de acum cu privire la teologul iezuit ar fi însemnat scoaterea acestuia - în ciuda Curţii de la Viena - din guvernarea diecezei sale[53].

În această vreme, el trebuie să fi lucrat deja de zor la întocmirea întinsului decret de excomunicare împotriva teologului Balogh, purtând data „Roma în sărbătoarea Sf. Matei apostolul şi evanghelistul [21 septembrie], anul 1746"[54]. Că se pregătea să facă acest pas cel puţin de la începutul lui august se poate deduce uşor din pomenitul memoriu înaintat papei la 8 a aceleiaşi luni.

Cu o parte din trimiterile juridice făcute la 8 şi 20 august, dar şi cu altele, episcopul înfăţişează în acest decret pe larg, cu adevărate dezvoltări avocăţeşti, doleanţele pe care i le cunoaştem contra teologului, accentuând îndeosebi asupra nelegitimităţii clauzei respective din diploma cu data 21 august 1738, clauză inspirată - cum susţine el - de iezuiţi prin intrigi. „Principele" trebuie să respecte legile, pe care le-a dat la cererea poporului - arată dânsul - citând din nou ca sprijin *Tripartitul*. Chiar şi azi - spune el în continuare - regii nu sunt încoronaţi înainte de a promite în scris şi sub jurământ observarea legilor. Cu privire la situaţia teologului iezuit mai remarcă, între altele: „După cum regatul nu primeşte simultan doi regi, mireasa doi miri, corpul două capete, stâna doi păstori, cerul doi sori, ci prin firea lucrurilor şi prin raţiunea stării [lor, fiecare e] supus celui ce are comanda, ca oaia păstorului, mireasa mirelui, membrele capului, stelele soarelui ce le întrece în strălucire şi e în frunte, tot aşa iezuitul, prin fire şi prin raţiunea stării, nu ne poate fi nici superior, nici egal" - observă mândru vlădica, fiind conştient de rolul ce trebuie să-i revină. Teologul iezuit e incorigibil şi nu delincvent îndărătnic în dauna bisericii unite. „Aşadar, pentru încălcările public cunoscute şi, întâi de toate, pentru violarea

jurisdicţiei noastre şi pentru damnata [osândita] şi încăpăţânata uzurpare a veniturilor şi locuinţei episcopale, excomunicăm în formă validă de drept, din proprie pornire [iniţiativă] şi cu bună ştiinţă, declarând excomunicat din orice comuniune a bisericii, a credincioşilor şi a sfintelor taine [...], pe Josephus Balogh, preot al Societăţii lui Isus, cu toţi complicii săi şi cu cei care îi dau ajutor în orice chip, favoare, sprijin şi sfat în cele de mai sus..."[55]

Totuşi, deocamdată, Inochentie nu face cunoscută excomunicarea. La 5 noiembrie, scriindu-i iarăşi lui Aaron, repetă cererea de bani pe care i-a adresat-o, între altele, în sus-zisa scrisoare din 10 septembrie; atunci era vorba de o mie de florini, acum, apelând şi la un alt fond de venituri (aşa-zisul *census cathedraticus*), precum şi la ajutorul clerului, ar fi dorit nu mai puţin de trei mii de florini (o sumă ce ar fi echivalat cu întreg venitul oficial pe un an al domeniului episcopesc). Afirmă că dacă nu i-ar lipsi banii pentru drum şi n-ar avea de înfruntat alte nevoi, în circa patrusprezece zile, terminând ce mai are de făcut la Roma şi având vreme favorabilă, „aş încerca să mă apropiu de episcopia mea"[56].

Abia cu data de 11 noiembrie începe Inochentie să divulge decretul de excomunicare, înaintându-l mai întâi papei, fără să ştim de ce a zăbovit atâta vreme.

Într-o suplică de însoţire a decretului, parafrazând *Biblia* (*Noul Testament*), el dă a înţelege suveranului pontif că în chestiunea teologului iezuit trebuie să taie din rădăcină răul îndărătnic. „Plângerile poporului şi clerului" nu mai contenesc şi „puterea lumească nu încetează să violeze, să tulbure şi să uzurpe jurisdicţia bisericească, dacă nu din iniţiativa teologului iezuit, atunci cel puţin cu acordul său tacit [*conniventia*]". Suplicantul îl roagă pe Benedict XIV să transmită decretul acesta arhiepiscopului Vienei, care să înştiinţeze suverana şi să stăruie pe lângă ea să-i facă dreptate, mai ales că iezuiţii „nu se înroşesc a fermeca [*infascinare=fascinare*!] cu sugestiile lor nelegiuite chiar şi sacrele urechi regeşti"[57]. Papa e rugat să-l transmită şi episcopului romano-catolic al Transilvaniei, care, ca de altminteri şi arhiepiscopul Vienei, să dea solicitantului asistenţă pentru aplicarea neîntârziată a acestui act şi să-i îndemne la creştinească îndreptare pe complicii de sub jurisdicţia lor. Îşi reînnoieşte rugămintea de a se putea întoarce în dieceză, dovedind, cu extrase din corespondenţa primită în ultimii doi ani, cât de insistente sunt cererile pentru înapoierea sa acasă[58].

A doua zi, la 12 noiembrie, trimite acelaşi decret lui Aaron, cu porunca strictă – sub ameninţarea că în caz de neîndeplinire va fi excomunicat şi el – să convoace îndată sinodul şi acolo să-l promulge, să ia măsuri pentru afişarea numelui celui excomunicat pe uşa tuturor bisericilor (cum se obişnuia şi în Italia, observăm noi)[59], să interzică diecezanilor din nou, cum i s-a mai impus la 10 septembrie, de a mai avea legături cu acela. Totodată, ordonă atât lui Aaron, cât şi slujbaşilor din fruntea domeniului blăjean, Mardsinay şi Dăianu, să-l scoată pe Balogh cu forţa din reşedinţa şi bunurile episcopale, chiar cu

ajutorul poporului, dacă nu s-ar supune somației de a ieși; să nu i se mai plătească nici un ban, să nu i se mai dea nimic în natură. Li se pune în vedere celor doi slujbași ca de aici înainte să nu primească pe nimeni în zisele bunuri sub titlul de teolog, fără porunca lui Inochentie. „Dacă cineva, de orice autoritate, sub pretextul oricărui mandat, fie și cel milostiv regesc, ar pretinde să uzurpe veniturile, drepturile și bunurile noastre bisericești, ei să invoce, cu respectul cuvenit și cu preasmerita închinare față de milostivele decrete regești, legile fundamentale ale țării, prerogativa nobiliară [a lui Inochentie], privilegiile și imunitatea bisericii, și să respingă forța prin forță, păzindu-se cu cea mai mare grijă de a depăși măsura unei ireproșabile apărări legitime[60] și de a atâța tulburări...", recomandare pe care o face și lui Aaron! Dar Balogh, după cum vom vedea, nu se mai afla din 12 octombrie la Blaj, deci cu o lună înainte de emanarea acestui ordin, care trebuia executat „necruțător, fără nici o scuză, cât mai curând", cum cerea „umilul părinte" vicarului său[61].

Peste o săptămână, la 19 noiembrie, va scrie și protopopilor Nicolae Pop de Balomir, Avram Pop de Daia și lui Gheorghe Timandi de Juc, informându-i de cele impuse lui Aaron, cerându-le să-l „asiste cu zel", să-i îndemne și pe ceilalți protopopi, precum și restul clerului și poporul la ascultare. Să se țină fără amânare sinodul, să se facă cunoscut decretul de excomunicare, acesta să fie tradus în românește, „pentru ca întregului popor să i se învedereze originea și adevărul persecuției" și că, „persecutându-se capul, se încearcă suprimarea membrelor întregului corp [...]; eu, ca păstor, nu voi părăsi stâna mea, cât timp mă urmează oile..." În încheiere, cere ca destinatarii să-l informeze neîntârziat de tot ceea ce se va face și, în special, ce va face Aaron în chestiunea dată[62].

Cu câteva zile în urmă, la 14 noiembrie, Micu a înaintat actul de excomunicare și lui Vincenzo Petra, cardinalul-prefect al Propagandei, împreună cu cópii după extrasele de corespondență pe care le-am amintit în legătură cu suplica făcută papei la 11 a lunii[63].

La data pomenită, de 19 noiembrie, decretul de excomunicare e adresat și altora. Astfel, împăratului Francisc I, prin fostul preceptor și consilier al acestuia, baronul Charles Pfütschner (nu: Pfittschner, cum i se spune în manuscris), cu un nou memoriu în anexă, cuprinzând tot plângeri împotriva instituției teologului iezuit, precum și contra unei alte știrbiri a jurisdicției episcopale: întemnițări arbitrare de preoți români uniți de către autoritățile laice (chestiune ridicată și mai înainte, de exemplu în primul memoriu către papă din iunie 1745); îi solicită iarăși împăratului să se interpună pentru a grăbi să i se facă dreptate în forme legale, garantându-i-se siguranța persoanei și a bunurilor sale[64]. Cu aceeași dată, îl roagă din nou pentru intervenție și pe Toussaint, alt om de încredere al soțului Mariei Tereza[65]. De altminteri, îi trimite și ei, la 22 noiembrie, prin Albani, o copie după acest memoriu[66].

La fel, cu data de 19 a lunii, expediază câte o copie după decretul despre care e vorba capitlului de Strigoniu (căci scaunul arhiepiscopal era vacant)[67]

şi episcopului romano-catolic al Transilvaniei, baronul Franciscus Klobusitzky. În scrisoarea de însoţire către acest confrate din Alba-Iulia (1743-1748), membru al secţiei catolice a „guberniului", prin tradiţie chiar locţiitor al guvernatorului[68], spune despre iezuiţi - ca şi în epistola către pomenitul capitlu - în legătură cu Diploma a doua leopoldină, contestată de stări, că ei i s-au oferit de a obţine aplicarea diplomei de către aceleaşi stări, dacă el ar consimţi la planurile iezuite nelegiuite (pe care nu le precizează). Îl roagă să promulge decretul de excomunicare în propria dieceză (am văzut că, potrivit rugăminţii lui Inochentie, şi papa ar fi trebuit să intervină în acelaşi sens); să dispună să fie afişat numele excomunicatului pe uşile bisericilor, să-l avertizeze canonic pe comandantul trupelor din Transilvania (acesta era încă, până în iunie 1747, Czernin) şi pe slujbaşii Cămării ca să nu-i sprijine pe iezuiţi în „intenţiile lor sacrilege", nici să se amestece sechestrând veniturile episcopale, să restituie jurisdicţiei sale pe preoţii uniţi deţinuţi pe nedrept în temniţele laice, să nu i se violeze „corespondenţa jurisdicţională"[69]. Tot la 19 noiembrie i se adresează lui Ioannes Castelli [Kastal], vicarul general al aceluiaşi episcop[70], rugându-l ca, împreună cu întreg capitlul episcopiei, să grăbească îndeplinirea tuturor acestor cereri ale vlădicăi român, atât de ostil văzut, pentru revendicările sale, în cercurile oficiale din ţară şi de la Viena. Oare ar fi izbutit - ne întrebăm noi - să le satisfacă Klobusitzky şi colaboratorii săi, chiar dacă ar fi vrut, cum desigur nici nu voiau? Oare nutrea Inochentie în chip sincer o asemenea iluzie?...

Dar excomunicarea teologului iezuit era sortită să-i aducă autorului ei mari şi previzibile dezamăgiri.

Într-adevăr, ea n-a ajuns să fie promulgată în propria lui dieceză. Vicarul Aaron, care a primit-o împreună cu scrisoarea de poruncă la 12 decembrie, deci la o lună după data acesteia, se simţea „între ciocan şi nicovală", ca să reproducem chiar expresia pe care o foloseşte în atare împrejurare în rândurile adresate, la 14 decembrie, de la Sibiu, Propagandei. Iezuitul fiind introdus în dieceză prin decret regal, dacă vicarul îndeplineşte ordinul vlădicăi, înlăturându-l, există teama - rezultă din raţionamentul expus în scrisoarea aceasta din 14 decembrie - că se împotrivesc autorităţile ţării (al căror consimţământ, din principiu, ar fi fost necesar pentru promulgarea unei asemenea sancţiuni)[71]; dacă nu-l înlătură, e ameninţat el însuşi - vicarul - cu excomunicarea. Deşi teologul iezuit - şi după opinia lui Aaron - „n-ar părea nedemn" de această anatemă, cu al cărei „trăznet" episcopul, în amărăciunea lui, „a fost silit să-l lovească", totuşi „el va nega că prelatul nostru are autoritate asupra sa" şi sentinţa aceasta nu-şi va atinge efectul scontat, se va bate doar joc de ea. În încurcătura în care se simte pus, vicarul cere îndrumări de la Propaganda, spunând că-i scrie şi lui Inochentie, comunicându-i motivele pentru care trebuie să „amâne" îndeplinirea ordinului primit. De altfel, ne informează tot această scrisoare, Balogh a plecat din Transilvania la 12 octombrie, se zice la Viena (deci încă înainte de a putea afla despre excomunicarea sa), poate în legătură

- arată Aaron - cu raportul lui Olsavszky despre vizitaţia făcută de acesta în dieceză. Mai mult, el a şi renunţat în scris la funcţia sa, după cum a aflat vicarul de la Klobusitzky cu o zi înainte de data acestei scrisori către Propaganda, fiind înlocuit însă, zice-se, cu un alt iezuit, Emericus Pallovics.

În orice caz, deocamdată, Aaron şi slujbaşii domeniului episcopesc din Blaj n-aveau nici un teolog iezuit de scos, chiar dacă ar fi vrut, la nevoie chiar cu forţa, din reşedinţa lui Inochentie, cum le poruncise acesta. Dar nu e mai puţin adevărat că vicarul „amâna" şi promulgarea sentinţei de excomunicare, care ar fi trebuit executată „fără nici o scuză, cât mai curând".

Din întregul context al scrisorii reiese că nici Aaron, cu toate că „amânarea" însemna, de fapt, refuzul - din motive întemeiate, realiste - îndeplinirii poruncii temerare date de şeful său, nu era mulţumit de instituţia vizată de această poruncă, instituţie nu numai de alt rit, dar reprezentată şi de clerici de alt neam. De altminteri, el şi-a exprimat această nemulţumire şi în rapoartele adresate lui Inochentie. Socotea că n-ar putea exista la Blaj o bună armonie între iezuiţii străini şi basilienii români. Iată cum îşi argumentează această părere, deşi într-o latinească întortocheată: „Călugării noştri ai Sfântului Vasile cel Mare, iar el al Sfântului Ignaţiu, se deosebesc mult; ai noştri de rit grec, el [iezuitul] de rit latin; ai noştri de naţiune românească, urât văzută în acest principat, el de orgolioasa [*gloriosae*] naţiune ungurească ce astfel se deosebeşte ca masă, rit şi reguli [...] Sunt şi ai noştri teologi şi poate nu mai prejos [...] şi care, ca băştinaşi, nu sunt suspecţi poporului necioplit că ar vrea să tindă la schimbarea ritului..."[72]

În realitate, aici Aaron, când afirmă că teologii blăjeni români nu sunt inferiori teologului iezuit, anticipează puţin, cum făcea de altfel şi Inochentie, asupra lucrurilor, căci aceşti teologi „naţionali" erau încă în formare, precum se ştie, ca bursieri la studii la Roma, Tirnavia, Viena, iar mănăstirea din Blaj, unde ar fi trebuit să stea, sub acelaşi acoperiş cu teologul iezuit, se afla abia în construcţie; numai din anul următor - 1747 - o parte a clădirii va deveni locuibilă, instalându-se în ea primii teologi uniţi, întorşi de la Roma şi Tirnavia. Pe de altă parte, e adevărat că în rândul teologilor români bine pregătiţi se considera desigur - şi putea fi considerat - însuşi Aaron, revenit la Blaj în 1744, după ce-şi isprăvise studiile la colegiul din Roma al Propagandei, ca să nu mai insistăm asupra lui Inochentie, cum se socotea, pe bună dreptate, şi acesta, şi chiar o spune în concluziile (pct. 2) unui memoriu către papă, în iunie 1745.

Cât de puţin era Aaron adept al acestei instituţii umilitoare şi stânjenitoare pentru interesele bisericeşti şi naţionale româneşti, a teologului iezuit, se va vedea şi mai limpede în 1752-1754, când, trebuind să devină episcop, ca urmaş al marelui exilat, va încerca şi el cu încăpăţânare (totuşi nu prin excomunicare) să scape de ea, fără a izbuti însă[73].

Ca să încheiem analiza acestei scrisori, mai adăugăm că, şi după opinia autorului ei, era necesară întoarcerea vlădicăi în ţară, „grăbirea" acestei întoar-

ceri, pentru restabilirea completă a stării Unirii cu Biserica Romei, care continua să fie crunt tulburată[74].

Vicarul îi scrie la 4 ianuarie 1747 de la Alba-Iulia şi nunţiului Serbelloni[75], înştiinţându-l de primirea decretului de excomunicare împotriva teologului iezuit, decret nu numai nevalabil, - fiind adus contra unei persoane care nu e supusă episcopului şi e scutită, „prin bule papale", de asemenea sancţiuni, cum i-a scris şi lui Inochentie -, dar, în împrejurările date, executarea acestui act ar fi, se temea Aaron, şi primejdioasă, putând să dea naştere la tulburări. Stăruie pentru sfat pe lângă reprezentantul diplomatic al papei[76], cum s-a adresat înainte şi Propagandei. Comunică, în acelaşi timp, interzicerea de către Cămară de a se trimite banii de drum ceruţi de vlădică (ce ar fi urmat să i se expedieze, potrivit altor documente[77], tocmai prin mijlocirea nunţiaturii).

În răspunsul său din 18 ianuarie, Serbelloni aprobă „cu toată tăria" motivele invocate de vicar pentru nepromulgarea excomunicării şi pentru faptul că le-a adus la cunoştinţă atât lui Inochentie, cât şi Propagandei. De asemenea, îi cere destinatarului o copie după decizia prin care Cămara transilvăneană opreşte trimiterea „subvenţiei" ce trebuia să i se transmită pribeagului prin intermediul nunţiului, cum se obişnuia[78]. De bună seamă, cerea actul cu gândul unei intervenţii la Curte pentru retragerea opreliştii, căci nunţiul - după cum îi scrisese lui Aaron la 28 decembrie - era conştient atât de „ataşamentul sufletesc" al acestuia faţă de episcopul său, cât şi de „lipsa de care era apăsat" cel din urmă[79].

În acest timp, secretar de stat al Scaunului pontifical era cardinalul Silvio Valenti Gonzaga (1690-1756), om foarte cult, prim colaborator al lui Benedict XIV încă din 1740, deci din cel dintâi an al pontificatului acestuia. Curtea vieneză, în războiul pentru succesiune la coroana Austriei (1740-1748), îl considera favorabil duşmanilor ei[80]. Serbelloni anexează raportului său din 21 ianuarie 1747 către Valenti sus-zisa scrisoare a lui Aaron din 4 a lunii cu privire la excomunicare, precum şi răspunsul său către vicar, reaminteşte cât de „iritată" continua să fie suverana împotriva lui Inochentie şi propune ca papa să ordone episcopului de a se abţine de la asemenea gesturi, care nu pot decât să-i agraveze situaţia, să-i atragă împiedicarea exercitării de la Roma a jurisdicţiei asupra diecezei şi a primirii de bani din veniturile episcopale pentru a se susţine în exil[81].

În aceeaşi zi de 21 ianuarie, Propaganda îi răspunde lui Aaron, scriindu-i (prin secretarul Lercari, care semnează alături de cardinalul Pier Luigi Carafa), în legătură cu excomunicarea teologului iezuit, că „tratându-se despre o afacere de cea mai mare însemnătate, s-a hotărât să fie informată temeinic despre ea Sanctitatea sa, domnul nostru. Cu câtă neplăcere a primit Sanctitatea sa aceste ştiri, tot atât de mult a lăudat chibzuinţa cu care aţi socotit dumneavoastră să suspendaţi executarea ordinelor ce v-a adresat cu pripită nechibzuinţă sus-zisul episcop". Papa îi cere lui Aaron (pe care îl remarcase încă din timpul studiilor acestuia făcute la Roma)[82] să nu „fulmineze" excomunicarea (adică să n-o promulge), pentru a nu da un nou prilej la „acele tulburări care pot aduce

notabile prejudicii catolicismului de acolo". Să nu execute nici alte porunci „de natură asemănătoare" ale episcopului şi să înştiinţeze despre ele Propaganda, care îi va trimite, după caz, instrucţiunile necesare, iar dacă episcopul ar încerca să-l destituie din funcţia de vicar general pentru nepromulgarea excomunicării ce i-a ordonat-o sau pentru neexecutarea altor ordine nechibzuite, papa îl declară încă de acum, prin prezentul act, vicar apostolic pentru uniţii de ritul grec, cu jurisdicţie independentă „de sus-zisul episcop"[83]. Aşadar, atitudinea lui Aaron a fost aprobată, după nunţiul de la Viena, şi de forul suprem al Bisericii Romane.

Această scrisoare a fost expediată nunţiului ca s-o transmită vicarului, ceea ce s-a şi făcut, cum se arată în rândurile pe care i le-a adresat la 25 februarie 1747[84], când Serbelloni va confirma şi primirea unei cambii pentru cinci sute de florini, trimisă de vicar pe seama vlădicăi. Rezultă deci că opreliştea Cămării a fost ridicată sau încă nu va fi fost prea strictă. Cu acelaşi prilej, nunţiul îl va îndemna pe Aaron să-şi dea şi în viitor osteneala de a trimite din veniturile episcopiei bani, prin mijlocirea sa, lui Inochentie, pentru ca acesta să nu fie silit a expune „demnitatea episcopală ruşinii de a cerşi"[85].

Cele comunicate lui Aaron la 21 ianuarie de către Propaganda, dar şi altele, au fost împărtăşite la 3 februarie, într-un stil autoritar, de Lercari şi vlădicăi, prin unul din tinerii trimişi chiar de dânsul pentru studii la Colegiul Urban al Propagandei. E vorba de Silvestru Caliani, care în ziua amintită îi face cunoscut, din partea secretarului acesteia, următoarele:

„Pontificele suprem s-a scandalizat foarte că domnul episcop l-a excomunicat pe teologul iezuit fără nici o formă, proces şi raţiune de excomunicare.

Pontificele suprem a încredinţat Sfintei Congregaţii să-i scrie lui Petru Aaron ca să nu se publice această excomunicare, cum a şi scris.

Sfânta Congregaţie i-a dat ordin lui Petru Aaron să nu dea mai departe ascultare poruncilor domnului episcop fără ştirea Sfintei Congregaţii. Dacă ilustrisimul domn [episcop] l-ar depune pe Aaron din vicariat, pontificele suprem îl va face pe el vicar apostolic şi va trebui să rămână acolo.

Dacă episcopul ar mai face vreo necuviinţă [*insolentia*] la Roma, cum a făcut cu excomunicarea, Sanctitatea sa are de gând să-l izgonească din Roma.

Cardinalul Paulucci, când era la Viena, i-a dat ilustrisimului domn episcop asigurări că se află sub ocrotirea sa şi că domnul cardinal îi va îndruma toate treburile. Cu toate acestea, ilustrisimul domn episcop, fără ştirea cardinalului, a purces la Roma, ceea ce e un semn de remuşcare.

Teologul nu e dator să jure fidelitate episcopului, ci să facă numai profesiunea de credinţă, fiindcă jurământul dictat de domnul episcop iezuitului e insidios[86].

Înaintaşii ilustrisimului domn episcop l-au primit pe teolog şi fondatorul are dreptul să pună această condiţie[87], pe care a şi pus-o; de aceea, dacă domnul episcop nu vrea să-l păstreze pe teologul [de rit] latin după dispoziţia împăratului Leopold ca teologul să fie ales de arhiepiscopul de Strigoniu, să renunţe la episcopie.

Ilustrisimul domn episcop a răspuns: toate cele de mai sus, aduse la cunoştinţă, le-am înţeles cu supunerea ce se cuvine"[88].

Dar, în ciuda acestei declaraţii formale de a fi luat act de injoncţiunile comunicate, el va continua pe calea apucată şi va face noi paşi gravi. Încercarea sa temerară de eliberare a bisericii de acasă de sub tutela iezuită, încercare făcută într-un moment cât se poate de nepotrivit, nu numai că a eşuat, iritându-l şi pe papă (ca să nu mai vorbim de suverana habsburgică), ci i-a închis şi mai mult posibilitatea întoarcerii în ţară şi l-a determinat să se îndrepte, cu o indignare pe cât de aprigă, pe atât de nedreaptă, contra fidelului şi nevinovatului său vicar Aaron.

Forurile conducătoare de la Viena şi de la Roma vor căuta, deopotrivă, tot mai stăruitor, să-l înlăture, făcând sforţări şi exercitând presiuni asupra sa spre a-l constrânge să-şi dea demisia din vlădicie.

Note

[1] B, *Klein*, p. 193-195.

[2] P, *Coresp.*, p. 32.

[3] *Ibid.* Aici se reproduce şi o mărturie din Orăştie, 22 octombrie 1745, în care se spune că românii din satele acestui scaun săsesc au declarat că „tumultul" (agitaţia antiunionistă) nu se va potoli în aceste locuri decât dacă se întoarce Inochentie, întoarcere pe care o doresc cu toată ardoarea; ei afirmau, de asemenea, că pricina agitaţiei era plecarea sa din principat şi că el a plecat mai ales fiindcă şi-a dat seama că „legea sau religia" a fost împinsă la ruină de către Unire! „Plebea" îl vrea pe episcop ca pe căpetenia sa şi promite să i se supună în toate privinţele.

[4] B, *Klein*, p. 195.

[5] *Doc. 51* din 20 august 1746 (Albani către Uhlfeld). Cf. *Doc. 50* (după 9 august 1746).

[6] Cap. II, n. 66.

[7] Observaţie făcută de Inochentie deja şi într-un alt memoriu, din septembrie 1741, către Maria Tereza (B, *Klein*, p. 149).

[8] B, *Klein*, p. 204-212 (după arhivele vieneze).

[9] *Doc. 31* (înainte de 15 aprilie 1746). La Bunea (*Klein*, p. 195-196, 212) e vorba, inexact, de „comisia [în loc de cancelaria, cf. în sensul din urmă şi Dragomir, I, p. 168] aulică transilvană din Viena".

[10] *Doc. 32* din 15 aprilie 1746.

[11] B, *Klein*, p. 195-198; Dragomir, I, p. 168-170, 173-174.

[12] Tóth, p. 158.

[13] B, *Klein*, p. 202-203; Dragomir, I, p. 171. Vezi şi *Doc. 6* din 29 decembrie 1744.

[14] Scrisoarea lui Inochentie către Hardt, 2 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 16, unde în primul rând din textul documentului de citit: „consultas" - în loc de „consuetas - literas").

[15] Scrisoarea sa către același, 9 iulie 1746 (*ibid.*, p. 18).

[16] *Ibid.*, p. 18-19.

[17] BAFC, *ms. lat. 565*, p. 1-17.

[18] P, *Coresp.*, p. 15, nota.

[19] *Doc. 39* din 2 iulie 1746 către Königsegg; *Doc. 43*, cu aceeași dată, către Dobra (aici aluzie și la participarea lui Inochentie la unele consistorii publice); *Doc. 46* din 9 iulie 1746 către Boér (cu aluzie indirectă la iezuiți); scrisoarea către Gyulaffi, tot din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 17). Cf. scrisoarea către Friedr. Harrach, 20 august 1746 (*ibid.*, p. 22).

[20] *Doc. 43* din 2 iulie 1746 către Dobra; scrisoarea către Gyulaffi, 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 17); *Doc. 46*, cu aceeași dată, către Boér. Cf. scrisoarea către Friedr. Harrach, 20 august 1746 (P, *Coresp.*, p. 22); actul de excomunicare împotriva lui Balogh, 21 septembrie 1746 (*ibid.*, p. 39).

[21] Ceva mai târziu, Inochentie folosește formula diplomatic combinată: „a trebuit să ne refugiem, cu titlul just al pelerinajului cvadrienal, la sfintele praguri apostolice" (*Doc. 60* din 25 ianuarie 1747 și n. 10 la acest doc.).

[22] *Doc. 35* din 2 iulie 1746 către Colloredo-Melz; *Doc. 36*, cu aceeași dată, către Jos. Harrach; *Doc. 41*, cu aceeași dată, către Seilern; scrisoarea cu aceeași dată către Kollonich, iar către Gyulaffi din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 15-17).

[23] *Doc. 41* din 2 iulie 1746 către Seilern (cf. *Doc. 40*, cu aceeași dată, către Uhlfeld).

[24] *Doc. 37* din 2 iulie 1746 către Dietrichstein (cf. *Doc. 41*, cu aceeași dată, către Jos. Harrach).

[25] *Doc. 35* din 2 iulie 1746 către Colloredo-Melz (cf. *Doc. 37, 39-41, 43*, cu aceeași dată, către Dietrichstein, Königsegg, Uhlfeld, Seilern, Dobra); scrisoare, cu aceeași dată, către Kollonich și către Gyulaffi din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 15, 17).

[26] CJH, *1740-1835*, Budapesta, 1901, p. 36. „Vinovăția plecării de la Viena" nu „s-a prescris" și cu atât mai puțin pe baza acestei legi, contrar afirmației lui Albu, p. 200.

[27] Scrisoare către Gyulaffi din 9 iulie 1746 (P, *Coresp.*, p. 17); *Doc. 44-45*, cu aceeași dată, către Kozma și Csató.

[28] *Doc. 34* din 2 iulie 1746 către Serbelloni (cf. *Doc. 43*, cu aceeași dată, către Dobra). Serbelloni îi va răspunde lui Inochentie, după cum aflăm din suplica acestuia către papă din 8 august 1746; e vorba însă de un răspuns negativ, în sensul că nunțiatura n-a întreprins „până acum" nici un demers la Curtea vieneză în chestiunea cererii sale (P, *Coresp.*, p. 20). Același rezultat negativ reiese și mai clar din *Doc. 71* din 10 mai 1747, [pct. V], unde se arată că „nunțiatura spune și azi" că nu poate interveni la aceeași Curte vieneză „fără mandatul" Scaunului papal. De altfel, Serbelloni, la 28 decembrie 1746, a răspuns rece și evaziv la acea parte a scrisorii ce i-o adresase Inochentie la 10 din aceeași lună, în care îi solicitase „protecția", ținând seama că „nu aud nimic ce se face la Viena cu privire la mine și biserica mea" (P, *Coresp.*, p. 58). Nunțiul, în sus-zisul răspuns, spune că nici el n-a

„auzit chiar nimic", dacă a intervenit vreo schimbare în atitudinea (ostilă) a suveranei față de vlădică, ce a fost comunicată la Roma încă de Paulucci ca nunțiu (*Doc. 55* din 28 decembrie 1746).

[29] *Doc. 33* din 1 iulie 1746.

[30] *Doc. 52* din 20 august 1746. Inochentie mai scrie aici, între altele, că tocmai „în zilele acestea mă pregăteam să mă întorc la Viena", dar noua știre despre sechestrarea bunurilor episcopale, aflată de la Rednic, pune probleme noi pentru tratativele sale de la Roma.

[31] Inochentie către Hardt, 3 septembrie 1746 (P, *Coresp.*, p. 26). Vlădica repetă conținutul scrisorii care n-a ajuns la destinație, arătând, printre altele, că dăduse vicarului Aaron dispoziții să-i trimită agentului o sută de florini pentru salariul acestuia. Suma însă n-o primise încă și de aceea i se plângea lui Inochentie. Că Aaron i-a trimis banii (dar rezultă că nu-i sosiseră până la sfârșitul lui august) se vede dintr-o listă retrospectivă de socoteli a vicarului, datată din Blaj, la 25 octombrie 1751, în care citim: „Ad ejusdem [illustrissimi domini episcopi] mandatum wiennensi agenti Rhf [Rhenenses floreni] 100" (ASC, *Col. doc. Blaj*, nr. 129, concept, f. 2).

[32] Memoriul către auditorul Giuseppe Achilli, 27 mai 1747 (*Doc. 80*).

[33] *Doc. 47* din 14 iulie 1746. Inochentie spune că Gyulaffi l-a înștiințat, prin scrisoarea sa din 29 iunie, despre „rechemarea" lui, care ar fi urmat să aibă loc (așa rezultă din răspunsul său din 3 septembrie același an, P, *Coresp.*, p. 26). „Rechemarea" va lua însă, peste două săptămâni, forma citării severe la Viena, precum am arătat.

[34] Reiese din scrisoarea amintită a lui Inochentie către Hardt, tot din 3 septembrie 1746 (P, *Coresp.*, p. 27).

[35] În traducerea latină contemporană: „a quodam suo correspondente, quem in residentiae imperialis urbe habet".

[36] De fapt, deja în septembrie 1745!

[37] *Doc. 51* din 20 august 1746 (Albani către Uhlfeld).

[38] Cf. *Doc. 316* din 18 octombrie 1756, n. 2.

[39] P, *Coresp.*, p. 59, cf. p. 26.

[40] Formulă obișnuită de smerenie bisericească.

[41] P, *Coresp.*, p. 21 (după BAFC, *ms. lat. 565*, p. 32; altă copie de aceeași mână, APF, *Congr. part.*, vol. 100, *Trans.*, f. 126).

[42] *Doc. 49* din 9 august 1746 și n. 11 la acest doc.

[43] P, *Coresp.*, p. 19-20.

[44] Scrisoarea sa către Gyulaffi, 3 septembrie 1746, și cea către Hardt cu aceeași dată (*ibid.*, p. 26-27). Vlădica amintește la această dată șefului Cancelariei Aulice Transilvănene că avea de gând, în 1746, să facă un pelerinaj în Palestina, pe care, zice el, nu l-a putut totuși întreprinde, fiindcă n-ar fi vrut să întârzie a se întoarce la Viena pentru procesul reclamat de el, dacă i s-ar fi acordat salvconductul pe care îl cerea (*ibid.*, p. 26). La 10 decembrie 1746 invocă, tot față de Gyulaffi, ca motiv al nerealizării până acum, vremea nefavorabilă

(*ibid.*, p. 59). Oare acest gând îl preocupa într-adevăr în chip serios sau era mai mult un artificiu de stil?

[45] Suplica adresată papei, 8 august 1746 (P, *Coresp.*, p. 20); cf. *Doc. 52* din 20 august 1746 (Inochentie către Rednic; vezi şi extrasele din scrisorile acestuia, din 27 iulie şi 3 septembrie 1746, P, *Coresp.*, p. 32-33).

[46] Scrisoarea lui Inochentie către acesta, 9 iulie 1746 (*ibid.*, p. 18-19).

[47] B, *Klein*, p. 146.

[48] *Doc. 48* (din 8 august 1746).

[49] *Doc. 49* (din 9 august 1746).

[50] *Doc. 50* (după 9 august 1746).

[51] P, *Coresp.*, p. 21-26. Editorul afirmă, în regest, inexact, că Inochentie cere părerea destinatarului asupra cuprinsului acestui memoriu. Aceeaşi eroare şi în studiul său *Din istoria bisericească a românilor ardeleni. „Teologul" vlădicilor uniţi* (citat mai departe: P, *Teologul*), în *Academia Română. Memoriile secţiunii istorice*, seria III, t. I, nr. 3, Bucureşti, 1923, p. 11.

[52] P, *Coresp.*, p. 27-28 (după cópii din BAFC, *ms. lat. 565*, p. 58-60; scrisoarea către Aaron a fost însă deja publicată o dată, chiar după original, de Cipariu, în *Archivu*, 1868, nr. 20, p. 398-399). Informaţia cu privire la sinod era însă „falsă", cum va arăta mai târziu Balomireanu (*Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747, pct. 5).

[53] Cf. B, *Klein*, p. 213.

[54] P, *Coresp.*, p. 33-47 (după copia din BAFC, *ms. lat. 565*, p. 78-115; altă copie, de aceeaşi mână, APF, *Congr. part.*, vol. 100, *Trans.*, f. 152-169). Deci, e eronată afirmaţia că acest decret a fost „formulat" la 12 noiembrie 1746 (B, *Klein*, *ibid.*), iar în ceea ce priveşte datarea lui din 10 septembrie de către S. Micu (urmat de Nilles, II, p. 579), Bunea n-a observat că ea e după stilul vechi, încât nu e vorba propriu-zis de o greşeală, cum credea el (*ibid.*, n. 1). Excomunicarea n-a fost un gest făcut în pripă, „într-un moment de indignare nepotolită" (cum se spune în introducerea la P, *Coresp.*, p. 12), ci premeditată şi pregătită de mai multă vreme.

[55] P, *Coresp.*, p. 45, 46-47. Nu lipsesc greşeli în textul editat: p. 35 r. 26 „excessive" (corect: *excessisse*); p. 37 r. 3 „sacrorum" (cor.: *sacrarum*); p. 41 r. 3 „concernendi" (cor.: *concedendi*) etc.

[56] *Ibid.*, p. 29 (cu regest nesatisfăcător). La nevoie, o parte din bani ar fi trebuit luaţi cu împrumut. În chestiunea banilor îi scrie, în aceeaşi zi, lui Daniil Mardsinay şi Petru Dăianu, administratorul, respectiv sameşul domeniului din Blaj (*ibid.*).

[57] Suverana ţinea deosebit de mult la iezuiţi (Guglia, I, p. 348; II, p. 335-337).

[58] *Ibid.*, p. 30-33 (e inexactă afirmaţia din regestul editorului că Inochentie îl ruga pe papă să comunice cuprinsul decretului şi către arhiepiscopul de Strigoniu; de altfel, scaunul acestuia era vacant între decembrie 1745 - noiembrie 1751). În aprilie 1747, vlădica îi va trimite lui Kollonich o copie a decretului (*ibid.*, p. 81, observaţia editorului la sfârşitul doc. nr. 40).

[59] Vaussard, p. 87-88.

[60] Parafrazarea formulei: „omnis defensa cum moderamine inculpatae tutela[e] fieri debet" (CJH, *Trip.*, partea III, tit. 22, § 5, ed. cit., p. 402).

[61] P, *Coresp.*, p. 47-48.

[62] *Ibid.*, p. 56-57. Primii doi destinatari vor răspunde negativ, la 19 decembrie 1746, după cum rezultă dintr-o nouă scrisoare pe care le-o va adresa vlădica la 9 aprilie 1747 (*ibid.*, p. 65).

[63] *Ibid.*, p. 48-49.

[64] *Ibid.*, p. 49-53. Editorul nu-şi dă seama, când vorbeşte în regest ca destinatar al memoriului de „un membru al familiei domnitoare", că acesta e împăratul însuşi. Cf. *ibid.*, p. 58, nota la doc. nr. 23. Despre Pfütschner: Arneth, IV, p. 146; Jessen, p. 170-171. Şi Maria Tereza îi spune, într-o rezoluţie la propunerile conferinţei ministeriale din 18 noiembrie 1748: Pfitschner. Vezi Khevenhüller, II, p. 529, nr. 334; VI, p. 78, 350-351, n. 77, p. 399.

[65] *Ibid.*, p. 53. Lui Toussaint, care i-a răspuns, i se plânge de iezuiţi şi la 29 decembrie 1746; destinatarul i-a scris despre ostilitatea deschisă cu care a fost întâmpinată excomunicarea la Viena (*ibid.*, p. 62-63). Khevenhüller, la 14 martie 1745 (*op.cit.*, [III], p. 36), îl numeşte pe Toussaint „Factotum" al soţului Mariei Tereza (vezi *ibid.* şi [VI], p. 399).

[66] *Ibid.*, p. 57-58.

[67] *Ibid.*, p. 53-54.

[68] Kutschera, p. 154, n. 58.

[69] *Ibid.*, p. 55. Cereri repetate la sfârşitul decretului din 25 ianuarie 1747 (*Doc. 60*).

[70] *Ibid.*, p. 56. Pentru Joannes Kastal, de fapt, în această vreme, prepozit al capitlului din Alba-Iulia, a se vedea Szeredai, p. 203-204, 207.

[71] Rumpel, p. 138.

[72] *Doc. 53* din 14 decembrie 1746.

[73] B, *Episcopii*, p. 11-29, 378; P, *Teologul*, p. 17, 26.

[74] *Doc. 53* din 14 decembrie 1746.

[75] *Doc. 56* din 4 ianuarie 1747.

[76] Deci, Aaron nu i-a cerut sfatul „îndată" după primirea decretului de excomunicare, cum se afirmă la P, *Teologul*, p. 12.

[77] Inochentie către Aaron, 5 noiembrie, şi către nunţiul din Viena, 10 decembrie 1746 (P, *Coresp.*, p. 29, 58); nunţiul către Inochentie, 28 decembrie 1746 (prilej cu care îi dă şi un răspuns cu privire la „cunoscuta controversă" ce-l opunea pe acesta Curţii imperiale): *Doc. 55*; nunţiul către Aaron, cu aceeaşi dată (*Doc. 54*).

[78] *Doc. 57* din 18 ianuarie 1747.

[79] *Doc. 54* din 28 decembrie 1746 (Serbelloni către Aaron).

[80] Khevenhüller, [I], *1742-1744*, p. 243 (29 august 1744); [III], p. 460 (4 decembrie 1747); Pastor, XVI/1, p. 31-34, 67, 80, 88-89.

[81] *Doc. 58* din 21 ianuarie 1747 (Serbelloni către Valenti).

[82] *Doc. 82* din 10 iunie 1747.

[83] *Doc. 59* din 21 ianuarie 1747 (Propaganda către Aaron).

[84] Cf. B, *Klein*, p. 214. Autorul redă inexact cuprinsul pomenitei scrisori din 18 ianuarie 1747.

[85] Nilles, II, p. 585. Transmiterea scrisorii Propagandei către Aaron e anunțată de Serbelloni lui Lercari tot la 25 februarie 1747 (*Doc. 62*). Inochentie insistă pentru bani, chiar și prin amanetarea unor lucruri personale ale sale din Blaj, dacă altfel nu se pot procura, și într-o scrisoare din 18 februarie 1747 către slujbașii domeniului din Blaj (P, *Coresp.*, p. 64, nr. 32).

[86] Cf. în același sens (în legătură cu sinodul din 1739): B, *Klein*, p. 147-148.

[87] Obligația de a ține teolog (romano-catolic), conform Diplomei a II-a leopoldine. Aceeași obligație a fost impusă la numire și lui Inochentie (vezi actul lui Carol al VI-lea, 25 februarie 1729, la Nilles, II, p. 501; B, *Klein*, p. 6).

[88] P, *Coresp.*, p. 63-64. Am controlat ediția după copia din *ms. lat. 565* din BAFC (de unde e făcută; documentul e adăugat fără paginație la sfârșitul ms.; altă copie, de aceeași mână, APF, *Congr. part.*, vol. 100, *Trans.*, f. 204-205; mf. DGAS, *Vat.*, rola 60). În ultimul rând de citit: „demissione" (în loc de „submissione"). De altfel, în studiul său despre *Teolog* (p. 13), editorul, cu un an mai înainte, a dat lectura corectă. Acest act din 3 februarie 1747 infirmă ipoteza lui Bunea (*Klein*, p. 225, cf. p. 215), după care Inochentie „probabil nu fusese avisat oficios, că Aaron este vicar apostolic". Nu știm la ce (alte) ordine (noi) ale papei în legătură cu excomunicarea proferată de Inochentie și raportată de Serbelloni, ordine ce urmau a fi date „în curând" de suveranul pontif și comunicate nunțiului, se referă Valenti în răspunsul său către acesta din 4 februarie 1747 (*Doc. 61*).

Capitolul IV

Indignarea lui Inochentie împotriva vicarului Aaron, presiuni asupra lui Inochentie pentru a-şi da demisia, excomunicarea lui Aaron în 1747.

REACŢIA LUI MICU LA REFUZUL locţiitorului său de a promulga în dieceză sancţiunea excomunicării împotriva teologului iezuit nu s-a lăsat aşteptată. Vlădica trebuia să fi primit scrisoarea din 14 decembrie 1746 a vicarului - care îi scrisese cu aceeaşi dată şi, în fond, cam cu acelaşi cuprins ca şi Propagandei, aducându-i la cunoştinţă că se simţea nevoit să „suspende" publicarea excomunicării - pe la mijlocul lui ianuarie 1747, căci corespondenţa între Blaj şi Roma făcea pe atunci, de obicei, o lună. Decretul episcopal, prilejuit în primul rând de amintita scrisoare, datat de Inochentie din 25 ianuarie (*ipso festo conversionis Sancti Pauli Apostoli, in diem 25 Januarii anni 1747 incidente*), decret foarte lung şi cu o documentaţie deosebit de amănunţită (un mic tratat!), a fost deci întocmit surprinzător de repede, se pare în mai puţin de zece zile, fiind terminat şi desigur expediat cu o săptămână înainte de „avertizarea lercariană" (*denuntiatio Lercariana*, cum îi va spune vlădica) din 3 februarie (reprodusă de noi în Cap. III).

Decretul, adresat membrilor clerului (amintit pe categorii, dar cu omisiunea voită a vicarului general), precum şi credincioşilor din dieceză, e plin de citate din colecţia dreptului canonic sau, în mai mică măsură, din alte izvoare, Inochentie invocând din ele exemple asemănătoare cu situaţia în care a ajuns el, ca victimă a unei prigoane nemeritate. Multe din aceste exemple, privind istoria bisericească mai ales din cele dintâi veacuri ale erei noastre, sunt, de altminteri, legendare sau se întemeiază pe vechi falsuri, cum sunt unele scrisori papale apocrife şi, îndeosebi, decretalele pseudoisidoriene din sec. IX[1]. Dar biserica catolică şi, în general, societatea catolică le considera încă autentice în sec. XVIII. Vlădica citează în acest decret, din aceleaşi surse, şi alte pilde menite să sublinieze autoritatea episcopală faţă de amestecul puterii laice şi să justifice acţiunile sale, în primul rând excomunicarea teologului iezuit. Ajunge uneori, deşi mai mult indirect, să conteste chiar dreptul papei de a emite privilegii care, după el, ar fi în contrazicere cu tradiţiile bisericii, cu hotărârile conciliilor, cu canoanele[2]. Inochentie apare în asemenea aluzii, conştient sau nu, un fel de adept al teoriilor de superioritate conciliară, în opoziţie, fie şi deghizată, cu concepţia monarhică, absolutistă, a autorităţii papale. Credem că ar putea fi considerat, sub acest aspect, un premergător al lui Petru Maior, al *Procanon*-ului acestuia din 1783[3]. În general, citatele făcute de Inochentie, în decretul de care

ne ocupăm, sunt exacte. Vom căuta să semnalăm - în notele însoţitoare ale acestui document - cazurile mai rare de scăpări, omisiuni, confuzii sau schimbări arbitrare, dar uşoare, de cuvinte. De altfel, credem că ar fi exagerat să-i pretindem, pentru epoca în care a trăit şi pentru condiţia sa, o exactitate ştiinţifică prea riguroasă...

Micu stăruie în acest act, şi mai pe larg decât până acum, asupra a ceea ce socotea a fi uneltirile tainice şi calomnioase ale iezuiţilor nu numai pentru înlăturarea sa din episcopie, dar, în continuare, şi pentru împiedicarea întoarcerii sale în ea, cu toate rugăminţile credincioşilor, ale „părţii celei mai bune" din biserica sa[4]. Ambiţia arogantă a iezuiţilor, prin care tind să-i domine pe episcopi, „îi dezbină nu numai pe uniţi, ci e un avertisment şi pentru bisericile de rit grec de sub stăpânirea turcească, scutite de acest scandal, ca să nu primească Unirea"[5]. Aluzie, fără îndoială, în primul rând la Moldova şi Ţara Românească.

Miezul decretului îl constituie încercarea de a combate argumentele lui Aaron privind „suspendarea" sau „amânarea" promulgării în dieceză a excomunicării lui Balogh şi reprobarea recursului făcut de vicar la Roma - la Propaganda - în legătură cu ea. Nu mai repetăm argumentele respective, invocate şi în scrisorile lui Aaron către Propaganda şi nunţiul Serbelloni (după ce le-am expus în Cap. III). În replica sa, Inochentie afirmă, printre altele, că „în favoarea iezuiţilor se recurge în zadar" la bula *Licet debitum* a lui Paul III (din 1549), în care se spune: „Să nu fie permis nici unui prelat să aducă împotriva vreunuia din sus-zisa Societate [a lui Isus] sau împotriva altora [din cauza] lor vreo sentinţă de excomunicare, suspendare sau interdict, împotriva privilegiilor aceleiaşi societăţi acordate de noi (a căror interpretare ne-o rezervăm nouă şi Scaunului apostolic) şi, dacă ar fi adus, să fie şi să se socotească a fi, prin însuşi acest fapt, fără valabilitate şi fără nici o putere sau efect". Comentariul cam sofisticat (în stil iezuitic) al vlădicăi: „Fiindcă excepţia întăreşte regula în cazurile neexceptate, aşadar puterea universală a episcopilor, instituită de Hristos, transmisă de apostoli, întărită de sacrosanctele concilii, de a excomunica, împotriva iezuiţilor, dincolo şi în afara privilegiilor lor, e păstrată şi apărată neştirbit şi neatins de către Sfântul Scaun apostolic"[6]. Nici raţionamentele din frazele următoare ale tezei sale personale, în care vrea să arate că privilegiul papal nu putea să aibă tendinţa de a îngădui iezuiţilor să refuze „cuvenita supunere" faţă de episcopi[7] şi să-i pună la adăpost de sancţionare din partea acestora pentru abaterile săvârşite, nu par mai limpezi, mai convingătoare; în orice caz, ele nu pot infirma scutirea categorică a teologului iezuit de jurisdicţia sa şi lipsa de valabilitate a excomunicării în chestiune. Această excomunicare, asupra căreia Inochentie insista atât de mult, era nu numai respectuos dezaprobată de Aaron, ca neîntemeiată canonic, dar irita fără îş cercurile conducătoare ale bisericii catolice, în frunte cu papa Benedict XIV, care era şi un excelent canonist. (O copie a decretului va fi comunicată în luna mai Propagandei, alta, încă în aprilie, arhiepiscopului Vienei, poate şi o a treia, chiar mai devreme,

episcopului romano-catolic al Transilvaniei. Deci, actul n-a fost trimis numai diecezei.)

Vlădica, fire colerică, era indignat de toate obiecţiile vicarului, astfel şi de cea potrivit căreia afurisenia a fost făcută fără respectarea formalităţilor, de rigoare în asemenea cazuri, ca avertismentele prealabile (somaţiile canonice), de adresat celui vizat înainte de rostirea sancţiunii[8]. Inochentie socoteşte că, într-o cauză atât de manifestă, de permanentă şi de încăpăţânată incorigibilitate cum era vina ce i-o reproşează teologului iezuit, „se poate excomunica fără nici un proces judiciar şi, ca urmare, fără nici un avertisment". Pe de altă parte, rezultă că, după părerea sa, protestele ce le-a exprimat în atâtea rânduri împotriva a ceea ce considera că sunt uzurpări şi abateri ale acestui teolog înseamnă mai mult decât avertismentele canonice. Preocuparea lui Aaron că iezuitul va obţine protecţia „ordinelor regeşti" contra sentinţei de excomunicare îl scandalizează, ca semn al unei excesive griji a celor lumeşti şi ca semn al fricii omeneşti, „căci nu trebuie să se aibă teamă mai mult de om decât de Dumnezeu...", observă el repetat[9].

Înfierând nesupunerea lui Aaron în problema excomunicării iezuitului, relevând prejudiciul pricinuit în acest chip autorităţii sale episcopale, Inochentie declară că, „aici şi acum" (*hic et nunc*, zicală latinească), nu-i aplică nici o sancţiune „mai gravă", dar, pentru a preveni „amânări şi confuzii ulterioare", îl suspendă din funcţia de vicar şi-l lipseşte „atât de vot activ, cât şi de vot pasiv în sinod" (adică de dreptul de a alege şi de a fi ales), „până atunci, până când vom judeca întru Domnul că trebuie să dispunem altfel" - precizează dânsul[10]. Totodată, ordonă însă şi promulgarea decretului anterior de excomunicare a lui Balogh şi a complicilor săi, pe care n-a făcut-o Aaron. Pentru îndeplinirea ei, vlădica, după câte se vede, nu socotea că ar fi fost o piedică plecarea definitivă a lui Balogh din dieceză, ba chiar demisia sa din funcţia de teolog, înainte de a fi putut afla că a fost excomunicat, şi înlocuirea sa cu un alt iezuit, veşti cuprinse în scrisoarea lui Aaron din 14 decembrie 1746. „Căci, fie fuga [!], fie retragerea, făcută fără ştirea noastră, nu-l eliberează pe iezuit de censura [sancţiunea] canonică şi de legitima noastră promulgare jurisdicţională, până când nu dă satisfacţie bisericii noastre şi nouă de vătămările aduse. Nu e valabilă nici renunţarea la funcţia uzurpată nelegitim, dacă noi n-o acceptăm."[11]

În sfârşit, în încheierea prezentului decret, Inochentie porunceşte ca doi protopopi să ceară, cu respectarea formelor canonice, episcopului romano-catolic al Transilvaniei (deci lui Klobusitzky) ca şi acesta să publice numele iezuitului excomunicat, să avertizeze pe comandantul trupelor din ţară în vederea comunicării din partea acestuia a mărturiei despre învinuirile aduse de iezuiţi vlădicăi; aceiaşi protopopi să ceară (iarăşi) tot lui Klobusitzky, căruia trebuia să i se prezinte şi o copie a decretului, să-i someze canonic pe slujbaşii Cămării, precum şi pe ceilalţi funcţionari laici de sub jurisdicţia sa (a episcopiei romano-catolice), ca să-i elibereze pe preoţii uniţi deţinuţi în închisorile laice şi să se abţină de la violarea imunităţii bisericii unite, a bunurilor acesteia (a se vedea în această privinţă şi Cap. III)[12].

Suspendarea trebuia să fie doar prima măsură luată de vlădică, prin acest decret, împotriva lui Aaron; vor urma, deşi cu unele compromisuri formale, după cum vom vedea, şi altele, culminând cu excomunicarea chiar şi a fostului vicar. Dintr-o scrisoare a lui Aaron către Propaganda, din 28 februarie 1747, reiese că n-a ajuns încă la cunoştinţa lui această primă sancţiune. De altminteri, se pare că ea nu i-a ajuns deloc la cunoştinţă, fiind foarte curând ea însăşi suspendată, precum vom arăta mai la vale. Cât priveşte sus-zisa scrisoare din 28 februarie, prin ea, răspunzând la pomenitele comunicări ce i le-a făcut Congregaţia la 21 ianuarie, Aaron raportează că deocamdată n-a îndrăznit să dea în vileag în faţa clerului şi poporului calitatea de vicar apostolic cu care l-a înzestrat, condiţionat, la data din urmă, papa, căci ei ar putea să creadă că aceasta înseamnă desfiinţarea episcopiei, ceea ce i-ar tulbura şi mai mult, atunci când insistă „în unanimitate" pentru întoarcerea episcopului. Citează, în acelaşi sens, un caz întâmplat cu două zile mai înainte, când o „mare mulţime de popor" cerea zgomotos acest lucru la Sibiu, în casa lui Dobra, unul dintre protectorii Unirii, după cum ştim. Cu toate că starea Unirii s-a mai restabilit faţă de anii precedenţi, revenirea lui Inochentie „ar fi desigur necesară pentru liniştirea stării de spirit tulburate a poporului", adaugă el. Iscălindu-şi raportul tot ca „vicar general de Făgăraş" - dar şi ca „misionar apostolic" - spune că îşi va promulga noua calitate, aşa cum cerea de altfel şi papa, doar „în caz de necesitate" (când adică vlădica l-ar destitui din funcţia de vicar general, cum s-a spus mai sus, în Cap. III)[13].

Că Aaron a scris Propagandei despre stăruinţele clerului şi poporului pentru întoarcerea în ţară a lui Micu a aflat şi acesta, după cum va arăta nunţiului Serbelloni într-o scrisoare din 27 mai, în care recunoştea că Aaron dădea dovadă şi de „cuvenita silinţă" în a-i trimite, tot prin mijlocirea nunţiaturii, bani din veniturile episcopale, deşi într-o vreme îl bănuise, pe bază de informaţii, „în unele privinţe, strâmbe", că o parte din ele le-ar fi reţinut[14]. Toate acestea însă nu-l opreau pe vlădică, indignat peste măsură, să scrie de mai multe ori că Aaron, prin nesupunerea sa şi recursul său la Roma în chestiunea iezuită, subminându-i autoritatea, împiedică revenirea lui în dieceză. „Eu aş fi deja plecat la oile mele, dar Petru Aaron cu aderenţii săi iezuitici împiedică drumul meu", ceea ce nu-i permite „să se apropie de biserica" sa, reţinându-l mai departe la Roma pentru apărarea jurisdicţiei şi a drepturilor bisericii sale, căci fără salvarea acestora „nu pot să mă întorc, cu conştiinţa împăcată, în patrie"[15]. Piedica adevărată însă continua să fie - se ştie bine - ostilitatea reginei, căci însuşi Inochentie scrie, într-un memoriu adresat la 10 mai acelaşi an Propagandei, că suveranul pontif „i-a declarat public că sacra Maiestate chezaro-crăiască nu vrea să admită rugăminţile [pentru întoarcere ale] solicitantului" (adică ale vlădicăi)[16].

Prin aceeaşi scrisoare din 28 februarie, Aaron înştiinţează Propaganda despre numirea oficială, prin decret regal, a lui Pallovics ca noul teolog iezuit: „eu n-am îndrăznit să mă opun poruncilor regeşti, până ce se va hotărî altfel

în alt loc", spune el. La 1 martie repetă ştirea şi lui Inochentie, precum şi stăruinţele pentru întoarcerea sa[17]. Acesta nu-i răspunde lui Aaron, pe care-l pomeneşte de acum obişnuit ca pe „vicarul provizoriu" al său, ci trimite, cu data de 9 aprilie, instrucţiuni amănunţite lui Ioan Săcădate (Szakadati), protopopul Blajului, ca, împreună cu Ioan, protopopul Biei, sau cu oricare alt protopop, dacă acela ar fi împiedicat, şi cu un laic învăţat (eventual cu „secretarul meu", spune el, gândindu-se evident la Petru Dăianu), care să întocmească raportul de rigoare, să meargă la Pallovics şi, făcându-i obişnuitele somaţii canonice, să-i aducă la cunoştinţă, respectiv să-l întrebe următoarele: episcopul e informat că el a fost numit în locul excomunicatului Balogh şi că s-a prezentat guvernului din Sibiu (mai precis secţiei catolice), lui Aaron (nu i se arată în instrucţiuni calitatea!) şi clerului, dar nu şi episcopului, cum se aştepta acesta (fără să arate cum ar fi putut-o face, în absenţa sa din dieceză). Să fie întrebat dacă vrea să facă „profesiunea de credinţă" prevăzută de o bulă a lui Pius IV (la care era obligat, precum se menţiona în *denuntiatio Lercariana*), dacă promite să depună şi „cuvenitul jurământ de ascultare" faţă de episcop (pe care înaintaşii săi l-au refuzat întotdeauna şi la care nu era dator nici potrivit amintitei *denuntiatio*!); la fel, trebuia să i se pună întrebarea dacă făgăduieşte să „nu uzurpe" veniturile episcopale. De va consimţi la aceste condiţii, să fie primit şi instalat în funcţie; dacă le va refuza, să fie evitată orice legătură cu el, ca şi cu un „suspect de erezie", până la noi dispoziţii ale episcopului[18]. Nu cunoaştem răspunsul lui Pallovics, dar ni-l putem închipui că, dacă l-a dat, acesta nu putea fi decât negativ, deoarece toate dispoziţiile luate de Inochentie cu privire la dieceză, după sfârşitul lui ianuarie 1747, neavând aprobarea prealabilă a Propagandei, erau socotite ca fiind lipsite de vigoare nu numai de forurile superioare de la Roma, dar şi de cele de la Viena şi, bineînţeles, de autorităţile din Transilvania. Erau considerate, precum vom arăta, ca dispoziţii „stranii", „extravagante", „imprudente", care continuau să agite starea de spirit din ţară.

Totodată, protopopii amintiţi trebuiau să ia - fără „zgomot şi tumult" - mărturii de la membrii clerului şi de la popor, întrebându-i dacă vreau ca pe lângă vlădică să mai funcţioneze un teolog din rândurile iezuiţilor, al cărui cuvânt să fie decisiv, care să nege jurământul de ascultare, să-şi continue uzurparea etc. Răspunsurile erau sugerate chiar prin formularea întrebărilor. Scopul investigaţiei trebuia să fie ca vlădica să poată „îndepărta" dintre credincioşii săi pe partizanii iezuitului, ţinând seama de unul din motivele invocate de Aaron la nepromulgarea bine cunoscutei anateme, că adică mulţi dintre uniţi „aderă la partea adversă" şi astfel promulgarea ar fi putut da naştere la dezbinări[19]. Aşadar, Micu dorea oarecum un „plebiscit" sau „referendum" printre uniţi pe tema teologului străin. Nu ştim ce a urmat nici în această privinţă, probabil nimic, din motivul pe care l-am arătat ceva mai înainte.

Din toate aceste măsuri, ordonate din exil de Inochentie, reiese că el înţelegea să poarte mai departe, cu toată dârzenia, în ciuda greutăţilor întâmpinate fie în ţară, fie la Roma, lupta împotriva „robiei iezuiţilor" (cum spunea uneori,

înţelegând firește: robia prin iezuiţi), căreia nu voia să se predea, care amenință și viitorul bisericii sale[20].

El considera neîntemeiată „neașteptata" comunicare de mustrare venită din partea papei prin Lercari la 3 februarie (reprodusă în Cap. III) și va căuta să răspundă la ea peste câteva luni, în lungul memoriu din 10 mai, întocmit, în bună parte, prin reluarea unor pasaje din piese anterioare, adresat cardinalului Silvio Valenti Gonzaga, mâna dreaptă a suveranului pontif ca secretar de stat, iar după moartea lui Petra (la 21 martie), în același timp și prefect al Propagandei (memoriul îi este înaintat în calitatea din urmă), deci superiorul direct al lui Lercari.

Formal, dar și cu o nuanță de insinuare și de echivoc, Inochentie declară că, „umilit" de această „nebănuită" comunicare, „lăsând [*resignans*] pe seama divinei judecăți și a salvatoarei ascultări dreptatea lui Dumnezeu și a bisericii sale [proprii], a pus să se suspende executarea sentințelor sale [cuprinse în decretul de excomunicare a lui Balogh și în decretul de suspendare a lui Aaron] până la dispoziția sa ulterioară". Și, mai departe, într-un alt loc din același memoriu, arată că, „deși, ținând seama de pomenita comunicare ce i s-a făcut, a suspendat sancționarea lui Petru Aron" (formă folosită de Inochentie), totuși conferirea funcției de vicar apostolic acestuia de către papă „nu-l scutește de această sancționare"; crede că poate cita în sprijinul acestei teze unele hotărâri ale Conciliului din Trento, precum și o dispoziție a *Tripartitului* werbőczian, și nu mai puțin faptul că pentru Ungaria era totdeauna nevalabilă conferirea vicariatului apostolic[21]. Într-un nou memoriu, din 27 mai, înaintat unui colaborator subaltern al lui Valenti, și anume auditorului Giuseppe Achilli, spune de asemenea că, după ce, întemeiat pe dreptul ungar și pe sfintele canoane, a sancționat „temeritatea vicarului său provizoriu", i s-a făcut sus-zisa „neașteptată" comunicare și, ca urmare, „a trebuit să lase pe seama lui Dumnezeu grija bisericii sale și să suspende executarea decretelor sale"[22].

În realitate, era numai un fel de a scrie al său, o concesie doar verbală, deoarece nu înceta să se ocupe mai departe, din exil, până și de cele mai variate chestiuni economice ale episcopiei, mai ales că avea nevoie să i se trimită bani din veniturile ei[23], nu numai pentru întreținere, dar și pentru acoperirea cheltuielilor ce avea cu pregătirea și copierea atâtor decrete, memorii, suplici sau alte scripte în activitatea sa agitatorică atât de intensă, chiar înverșunată. Pe de altă parte, suspendarea „executării" respectivelor decrete nu însemna și anularea lor, mai cu seamă pentru un om ca Inochentie, care se complăcea – asemenea iezuiților – în distincțiuni subtile. Dar chiar și cu astfel de precauțiuni de stil, mai bine zis în ciuda lor, pentru el Balogh și „complicii săi" rămâneau excomunicați și ținea atârnată „sabia excomunicării", ca o tacită amenințare, și deasupra capului urmașului aceluia, Pallovics, iar despre Aaron scria numai plin de indignare, socotindu-l, cu un fel de dispreț în ton, „vicar provizoriu", evitând să-i mai dea vreo sarcină concretă, în așteptarea momentului când urma să-l excomunice și pe acesta și să-l înlocuiască.

Cât de puţin înţelegea semeţul pribeag să-şi lase dieceza în plata Domnului (cum s-ar zice) rezultă, mai ales, din străduinţele prin care urmărea, şi după 3 februarie 1747, să înlăture urgisita instituţie iezuită din episcopia sa, căutând să justifice în continuare - aducând şi argumente noi - sancţiunile decretate de el, scriind în acest sens nu numai acasă, în Transilvania, şi Propagandei, precum am văzut, dar şi la Viena, lui Serbelloni şi lui Kollonich, acestuia din urmă trimiţându-i şi cópii după cele două decrete episcopale. Încă din 22 aprilie, afirmă că avea dreptul să-şi exercite jurisdicţia cu privire la dieceza sa chiar şi departe de ea, la Roma, subînţelegând astfel valabilitatea excomunicării rostite împotriva lui Balogh (aceasta contrar tezei că, aflându-se la Roma, deci pe teritoriul altei dieceze, n-ar fi fost îndreptăţit să săvârşească aici acte de jurisdicţie contencioasă)[24]. Socotea că e greşită părerea după care aflarea sa la Roma l-ar lipsi de exercitarea autorităţii sale episcopale, „care nu poate fi restrânsă de nici o condiţie a locului. Aşadar, îmi este permis să dispun cu privire la dieceza mea şi să-mi îndeplinesc funcţia cu referire la ea, fără încuviinţarea şi ştirea Sfântului Scaun", scrie el nunţiului la data arătată. „Nu poate să displacă augustei Curţi că eu îmi exercit jurisdicţia episcopească la Roma...", citim în memoriul său din aceeaşi zi către arhiepiscopul Vienei, aducând o motivare asemănătoare, repetată apoi, la 10 mai, şi Propagandei. Potrivit informaţiilor sale, Curtea vieneză ar fi făcut un demers de protest la nunţiu din pricină că se permitea vlădicăi exercitarea de la Roma a amintitei jurisdicţii, în speţă excomunicarea lui Balogh.

În sprijinul tezei sale de mai sus, invoca, scriind celor trei destinatari menţionaţi, mai ales exemplul cardinalului Álvaro Cienfuegos (nu: Cienfuevos, cum îi spune el), iezuit spaniol, ambasador al Curţii de la Viena la Roma, care, în ultimii ani ai vieţii, între 1735 şi 1739, era şi episcop de Pécs. De altfel, Cienfuegos a fost acela care l-a propus pe Inochentie, în septembrie 1730, în consistoriul cardinalilor, spre a fi confirmat ca episcop de Clement XII. Vlădica susţine că Cienfuegos, în calitatea amintită de episcop, având o controversă cu capitlul său în ceea ce priveşte veniturile „mensei" episcopale, l-a excomunicat pe acesta de la Roma, „fără ştirea, derogarea sau prejudiciul" nici al Scaunului papal, nici al Curţii vieneze, nici al legilor ungare. Inochentie nu era însă tocmai bine informat, căci, potrivit unor documente din arhiva capitlului, cauza conflictului a fost alta (specificăm într-o notă la *Doc. 71*), iar Cienfuegos doar şi-a ameninţat capitlul cu suspendarea din oficiu. Prin urmare, nu era un caz de excomunicare. Informaţia sa nu e în întregime exactă nici cu privire la exemplul francmasonilor din Viena, pe care-l citează de asemenea, fiindcă bula pontificală de excomunicare din 1738 n-a fost publicată în Austria[25].

Împotriva tutelei iezuite crede acum că poate apela şi la constituţia *Etsi pastoralis*, dată chiar de Benedict XIV (în 1742) pentru grecii şi albanezii catolici din Italia, adică aşa-zişii *italo-greci*, care prevedea alegerea de „vicar grec" şi de „judecător grec" pentru tratarea treburilor şi cauzelor acestor comunităţi ecleziastice „greceşti", supuse însă unor episcopi de rit latin. Inochentie considera

că - prin analogie, la drept vorbind forţată - ar putea, ca episcop de rit grec, să-l refuze „pe iezuit, deoarece e de rit latin şi vrea să fie peste însuşi episcopul [de rit] grec şi peste sinodul acestuia, cu vot decisiv..."[26]

Tot în interesul luptei îndârjite contra teologului iezuit, el renunţă să mai stăruie asupra autenticităţii şi importanţei Diplomei a doua leopoldine, pe care căuta să le scoată în evidenţă, după cum am văzut, de atâtea ori în memoriile anterioare. Schimbarea se explică, firesc, prin faptul că existenţa instituţiei se baza pe o prevedere a acestei diplome, chiar dacă în ea nu se preciza anume că teologul de rit latin trebuia să fie iezuit. Acum Inochentie invocă Diploma dintâi leopoldină, pentru a sublinia că în aceasta nu se pomeneşte de teolog, deci bisericii unite nu i s-a impus iniţial instituţia în chestiune, iar în ceea ce priveşte Diploma a doua (cu toate că pe ea sprijinise vlădica, în primul rând, revendicarea de drepturi naţional-politice româneşti, cum prea bine ştim), accentuează că stările o contestau totdeauna, socotind-o emanată prin înşelăciune (*tanquam subreptitium*) şi - spre deosebire de întâia - ea n-a fost confirmată de autoritatea suverană în timpul păstoririi sale. După Inochentie, clauzele referitoare la „necesitatea teologului" au fost introduse în ea prin intrigile iezuiţilor, care, la data acestei diplome (19 martie 1701), fiind încă „proscrişi din ţară" (Transilvania), n-au putut să specifice că teologul trebuie să aparţină ordinului lor. Inochentie o consideră un *decretum jesuiticum*[27]. Trebuie să observăm însă că, în realitate, nu se cunoaşte nici un izvor contemporan din care să rezulte că ideea instituirii oficiale a unui teolog de rit latin pe lângă episcopul român unit ar fi pornit de la iezuiţi. Dimpotrivă, sursele cunoscute arată că ea provenea de la cardinalul Leopold Kollonich, arhiepiscop de Strigoniu, care a comunicat-o iezuiţilor, cerându-le părerea asupra ei, părere ce a fost nefavorabilă! Dar cardinalul a impus instituţia şi a făcut ca ea să fie aprobată şi decretată prin cea de-a doua Diplomă leopoldină, din care face parte[28].

Una din cauzele indignării lui Micu contra lui Aaron, în legătură cu nepromulgarea excomunicării teologului Balogh, a fost faptul că vicarul i-a scris, atunci când l-a înştiinţat despre refuzul său, că promulgarea ar fi fost o acţiune „tumultuară" (adică ar fi putut da naştere la tulburări) şi dăunătoare autorităţii suverane. Vlădica socotea această „temeritate" (asupra căreia insistă tot în aprilie-mai 1747[29]) ca o calomnie şi o jignire, de vreme ce „actele" sale erau „juste", bazate pe canoane şi pe vechile legi ungare! Aşa le considera el... Dar chiar dacă 'ar fi fost aşa, ele ar fi putut atrage - cum se temea pe bună dreptate Aaron[30] - intervenţia represivă a autorităţilor publice, fiindcă excomunicarea era îndreptată împotriva reprezentantului unei instituţii care funcţiona în temeiul unor decrete regale (drepte sau nedrepte, e o altă problemă), prin urmare, în temeiul unor dispoziţii oficiale, obligatorii[31]. Se pare că din noiembrie 1746 Inochentie nici nu i-a mai scris lui Aaron, rupând „tăcerea" faţă de el, pentru un moment, abia la 3 iunie 1747, când, confirmându-i primirea ultimelor două expedieri de bani făcute prin nunţiatură, îi adresa totodată, ca „părinte mâhnit", cele mai aspre - deşi nemeritate - mustrări pentru nesu-

punerea în legătură cu acea promulgare, la care voise să-l oblige tot sub amenințarea excomunicării, ca și pentru recursul la Roma și învinuirea că ordinele sale în materie ar fi „tumultuare". Folosind, în parte, o terminologie biblică și metaforică, îi scria că îl pusese peste „poporul încredințat grijii mele și iată omul[32] mă contrazice, mă calomniază, trădează nu numai autoritatea mea episcopală, ci și biserica mea și episcopii urmași; și corăbioara bisericii mele, pe care timp de șaisprezece ani am ferit-o prevăzător, cu o solicitudine neostenită, de toate stâncile, de împotmoliri, de vârtejul Charybdei, și am cârmuit-o cu băgare de seamă, el nu s-a temut s-o izbească, cu o mișcare bruscă, de stânca Scyllei, pentru a fi pe placul iezuiților prin trădarea sufletelor, vânează după favoarea [autorităților] laice [...]. Eu niciodată n-am pus să se facă tumult, ci am poruncit să se aibă bine grijă ca în executare să nu se întâmple aceasta" și afirmă că, dacă promulgarea s-ar fi făcut prin sinod (cum a ordonat), așa s-ar fi și petrecut lucrurile, adică fără tulburări! Asupra lui Aaron, pe care-l invită, de formă, la pocăință, dar îl socotește vrednic de dispreț, își scutură, potrivit învățăturii lui Hristos, „praful încălțămintelor"[33]. Fără îndoială, era deja cu totul hotărât să-l excomunice și pe el!

Aaron i-a trimis o copie după această violentă dojană lui Serbelloni, care îi va răspunde într-un târziu, la 26 august, căutând să-l încurajeze: „Am văzut epistola ce ți-a scris reverendisimul episcop de Făgăraș, care nu merită răspuns. Trebuie să i se treacă cu vederea câte ceva, ținând seamă de demnitatea sa episcopală și, în același timp, trebuie să înlături prilejul de a fi bănuit că ești în corespondență cu el. Mie, de asemenea, mi-a scris mai multe scrisori, dar nu-i mai răspund. Să continui, așadar, să conduci cu prudență și cu zel această dieceză ce ți-e încredințată și să n-ai grijă de aici înainte de ceea ce scrie episcopul". Îl îndeamnă să aibă ca îndreptar instrucțiunile Propagandei, care reflectă intențiile papei, instrucțiuni cărora au corespuns, de altminteri, totdeauna și sfaturile sale. În felul acesta își va îndeplini datoria și nu va avea de suferit vreo sancțiune din partea Curții vieneze[34].

În lupta neabătută împotriva tutelei iezuite, Inochentie îl ruga la 22 aprilie pe arhiepiscopul Vienei să intervină în favoarea sa în capitala habsburgică, unde sentința excomunicării lui Balogh nu putea decât să-i agraveze situația. Tot cardinalul Sigismund Kollonich ar fi trebuit să-l avertizeze pe superiorul provinciei Austria (Augustus Hingerle) ca acesta să ia măsuri cu privire la subalternii săi; arhiepiscopul era solicitat și mai mult să se interpună pentru el pe lângă suverană, pe care „iezuiții și sprijinitorii lor" căutau s-o influențeze, să se interpună ca ea, printre altele, „să nu împiedice nicidecum" de a i se face dreptate și să dispună în consecință[35]. Propaganda era rugată și ea, în același memoriu din 10 mai - în care se combăteau argumentele mustrării papale și se înfiera atitudinea lui Aaron, aprobată de papă - ca Scaunul pontifical să-l determine pe părintele general al Societății lui Isus (Franciscus Retz) să ia neîntârziat măsuri de îndreptare în legătură cu abaterile iezuite denunțate de vlădică; papa să intervină pentru judecarea cauzei sale după canoane și legile

ungare, obținându-i, în prealabil, de asemenea pe baza canoanelor, restaurarea deplină în episcopia și drepturile sale, procurându-i salvconduct și rezervându-și, tot papa, sentința definitivă[36].

*

În loc de a consimți însă la înlăturarea teologului iezuit și la reintegrarea lui Inochentie, Curtea vieneză voia, din 1747, tot mai insistent, să impună demisia acestuia. Încercarea lui îndrăzneață și îndărătnică de a scăpa episcopia românească din Transilvania de tutela Companiei s-a dovedit nu numai zadarnică, ci, adăugându-i-se și dușmănia lui mai nouă contra locțiitorului său Aaron, i-a închis și mai mult posibilitatea întoarcerii din surghiun.

Am arătat că, în treacăt, pomenise și vlădica, din proprie inițiativă, de câteva ori, de eventualitatea renunțării sale la episcopie, dar, se pare, fără să fi fost preocupat într-un mod serios de acest gând[37]. Totuși, această chestiune începea să-i fie propusă și din altă parte, când de la Roma, când de la Viena, când în același timp din ambele locuri, iar el o va refuza cu motivările pe care le vom vedea.

Într-o scurtă „opinie smerită", pregătită, se pare, în preajma și în vederea conferinței ministeriale întrunite în treburile Transilvaniei la 21 martie același an, Cancelaria Aulică Transilvăneană, dându-și părerea cu privire la răspunsul lui Albani către Uhlfeld din 20 august 1746 (de care ne-am ocupat în Cap. III), reținând ideea că Micu ar fi mai degrabă dispus să abdice dacă i s-ar asigura o pensie decât să dea urmare unei citații de a se înfățișa la Curtea vieneză, aproba această idee. Într-adevăr, cancelaria socotea că demisia ar fi mai potrivită decât, „întorcându-se, să pricinuiască noi dificultăți" și, pentru a-l îndupleca mai ușor, ar trebui să i se dea o pensie din veniturile episcopești. Totodată, firește pentru a se exercita asupra lui Inochentie o presiune în grăbirea realizării ideii de mai sus, cancelaria propunea ca, între timp, să se oprească de a i se mai trimite ceva nu numai din venitul domeniului blăjean, ci și din contribuția la care erau obligați, în virtutea unei dispoziții leopoldine, preoții uniți în favoarea episcopului lor[38].

Conferința din 21 martie s-a declarat de acord cu conținutul acestei „opinii", propunând, la rândul ei, ca Uhlfeld să-i scrie din nou lui Albani pentru ca acesta să-l „dispună" pe vlădică, „întâi de toate", la demisie, „făcându-i cunoscut că i se va da o anumită pensie", „iar dacă în acest fel n-ar vrea să abdice", să-i comunice actul de citație pentru prezentarea la Viena. Dar suverana a respins la început propunerea și dorea ca să se intervină „serios" la Roma pentru a obține demisia lui Inochentie, fără ca ea să-i acorde o pensie, „pe care n-o merită nicicum", scria în rezoluția ei; veniturile lui „temporale" - prin urmare cele din țară - „să fie îndată sechestrate" și să se pregătească o informare: „ce și cine ar putea să fie luat în locul său". Pomenita cancelarie, de această dată într-o „propunere" întocmită în pragul și în vederea unei noi conferințe ministeriale, observă: „de aici, din milostiva rezoluție chezaro-

crăiască rezultă clar că preasacra Maiestatea sa nu înclină nici pentru rechemarea episcopului, nici ca să i se dea acestuia pensie; în ce fel însă ar putea episcopul să fie înduplecat să renunţe, fără mijloace de întreţinere, Cancelaria Transilvăneano-Aulică nu vede cum ar fi posibil, dacă înalta conferinţă ministerială nu găseşte ceva potrivit, ceea ce i se supune mai adâncei sale chibzuieli"[39].

Această nouă conferinţă pentru afacerile ardelene (în realitate numai pentru cazul Inochentie) s-a reunit la 5 mai, sub preşedinţia bătrânului feldmareşal Königsegg, având printre participanţi pe miniştrii Uhlfeld, Kolowrat, Gyulaffi şi pe consilierii Bartenstein, Koch, Wöber, Kozma. După prezentarea amintitei „propuneri" din partea Cancelariei Transilvănene (poate de consilierul Kozma) la începutul şedinţei, se examinează iarăşi cazul lui Micu, constatându-se, în primul rând, că, în urma rezoluţiei suveranei, dată cu prilejul conferinţei din 21 martie - şi, neîndoios, pe baza propunerii din „opinia" expusă mai sus a aceleiaşi cancelarii - au şi fost sechestrate „cu totul temporalele" vlădiceşti (ceea ce ştim că s-a ordonat prin decretul din 22 aprilie al Mariei Tereza, dar, de fapt, la faţa locului, sechestrul se va pune numai la 1 iunie)[40]. Conferinţa se ocupă apoi, amănunţit, de problema modalităţii legale a înlăturării lui Inochentie din demnitatea episcopală. E de părere că n-ar fi indicat să i se facă proces, căci acest lucru, în temeiul dreptului canonic şi al Conciliului din Trento, e rezervat papei. „Există probe solide ce apasă asupra episcopului[41], care ar putea fi comunicate cardinalului Albani în sprijinul unui proces. Cu toate acestea, drepturile şi privilegiile regale nu par să îndemne a îngădui uşor ca episcopul, supus al Maiestăţii voastre, să fie judecat pentru delict politic în ţări străine; şi chiar dacă s-ar admite aceasta, totuşi sfârşitul procesului s-ar prelungi prea mult, deoarece ar fi foarte greu, ba, s-ar zice, aproape imposibil, ca să fie înfăţişate acolo, aşa cum ar cere rânduiala, mărturiile pentru dovadă într-un delict de acest fel", spune protocolul conferinţei adresat suveranei. „E cunoscut desigur episcopului că, fără să vrea, nu poate fi silit şi îndepărtat din episcopie fără proces şi sentinţă care să-i urmeze[42]. Nici dificultăţile şi ocolişurile care ar interveni şi în chip natural ar trebui să intervină cu ocazia instruirii sus-zisului proces nu-i sunt necunoscute şi, chiar dacă n-ar şti toate acestea, va găsi la Roma destui sfătuitori care îl vor învăţa şi anima în această privinţă, ba chiar înseşi Curia romană şi Congregaţia de Propaganda, deoarece, după cum se ştie[43], l-au luat pe episcop sub protecţia lor, nu vor omite să-l ajute în acest caz."

De aceea, conferinţa repetă propunerea făcută împărătesei-regine la 21 martie de a se urmări obţinerea, prin Albani, a demisiei, şi anume de bunăvoie. Citează în favoarea acestei propuneri şi exemplul monarhiei franceze, zeloasă, din considerente politice, în apărarea drepturilor bisericii sale, a celei „galicane", după cum ştim, chiar cu sacrificii financiare, faţă de amestecul străin (papal) în caz de proces. După obţinerea demisiei, e indispensabilă însă acordarea unei pensii, soluţie - renunţare în schimbul pensiei - la care înclină, se pare, însuşi episcopul (pe baza pomenitei scrisori a lui Albani). Pensia, de altfel,

n-ar însemna o împovărare a vistieriei, căci s-ar plăti din veniturile episcopiei (ca de obicei în cazul renunţărilor asemănătoare, adăugăm noi)[44]. E necesară demisia lui Inochentie ca să fie numit cât mai curând un alt episcop, „mai apt" atât din punct de vedere bisericesc, cât şi politic, în interesul consolidării Unirii. Vicarul (Aaron) n-are autoritatea cuvenită spre a face faţă. Suverana aprobă conţinutul protocolului acestei conferinţe, deci, de astă dată, şi propunerea de acordare a pensiei[45].

Între timp, cum am menţionat, s-a emis decretul regal din 22 aprilie despre sechestru. Aducându-i-se la cunoştinţa vicarului Aaron, acesta, la 6 şi 13 ale lunii mai, s-a adresat nunţiului, cerându-i sfatul. Deja la data din urmă (când nu primise încă nici una din cele două scrisori respective ale lui Aaron), Serbelloni, răspunzând la o epistolă din 22 aprilie a lui Inochentie[46], îl sfătuia să nu mai dea nici o dispoziţie vicarului său general sau altcuiva cu privire la dieceză fără a consulta Propaganda, „pentru ca, în temeiul ordinelor deja date [aluzie la sus-zisul decret!], să nu se oprească de către miniştrii cezarieni vicarului tău general distragerea [*distractio*, abaterea prin trimitere] veniturilor mensei episcopale, pe care în prezent ei o trec cu vederea[47], şi, în consecinţă, tu ai fi lipsit de cele necesare pentru întreţinere"[48]. Chestiunea e atinsă de nunţiu şi în două scrisori pe care i le adresează, tot în aceeaşi zi de 13 mai, lui Valenti, într-una spunându-i chiar că dacă Inochentie „nu stă liniştit, în afară de faptul de a nu se putea întoarce la biserica sa, nu va mai scoate nici un ban din veniturile ei". Şi adaugă: „Eu i-am scris-o destul de clar, dar dacă îmi va scrie în acelaşi stil [ca la 22 aprilie], nu voi mai răspunde la scrisorile sale"[49]. Anexează la cealaltă depeşă a sa către cardinal, ca probă, epistola în chestiune, „pentru ca Eminenţa voastră să poată cunoaşte din stilul aceleiaşi caracterul acestui prelat, prin care şi-a atras în aşa măsură indignarea miniştrilor [dregătorilor] regeşti în Transilvania şi, mai mult, a împărătesei-regine, încât, în afară de a nu-i permite să rămână la biserica sa, abia trec cu vederea ca vicarul său general să continue a-i trimite banii rezultaţi din veniturile acelei episcopii". În aceeaşi depeşă, nunţiul arată că, după ce Propaganda a poruncit vicarului Aaron să nu execute „ordinele stranii pe care i le impunea" vlădica, acesta, acum, îşi va permite să le trimită altuia, care ar putea să fie împiedicat de guvernul laic să le execute sau să nu fie dotat cu prudenţa vicarului general, aşa că ar suferi nu mai puţin guvernarea acelei dieceze, ca şi interesul său propriu (al lui Inochentie)[50]. Ceea ce îl va fi supărat pe Serbelloni din scrisoarea incriminată va fi fost, credem, mai ales accentuarea afirmaţiei, pe care o făcea Inochentie, că are dreptul, chiar stând la Roma, să dea dispoziţii în dieceza sa fără ştirea şi aprobarea Scaunului papal (precum am arătat mai sus, în acest cap.).

La 20 mai, nunţiul îl înştiinţează pe Valenti nu numai de transmiterea la Roma a sumei de 240 de scuzi (corespunzând cam la 500 de florini) pentru Micu (bani pe care Aaron a izbutit încă a-i expedia la Viena la 18 aprilie, observăm noi), ci şi despre aplicarea sechestrului, ştire sosită „proaspăt" la nunţiatură din partea vicarului. Serbelloni raportează, cu acelaşi prilej, şefului

diplomației papale că l-a trimis pe auditorul nunțiaturii (adică pe Giannini) la contele Gyulaffi „pentru a-i spune că, dacă regina nu-l vrea pe prelat la biserica sa, trebuie totuși să i se lase din ce să trăiască în gradul pe care-l are, în care nu poate, nici nu trebuie să cerșească, și pentru a-i spune că din partea Domnului nostru [papa] s-au luat măsuri de remediere la orice ordin straniu pe care el ar putea să-l expedieze vicarului general, ordonându-i-se acestuia de către sfânta congregație de Propaganda Fide și de mine să nu execute ceea ce i-ar veni de la el"[51]. Gyulaffi n-a vrut să explice auditorului motivele care au determinat „acest nou ordin regal" (de sechestru), „dar s-a arătat convins de reprezentarea ce i s-a făcut[52] și a promis să vorbească despre ea cu contele Uhlfeld", ca acesta să raporteze suveranei. Nunțiul socotea că e o „chestiune gravă" (de știrbire a imunității bisericești) și că va fi mai greu de înlăturat, fiind vorba de un ordin plecat direct de la suverană. „Eu voi găsi o ocazie - scrie tot el - să vorbesc despre aceasta cu contele Uhlfeld, dar nu sper înlesnire din partea sa, nefiind înclinat în acest sens, din fire. Nu se poate nega că bunul episcop și-a procurat aici acest nou necaz..."[53]

Peste câteva zile, într-un raport nedatat, dar care după conținut trebuie să fie de pe la 24 mai, Serbelloni arată, tot lui Valenti, că între timp a avut și câte o convorbire personală cu Gyulaffi și cu Uhlfeld în problema sechestrului. Din acestea reținem următoarele: Gyulaffi, pe care l-a „găsit foarte rezonabil", s-a mărginit totuși numai să-i făgăduiască și lui că va vorbi cu Uhlfeld, ca acesta din urmă să facă în fața suveranei „remonstranțele necesare", adică să-i comunice contestația nunțiului în legătură cu sechestrul. Nunțiul a socotit că e bine să se adreseze și nemijlocit lui Uhlfeld, pe care însă „l-a găsit foarte aspru" și care i-a răspuns că „principele n-are alt mod de a cere socoteală episcopilor din statele sale despre conduita lor, când are motiv de a nu fi mulțumit de ei, decât oprindu-le să mai culeagă venitul din ele". Inochentie a „înăsprit" lucrurile trimițând în dieceză „excomunicări și alte ordine extravagante", care pot face să crească acolo „dezordinea ce din păcate mocnește sub cenușă, spunând, în concluzie, că puținele venituri ale acelei episcopii sunt destinate unui epicop care să stea în ea, nu pentru a fi consumate trăind la Roma. Eu i-am replicat că Maiestatea sa, explicându-se față de domnul cardinal Paulucci cu resentimente, și anume că ea ar fi făcut să fie arestat monseniorul episcop de Făgăraș și să fie dus într-o fortăreață, dacă ar mai fi pus piciorul în statele sale, îi închisese calea de a se gândi să se întoarcă; în sfârșit, că în gradul respectabil [de episcop] în care se află, în care a fost pus prin prezentarea [recomandarea la numirea ca episcop] ce o făcuse această Curte Sanctității sale [papei], nu se cuvine ca el să umble cerșindu-și hrana, nici just ca Domnul nostru [papa] să-l întrețină și că din partea Sanctității sale se făcuseră ordine la tot ce ar putea să vină trimis de el vicarului său general, pentru a evita orice tulburare guvernului Maiestății sale în acele părți. Aceste vorbe ale mele nu l-au abătut de la principiile sale, dar mi-a spus, apoi, că, dacă Domnul nostru ar găsi un mod de a-l folosi pe sus-zisul episcop în altă parte, [acest lucru] ar

fi foarte util diecezei sale, fiindcă altfel, pentru religie, mai mult se distruge acolo decât se făureşte". Nunţiul scrie în continuare că, fără a-şi fi luat vreun angajament în legătură cu această propunere, a făcut interlocutorului său observaţia că, dacă lui Inochentie nu i se vor mai trimite veniturile episcopale „pentru întreţinerea sa onestă", aceasta va trebui asigurată din fondurile alocate pentru „alumnii" episcopiei şi pentru aceia trimişi „din alte părţi ale Ungariei" în colegiul Propagandei. Dar nici cu această remarcă nu l-a convins pe rigidul cancelar de stat, încât Serbelloni se gândea să se adreseze nemijlocit suveranei atunci când se va ivi prilejul şi să insiste (între timp) şi pe lângă Gyulaffi de a interveni la Maria Tereza[54].

În ziua de 24 mai, tot nunţiul, răspunzând la scrisorile amintite ale lui Aaron din 6 şi 13 ale lunii, îi împărtăşeşte demersurile făcute la şeful Cancelariei Aulice Transilvănene şi la „alţi miniştri de stat" (în realitate trebuia să se fi gândit, credem, numai la Gyulaffi şi la Uhlfeld), „ca să se cerceteze cauza" mandatului regal privind sechestrul[55]. „Am însă încredere în prudenţa ta - îi scrie - că între timp nu întreprinzi nici o acţiune care să strice şi mai mult cauzei ilustrisimului episcop şi imunităţii ecleziastice"; să se supună ordinelor regeşti în speranţa unor vremuri mai bune; nu e necesar să se ridice în faţa Curţii vieneze problema titlului său de vicar apostolic în absenţa episcopului, titlul acesta să-i servească doar pentru liniştea conştiinţei sale, „ca să ştii cu ce autoritate trebuie să administrezi această dieceză..." (subînţelegându-se că el depinde în această calitate de papă, iar nu de episcop)[56]. La 26 mai, Serbelloni şi-a trimis din nou auditorul la Gyulaffi cu plângerile raportate de Aaron la 13 mai nu numai despre sechestru, ci şi despre alte necazuri din dieceză: hotărârea unuia (nu se spune care) dintre „protectorii" Unirii de a convoca un „sinod al protopopilor şi al preoţilor", lucru pe care Gyulaffi îl considera, în convorbirea avută cu auditorul, un abuz, căci nu s-a dat nici un ordin regal în acest sens, şi cerea să i se comunice date mai precise, spre a se putea lua măsuri de îndreptare; silniciile neunitilor faţă de preoţii uniţi, fără ca aceştia să găsească apărare la „protectori", şeful pomenitei cancelarii rugând, în acelaşi scop, amănunte concrete[57]. La 27 mai, nunţiul, raportând cele de mai sus lui Valenti, îi face cunoscută iarăşi intenţia sa de a vorbi despre ele personal şi suveranei, pe care aştepta s-o găsească „şi mai mult în mânie, de vreme ce monseniorul episcop a ştiut să atragă contra lui pe părinţii iezuiţi, pe care dimpotrivă trebuia să se îngrijească a-i avea ca intervenienţi pe lângă Maiestatea sa pentru a-şi aranja treburile sale"[58].

Nu cunoaştem nici un izvor din care să rezulte că nunţiul ar fi discutat şi direct cu Maria Tereza, cum avusese de gând, chestiunea punerii sub sechestru strict a bunurilor episcopale, respectiv a interzicerii să se mai trimită din veniturile episcopeşti bani lui Micu pentru întreţinerea sa la Roma. Ni s-a păstrat, în schimb, un raport al său - al lui Serbelloni - din 24 iunie, tot către Valenti, din care se vede că el a găsit cu cale ca, după Gyulaffi şi Uhlfeld, să se adreseze, spre sfârşitul acestei luni, lui Kolowrat, care (în calitate, mai nou,

de însărcinat al Curții cu problema bisericii unite) îi pune, în strânsă legătură cu excomunicarea teologului iezuit, precum și cu „alte scrieri imprudente" ale vlădicăi, chestiunea sechestrului și, în termeni destul de concreți, aceea a demisiei. Iată ce scrie nunțiul, între altele, la sus-zisa dată: „Am avut o lungă convorbire cu acest domn conte Kolowrat, ministru de stat cu adevărat prudent și cu sentimente deosebit de moderate, care e principalul însărcinat cu afacerile Transilvaniei, asupra situației prezente a episcopiei de Făgăraș și a acelui monsenior Klein care îi este episcop, dar, oricât m-am silit să-i fac a înțelege că și la Roma prelatul trebuie să fie susținut din veniturile bisericii sale, el s-a ținut ferm să-mi demonstreze că la acea biserică, pe cât e necesar, pentru binele religiei, un episcop cu bune sentimente și mai ales prudent, pe atât poate fi de periculos religiei și guvernului când el nu e dotat cu aceste calități, din pricina veneratiei de care se bucură la acei poporani episcopii de ritul lor. Apoi s-a pus să-mi facă o lungă povestire despre purtarea aceluiași monsenior Klein, începând să-mi spună că, fiind întrebat dacă el e dintre cei uniți cu biserica latină, avusese îndrăzneala să răspundă: în mod condiționat[59]; că pentru a mișca poporul să-l alunge pe părintele teolog iezuit, care îi fusese dat de Curte ca teolog, potrivit fundației acelei episcopii, și de a se elibera astfel de sarcina de trei sute de florini rezervați asupra veniturilor acelei biserici pentru întreținerea lui, s-a dezbrăcat în public de hainele de prelat, spunând că în felul acela nu voia și nici nu putea să mai fie episcop[60]; și că apoi trimisese de la Roma, aici și în alte părți, excomunicări și alte scrieri așa de imprudente, încât Maiestatea sa regina trebuise să ordone un sechestru riguros asupra veniturilor acelei biserici; dar că, reflectând la reprezentările făcute de mine[61], Maiestatea sa ar consimți să-i asigure o pensie de circa 600 de scuzi romani oricând, dacă el ar renunța la biserica de Făgăraș, pentru care ea ar prezenta un alt supus, mai potrivit. Și-a încheiat expunerea spunând că Maiestatea sa dorește ca Domnul nostru [papa] să-l înduplece la acest pas, pentru binele religiei acelor poporani și al prelatului însuși. Eu i-am arătat dificultățile ce se pot întâmpina, dar după aceea l-am asigurat că voi prezenta fidel ceea ce am auzit de la el și că, făcând acest lucru, îl voi aprecia după justul său merit, promițând să-i comunic ceea ce va binevoi Domnul nostru să facă a mi se ordona de Eminența voastră cu privire la această chestiune"[62].

În legătură cu alocația iezuită asupra veniturilor episcopale, menționată în această convorbire, alocație care a servit ca unul din argumentele principale invocate de Inochentie în violenta sa campanie împotriva instituției teologului iezuit, se vede că Ferdinand Kolowrat n-a pomenit nunțiului despre faptul că, doar cu câteva zile mai înainte, episcopia unită a fost degrevată, în sfârșit, de această sarcină, datorită, neîndoios, în primul rând, tocmai protestelor constante ale lui Micu, proteste tot mai vehemente începând chiar din august 1738, de când ea a fost impusă. Și anume, Balogh, care plecase de la Blaj la Viena, cum am spus, încă înainte de a afla despre excomunicarea sa și-și dăduse demisia din funcția de teolog în capitala imperială, prezentase Curții un memo-

riu, în care a făcut propuneri pentru consolidarea Unirii. Între alte propuneri ale sale, figura şi aceea ca teologul să nu-şi mai primească leafa din veniturile domeniului episcopesc, ci din alt fond (cum ceruse şi Inochentie, în 1741, în *Supplex libellus* al său către Maria Tereza şi cum rezulta, de altfel, din cererile sinodului din mai 1739)[63]. Aceste propuneri au fost examinate de Comisia Aulică Delegată Transilvăneană la 9 decembrie 1746, apoi de conferinţa ministerială din 18 iunie 1747. La această din urmă dată, suverana a emis un decret adresat, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, guvernatorului şi secţiei catolice din Guvernul Transilvaniei, prin care a poruncit, între altele: „Cu privire la plângerea prezentată de episcopul unit, că adică el are de întreţinut teologul din veniturile sale fundaţionale, şi fiindcă aceasta pricinuieşte griji şi molestări chiar teologului însuşi, am hotărât preamilostiv să se plătească anual din erariul nostru aceluiaşi teolog, ca salariu, 300 de florini renani, iar pentru cele în natură şi întreţinerea cailor, precum şi pentru lemne, sarcina şi administrarea cărora erau impuse episcopului, 150 de florini renani, şi astfel să fie uşurat episcopul"[64]. Tutela iezuită ca atare asupra românilor uniţi a fost menţinută însă mai departe, fiind socotită necesară intereselor habsburgice.

Nunţiul considera foarte importante ştirile transmise de el şefului diplomaţiei pontificale despre convorbirea cu Kolowrat, precum reiese şi dintr-un răspuns al său către Lercari la 1 iulie, în care îşi exprimă convingerea că Valenti i le va fi comunicat[65]. Ştim că secretarul Propagandei urmărea de aproape evoluţia cazului Inochentie şi-l ţinea la curent cu ea în mod nemijlocit pe papă[66]. Episcopul continua să creadă că Lercari îi este nefavorabil. Încă la 9 iunie îi predase în scris, prin auditorul Achilli, o petiţie prin care îl ruga să-i comunice informaţiile venite de la Viena, tot din partea nunţiului[67], cuprinzând, după câte socotea el, învinuiri tainice la adresa lui. La 12 iunie, răspunzând secretarul că: „nu pot comunica nimic fără ordinul pontificelui", în ziua următoare Inochentie înaintează o plângere cardinalului-prefect al Propagandei, deci lui Valenti, cerând ca, în faţa uneltirilor calomnioase, să i se primească „rugăminţile" şi să i se facă „dreptate"[68]. Ultimele „rugăminţi", până la acea dată, erau acelea din memoriul cu data de 6 iunie către cardinalul-prefect, în care reia, într-o formă mult prescurtată, – dar adeseori cu variaţiuni –, o parte din argumentele invocate în memoriile din 10 şi 27 mai împotriva iezuiţilor, pe care îi acuza şi acum de intrigi ce duseseră la îndepărtarea sa din dieceză; cere ca autoritatea sa episcopală să fie apărată, părintele general al Companiei să fie obligat a-şi constrânge subalternii să-şi dea pe faţă capetele de acuzare în cadrul unui proces legal[69].

Numărul mare de petiţii şi memorii cu care Inochentie, în afirmarea şi căutarea „dreptăţii", asalta febril forurile pontificale, l-a indispus pe, de obicei, moderatul papă, cum arată însuşi neobositul şi cutezătorul suplicant. Într-o scrisoare din 1 iulie către monseniorul Ignazio Reali, maestrul de ceremonii al „Sacrului Palat" (Quirinalul de azi, reşedinţa de atunci a suveranului pontif la Roma), îi cere sfatul dacă e cazul să mai asiste la slujbele religioase de la acest

palat, pentru a nu-l supăra, prin prezența sa, pe papă, după ce acesta i-a dat a înțelege, și „cu cuvântul și prin încunoștințare", că „odioasele mele cereri și numeroasele rugăminți [...] i-au provocat indignarea"[70].

Peste o săptămână, la 8 iulie, Valenti, răspunzând la depeșa din 24 iunie a lui Serbelloni, scrie: „Din lunga și chibzuita convorbire pe care domnia voastră ilustrisimă a avut-o cu contele de Kolowrat, rezultă tot mai mult că nu mai poate fi util bisericii de Făgăraș acest monsenior Klein. Drept aceea, aderând Domnul nostru [papa] la dorința reginei, manifestată de același ministru ilustrisimei voastre domnii, va îndemna și va face să fie îndemnat acest prelat să-și dea demisia din acea episcopie, cu pensia anuală de circa 600 de scuzi romani, pe care, în acest caz, ar binevoi să i-o acorde Maiestatea sa; și eu nu voi uita să înștiințez, la timpul său, pe d. v. il. despre efectul ce-l vor fi produs îndemnurile pontificale"[71].

În realitate, propunerea de demisie de mai sus i-a și fost făcută lui Inochentie încă din ziua precedentă, la 7 iulie, prin Achilli. Dar vlădica a refuzat-o în „preaumilele considerații" din 9 iulie, adresate aceluiași auditor, îmbrăcându-și răspunsul negativ într-o formă alambicată. Printre motivele invocate: clerul și poporul stăruie cu „neîncetate gemete" pentru întoarcerea sa acasă; ar fi și împotriva canoanelor să-i părăsească; ar trebui să li se ceară părerea lor cu privire la demisia propusă; după pilda „schismaticilor", ei ar putea să recurgă la „principii străini schismatici" (de subînțeles, desigur, și domnitorii din Moldova și Țara Românească), cerându-le intervenția în ajutor; Unirea însăși ar fi primejduită, ei văzând că episcopul lor trebuie să demisioneze ca victimă a unei persecuții; pe un plan mai general, „temeritatea laicilor, animată de scandaloasele amăgeli ascunse ale iezuiților", ar fi încurajată de exemplul abdicării sale, spre a-i înlătura pe toți episcopii vigilenți; stă în puterea papalității să-i înfrâneze pe iezuiți, a căror „răutate ocultă" stă la „temelia răului"[72].

Propunerea de demisie din 7 iulie amărându-l foarte, vlădica scrie la 13 din aceeași lună protopopilor Săcădate și Timandi, iar prin ei spune că se adresează întregului cler, și totodată le trimite copie după „preaumilele considerații". Scrisorile trebuiau să fie transmise astfel: celui dintâi de către Ioan Dragoș, magistrul de poștă din Alba-Iulia, celui de-al doilea de către Ioan Timandi, magistrul de poștă din Juc, cărora Inochentie le scria cu aceeași dată[73]. Micu își afirmă și aici voința de a nu demisiona, de „a nu-și părăsi oile"; îndeamnă, în prigoana la care e supus, să rămână tari în fidelitatea față de „bunul păstor", dar „să se evite orice tumult, murmure și sedițiuni". Contestă însă indirect suveranei facultatea de a dispune asupra episcopiei pe baza dreptului de patronat, fiindcă - arată el - fundația episcopiei nu era un act gratuit din partea coroanei habsburgice, ci i-a costat pe uniți, în timpul înaintașului său și sub păstorirea sa proprie, în total cam 120.000 florini, bani dați cămării regale în deosebite împrejurări de către biserică, al cărei scaun - reafirmă el - a fost „arhiepiscopesc" pentru a deveni (se înțelege prin Unire) doar „episcopesc"[74]. Și se întreabă: „Ce spor are deci biserica mea, pe care vor s-o pustiască, s-o

aservească şi s-o despoaie de veniturile fundaţionale iezuiţii?" (Nu putea să ajungă încă la cunoştinţa sa sus-zisul mandat regesc de degrevare din 18 iunie 1747!) Spre sfârşitul scrisorii, se îndreaptă şi acum contra lui Aaron, „apărătorul iezuiţilor şi calomniatorul întregului cler"(!), cerând să nu se aibă nici o legătură cu el, să nu se ia în seamă „dispoziţiile lui vicariale", aşadar să fie sabotat (cum am zice astăzi) „până când, fie că se pocăieşte, cum aştept din zi în zi în faţa celui de-al treilea avertisment părintesc al meu [din 3 iunie], fie că voi rosti, în curând, ceea ce merită, dacă persevereză învârtoşat". (Nu s-ar putea o aluzie mai clară la noua excomunicare pe care o pregătea!) În încheiere, vlădica obliga tot clerul, la fel sub ameninţarea excomunicării, să îndeplinească nu numai prezentele, dar şi celelalte ordine ale sale, iar el să fie informat neîntârziat, ca, dându-şi astfel seama de siguranţa corespondenţei sale cu dieceza, să poată lua „dispoziţii ulterioare"[75].

Se pare că după 9 şi înainte de 22 iulie, Curia romană i-a cerut din nou să-şi dea demisia, căci, printr-un memoriu cu data din urmă adresat lui Valenti, în îndoita calitate a acestuia de secretar de stat şi de prefect al Propagandei, memoriu destinat însă chiar papei, declară - deşi cu unele întorsături diplomatice de stil - că nu poate lua în considerare propunerea ce i-a făcut-o Scaunul pontifical de a renunţa la episcopie. Repetă, în bună parte, motivele cu care căuta să-şi justifice refuzul la 9 iulie. Argumente noi: nu poate demisiona până nu se va putea elibera de datoriile băneşti ce apasă asupra episcopiei, pricinuite de susţinerea drepturilor ei controversate; demisia ar însemna ca el, care „nu se ştie vinovat[76] de nici o culpă" ce ar trebui să atragă, în virtutea dreptului canonic, lipsirea sa de vlădicie, să se recunoască vinovat, în detrimentul său şi al bisericii sale. Cere ca să nu fie împiedicat, contrar canoanelor şi legilor Ungariei, în exercitarea atribuţiilor sale episcopale. Iezuiţii să fie sancţionaţi pentru uzurparea făcută în dauna episcopiei (nu rezultă nici de aici că ar fi ajuns la cunoştinţa sa mandatul din 18 iunie). Să i se dea ajutor material, fiind lipsit de mijloace de trai[77].

Dar, cam în acelaşi timp când era supus la presiuni pentru a-şi da demisia, când se afla într-o stare sufletească foarte abătută şi era strâmtorat de mari griji materiale, - cerând credincioşilor săi din ţară să-i trimită bani chiar pe ascuns, dacă autorităţile n-ar permite altfel[78] - , se gândeşte, în disperarea sa, că poate intransigenţa nu-l va ajuta la nimic şi, în consecinţă, nu trebuie să refuze categoric soluţia ce i se propunea: abdicarea cu asigurarea unei pensii. Ca urmare, întocmeşte o schiţă despre „condiţiile" în schimbul cărora ar putea să renunţe la episcopie, „pentru a presta preaumilă supunere Sfântului Scaun". Între altele: neştirbirea privilegiilor „bisericii şi poporului"; înlăturarea teologului romano-catolic; plata datoriilor pe care le-a făcut cât timp şi-a condus dieceza; o pensie anuală de cel puţin o mie de scuzi (aşadar, aproape de două ori mai mult decât oferea Curia romană, prin Achilli, din partea Curţii de la Viena); să poată merge şi să se întoarcă oricând şi să stea oriunde ar vrea (desigur şi în ţară!)[79]. „Condiţiile" acestea, aduse la cunoştinţa papei, le-a

transmis şi în patrie, lui Săcădate[80]. Probabil, cam în aceeaşi vreme, încearcă să reia - fie şi indirect - legătura cu implacabila suverană. Se îndreaptă deci din nou către Albani, rugându-l să intervină la Curtea vieneză şi să caute, firește, în primul rând, obținerea reintegrării în drepturile sale; repetă unele din argumentele pe care le-am întâlnit în memoriul din 22 iulie către papă: „nu se ştie vinovat de nici o culpă" ca să poată fi lipsit de „puterea episcopală"; în plus: „nu mi se comunică, mie, care o cer din proprie inițiativă, nici o învinuire", spune el; repetă că „poporul şi biserica" stăruie neîncetat pentru întoarcerea lui în țară. Totuşi, dacă s-ar pretinde că persoana sa e „piatră de poticnire şi stâncă de sminteală" (expresie biblică), deşi n-ar exista nici un motiv din punct de vedere canonic (insistă el asupra acestui lucru), de dragul păcii şi pentru a înlătura pericolele ce-i amenință tot mai mult pe credincioşi, declară că ar renunța la episcopie sub rezerva sus-zisei pensii de o mie de scuzi şi, iarăşi, a achitării datoriilor contractate în perioada cât şi-a păstorit dieceza, creditorii urmând a fi plătiți din „drepturile" ce i se cuvin[81].

În situația extrem de grea în care se găsea, înaintează papei, prin Achilli, o suplică cu data de 21 august 1747, solicitând paşaport „pentru dus şi întors" în vederea pelerinajului pe care şi-l propunea în Palestina, plan de care a înştiințat Curtea de la Viena încă în anul precedent, dar atunci - susține el! - dându-i-se speranța, aproape certitudinea, de a fi rechemat fără întârziere la reşedința sa episcopală, a amânat, în zadar, această vizită în Orient[82]. Acum vrea s-o întreprindă, fiind constrâns „şi pentru a căuta mijloace de trai îndestulătoare şi corespunzătoare", greutățile materiale nepermițându-i să aştepte „aici şi acum" sau să urmărească rezolvarea cauzei sale[83]. Ne întrebăm însă din ce ar fi acoperit cheltuielile acestui pelerinaj, când se plânge de lipsa în care a ajuns la Roma, şi în ce fel şi-ar fi putut procura, cu prilejul acestei îndelungi călătorii plănuite, „mijloacele de trai îndestulătoare şi corespunzătoare" de care aminteşte? Cumva din pomeni cerute pe drum? Pe de altă parte, doar peste câteva zile, la 25 august, după cum vom vedea, suplicantul îl va excomunica pe vicarul Aaron, lucru la care se gândea, fără nici o îndoială, de mai multă vreme, precum reiese, credem, din expunerea noastră de mai sus. În legătură cu această excomunicare, vlădica întocmind, în afară de decretul propriu-zis de excomunicare, un lung decret către cler şi o serie de scrisori, - decrete şi scrisori datate toate din 25 august -, înseamnă că la 21 din aceeaşi lună, dată pe care o poartă prezenta cerere făcută suveranului pontif, el trebuie să fi avut pregătită cea mai mare parte din amintitele acte. Prin excomunicarea lui Aaron însă Inochentie îşi va înrăutăți şi mai mult situația, atât în fața lui Benedict XIV, cât şi a Curții vieneze, fapt care n-ar fi fost greu de prevăzut. Cum putea deci spera că acelaşi papă va răspunde favorabil la cererea sa de paşaport pentru Palestina, când, prin plecarea proiectată acolo, putea să scape de sub controlul pontifical? Prin urmare, rezultă şi de aici că, în această vreme, când se făceau presiuni asupra lui pentru a-şi da demisia[84], fiind foarte abătut şi în mare lipsă,

trebuie să-şi fi pierdut controlul nervilor, ca şi simţul realităţilor şi al posibilităţilor.

Într-adevăr, cum era de aşteptat, papa va da, la 1 septembrie, un răspuns negativ, desigur la această - sau şi la această - petiţie, căci Inochentie va scrie că suveranul pontif i-a respins cererea de a i se da „voie să plece din Roma"[85]. Măsura ar fi fost luată - cel puţin aşa reiese din scrisorile exilatului, care nu sunt ferite uneori, după cum am văzut, de oarecare exagerări, în starea lui amărâtă - ca urmare a refuzării unei noi invitaţii sau somaţii (a patra, zice el), comunicată din partea papei, de a-şi da demisia. Cerând permisiunea de a pleca din Roma, voia - arată el într-una din aceste scrisori adresate în ţară - să se ferească de insistenţele cu care i se reclama abdicarea[86]. I s-a interzis deci lui Micu, la amintita dată, de a ieşi peste porţile zidurilor urbei. Şi, astfel, ca „episcop de rit grec, în loc de azil, sunt captiv, în ciuda dreptului ginţilor şi cu disprepuirea atât a neamului maghiar, cât şi a celui valah, precum şi a ritului grec al întregii biserici orientale", îi scrie indignat lui Grigore Maior[87]. „Această captivitate în Roma e o nedreptate pentru întreaga naţiune valahă şi cea maghiară, precum e nedreaptă şi din punctul de vedere al dreptului ginţilor", se exprimă asemănător în scrisoarea către Balomireanu, noul vicar general pe care şi l-a numit în dieceză, remarcând, totodată, printre altele, că „biserica [unită] poate să ceară de la papa justificarea acestei captivităţi"[88]... Termenii de „captivitate", apoi chiar cel de „arest" folosiţi de necăjitul vlădică[89] erau cam forţaţi pentru denumirea noii sale situaţii, căci, în realitate, era vorba de o reţinere, bineînţeles silită, într-un fel de „şedere obligatorie" (*soggiorno obbligato* sau *residenza obbligata*, cum i s-ar spune în zilele noastre) la Roma.

*

Între timp, îndârjit, Inochentie a făcut noul pas grav pe care-l pregătea, desigur, de mai multe luni: destituirea şi excomunicarea lui Aaron, la „sărbătoarea Sf-lui Bartolomeu" (25 august st. v.; 24 st. n. 1747). Cu această dată expedie în ţară o serie întreagă de acte.

Mai întâi, un decret adresat „presbiterului Petru Aron", prin care îl destituie din „oficiul vicarial", îl suspendă de la exercitarea preoţiei şi îl excomunică. Motivarea, în esenţă: a avut „îndrăzneala temerară" să nu promulge bine cunoscuta sancţiune împotriva lui Balogh, să recurgă în această chestiune la Roma, să-şi dea concursul la oprirea veniturilor sale, să primească un titlu (cel de vicar apostolic), „nou şi nemaiauzit în Ungaria"(!)[90], ca derogare de la „puterea cuvenită atât episcopului, cât şi venerabilului cler"[91].

Printr-un alt decret, adresat lui Nicolae Pop, protopop de Balomir, îl numeşte pe acesta ca vicar al său general în episcopie, înşirându-i atribuţiile de rigoare, între care: a cerceta şi a decide în litigiile ţinând de forul episcopesc de judecată, a înfiinţa parohii noi, a face numiri de preoţi în cele vacante, a executa ordinele episcopale[92].

Printr-un lung decret către cler, îi aduce la cunoştinţă destituirea şi excomunicarea lui Aaron, cu motivarea respectivă, poruncind, sub ameninţarea aceleiaşi pedepse, tuturor credincioşilor să evite orice legătură cu el, şi numirea lui Balomireanu ca noul vicar. De asemenea, interzice, sub aceeaşi pedeapsă, nu numai clerului, ci, prin acesta, întregului popor orice contact cu iezuiţii, în dieceză şi în afara ei. Ameninţă cu aceeaşi sancţiune pe cei care ar încerca să se amestece în jurisdicţia sa, i-ar cotropi bunurile şi veniturile, i-ar sprijini pe iezuiţi în introducerea lor în acestea (aluzie la reprezentanţii autorităţilor publice; se pare că nici la această dată nu cunoştea amintitul decret regal din 18 iunie). Recomandă o atitudine fermă şi neînfricată, dar fără sfidare, fără provocare de tulburări! Reafirmă - fără a pomeni însă de diplomele leopoldine - unele revendicări social-politice pentru fiii de preoţi, nobilii şi nenobilii uniţi. Să fie avertizaţi „protectorii" Unirii, s-o apere pe aceasta, tot sub ameninţarea excomunicării, de ingerinţele autorităţilor laice în detrimentul său şi al bisericii sale. Să se ceară de la papă ca să-i silească pe iezuiţi la despăgubiri pentru daunele aduse acestei biserici. „Aş vrea să se cumpănească", observă din nou Inochentie, „că această biserică a fost scaun arhiepiscopal; ce a greşit biserica aceasta că, primind Unirea, a fost degradată, contra sfintelor canoane, în scaun episcopal?". Şi adaugă: „Oare nu s-ar cădea să fie rugat suveranul pontif ca să se redea acestei biserici cuvenita demnitate arhiepiscopală şi biserica aceasta să se atribuie mitropolitului uniţilor de rit grec?" (Cu alte cuvinte: episcopul să fie făcut mitropolit.) În sfârşit, cere ajutor material de la credincioşi, fiind lipsit în chip nedrept de mijloace de trai în urmărirea acţiunii sale pentru dreptate. Decretul e întreţesut cu referiri la *Biblie*, canoane, legile Ungariei şi ale Transilvaniei, ba chiar la istoria bizantină şi la cea a bisericii rutene din Polonia, dar trimiterile, pe alocuri, nu corespund sau sunt forţate, fapt la care a contribuit, neîndoios, şi starea psihică agitată a emitentului[93].

Cele trei decrete sus-amintite au fost anexate, de fapt, unei scrisori cu aceeaşi dată adresată lui Balomireanu, în calitatea lui de nou vicar. El trebuia să aibă grijă ca excomunicarea lui Aaron să fie promulgată numaidecât, iar originalul sentinţei să i se predea acestuia; să se comunice clerului decretul respectiv; să se convoace sinodul cât mai repede posibil; să se respecte întocmai decretele şi ordinele vlădiceşti, „să se preîntâmpine orice tumult, dar să se afirme dreptatea, fără zgomot, cu cumpătare, cu tărie şi umilinţă apostolică"! Inochentie mai scrie aici, între altele, că e fals orice s-ar zvoni despre demisia sa, dacă noul vicar şi clerul n-o văd în autograful său. Din unele dispoziţii ale dreptului canonic şi hotărâri ale Conciliului de la Trento trage concluzia că „nu sunt de ascultat ordinele regale prin care se pun sub sechestru veniturile mele episcopale", nici acele porunci, tot regeşti, pe care excomunicaţii le invocă spre ocrotirea lor! Repetă motivarea cunoscută pentru a se nesocoti şi „privilegiul papal al pretinsului vicar apostolic"![94]

Aceeaşi dată poartă scrisorile, cu text identic, adresate unui mare număr de protopopi, - aproape unui sfert din totalul lor -, peste o duzină, expediate

magiştrilor de poştă din Alba-Iulia şi din Juc, cu rugămintea să le transmită destinatarilor, dintre care relevăm pe Ioan Săcădate, protopop de Blaj, Avram Pop de Daia, Gheorghe Pop de Dobra, Gheorghe Timandi de Juc, Ioan Dragoş de Turda, arhimandritul (şi protopopul) Leonte Monas (Moschonas, grec de origine). Comunicându-le destituirea şi excomunicarea lui Aaron, precum şi înlocuirea acestuia prin Balomireanu, vlădica le ordona, sub aceeaşi sancţiune, să se întrunească cu acesta din urmă în sinod şi să se sfătuiască cu el asupra măsurilor de luat pentru îndreptarea stării de acum a bisericii unite şi a îndeplinirii cât mai grabnice a poruncilor sale[95].

Tot cu data de 25 august, Alexandru Novac, servitorul lui Inochentie (bine-înţeles pus de el, desigur chiar sub dictarea sa), scrie unui protopop, al cărui nume nu-l cunoaştem. În epistolă se spune, între altele, că papa propune vlădicăi demisia, în schimbul unei pensii, dar el „a răspuns că nu poate abdica fără consimţământul clerului". Novac scrie, de asemenea, că „la cererea domniilor voastre, domnul episcop a indicat acum să se ţină sinodul şi l-a făcut pe domnul protopop de Balomir vicar general, iar Aron este suspendat şi excomunicat". Acesta „a promis iezuiţilor că, dacă vor lucra ca să ajungă episcop [!], nu va mai solicita nici un privilegiu şi-l va menţine pe iezuit în mănăstire. Deci să ia seama bine domniile voastre ce fac, ca să nu se piardă. Am auzit că dacă domnul episcop îl va depune din vicariat, Aron va deveni vicar apostolic. Dacă va fi aşa, nici unul din domniile voastre să nu accepte, ci să servească vicarului legitim, pe care îl va numi domnul episcop. Şi, văzând Curtea din Viena că domniile voastre veţi sluji tare episcopului, va ceda, ca să-i acorde dreptatea care trebuia să i-o dea, pentru că nu pot proba[96] nici un fals contra domnului episcop. De aceea vă scriu cu încredere domniilor voastre ca să lucraţi cu prudenţă, ca să nu se ştie că vrea să se ţină sinod până nu se vor aduna. Întâi să se propună şi să se dea în scris ca să strige toţi deodată: «Să vină episcopul nostru! Să vedem ce face! Să ni se dea, să comunice cu noi şi să dea în scris că dacă nu va veni episcopul nostru, toţi ne vom retrage din Unire. Până ce am fost uniţi ne-au promis multe, dar până azi, în afară de promisiuni, n-am obţinut nimic!» Şi contra iezuitului trebuie să strige cu tot clerul ca să plece din mănăstirea basilienilor[97]. Iezuiţii au scris multe papei contra episcopului, dar de la domniile voastre nu am văzut nici o scrisoare. *Sapienti sat*". În încheiere, destinatarul e rugat să arate scrisoarea şi altor protopopi, cărora Novac le-ar fi scris aşijderea, „dar mă tem că scrisorile vor fi împiedicate şi le vor vedea adversarii"[98]. De altminteri, şi epistola de faţă a fost interceptată, căci e cunoscută numai din arhivele vieneze, autorităţile monarhiei habsburgice, ca de altminteri şi nunţiul Serbelloni, fiind la curent cu asemenea subterfugii străvezii, aproape groteşti, de corespondenţă ale lui Inochentie[99].

În fine, cu aceeaşi dată de 25 august, a mai scris episcopul, în numele său, câte o scrisoare lui Silvestru Caliani şi Grigore Maior, călugări basilieni, întorşi la Blaj în acest an, după terminarea studiilor făcute la colegiul din Roma al Propagandei, unde fuseseră trimişi ca „alumni" chiar de dânsul.

În raporturi cu episcopul lor, pe care îl vizitau uneori în exilul său roman, dându-i, se pare, câteodată, - după cum am spus[100] -, în orele lor libere de la cursuri, şi o mână de ajutor, cerută de el, ca persoane în care putea să aibă încredere, în „preadelicatele materii" pe care trebuia să le trateze, ei s-au întors în ţară ca doctori în filozofie şi teologie. Devotaţi lui Inochentie, care le-a încredinţat, mai ales lui Caliani, unele sarcini, în primul rând în legătură cu măsurile ce le pregătea pentru dieceză, culminând cu excomunicarea lui Aaron, fostul lor coleg la Roma, ei au plecat de acolo pe la începutul primăverii, atingând, în călătoria de înapoiere, Ancona, unde s-au îmbarcat, desigur, pentru Triest, iar de acolo, continuând pe uscat, Viena. Trebuia să fi sosit aici încă în prima jumătate a lui aprilie, căci la 29 a acestei luni vlădica îi răspundea lui Caliani la două scrisori primite de la ei din capitala habsburgică[101]. La Viena, s-au prezentat lui Kolowrat, dar şi nunţiului, dând de aici veşti vlădicăi şi despre contele Ariosti, un general, cunoştinţă a lui Inochentie, desigur încă din Transilvania, prilej pentru acesta de a-i scrie, la 10 iunie, ca să-i amintească de asuprirea sa şi a bisericii sale, ca unuia care-i „cunoştea bine poporul" şi, firesţe, ca să-i ceară sprijinul[102]. E vorba despre Giuseppe Ariosti, un sienez, ofiţer în oastea austriacă; era şi un merituos culegător de inscripţii romane din Transilvania, când avea numai gradul de căpitan. În 1723, au fost trimise la Viena mai multe pietre cu inscripţii descoperite de el[103]. Dar foştii alumni trebuia să fi părăsit marele oraş dunărean încă în luna mai 1747, spre a-şi continua drumul, deoarece Micu menţionează o scrisoare a lui Caliani din 29 a acestei luni, din Debreţin[104]. Nunţiul de la Viena la dăduse scrisori de recomandare către episcopii prin diecezele cărora urmau să treacă[105], printre care, fără îndoială, şi cele de Agria şi de Muncaci, ultimele două înainte de a reajunge în cea de Făgăraş. De altminteri, trecerea lor pe la episcopul de Muncaci era prevăzută ca o eventualitate de Inochentie însuşi, care îi sfătuia, la 29 aprilie, să fie circumspecţi cu atare ocazie, „să asculte liniştiţi cele bune şi cele rele". Aşadar, atitudine rezervată faţă de Olsavszky, vizitatorul episcopiei româneşti, precum am văzut, din mandatul suveranei! Cu toate acestea, la cererea lui Olsavszky, ei iscălesc „nişte puncte", gest de care le pare apoi rău, după cum îi scrie Caliani lui Inochentie; acesta, în răspunsul său din 29 iulie, îi cere să-i comunice cât mai curând conţinutul acelor puncte[106]. Pe la mijlocul lui iunie, foştii alumni au intrat în Transilvania, căci Caliani adresează, la 18 aceeaşi lună, o scrisoare din Juc dârzului exilat[107], ceea ce înseamnă că încă în cursul aceleiaşi luni ei vor fi sosit, în sfârşit, la Blaj[108].

Acelaşi fost alumn avea îndatorirea să comunice, „cât mai repede", protopopilor Săcădate şi Timandi, din însărcinarea lui Inochentie, aşa-zisul „al doilea decret" al acestuia[109], care nu putea fi decât o variantă prealabilă a decretului său către cler din 25 august, pe care l-am analizat mai sus. Iar acum, în amintitele sale scrisori cu data din urmă, vlădica, făcând cunoscut formal şi celor doi foşti alumni depunerea şi excomunicarea lui Aaron, ca şi înlocuirea lui cu Balomireanu, le porunceşte „să-i predea acestuia toate cele încredinţate

pentru executare şi pentru o mai amplă informare", cerându-le, sub ameninţarea zisei sancţiuni, să ia parte şi la sinodul ordonat şi să-l asiste cu „sfatul şi ajutorul" lor pe noul vicar vlădicesc[110]. Într-un sens asemănător îl îndemna şi pe acesta să ia legătura cu ei, „doctori romani în teologie"[111].

Împrejurările în care s-a promulgat această nouă excomunicare lansată de Inochentie şi consecinţele ei le vom vedea în capitolul următor.

Care sunt punctele de reper mai importante pe care le-am putea reţine la încheierea capitolului de faţă?

Micu îşi continua, şi în 1747, cu o disperată ardoare, acţiunea în vederea întoarcerii în ţară şi a recuperării scaunului episcopal. Împotrivirea Curţii vieneze era însă de nedomolit, căci încercarea lui de a înlătura, prin excomunicare, tutela iezuită, umilitoare şi apăsătoare, precum şi străină de revendicările româneşti, şi, în legătură cu aceasta, atitudinea ostilă, de altfel nedreaptă, pe care a adoptat-o contra lui Aaron, locţiitorul său din dieceză, supus circumspect faţă de stăpânire, i-au atras şi mai mult indispoziţia reginei.

Conducerea centrală a Imperiului Habsburgic, după unele oscilări, nu vedea altă soluţie potrivită pentru a scăpa de acest dârz luptător al oropsitei cauze româneşti din Transilvania decât demisia sa din episcopie, la care, pe baza dreptului canonic, trebuia să-l înduplece papa. Dar propunerile acestuia, care a aderat la dorinţa suveranei, erau respinse, deşi în fraze de formală umilinţă, de către vlădică, încrezător în dreptatea cauzei sale şi sprijinit pe devotamentul credincioşilor săi din ţară.

Totuşi, supus la presiuni materiale şi morale, deprimat, socotea că nu poate refuza categoric nici soluţia cealaltă: eventualitatea abdicării în schimbul unei pensii. Şi, în mijlocul acestui moment de joc silit pe două tablouri, de dublă atitudine, intervine lovitura, pregătită de mult: excomunicarea lui Aaron din 25 august. Prin ea, Inochentie, bizuindu-se pe ataşamentul clerului şi poporului său, voia, de fapt, dincolo de persoana fostului său protegiuit şi vicar, să-şi impună punctul de vedere, pe care-l credea just, cu orice preţ, considerând, desigur - cu ignorarea raporturilor reale de forţă ale epocii - că ar putea să constrângă atât forurile superioare politice, cât şi cele bisericeşti, chiar iritându-le, să accepte acest punct de vedere, din preocuparea lor de a nu compromite soarta Unirii cu Biserica Romei şi de a feri Transilvania de mişcări populare sub veşmânt religios.

Note

[1] Precum rezultă din contestări critice izolate ce se manifestă în sec. XVII-XVIII şi mai ales din ediţia modernă a lui Emil Friedberg, *Corpus iuris canonici*, 2 vol., Leipzig, 1879-1881.

[2] *Doc.* 60 din 25 ianuarie 1747, n. 49, 101.

[3] Pentru această operă, vezi mai nou Protase, p. 29-31, 79-95.

[4] *Doc.* 60 din 25 ianuarie 1747 [începutul punctului II]. Expresia „potior ecclesiae nostrae pars" trebuie pusă în legătură cu o afirmație relevată de Inochentie în scrisoarea pe care i-a adresat-o Aaron la 14 decembrie 1746, și anume că dintre uniți „multi adhaerent jesuitis, unde scissio et factio timenda est" (cum se exprimă Inochentie tot în *Doc.* 60 mai la vale, cf. și n. 116), ceea ce ni se pare surprinzător, după ce vlădica dă a înțelege, de obicei, o ostilitate unanimă a diecezanilor săi - cler și popor - împotriva teologului iezuit (Cap. II, n. 14-15). Din ansamblul trimiterilor la izvoare rezultă că teologul iezuit, potrivit celor scrise de Aaron, ar fi avut aderenți din rândurile clerului.

[5] *Doc.* 60 din 25 ianuarie 1747 [pct. I].

[6] *Ibid.*, [pct. II], n. 105 (din text).

[7] Mai nou însă (în martie 1982), potrivit unei informații apărute în presă, papa Ioan Paul II, într-o cuvântare ținută provincialilor iezuiți întruniți la Roma, cerea de la membrii ordinului supunere și față de episcopi! În congregația lor generală din octombrie 1983, iezuiții (tot după știri din presă) s-au angajat la o „supunere mai adâncă" față de papă și episcopi.

[8] Cf. aluzia indirectă din scrisoarea lui Inochentie către Serbelloni, 27 mai 1747 (P, *Coresp.*, p. 85).

[9] *Doc.* 60 din 25 ianuarie 1747, [pct. II], n. 121 (din textul doc.).

[10] *Ibid.*, [pct. II], ultimul alineat.

[11] *Ibid.*, [pct. II].

[12] *Ibid.*, [pct. III].

[13] *Doc.* 63 din 28 februarie 1747.

[14] P, *Coresp.*, p. 84-85, cf. 66, 74, 82. Dar Inochentie va repeta această învinuire în decretul de excomunicare a lui Aaron, 25 august 1747 (vezi mai departe expunerea noastră)! Mai vezi B, *Klein*, p. 186 (trimiteri de bani la 11 februarie și 18 aprilie 1747).

[15] Inochentie către protopopii Avram Dăianu și Nicolae Balomireanu, 9 aprilie 1747; către protopopul Ioan Săcădate, cu aceeași dată; către Ioan Dragoș, magistrul de poștă din Alba-Iulia, 3 iunie 1747 (P, *Coresp.*, p. 66, 68, 87). Inochentie folosește forma *Aron* ca nume de familie al vicarului. Acesta însă se iscălea cu forma biblică: *Aaron*!

[16] *Doc.* 74 din 10 mai 1747, [pct. I].

[17] *Doc.* 64 din 1 martie 1747.

[18] Nilles, II, p. 586-591; publ. din nou în P, *Coresp.*, p. 68-71; cf. și *Doc.* 71 din 10 mai 1747 [pct. II]. Pretinsa excomunicare a lui Pallovics de către episcop: Albu, p. 205.

[19] P, *Coresp.*, p. 71-72. Săcădate a răspuns probabil la 15 sau 16 mai (vezi mențiunea din scrisoarea lui Inochentie, 1 iulie 1747, *ibid.*, p. 92). Ceea ce se scrie la B, *Klein*, p. 219, despre un sinod și Pallovics e rezultatul unei greșeli, având la bază data inexactă: 18 iunie (în loc de 18 ianuarie) 1747 a documentului publ. la Nilles, II, p. 584. E vorba de răspunsul lui Serbelloni către Aaron (a se vedea mai sus, Cap. III, p. 70 și n. 78).

[20] Memoriul către arhiepiscopul Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747; scrisorile către Ioan Timandi şi Ioan Săcădate, 1 iulie 1747 (P, *Coresp.*, p. 78, 91, 93).

[21] *Doc. 71* din 10 mai 1747, [pct. I], sfârşit; *ibid.*, [pct. 4], a doua frază. Inochentie uită totuşi că Ghenadie Bizancy sau Mihail Olsavszky, episcopi, tot uniţi, de Muncaci, contemporani ai săi, au fost mai înainte vicari apostolici necontestaţi pentru teritoriul aceleiaşi dieceze (Basilovitz, pars II, p. 138-168; pars III, p. 48)!

[22] *Doc. 80* din 27 mai 1747.

[23] Scrisoarea lui Inochentie către Mardsinay, 9 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 66-67); cf. ordinele sale către protopopii Ioan Săcădate şi Gheorghe Timandi, cu aceeaşi dată (*ibid.*, p. 72-73).

[24] Nilles, II, p. 580; B, *Klein*, p. 214.

[25] Memoriul către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747; scrisoarea către Serbelloni, cu aceeaşi dată (P, *Coresp.*, p. 79, 81-82); *Doc. 71* din 10 mai 1747 [pct. III] şi n. 70, 75 la doc. din urmă.

[26] *Doc. 71* din 10 mai 1747, [pct. III]; *Doc. 80* din 27 mai 1747. Cf. memoriul către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 77-78); scrisoarea către Caliani, 17 iunie 1747 (*ibid.*, p. 90).

[27] Instrucţiunile lui Inochentie către Săcădate, 9 aprilie 1747; memoriul său către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747 (*ibid.*, p. 69, 77); *Doc. 71* din 10 mai 1747, [pct. V]; *Doc. 91* din 22 iulie 1747.

[28] P, *Teologul*, p. 1-2; Bărbat, p. 167-169, 177. Vezi, mai nou, consideraţiile lui O. Bârlea asupra rolului negativ al teologului iezuit, care nu se identifica „cu viaţa şi aspiraţiile bisericii şi naţiunii române", fiind chiar adversar al lui Inochentie în campania revendicativă a acestuia (*Bis. Rom. Unită şi ecum. corif. Ren. cult.*, p. 87).

[29] Scrisoarea către protopopii Avram Dăianu şi Nicolae Balomireanu, 9 aprilie 1747; scris. către protopopul Săcădate, cu aceeaşi dată; scris. către Serbelloni, 22 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 65, 73, 81-82); *Doc. 71* din 10 mai 1747, [pct. IV].

[30] Cf. la fel B, *Klein*, p. 213.

[31] Vezi şi Cap. III.

[32] *Evanghelia după Ioan*, cap. 19, vers. 5.

[33] Inochentie către Aaron, 3 iunie 1747. Exemplarul original, scris de altă mână, dar iscălit autograf, poartă o pecete de ceară roşie. Adresa (de mâna care a scris actul): „Admodum reverendo Petro Aron ecclesiae Fogarasiensis Graeci ritus unitorum in spiritualibus vicario, domino observando. Per Hungariam, Enyed, Balasfalva in Transylvania". De altă mână (a lui Aaron): „Perceptae 2 Julii". Scrisoarea e inserată liber în BAFC, *ms. lat. 393*. Publ. (fără adresă şi însemnarea de primire a lui Aaron) după o copie din Arhiva Episcopiei Romano-Catolice din Alba-Iulia, la Nilles, II, p. 585-586; publ. din nou la P, *Coresp.*, p. 85-86 (după o copie din BAFC, *ms. lat. 565*); o a treia copie, în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1747, dos. 190, p. 990-991; mf. BAFC.

[34] *Doc. 97* din 26 august 1747. Cf. prezentul cap., n. 49-50.

[35] Memoriul către Sig. Kollonich, 22 aprilie 1747 (P, *Coresp.*, p. 80). Asupra provincialului Hingerle: Duhr S.J., IV/1, p. 349, n. 1; IV/2, p. 440 şi n. 3, p. 549, n. 2.

[36] *Doc. 71* din 10 mai 1747, [pct. VI]; cf. *Doc. 80* din 27 mai 1747, încheierea. Vezi şi memoriul, mai scurt, din 6 iunie 1747 (*Doc. 81*).

[37] Cap. II, n. 66; Cap. III.

[38] *Doc. 67* (înainte de 21 martie 1747) şi n. 2.

[39] *Doc. 68* (înainte de 5 mai 1747).

[40] B, *Klein*, p. 186, 215. Pentru data de 1 iunie 1747: *Doc. 312* din 9 octombrie 1755.

[41] Într-o scrisoare către Serbelloni, datată tot din 27 mai 1747, Inochentie socotea că învinuirile înaintate Curţii vieneze de răuvoitorii săi, care, deşi secrete, îi sunt precis cunoscute, „parte nu conţin nici o vină, iar parte sunt străine de adevăr" şi dorea să-i fie comunicate de forurile competente (P, *Coresp.*, p. 85).

[42] Într-adevăr, reiese că el era conştient de acest lucru din memoriile sale din 10 şi 27 mai 1747 (cf. mai sus în prezentul cap.).

[43] Din scrisoarea în discuţie a lui Albani (vezi Cap. III).

[44] Ferraris, p. 174-186 (sub cuvântul: *pensio*).

[45] *Doc. 69* din 5 mai 1747.

[46] P, *Coresp.*, p. 81-85.

[47] O declaraţie formal binevoitoare în acelaşi sens va face Gyulaffi la 26 mai 1747 (*Doc. 78* cu această dată).

[48] *Doc. 73* din 13 mai 1747 (Serbelloni către Inochentie).

[49] *Doc. 74* din 13 mai 1747 (Serbelloni către Valenti).

[50] *Doc. 75* cu aceeaşi dată (acelaşi, aceluiaşi); cf. *Doc. 88* din 1 iulie 1747 (acelaşi către Lercari).

[51] *Doc. 76* din 20 mai 1747.

[52] Cât de puţin sincer era Gyulaffi în această privinţă o arată propunerea, chiar a cancelariei în fruntea căreia se găsea el, de a nu se mai permite trimiteri de bani lui Inochentie din veniturile sale din ţară, făcută deja în vederea conferinţei ministeriale din 21 martie 1747, cum am spus mai sus, propunere care implica în mod evident ideea sechestrării lor stricte. Cf. mai sus, n. 38.

[53] *Doc. 76* din 20 mai 1747.

[54] *Doc. 77* (din circa 24 mai 1747).

[55] Nilles, II, p. 583-584. La 10 iunie, Inochentie îl va ruga pe Serbelloni să-i procure şi să-i trimită o copie (autentică) a decretului de sechestru, căci a aflat, din „certa fama", despre „ocuparea" bunurilor sale episcopale (P, *Coresp.*, p. 87). Din scrisoarea sa din 1 iulie către Propaganda rezultă că despre această sechestrare deplină, contra canoanelor, a fost informat

de cler la 15 mai (*Doc. 85*, cf. aluzia de la începutul scrisorii sale către Săcădate, tot 1 iulie, P, *Coresp.*, p. 92).

[56] Nilles, II, p. 583-584.

[57] *Doc. 78* din 26 mai 1747 (avem la îndemână numai un fragment din acest act).

[58] *Doc. 79* din 27 mai 1747.

[59] Cf. Introducere, n. 27.

[60] Aluzie exagerată la una din învinuirile cu prilejul sinodului din 1744 (cf. Nilles, II, p. 562-563).

[61] Mai sus, în acest cap.

[62] *Doc. 84* din 24 iunie 1747.

[63] Pentru sinodul din 1739: Bârlea, *Bis. Rom. Unită şi ecum. corif. Ren. cult.*, p. 64-65; pentru datarea lui *Supplex libellus* al lui Inochentie vezi observaţiile noastre la *Doc. 19* din iunie 1745 (memoriu adresat papei), n. 2. Cu privire la teolog în această suplică (pct. 11): Decei, p. 39; Prodan, p. 453.

[64] Dragomir, I, anexe, p. 61; cf. B, *Klein*, p. 216-218, Turczynski, p. 168. Maria Tereza încă tot cerea, şi prin acest decret, să fie informată cum s-a executat prevederea rescriptului ei din 9 septembrie 1743 în ceea ce priveşte dotarea clerului unit!

[65] *Doc. 88* din 1 iulie 1747 (Serbelloni către Lercari). În aceeaşi zi, îi răspunde foarte pe scurt şi lui Inochentie, indicându-i că va putea afla de la Valenti cele ce-l privesc, căci i-a scris acestuia o „informare [...] completă" (*Doc. 87*).

[66] Cap. II.

[67] Inochentie către cardinalul-prefect al Propagandei, 13 iunie 1747 (*Doc. 83*).

[68] *Ibid.*

[69] *Doc. 81* din 6 iunie 1747.

[70] *Doc. 86* din 1 iulie 1747 (Inochentie către Reali).

[71] *Doc. 89* din 8 iulie 1747.

[72] *Doc. 90* din 9 iulie 1747. E inexactă afirmaţia (P, *Teologul*, p. 15) că la 7 iulie Achilli ar fi răspuns „la cele [I] trei memorii ale lui Klein" (din 10 şi 27 mai, precum şi din 6 iunie 1747, cf. *ibid.*, p. 14) şi că „episcopul n-a răspuns deocamdată la scrisoarea [?] lui Achilli" (*ibid.*, p. 15). De fapt, era vorba de propunerea de demisie din 7 iulie, despre care nu ştim dacă a fost făcută în scris sau verbal, dar Inochentie a răspuns, cum am arătat, la 9 iulie.

[73] BAFC, *ms. lat. 566*, p. 13; B, *Klein*, p. 221.

[74] Cf. memoriul din 22 iulie 1747 (*Doc. 91* şi n. 16 la acest doc.).

[75] Maior, p. 150-151; Nilles, II, p. 591-593; P, *Coresp.*, p. 93-94; rezumat B, *Klein*, p. 221-222. Inochentie i-a scris lui Săcădate şi cu două săptămâni mai devreme, ca răspuns provizoriu la o scrisoare comună a acestuia (desigur, cu un alt sau cu alţi protopopi) din 15 mai şi la o scrisoare personală din 16 mai (P, *Coresp.*, p. 92-93). Arată că e tot în aşteptarea

„rezoluției" papale la cererile sale și înfierează sechestrarea integrală a bunurilor sale episcopale.

[76] Cf. mai sus, Cap. II.

[77] *Doc. 91* din 22 iulie 1747 și discuția din n. 15 la acest doc.

[78] Scrisoarea lui Inochentie către Caliani, 29 iulie 1747 (P, *Coresp.*, p. 95-96; B, *Klein*, p. 222-223).

[79] *Doc. 92* (după 22 iulie - înainte de 25 august 1747). Motivarea stranie a revendicării de o mie de scuzi (în pct. 6): deoarece veniturile episcopiei se ridică la 2 mii de scuzi „și în cazuri asemănătoare de renunțare se obișnuiește să se atribuie două treimi ca posesiune celui ce renunță e drept ca episcopului care are de gând să renunțe să i se plătească pe an, așa cum se cuvine, cel puțin o mie de scuzi..." Ciudată socoteală: 2/3 din 2.000 = 1.000! Mai ales că, după practica obișnuită a bisericii catolice, situația era inversă: 1/3 pensionarului, 2/3 urmașului său în beneficiul bisericesc; uneori însă pensia putea fi jumătate din veniturile beneficiului (Ferraris, VII, p. 184, pct. 103). După referatul lui Lercari, veniturile episcopiei nu depășeau 1.500 de scuzi (*Doc. 50*, după 9 august 1746)!

[80] Scrisoarea lui Inochentie către Balomireanu, 9 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 102).

[81] *Doc. 93* cu aceeași datare aproximativă ca și cel din n. 79.

[82] Cap. III, n. 44.

[83] *Doc. 94* din 21 august 1747.

[84] Inochentie către Ioan Dragoș, magistrul de poștă din Alba-Iulia, și către Ioan Timandi, magistrul de poștă din Juc, 25 august 1747 (P, *Coresp.*, p. 96-97).

[85] Scrisorile sale către I. Timandi și S. Caliani, 9 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 104). Interzicerea de a părăsi Roma poate fi interpretată și ca răspuns negativ la una din „condițiile" pe care le formula, precum am văzut, pentru eventuala sa demisie. Opreliștea papală e prezentată de Albani - în scrisoarea sa către Uhlfeld din 18 noiembrie 1747 - doar ca o măsură tactică pentru a „băga puțină frică în episcop", cu scopul să „dispună" mai ușor la demisie (B, *Klein*, p. 226). Într-o scrisoare, tot din 9 septembrie, către Balomireanu, Inochentie arată că la 1 din aceeași lună papa i-a cerut să demisioneze, renunțând la „toate condițiile" pe care le formulase pentru această eventualitate (P, *Coresp.*, p. 102, cf. mai sus în cap.).

[86] Scris. către Caliani (P, *Coresp.*, p. 104).

[87] Scris. către Gr. Maior, cu aceeași dată (*ibid.*, p. 105).

[88] Scris. către Balomireanu, cu aceeași dată (*ibid.*, p. 103, în r. 21: „iure gentium" e greșit, în loc de: „iuri g."; eroarea se află și în BAFC, *ms. lat. 566*, p. 86, după care s-a publicat scris.).

[89] În scrisori din 30 septembrie 1747 adresate tot în țară (P, *Coresp.*, p. 108-109). Cf. memoriul protopopilor către Valenti, 14 mai 1748 (B, *Klein*, p. 234, notă).

[90] Vezi mai sus în acest cap., n. 21.

[91] *Doc. 95* din 25 august 1747 (Inochentie către Aaron).

[92] P, *Coresp.*, p. 99-101; menţiune la B, *Klein*, p. 223.

[93] *Doc. 96* din 25 august 1747 (Inochentie către cler); frazele citate, în [pct. IV].

[94] P, *Coresp.*, p. 97-99; rezumat la B, *Klein*, p. 224-225.

[95] *Ibid.*, p. 96-97; *ibid.*, p. 225.

[96] În traducerea lui Stăniloae, fără îndoială prin eroare tipografică: „aproba".

[97] În aceeaşi traducere: „Vasilianilor".

[98] Stăniloae, p. 1171 (după Rosenfeld); prenumele lui Novac însă nu era Petru.

[99] *Doc. 168* (înainte de 2 martie 1748), pct. 3 din „Opinio", unde se propune îndepărtarea de lângă vlădică a lui Novac şi atragerea lui. Cf. *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Gr. Maior, nr. 5; *Doc. 217* din 22 februarie 1749). Vezi mai la vale, Cap. V.

[100] Cap. II, n. 48 şi articolul nostru menţionat: *Ştiri noi despre primii studenţi trimişi de la Blaj la Roma*, în *Apulum*, XVII (1979), p. 473.

[101] *Coresp.*, p. 83. Despre plecarea lor din Roma: *Doc. 66* din 9 aprilie 1747 (de unde rezultă că la această dată nu mai erau aici).

[102] P, *Coresp.*, p. 88. Tot aici afirmă Inochentie a şti, pe baza unor informaţii ce i s-au dat, că Maria Tereza „a declarat că n-a primit [nu i-a parvenit] nici o cerere" din partea sa. Vlădica dă a înţelege că petiţiile sale, precum şi ale altora, adresate suveranei în favoarea lui şi a „poporului" său erau tendenţios interpretate. Se pare însă, în lumina a ceea ce cunoaştem, că vlădica, în exilul său tot mai împovărător, se amăgea sau se lăsa amăgit de anumite zvonuri... Cf. *Doc. 91* din 22 iulie 1747, n. 15. După toată probabilitatea, credem că destinatarul acestei scrisori era una şi aceeaşi persoană cu contele Giovanni Ariosti, menţionat căpitan în anii 1727-1729, cf. Galla, nr. 20-23, p. 178, în legătură cu candidatura canonicului Anton Thurn la episcopia de Semendria, din Serbia de Nord, anexată de monarhia habsburgică. Contesa Ariosti, fără îndoială soţia destinatarului, e amintită de mai multe ori la Viena, în 1745, de baronesa Polixena Vargyasi, care o cunoştea, desigur, din Transilvania, în sus-zisul ei jurnal de călătorie (*Újabb adattár Daniel család*, ed. Kelemen, indicele).

[103] *Inscripţiile Daciei romane*, vol. I, adunate, însoţite de comentarii şi indice, traduse în româneşte de Ioan I. Russu, Bucureşti, 1975, p. 44-45.

[104] P, *Coresp.*, p. 95 (menţiune în scris. lui Inochentie către Caliani, 29 iulie 1747).

[105] Serbelloni către Valenti, 24 iunie 1747 (ultima ediţie: Dumitriu-Snagov, p. 148-149).

[106] P, *Coresp.*, p. 95.

[107] Menţionată *ibid.*

[108] Caliani va declara, cu câteva luni mai târziu, că în timpul când s-a hotărât convocarea adunării protopopilor la Daia (care adunare va avea loc la 12 septembrie 1747), el nu se afla la Blaj „sau în acele părţi" (convocarea s-a hotărât într-o întâlnire protopopească anterioară, care s-a ţinut la Sebeş, cu prilejul bâlciului de acolo, în august). Dar Maior va declara că a sosit la Blaj „nu cu multă vreme" înainte de acest bâlci, ceea ce ne face să punem sub semnul întrebării afirmaţia lui Caliani (vezi mai jos, n. 110).

[109] Inochentie către Săcădate şi Gheorghe Timandi, 15 iulie 1747 (P, *Coresp.*, p. 93-94). De altfel, foarte probabil, Caliani şi Maior s-au întâlnit şi mai înainte cu protopopul Timandi de Juc, localitate de unde Caliani, după cum am spus, a scris vlădicăi.

[110] *Ibid.*, p. 101. În răspunsurile lor precaute şi evazive la audierea oficială din Sibiu în decembrie 1747, Caliani şi Maior vor nega (în ciuda a ceea ce am arătat, credem, documentat, mai sus) că au primit, respectiv asumat însărcinări din partea lui Inochentie. Ei vor declara atunci că n-au luat parte nici la sinod (*Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 şi n. 51, 70); *Doc. 102* (din toamna lui 1747).

[111] P, *Coresp.*, p. 99 (sfârşitul scrisorii din 25 august 1747 de sub nr. 56).

Capitolul V

Antecedentele promulgării excomunicării lui Aaron, promulgarea şi gravele ei urmări; noi presiuni asupra lui Inochentie pentru demisie; revocarea de către el a excomunicării lui Aaron în 1748.

ÎNCĂ ÎNAINTE DE A-L ANATEMIZA pe Aaron, Inochentie a căutat, după cum am arătat, să izoleze clerul şi poporul din ţară de acesta, înfăţişându-l, între altele, ca vinovat de prelungirea exilului, ca o piedică a întoarcerii sale atât de dorite de credincioşii săi. Am văzut că printre motivele pe care le invoca pentru a nu-şi da demisia era ataşamentul acestora faţă de dânsul, neînfricat şi neobosit luptător pentru drepturile lor[1].

Una din dovezile în această privinţă s-a manifestat la întâlnirea unui numeros grup de protopopi la Sebeş, cu prilejul bâlciului provincial de aici în vara (24 august) anului 1747. După ce s-au plâns între ei de necazurile lor, de starea tulburată a poporului şi s-au interesat de la Grigore Maior - care îl însoţea de la Blaj pe Leonte Monas - de situaţia lui Inochentie, s-au înţeles să se întrunească mai târziu în satul Daia (Română), aproape de Alba-Iulia, pentru discutarea păsurilor lor[2]. În numele celor 16 participanţi de la Sebeş, precum şi al restului clerului, trei dintre ei, şi anume amintitul Leonte Monas, Avram Dăianu şi Ioan Săcădate, adresează din Blaj, la 28 august (probabil st. v., folosit în biserica unită; 8 septembrie st. n.), o scrisoare vlădicăi, în care îi spun că, fiind informaţi, atât de la Roma, cât şi de la Viena, că i se cere, mai mult: ar fi supus la constrângere să-şi dea demisia, ei, şi toţi în numele cărora scriu, sunt împotrivă. Îl roagă ca, într-o stare atât de tulbure a lucrurilor, să nu-şi părăsească clerul şi poporul, deoarece „întreaga această naţiune nenorocită varsă lacrimi neîncetat şi se chinuie în nespuse gemete, fără a fi cine s-o mângâie"; să aibă deci grijă a se întoarce cât mai repede şi să nu-şi ia rămas bun de la episcopie, „căci pierim şi noi şi neamul însuşi. Preailustre doamne, suntem părăsiţi de toţi, puterea lumească dă în cler şi dispune de noi. Nimeni nu crede vorbelor noastre, poporul spune că nu va asculta nici dacă îngerul din cer ar evangheliza[3], dacă ilustrisima voastră domnie nu revine; iar în acest caz[4], orice le-aţi spune, vor asculta totul, ba chiar o dată cu intrarea [voastră în diecezăl se vor întoarce la vechea stare de pace; şi nici focul, nici fierul - strigă ei - nu-i vor despărţi de Unire şi de dragostea faţă de păstorul lor legitim şi nici nu vor recunoaşte vreodată pe un altul, cât va trăi el [!]. Iar cu privire la teolog, noi toţi stăm pentru mărturia şi pentru ceea ce a subscris întregul cler şi naţiune, subscripţie ce v-am înaintat-o cu umilinţă preailustrei voastre

domnii când urma să plecaţi la Viena, de vreme ce din milostivirea binevoitoare a Maiestăţii sale avem deja teologi de ritul nostru[5]. Acestea sunt după cererea şi voinţa clerului şi întregii naţiuni..."[6]

Scrisoarea e întocmită într-un stil simplu, aproape rudimentar, în care, prin învelişul formei latine, probabil traduse, răzbate căldura simţămintelor româneşti ale celor care îşi împărtăşeau devotamentul faţă de îndrăzneţul diriguitor al strădaniilor lor pentru o soartă mai bună.

Adunarea de la Daia a avut loc la 12 septembrie (st. v.; 23 septembrie st. n.), la ea luând parte aproape toţi protopopii de la sud de Mureş. Aici s-a hotărât depunerea lui Aaron din vicariat, ceea ce i s-a adus la cunoştinţa acestuia la 17 (st. v.; 28 st. n.) aceeaşi lună prin doi delegaţi: Balomireanu şi Dragoş, acesta din urmă, protopop de Turda. Motivarea: episcopul lipsind din dieceză de mai mult de un an, trebuie să înceteze funcţia de vicar, conferită de el pe acest răstimp (!); nemulţumirea clerului pentru refuzul lui Aaron de a convoca sinodul, în pofida frecventelor cereri ale clerului, nemaiţinându-se sinod de la plecarea episcopului; i se reproşează că e vinovat de absenţa episcopului[7].

Participanţii la adunare i-au adresat lui Inochentie o scrisoare, care e asemănătoare ca stil, dar şi mai radicală în conţinut decât cea din 28 august. După ce se menţionează în ea vechimea imemorială şi continuitatea neîntreruptă a românilor în Transilvania, ca şi „privilegiile, drepturile şi prerogativele" lor, se arată că, în urma „sfintei Uniri pe care a îmbrăţişat-o întreagă această naţiune", ea s-a ales cu transformarea arhiepiscopiei, pe care o avusese, în episcopie, adăugându-i-se acesteia cu sila „teologul de altă naţiune şi rit", care „prescrie legi" episcopului şi clerului. (Iată deci idei care îl preocupau nu numai pe Inochentie, ci, fără îndoială, mai ales sub înrâurirea sa, şi pe membrii preoţimii sale.) Se menţionează apoi situaţia tulbure a diecezei din ultimii trei ani, de când lipseşte din ea vlădica, şi se pune întrebarea dacă această situaţie nu se datoreşte aceluia care „prin informaţii răuvoitoare a lipsit acest scaun [episcopesc] de păstorul său". „Drept aceea vrem să declarăm ilustrisimei voastre domnii starea noastră nenorocită şi gândul deja disperat că noi nu vrem, în nici un chip, ca ilustrisima voastră domnie să renunţaţi la episcopie (precum am auzit că e silită la aceasta) şi nici nu vom admite, cât veţi trăi, un alt episcop. Facem cunoscut şi aceea că dacă ilustrisima voastră domnie aţi fi silit, cu binele şi răul sau în orice fel, să faceţi acest lucru, poporul român va renunţa chiar la Unire. El strigă într-un glas că, dacă vă veţi întoarce, orice le veţi spune să facă o vor face, iar dacă nu vă întoarceţi, nu vrea să ştie nimic de Unire şi de uniţi, lucru desigur vrednic de luat în seamă şi de spus acelora care sunt interesaţi în păstrarea sfintei Uniri şi în mântuirea sufletelor celor pentru care Hristos şi-a vărsat sângele. Rugăm deci preaumil să poftiţi, ca un păstor credincios şi bun (a cărui prezenţă acum e mai necesară decât oricând vreodată), să aveţi grijă a mângâia oile voastre orfane cu sosirea voastră grabnică. Dar fără [a avea] alături teolog de altă naţiune şi rit, cu privire la care întregul cler cu

poporul au înaintat cerere încă din anul 1744, în timpul plecării ilustrității voastre la Viena, pentru a-i obține îndepărtarea, la ceea ce stăruie în fapt încă [și acum], făcând cunoscut că nu vreau în nici un chip să-l aibă, ca pe o piatră de poticnire!"

Scrisoarea, care se încheie cu o formulă de așteptare a răspunsului și de deferență, poartă data cronologică de 12 (nu: 22, cum se afirmă îndeobște!) septembrie 1747, iar ca dată topografică: Daia (în copia păstrată în „protocolul" lui Inochentie) sau Daia și Juc (în copia ajunsă la nunțiul Serbelloni). După aceasta, urmează semnăturile arhimandritului Leonte Monas (care, repetăm, era și protopop) și a 25 de alți protopopi[8], printre care îi regăsim și pe Avram Dăianu (în casa căruia s-a ținut adunarea), precum și pe Săcădate. Dintre ceilalți semnatari ne mărginim a-i aminti pe Balomireanu, Dragoș, Timandi, Samuil Pop (la care avusese loc întâlnirea de la Sebeș), Zaharia Cioca (Csóka) de Hunedoara (care păstra, se pare, conceptul scrisorii)[9]. Printre semnatari figurează, pe lângă sus-zișii Timandi și Dragoș, și alți protopopi de la nord de Mureș, regiune socotită până atunci de guvernul transilvănean ferită de frământări ostile Unirii și de opoziție față de Aaron, dar mai nou agitația se manifesta și aici, fapt care îngrijora secția catolică a guvernului[10]. A avut loc o adunare și la Juc[11]. În orice caz, cele 26 de iscăliturі de sub scrisoarea din 12 septembrie se împart cam în mod egal între părțile cis- și transmureșene ale diecezei (dacă luăm ca punct de orientare, cum se făcea pe atunci, Sibiul, reședința Guvernului Transilvaniei). Datarea topografică dublă, în una din copii, vrea să învedereze, desigur, și ea participarea din ambele regiuni la acțiunea în favoarea lui Inochentie. Mai mult de jumătate din numărul protopopilor uniți au semnat scrisoarea. Într-adevăr, potrivit conscripției făcute de Inochentie în 1733, în dieceză erau 49 de protopopi; mai târziu a crescut numărul lor, căci, printre cei 26, care figurează în scrisoarea de față, se află și titularii a 5 protopopiate - între care al Blajului - care lipsesc din amintita conscripție. „Dar și aceea este probabil - credea Bunea - că numai reședința protopopilor s-a schimbat, fără a se înmulți numărul protopopiatelor."[12] În realitate, a crescut numărul lor, în anul 1747 el ridicându-se la 50[13].

Aaron s-a grăbit să meargă la Sibiu, unde a adus la cunoștința secției catolice comunicarea de destituire ce i s-a făcut din partea protopopilor opoziționiști, ceea ce a transmis apoi, revenit la Blaj, și nunțiului. În scrisoarea către acesta, din 4 octombrie, își arată amărăciunea, spunând că el n-a căutat niciodată funcția de vicar general, ci a fost numit în ea de Inochentie, din proprie inițiativă, și a fost confirmat de forurile superioare. De altminteri, nici nu dorește să păstreze această funcție, dar să se procedeze legal, nu cum s-a făcut, căci el n-a fost revocat de superiori, ci de subordonații săi, printr-o sentință adusă de aceștia, fără ca el să fi fost judecat. Nu știe să fi scris împotriva episcopului; „care o fi cauza întârzierii aceluiași [de a se întoarce], alții vor ști mai bine, eu aș vrea și aș fi vrut totdeauna să fie prezent în stâna sa". În post-scriptum, își

exprimă bănuiala dacă „n-au contribuit la această conspirație și misionarii noștri sosiți recent de la Roma" (Caliani și Maior)[14].

Opoziția față de Aaron era, după părerea secției catolice, comunicată de ea suveranei la 29 septembrie, în urma relatării „neașteptate" a vicarului, rezultatul unor frământări ce cuprinseseră latent dacă nu întreg clerul, măcar partea lui mai importantă, cea mai activă. Pe această parte, mică, dar instruită în ceea ce privește cerințele funcției sacerdotale, o urmează, „ca pe cea care conduce", restul clerului, „împreună cu mica nobilime și cu plebea necioplită". În rândurile opoziției se află și cei suspecți de complicitate cu neuniții, împotrivindu-se ordinelor superioare. Originea „acestui rău", prin care se înțelegeau toate aceste frământări, e raportată la corespondența întreținută, „printr-o surprinzătoare meșteșugire", cu Roma, adică cu Inochentie. Și basilienii întorși de acolo de curând, deci Caliani și Maior, nu prea vreau să aibă relații cu Aaron, ci țin mai mult cu protopopii care conspiră contra acestuia, se arată și în acest raport[15].

De fapt, o parte cel puțin dintre protopopi, într-o scrisoare adresată lui Inochentie, a cărei dată n-o cunoaștem, dar care pare, după conținut, din 1747, în orice caz anterioară excomunicării lui Aaron, îi reproșau vlădicăi de a-l fi numit cu de la sine putere vicar general pe acesta, fără consultarea clerului, mai ales că instituția respectivă nu fusese în uzul bisericii românești și clerul nici nu-l cunoștea bine pe Aaron. Acum Inochentie culegea rodul acestui act arbitrar, după părerea lor[16].

*

În această atmosferă agitată de solidaritate a clerului și poporului cu marele pribeag, solidaritate mergând până la amenințarea de părăsire a Unirii cu Biserica Romei, sosesc în diecezã scrisorile vlădicăi vestind excomunicarea lui Aaron, cu impunerea promulgării ei.

Într-un fel de al doilea post-scriptum la pomenita epistolă din 4 octombrie către nunțiu, vicarul îi arată că, tocmai în timp ce i-a scris, a aflat că Inochentie scrisese la diferiți (e vorba, precum am văzut, de o serie de protopopi)[17] despre excomunicarea și înlocuirea sa cu Balomireanu; el, Aaron, însă n-a făcut nimic fără sfatul forurilor bisericești superioare, printre care și nunțiul; îi cere deci „îndrumare ulterioară". A doua zi, comunică vestea proastă și guvernatorului; e amărât de rușinea și „moartea civilă" pe care trebuie să le îndure el, care s-a călăuzit doar după sfatul cerut și primit de la cei „înțelepți" și interesați[18].

În răspunsul său din 14 octombrie, Serbelloni caută să împrăștie neliniștea lui Aaron, de vreme ce are împuternicirile legitime pentru continuarea exercitării funcției sale (aluzie la vicariatul apostolic!) și consimțământul Curții vieneze, căreia i-a comunicat, de altfel, scrisoarea sa[19].

În aceeași zi, nunțiul anexează la raportul său către Valenti textul aceleiași scrisori, pentru a servi ca o „nouă mărturie a firii tulburi [*genio torbido*] – zice Serbelloni – a acelui monsenior episcop Klein și cum îndrăznește el să atenteze

a aduce prejudicii liniştei şi bunei conduceri a acelei biserici şi, în consecinţă, inevitabil religiei, stând la Roma sub umbra tronului pontifical". Titlul de vicar apostolic, în virtutea căruia Aaron putea să guverneze dieceza chiar şi fără voia episcopului, a fost ţinut în secret până acum pentru a menaja susceptibilitatea Cancelariei Aulice „a Ungariei" (scăpare pentru aceea a Transilvaniei), care ar fi putut considera exercitarea vicariatului cu acest titlu ca o intervenţie a unei jurisdicţii străine (cea papală). Dar, continuă nunţiul, el i-a arătat lui Kolowrat că, în starea actuală a lucrurilor, e cu totul necesar să se divulge acest titlu, nu într-atât ca o garanţie personală pentru Aaron, cât pentru informarea celor care trebuie să i se supună[20].

Între timp, Balomireanu, numit, precum ştim, de Inochentie ca noul vicar general al diecezei, după ce s-a sfătuit „cu alţi cinstiţi protopopi", a trimis la 20 septembrie (st. v.; 1 octombrie st. n.) o circulară „cu aspră poruncă", potrivit instrucţiunilor vlădicăi, pentru convocarea „săborului mare" pe ziua de 9/19 octombrie la Blaj[21]. Guvernatorul, care aflase de această convocare, a cerut la 17 octombrie în zadar să fie amânată ţinerea sinodului până la sosirea aprobării suveranei, informată printr-un raport expediat abia la 18 octombrie[22].

În vremea aceasta, Aaron, neştiutor de convocarea sinodului, se găsea la Mănărade, la culesul viilor episcopale. În preziua sinodului, aici l-a întâlnit întâmplător protopopul Făgăraşului, Vasile Baran (Barany)[23], în drum spre Blaj, la săbor. Aaron l-a rugat ca la întoarcere să-i spună ce se va fi discutat acolo. A doua zi, la Blaj, Baran află încă înainte de începerea şedinţelor sinodului, având posibilitatea să citească şi scrisorile lui Inochentie din august, ce trebuia să se promulge acolo de Balomireanu şi, uimit de măsurile ordonate de vlădică împotriva lui Aaron fără ştirea Curţii chezaro-regeşti, a renunţat să stea la sinod, s-a înapoiat la Aaron, povestindu-i cele constatate. Acesta îi dădu atunci, la 9/20 octombrie, o scrisoare pentru guvernator, în care îi relata şi faptul că în aceeaşi zi doi delegaţi ai sinodului i-au adus la cunoştinţă excomunicarea, destituirea din vicariat (după ce fusese deja depus o dată de o parte a clerului la Daia) şi suspendarea sa din preoţie de către Inochentie, predându-i şi actul respectiv al acestuia. Scrisoarea i-a fost înmânată lui Haller de către protopop la Sibiu, împreună cu o dare de seamă proprie, la 10/21 octombrie[24].

Între timp, sinodul s-a întrunit sub preşedinţia lui Balomireanu. După alegerea protopopului Chira de Sovata ca secretar, s-a citit ordinul formal de interzicere a ţinerii sinodului, emis de Haller la 17 octombrie. Dar participanţii, invocând faptul că nu cunosc de ce e învinuit vlădica, după cum „nu ştiu dacă e privat după canoane de episcopat" şi, ţinând seama de tulburarea din sânul clerului şi poporului, au hotărât să se răspundă guvernatorului că „acest sinod trebuie să se ţină din porunca domnului episcop, cerut fiind de necesitatea absolută a clerului". Doar protopopii de Roşia (Montană) şi de Bistra s-au retras atunci din sinod[25], iar cel de Făgăraş – precum am văzut – s-a ferit încă înainte de deschiderea lui să ia parte.

S-a dat apoi lectură decretului vlădicesc de excomunicare a lui Aaron şi au fost aleşi amintiţii delegaţi ca să i-l aducă la cunoştinţă.

S-a citit după aceea decretul de numire ca nou vicar general a lui Balomireanu. Sinodul a manifestat la început o atitudine principial negativă - pe linia tradiţiei bisericii româneşti, invocată, cum am arătat, şi în legătură cu Aaron - faţă de acest act episcopal, „întrucât: întâi, clerul are datina şi facultatea să aleagă şi pe episcop, cu atât mai mult pe subalterni; al doilea, vicariatul n-a fost în uzul clerului şi sinodului în timpurile de mai înainte". Cu toate acestea, îl acceptă pe Balomireanu pentru ca el să-l reprezinte pe episcop, urmând ca să se ocupe şi de acele treburi ale clerului, pe care acesta i le va indica. El a depus jurământ că îşi va desfăşura activitatea în condiţiile impuse; Avram Dăianu, ales notar al clerului, a făcut la fel[26].

Sinodul, ale cărui lucrări au ţinut trei zile (19-21 octombrie)[27], a ales o delegaţie, compusă din vicarul Balomireanu şi protopopii Gheorghe de Dobra şi Maniu de Ormeniş, ca să-l informeze pe guvernator despre hotărârile luate[28]. De asemenea, toţi protopopii participanţi au contribuit la strângerea unui ajutor bănesc, 200 de florini, expediat exilatului de proaspătul vicar[29]. S-a mai hotărât de sinod ca tot Gheorghe de Dobra să plece ca delegat la Viena cu un memoriu pentru a obţine permiterea întoarcerii lui Inochentie în dieceză[30]. Vicarul şi notarul trebuiau să-l înştiinţeze de tot ce s-a hotărât. Despre alegerea protopopului de Dobra pentru misiunea arătată, precum şi despre cererea sinodului ca între timp Inochentie să nu-şi dea demisia în nici un chip, căci altfel „întreg răul i se va imputa" lui, aflăm dintr-un extras textual făcut de vlădică dintr-o scrisoare ce i-a adresat-o Balomireanu cu data chiar de 19 octombrie[31].

După ce-l înştiinţase pe guvernator şi-l consultase pe episcopul romanocatolic al Transilvaniei, precum şi pe „alţi de asemenea buni catolici", întrebându-i ce să facă în starea în care a fost pus de promulgarea măsurilor luate contra sa de vlădică, potrivit sfatului lor, Aaron, la 28 octombrie 1747, s-a adresat de la Sibiu nunţiului şi Propagandei, cu memorii aproape identice, anexându-le şi câte o copie a decretului vlădicesc ce-l lovea. Se declară şi acum - ca la 4 octombrie - nevinovat, apărându-se cu modestie, dar şi cu demnitate, argumentat şi cu bun-simţ, punct cu punct, de cunoscutele învinuiri cuprinse în decret[32]. Arată, între altele, că în funcţia de vicar - pe care, repetă, n-a râvnit-o - a fost leal faţă de episcop şi că n-a recurs la forurile superioare pentru a unelti, ci pentru a le cere îndrumare, cum face şi cu acest prilej. Pe de altă parte, trebuia să se supună ordinelor primite de la ele, în ultimă instanţă de la papă şi de la suverană[33].

Curtea vieneză, la curent şi ea cu ordinele grave sosite în dieceză din partea lui Inochentie, cerea în aceste zile, prin Gyulaffi, nunţiaturii, pe de o parte să se mai amâne (desigur, din motivele pe care le cunoaştem)[34] promulgarea dispoziţiei prin care pontificele transformase funcţia de vicar general a lui Aaron în aceea de vicar apostolic; pe de altă parte, începea să stăruie ca papa

să-l oblige pe vlădică la revocarea amintitelor ordine; totodată, ca nunțiul să le scrie lui Caliani și Maior, îndemnându-i să se silească a da un exemplu bun uniților, supunându-se dispozițiilor oficiale, în loc de a ațâța la dezordini[35]. Nunțiul a satisfăcut cererea din urmă încă la 25 octombrie[36].

Tot el, răspunzându-i la 11 noiembrie lui Aaron, căuta să-l încurajeze cu măsurile ce urmau a fi luate de Curtea vieneză și de Scaunul roman spre a face față situației create prin „imprudența" lui Micu și a-l menține în funcția de vicar[37]. În aceeași zi, îi trimite lui Valenti atât decretul vlădicesc primit de la Aaron, cât și memoriul de justificare al acestuia, comentându-le nefavorabil pentru Inochentie, chiar cu indignare, socotind că șefului diplomației pontificale și, concomitent, al Propagandei, ele îi „vor servi din nou ca un argument indubitabil al pasului îndrăzneț al acelui monsenior episcop de Făgăraș pentru a răsturna religia catolică în acea dieceză, atacând, în timp ce stă la Roma, până și jurisdicția supremă a Sanctității sale". Tot nunțiul scrie că a făcut cunoscut marelui cancelar al Transilvaniei și contelui de Kollovrat cât de mare e dezordinea acum când apare că a fost depus din funcție vicarul episcopului și excomunicat, fără a fi lămuriți catolicii din acele părți despre nulitatea acestui act, „fiindcă el [vicarul] avea împuterniciri superioare, și ce confuzie trebuie să fie acolo acum că s-a publicat numirea unui nou vicar, făcută de dânsul [episcopul]". Curtea insistă ca acesta să fie obligat a-și revoca măsurile împotriva lui Aaron și să fie înlocuit, „pentru ca religia catolică să nu piardă în puține zile ceea ce a câștigat cu greu în mulți ani"[38].

De altfel, despre situația tulbure de după sinod, Caliani și Maior, asociindu-și pe confratele Gherontie Cotore (întors și el de curând la Blaj de la studii, urmate însă la Tirnavia), au scris nunțiului la 27, iar Propagandei la 29 octombrie epistole comune, în redactarea retorică a lui Maior. Ei arată că agitația din sânul clerului și al poporului e foarte vie, auzind despre presiunile ce se fac asupra lui Inochentie spre a-l sili la demisie. „E tare de temut că dacă episcopul renunță la episcopie, și poporul renunță la sfânta Unire."[39] E unanim strigătul: „episcopu' nostru, episcopu' nostru!"[40] Răspunzându-le la 18 noiembrie, Serbelloni își exprimă dezaprobarea față de măsurile pe care le-a luat Inochentie împotriva lui Aaron, deși știa bine că papa îl numise vicar apostolic „până când se vor potoli controversele prin care și-a făcut ostilă, în chip imprudent, această Curte chezaro-crăiască, așa că merită o serioasă mustrare, căci, stând la Roma sub protecția Sfântului Scaun, a atacat, prin acest fapt scandalos, jurisdicția pontificală". Îi sfătuiește ca, aducându-și aminte de jurământul lor de misionari, să dea cuvenita ascultare autorității papale, lăsând suveranului pontif și Curții vieneze să hotărască asupra situației Unirii[41]. Drept răspuns la îndemnurile nunțiului, Maior îi arată, la 23 a aceleiași luni, - scriind și în numele lui Caliani și Cotore, într-o latinească pe alocuri confuză -, „rațiunea pentru care nu putem, în realitate, să ne supunem părintelui Aron [...], deoarece și clerul, ba încă și întreg poporul îl evită cu totul și ar fi foarte periculos dacă cineva n-ar părea că face la fel; l-ar amenința, astfel stând lucrurile, desigur, un sfârșit

rău al vieții. Apoi, chiar dacă părintele Aron ar rămâne în aceeași stare [de vicar]", regula ordinului (basilian) nu permite călugărilor acestuia să se supună unui preot secular, cum e acela (care n-a intrat încă în ordin). Repetă în parte cele scrise mai înainte despre tulburarea din rândurile uniților și dorința ca Inochentie să se poată înapoia cât mai curând, căci altfel nu se va putea desfășura nici o activitate rodnică de misionar și „nu se are grijă de poporul transilvănean"[42]. Mai târziu, la 26 decembrie, îi va răspunde și Caliani lui Serbelloni, vorbind, de asemenea, și pentru confrații săi. După declarații de devotament față de cauza Unirii, spune că nici clerul, nici poporul nu-l vreau pe Aaron ca vicar apostolic și refuză însăși această funcție. Potrivit părerii sale, pentru a păstra Unirea și a-i împăca pe românii uniți, trebuie „fie să se întoarcă episcopul, fie, dacă nu poate să se facă aceasta, să renunțe [la episcopat] și venerabilul cler să-și aleagă [un alt] episcop, după drepturile bisericii sale"[43]. În ciuda intervenției nunțiului, cei trei călugări continuau să-l evite pe Aaron, influențând, prin exemplul lor, clerul și poporul[44].

Dar șeful opoziției din țară față de Aaron era protopopul Balomireanu, care a fost numit de Inochentie ca noul vicar general. La 17 noiembrie, Gyulaffi îl înștiința, din partea Curții vieneze, pe nunțiu că aceasta consimțea, în sfârșit (sub presiunea situației), să se publice în diecezã transformarea de către papă a funcției de vicar general a lui Aaron în aceea de vicar apostolic[45]. La rugămintea sus-zisului șef al Cancelariei Aulice Transilvănene, Serbelloni i-a scris, a doua zi, lui Aaron ca să-și divulge amintita lui calitate[46], iar protopopului din Balomir ca să-i aducă la cunoștință lipsa de valabilitate a dispozițiilor episcopului. „În consecință, te avertizez - îi scrie protopopului - să te abții de la exercitarea vicariatului și să recunoști pe vicarul apostolic."[47] Peste o lună, destinatarul acestei epistole, „Nicolaus Balameri, vicarul general al preailustrului domn episcop de Făgăraș", va da un răspuns negativ ferm, deși într-o limbă latină aproximativă și în ton smerit, injoncțiunii nunțiului, accentuând că funcția de vicar apostolic va pricinui ruina Unirii în „această plebe necioplită", în „acest popor care înclină și astfel spre schismă". În scrisoarea sa, la redactarea căreia se pare că a fost ajutat de Maior, el invocă legătura jurământului, care obligă la supunere față de episcopul Klein, acesta excomunicându-l pe Aaron și dispunând ca sancțiunea să fie promulgată în toate bisericile (unite) din principat. A i se supune în asemenea condiții lui Aaron ar însemna a se expune primejdiei de a fi ucis, împreună cu acesta, de sălbăticia poporului[48].

Sus-zisa corespondență din octombrie-decembrie 1747 dintre nunțiu, pe de o parte, basilieni, Aaron și Balomireanu, pe de alta, a fost comunicată, aproape toată, de cel dintâi nu numai șefului diplomației pontificale[49], ci și Curții chezaro-crăiești[50], cu care Scaunul papal se străduia să colaboreze strâns în încercarea de remediere a stării confuze din episcopia românească, agravată de promulgarea dispozițiilor luate de Inochentie, din exilul său roman, împotriva lui Aaron.

Agitația din diecezā a determinat Deputația Aulică pentru Treburile Transilvănene ca, împreună cu Cancelaria Aulică Transilvăneană, să se gândească, din partea Curții, și la alte măsuri. Într-un referat comun, întocmit de Csató cu data de 25 octombrie, înaintat Mariei Tereza, i se propunea să ordone interogarea lui Balomireanu, a lui Caliani, Maior și a altor adepți activi ai vlădicăi[51], socotiți a promova starea tulbure, atâtată de acesta de la Roma. Propunerile din referatul aprobat de suverană au fost cuprinse în rescriptul ei din 14 noiembrie către secția catolică din guvernul de la Sibiu.

„Punctele de interogatoriu" au fost trimise cu aceeași ocazie de la Viena, referindu-se, în substanță, la adunările clerului, mai cu seamă la sinodul de la Blaj, și la hotărârile luate de ele; de asemenea, figura întrebarea: „cine sunt din cler călugări, sau chiar mireni de rit grec, care obișnuiesc să corespondeze cu Roma și cu cine, prin mijlocirea cui trimit sau primesc scrisori ori dacă le adresează direct acelora cărora sunt trimise sau altora și la cine le includ?" și ce conține această corespondență din ultimul timp?[52] Modalitatea convocării pentru audiere a fost pregătită de secție împreună cu Aaron, care, între timp, fără a-și face mari iluzii, a divulgat - așa cum îi ceruse nunțiul - titlul său de vicar apostolic, de care a luat act și guvernul ardelean[53]. Deoarece trebuiau convocate persoane bisericești, pentru a nu aduce prejudicii imunității ecleziastice, s-au emis citații, de Aaron, și înștiințări, pe baza rescriptului regal, de guvernator, dar cei vizați nevoind să aibă legături cu primul, pe care, în ciuda noului său titlu, îl socoteau mai departe excomunicat, au dat urmare formal numai invitației venite din partea celui de-al doilea[54].

Audierea a avut loc în fața secției catolice în frunte, ca de obicei, cu guvernatorul Haller, fiind prezenți, alături de consilierii din secție, și Aaron, precum și teologul iezuit (Pallovics). La 15 decembrie a decurs interogarea „protopopului" Balomireanu, la 16 aceea a lui Caliani și Maior. „Ei s-au supus prompt și fără nici o dificultate", raportează secția, în ziua următoare, împărătesei-regine. Balomireanu a arătat cum s-au desfășurat întâlnirea de la Sebeș, adunarea de la Daia, sinodul de la Blaj, adunarea de la Alba-Iulia (aceasta la 2 decembrie); a văzut scrisori ale lui Inochentie „la mulți, cu ce ocazie le-au primit sau au răspuns la ele vor fi știind ei"; a dat, în general, cu precauție, amănunte despre propria sa corespondență cu episcopul; n-a avut legături cu protopopul ortodox al Brașovului (Eustatie Vasilievici, antiunionist notoriu, în relații cu rușii și cu sârbii) etc. Cât privește audierea lui Caliani și Maior ei au mărturisit, în esență, mai ales cel dintâi, că știau, mai mult din auzite, despre unele adunări ale clerului; se aflau în corespondență, uneori indirectă, și cu Inochentie; la Roma fuseseră numai în relații sporadice cu el și cu prilejul întoarcerii lor în țară n-ar fi „acceptat" nici o însărcinare de la dânsul[55].

Protopopul Dragoș de Turda, precum și încă alți „corifei" urmau, după planul secției, să fie interogați în ianuarie 1748, dar nu cunoaștem dacă acest lucru a avut într-adevăr loc. În schimb, în același timp cu cei trei clerici de mai sus, audiați în decembrie 1747, s-au înfățișat înaintea secției, cu toate că n-au

fost citaţi, 10 protopopi din districtele învecinate Sibiului, prezentându-şi unele doleanţe[56], dar în absenţa lui Aaron, cu care - asemenea călugărilor basilieni[57] - nu voiau să aibă nici ei legături, declarând că dacă poporul ar observa că dânşii s-ar supune vicarului apostolic, ar fi în stare să le ameninţe chiar viaţa. Secţia le-a atras atenţia, printre altele, totuşi ca, în virtutea ordinelor superioare, să nu ţină sinoade sau adunări fără aprobarea prealabilă a suveranei, să-l recunoască pe Aaron în noua sa calitate şi să nu corespondeze cu vlădica. „Nesupuşilor îndărătnici" li se pun în vedere sancţiuni: vicarul apostolic poate să-i arunce, cu aprobarea „protectorilor", cerând şi sprijinul autorităţilor, în „închisorile episcopale", potrivit ordinelor anterioare (din 1746) ale suveranei. În acelaşi raport al ei din 17 decembrie, secţia nu şovăi, de altfel, să zugrăvească starea Unirii tot atât de şubredă ca-n vremea apariţiei lui Visarion. Pentru a ieşi din impas, îşi exprimă urarea ca suverana, împreună cu Scaunul pontifical, să dea cât mai curând episcopiei un cap, care să corespundă înaltei sale funcţiuni pastorale ca fermitate, judecată, cunoştinţe, activitate. „Aceasta o doreşte cu voinţa unită şi aşteaptă cu nelinişte plebea, ca să vadă clar, într-o asemenea căpetenie, o îndrumare, clerul [ca să vadă în ea] o strădanie spirituală, iar poporul [credincioşii] grijă păstorească"! În atare privinţă e evocată de secţie cu nostalgie figura (apolitică!) a lui Giurgiu-Patachi şi ea îşi manifestă speranţa, deşi cam nebulos, că viitorul episcop va merge pe urmele lui, redresând astfel situaţia Unirii[58].

Oricum, confuzia în dieceză a ajuns la culme, căci, în urma promulgării dispoziţiilor luate de vlădică împotriva lui Aaron, existau, ca să folosim cuvintele lui Augustin Bunea, „două autorităţi bisericeşti: una legitimă, a vicarului apostolic Aron, care avea drept şi datorinţă a guverna biserica, şi era recunoscut şi de Curte, alta nelegitimă, a noului vicar Nicolau Pop [Balomireanu], pe care episcopul nu fusese în drept a-l pune vicar episcopesc cu delăturarea vicarului apostolic"[59]. Divulgarea titlului de vicar apostolic al lui Aaron, în loc de a-i convinge pe diecezani de lipsa de valabilitate a dispoziţiilor pribeagului de la Roma - cum spera nunţiul, înduplecând în acest sens şi Curtea vieneză[60] - mai degrabă i-a întărâtat, bănuind în titlul respectiv, deşi pe nedrept, o intenţie de desfiinţare a episcopiei[61]; chiar şi punerea sub sechestru a veniturilor episcopale era interpretată în chip asemănător[62]. Tocmai din pricina amintitei confuzii din rândul uniţilor cerea Curtea de la Viena - prin nunţiu, după cum am arătat[63] - Scaunului papal ca, întâi de toate, să-l oblige pe Inochentie la revocarea excomunicării lui Aaron, care (spre deosebire de cea anterioară, a lui Balogh) a fost promulgată în toată dieceza, provocând o profundă tulburare între credincioşi. Această revocare trebuia, în intenţiile Vienei, să preceadă demisia, soluţia finală la care ea nu renunţa.

*

În tot acest timp, şi chiar mai înainte, se făceau noi presiuni asupra lui Micu pentru a-l sili la demisie. La 2 septembrie 1747, Maria Tereza îi cerea lui Albani

(în spiritul amintitelor propuneri ale conferinţei ministeriale din 5 mai)[64] să-l convingă a renunţa „din propriul îndemn" şi cât mai curând la episcopie în schimbul unei pensii, ameninţându-l, în cazul contrar, cu proces pentru a se fi refugiat (în altă ţară), a fi instigator şi, ca atare, învinuit de lezmajestate[65]. Puţine zile după aceea, s-a întreţinut şi Kollowrat, în numele suveranei, din nou cu nunţiul despre problema demisiei, evident cu acelaşi gând ca acesta să raporteze la Roma pentru grăbirea realizării ei, ceea ce a şi făcut la 9 septembrie[66]. Răspunzându-i la 23 aceeaşi lună, Valenti îi comunica, cu referire la Curia romană, că „nu s-a pierdut, nici nu se pierde din vedere afacerea renunţării [...]; ba chiar pot să vă spun că eu însumi i-am vorbit de mai multe ori. E foarte adevărat că, nefiind el prea uşor de înduplecat, mai ales într-un lucru care crede că nu e nici spre onoarea sa, nici în interesul său, nu se poate acţiona aici cu repeziciunea ce s-ar dori acolo [la Viena]". Îl roagă, în încheiere, pe subalternul său din capitala habsburgică să-l asigure pe conte că din partea Scaunului papal se depune cea mai mare grijă spre a sprijini împlinirea dorinţei regeşti, ţinând seama şi de faptul că e legată de „binele spiritual" al bisericii respective[67].

Cât priveşte pe Albani, ca urmare a sus-zisului mandat din 2 septembrie, se străduia şi el să-l determine pe Inochentie la abdicare, dar acesta, „cu toate că s-a arătat dispus" să o efectueze, - va scrie, la 18 noiembrie, cardinalul către Uhlfeld -, „a declinat până acum totdeauna să se angajeze la actul ei formal"[68]. În scrisorile trimise adepţilor săi în ţară, cu datele de 9 şi 30 septembrie, vlădica arată că nu poate să demisioneze, spre paguba bisericii sale, nu poate să-şi părăsească credincioşii fără consimţământul lor şi, chiar dacă ar fi constrâns prin „foame şi arest" să-şi dea demisia, o asemenea „demisie silită" n-ar fi valabilă[69]. Notăm că nici la Curia romană, nici la Viena nu s-a aflat încă despre excomunicarea lansată contra lui Aaron şi despre celelalte dispoziţii trimise în ţară cu data de 25 august.

Supus, aşadar, la presiuni tot mai insistente pentru a i se stoarce demisia (şi a renunţa astfel la continuarea luptei pentru drepturile bisericii şi poporului său), preocupat de griji materiale, Inochentie încearcă iarăşi să o îmbuneze pe Maria Tereza, voind să-i propună, prin Albani, un fel de formulă de compromis. Într-adevăr, la 19 septembrie, el îi predă lui Baldani, auditor al cardinalului, o cerere destinată să fie transmisă de acesta suveranei. În această petiţie, dezlânat şi întortocheat redactată, considerând că şi-a atras indignarea împărătesei-regine fără nici o vină, o roagă să anuleze toate „controversele" în care era implicat până acum şi urmările lor ce ar putea rezulta în viitor, să-l reintegreze cu „garanţie legală" în drepturile sale „pontificale" (episcopale), ca să se poată închina de aici înainte numai îndatoririlor sale spirituale de episcop, renunţând la preocupările „temporale" (lumeşti, social-politice)[70] ale bisericii sale, care i-au fost impuse - spune el! - de nunţiatură în 1741... De altminteri, aceste preocupări le reduce - din motive tactice? - în prezenta cerere doar la conflictul cu teologul iezuit şi numai pe tema că cel din urmă refuza jurământul

de supunere față de episcopul și clerul unit (chestiune despre care am mai vorbit)[71] și, astfel, chiar teologul punea piedici respectării mandatului regesc prin care era numit în dieceza unită! Prea vag pomenește Inochentie că „persoana mea e prejudiciată de faptul că, dincolo de îndeplinirea îndatoririlor pontificale propriu-zise, am purtat și alte treburi, de care a trebuit să mă ocup în urma avertismentului sacrei nunțiaturi. Acum însă mă pot retrage de la aceste treburi fără a disprețui avertismentul apostolic, căci sacra nunțiatură ține partea iezuiților, își blamează avertismentul ei și pe mine prin însuși acest fapt mă dezleagă de prearespectuoasa ascultare..."[72]

Ne putem întreba, în legătură cu această petiție, dacă activitatea „temporală" a lui Inochentie a început abia în 1741, iar nu chiar de la numirea sa ca episcop în 1729, așa cum am arătat la locul său[73]. Și, apoi, care ar fi fost demarcația sigură între „pontifical" și „temporal", mai ales în concepția sa? De altfel, însuși conflictul cu teologul iezuit a izbucnit deja în 1738 și vlădica a fost acela care „la început i-a pus pe protopopi și popi să se scoale în contra teologului..." și aceasta încă din 1739, chestiunea fiind prezentată apoi, în 1741, și nunțiului[74].

Oare cererea a fost trimisă de Albani la Viena - cum era de datoria sa și Micu l-a rugat s-o facă în calitatea oficială de reprezentant diplomatic - sau același cardinal a reținut-o, socotind-o inutilă, de vreme ce i-a fost înaintată când trebuia, tocmai din mandatul suveranei, să-l înduplece la demisie, crezând deci că Maria Tereza nici așa nu va lua o asemenea cerere în seamă? Să presupunem totuși că a fost transmisă și să facem chiar ipoteza, la drept vorbind imposibilă, că ar fi fost luată în considerație și regina ar fi admis reintegrarea lui Inochentie în dieceză. În acest caz, e greu de închipuit că el, cu temperamentul, cu atitudinile sale combative din trecut și cu manifestările în aceeași direcție pe care i le vom constata și de aici înainte, ar fi putut renunța la activitate „temporală", politică. De aceea, bănuim că această petiție a fost doar o încercare tactică, puțin chibzuită, în situația de grea cumpănă, chiar de oscilare psihică, de stare nevrotică, în care se zbuciuma pe atunci autorul ei.

La Scaunul papal a ajuns, prin nunțiul de la Viena, abia pe la începutul lui noiembrie 1747 vestea dispozițiilor luate de la Roma de către Inochentie la 25 august. Ca urmare, Valenti îi răspundea, la 11 noiembrie, lui Serbelloni: „După ce Sanctitatea [sa] Domnul nostru [papa] a aflat cele comunicate de domnia voastră ilustrisimă prin cele două scrisori din 14 și 28 ale lunii trecute, cu privire la conduita stranie a acestui monsenior episcop de Făgăraș, a poruncit ca să se facă despre ea raport și acestei Sfinte Congregații a Propagandei, ceea ce va avea loc în [congregația] din lunea proximă. De aceea, îmi rezerv mie să vă înștiințez cu prima ocazie pe domnia voastră ilustrisimă despre rezoluția ce se va aduce, putându-vă între timp afirma că există o preocupare serioasă de a se lua măsuri pentru liniștea și binele spiritual al acelei dieceze"[75]. Cu toate că s-au și făcut niște rezumate din sus-zisele scrisori în vederea congregației din 13 noiembrie, adică din ziua fixată, totuși se pare că această chestiune n-a fost discutată, fără să știm de ce[76]. În orice caz, n-avem indicații că Valenti

- care, reamintim, era şi şeful Propagandei - i-ar fi scris, potrivit promisiunii sale, nunţiului despre vreo rezoluţie luată în această vreme de instituţia respectivă în legătură cu Inochentie.

În schimb, a pornit chiar de la papă o nouă dispoziţie, precum reiese din ceea ce scrie acelaşi Valenti aceluiaşi nunţiu, nu mai târziu de 18 noiembrie. La această dată, îi comunică următoarele: suveranul pontif, ca de altfel şi împărăteasa-regină, consideră că situaţia religioasă adânc tulburată a diecezei de Făgăraş ar fi foarte greu de îndreptat fără îndepărtarea din fruntea ei a lui Micu, situaţia avându-şi ca „principal izvor conduita imprudentă" a acestuia. „Drept aceea, îmi dete ordin să-l chem pe acest prelat şi să-l îndemn, cum am făcut de mai multe ori, să se demită spontan de la acea biserică, cu atribuirea unei pensii anuale, pentru susţinerea lui, pe care Maiestatea sa se oferise milostiv să facă a i se plăti. Îndemnurile mele au rămas totdeauna fără rezultat prin încăpăţânarea şi repugnarea lui de neînvins. Deoarece Beatitudinea sa [papa] nu mai vrea să ţină în suspensie această foarte gravă afacere, spre paguba ce ar rezulta din ea pentru unitatea sfintei noastre credinţe într-o dieceză plină de schismatici, cum e cea de Făgăraş, m-a pus să ordon monseniorului vicegerent, ceea ce am şi executat în această dimineaţă, de a face să fie chemat la el monseniorul Klein şi de a-l îndemna din nou, în numele său pontifical, să se demită de la aceeaşi biserică a sa cu pensia anuală deja oferită. Iar dacă nu se decide s-o facă, să-i notifice din partea Beatitudinii sale, în prezenţa mai multor persoane care să poată servi drept mărturie, ca nu numai să nu mai meargă niciodată la zisa biserică şi dieceză, ci nici să nu se mai amestece în viitor câtuşi de puţin în guvernarea şi administrarea spirituală a ei, voind Sanctitatea sa, pentru juste motive, s-o încredinţeze unui vicar apostolic, de vreme ce, cum bine ştie oricine, monseniorul Klein, după constituţiile canonice, nu poate fi privat de ea fără un prealabil proces formal şi judecată." Nunţiul trebuia să-l înştiinţeze pe Kolowrat despre această dispoziţie papală şi să stăruie pe lângă el ca, în vederea pensiei oferite de suverană, să se creeze un fond, din care nunţiul şi succesorii săi în post să poată ridica punctual banii, cât va trăi Inochentie. Pe de altă parte, tot Serbelloni să propună o persoană potrivită pentru funcţia de vicar apostolic, care să administreze dieceza, după ce se va fi informat şi va fi luat legătura şi cu Curtea vieneză[77]. (Se vede că şefului diplomaţiei papale îi scăpa faptul că Aaron fusese numit, deşi condiţionat, de papă ca vicar apostolic încă din ianuarie 1747, sau se gândea la schimbarea lui Aaron din această funcţie.)

Ştirea depre intrarea vicegerentului Romei în scenă, în legătură cu presiunile pentru a stoarce abdicarea obstinatului vlădică, o comunică şi Albani la Viena, lui Uhlfeld, în aceeaşi zi de 18 noiembrie, arătându-i că, după insistenţele sale zadarnice de a obţine efectiv demisia, insistenţe în urma pomenitului mandat din 2 septembrie al Mariei Tereza, s-a adresat suveranului pontif, care, ca răspuns, s-a angajat să intervină cu autoritatea sa în această problemă[78].

Vicegerentul era locţiitorul cardinalului-vicar al Romei, în competenţa cărui vicar intrau probleme privind disciplina clerului din urbe. Funcţia de vicegerent era deţinută în această vreme de Ferdinando Maria Rossi (latinizat: de Rubeis), arhiepiscop titular de Tars (viitor cardinal-vicar el însuşi, din 1759). La 22 noiembrie 1747, el îi aduce la cunoştinţă, printr-un act întocmit de notarul său şi atestat de doi martori, lui Inochentie, din mandatul papei, „comunicat prin viu grai în audienţa obişnuită din ziua de sâmbătă, 18 a lunii curente noiembrie, că Sanctitatea sa a mişcat toate pietrele[79] la Curtea vieneză, prin nunţii săi apostolici, ca, aplanându-se totul, să ţi se deschidă, în sfârşit, cale liberă spre a te putea întoarce în dieceza ta, dar toate au eşuat, aşa încât, dacă te-ai întoarce, ţi-ar fi periclitată viaţa, iar dacă totdeauna ai fi absent, dieceza ar fi lipsită de păstorul ei". Pentru a preîntâmpina aceste dificultăţi, vicegerentul, din mandatul papei, îi ordonă să nu părăsească Roma şi-l îndeamnă să-şi dea demisia în schimbul unei pensii viagere asupra veniturilor episcopale, a cărei mărime urmează a fi stabilită de papă. I se pune în vedere ca în termen de 15 zile să-şi comunice hotărârea vicegerentului, căci „Sanctitatea sa intenţionează, oricare ar fi răspunsul tău, să procedeze la măsuri ulterioare în această afacere, care nu mai suferă amânări ulterioare"[80].

Dar, la 25 noiembrie, Valenti îi scria lui Serbelloni, cu referire la Inochentie, că „deja se prevede că nu se va hotărî" să abdice[81]. Şi mai sceptic era Albani, care la 2 decembrie îi împărtăşea lui Uhlfeld: „Am declarat cu alte scrisori ale mele - în realitate face aluzie numai la cea din 18 noiembrie - Excelenţei voastre că îmi voi rezerva să răspund la preamilostivul rescript, prin care îmi ordona Maiestatea sa imperială să iau măsuri ca monseniorul episcop de Făgăraş să se demită în chip amiabil de la biserica sa, atunci când voi fi avut o oarecare siguranţă pozitivă despre hotărârea pe care a ales-o. Azi mi se pare că întrevăd pierdută orice speranţă de a-l determina pe căi amicale să facă renunţarea, din care motiv socotesc de datoria mea precisă să nu mai amân prearespectuosul meu răspuns Maiestăţii sale", pe care îl şi anexează[82]. În acest răspuns, Albani arăta Mariei Tereza că nu crede nici în reuşita încercării papei, prin vicegerentul Romei, ci consideră că va fi nevoie „de mijloace şi mai tari" pentru a-l face pe Micu să abdice, mijloace care vor trebui stabilite de acord cu suveranul pontif, în privinţa cărora cere instrucţiuni. Mai adăuga că Inochentie întreţine o bogată corespondenţă cu dieceza „şi cu toate că nu cunosc - scrie el - ce obiect poate ea să aibă, cred foarte verosimil că slujeşte să-l întărească în obstinaţia lui de a nu-şi da demisia"[83].

Fără a depăşi termenul fixat de 15 zile, vlădica adresa direct papei, probabil tot la începutul lui decembrie, un memoriu care adeverea sus-zisele temeri ale şefului diplomaţiei papale şi ale cardinalului protector al intereselor monarhiei habsburgice la Roma. Ca răspuns la pomenita notificare din 22 noiembrie, declara aici, cu perifraze retorice de supunere, foarte îndemânatic aduse din condei - în stil onctuos, după gustul mediului bisericesc - dar, în fond, cu fermitate, că nu renunţă de bunăvoie la dieceza sa. Invocă „neprihănirea con-

ştiinţei sale", ca şi „protestele unanime ale poporului catolic existent acolo, gata să asculte cu cea mai mare silinţă tot ceea ce s-ar putea să i se impună de păstorul său, dacă el persistă să nu-l abandoneze, precum şi preafunestele ameninţări de a voi să se despartă cu totul din sânul catolic, dacă el consimte la renunţarea propusă..." Anexează dovezi pentru aceste afirmaţii (referindu-se, fără nici o îndoială, la scrisorile primite din ţară, cu datele 28 august, 12 septembrie, 19 octombrie, pe care le-am analizat mai sus)[84]. Nu-l sperie primejdia de prigoană sau chiar de a-şi „pierde viaţa prin mâna duşmanilor Scaunului apostolic" (!), dacă s-ar întoarce în ţară. De altminteri, ar fi „de exclus" un asemenea risc, căci dieceza a trimis (de fapt: sinodul a hotărât eventual să trimită!) o delegaţie la Viena pentru a cere de la suverană revenirea lui, astfel că „e de nădăjduit" că se va ajunge foarte curând la această soluţie![85]... La 6 decembrie, când s-a împlinit termenul, Giovanni Antonio Posterla, angajat de Inochentie ca procurator al său, declara oficial că mandantul său a înaintat deja papei memoriul de mai sus[86], la redactarea căruia va fi colaborat fără îndoială, iar a doua zi, vlădica transmitea de la locuinţa sa vicegerentului o copie după acest din urmă act, însoţită de un bilet în care se scuza că o violentă durere de cap, ce l-a chinuit toată ziua de ieri şi de care n-a scăpat nici astăzi (probabil din pricina surescitării din această perioadă, care trebuia să fie de mare tensiune nervoasă, observăm noi), l-a împiedicat să-i predea personal răspunsul adresat suveranului pontif[87].

Cu tot rezultatul negativ al notificării din 22 noiembrie, Curtea vieneză insistă mai departe nu numai pentru demisia lui Inochentie, ci - după cum am mai spus - şi pentru revocarea de către el a excomunicării lui Aaron, act care, în intenţiile cercurilor chezaro-crăieşti, ar fi trebuit să aibă loc chiar înainte de demisie.

La 16 decembrie, Albani îi scria de la Roma lui Uhlfeld: „În ceea ce priveşte excomunicarea trimisă de el contra vicarului, Excelenţa voastră a făcut foarte bine că aţi vorbit cu nunţiul de acolo pentru a-l face [pe Inochentie!] s-o revoace şi eu de asemenea voi face aici ce-i de datoria mea în acest scop, pentru a înlătura dezbinarea care stăpâneşte din atare motiv între acei catolici"[88].

În aceeaşi zi, nunţiul de la Viena îi raporta lui Valenti că l-a informat pe Kolowrat despre cuprinsul depeşei din 25 noiembrie a cardinalului-secretar de stat, în care e vorba - precum am arătat - de slaba nădejde a demisiei, dar se şi repeta cererea în legătură cu vicariatul apostolic şi cu crearea unui fond pentru pensia lui Inochentie. Totodată, îi făcea cunoscut de a fi comunicat aceluiaşi Kolowrat textul notificării din 22 noiembrie, transmis de Valenti. „El m-a asigurat - se spune în raport - că va face uz de [textul] acesta cu ceilalţi miniştri în conferinţe şi-l va aduce la cunoştinţă Maiestăţii împărătesei-regine, împărtăşindu-mi, în acelaşi timp, că s-au dat deja ordinele spre a se obţine informaţie despre persoana cea mai potrivită a face faţă în zisa dieceză sarcinii de vicar apostolic şi a o propune în acest scop Sanctităţii sale. Cu privire însă la pensia pentru susţinerea aceluiaşi monsenior episcop Klein, trebuie să

răspund Eminenţei voastre că ea a fost oferită de către contele de Colowrat, din partea Maiestăţii sale, numai în cazul că sus-zisul monsenior se hotărăşte a renunţa la acea biserică a sa, cum m-am exprimat eu când am comunicat Eminenţei voastre [pentru] prima [dată] propunerea, iar nu şi în cazul că se numeşte un vicar apostolic pentru guvernarea aceleiaşi. Mai mult, spre a evita orice echivoc, vă mai spun că eu am cunoştinţă de a se fi ordonat să fie pedepsiţi cei care îi vor furniza de acolo bani, aceasta pentru a-l stimula să facă sus-zisa renunţare, la care, dacă se decide monseniorul Klein, mi s-a promis că se va avea grijă a stabili modul în care el să poată încasa sigur pensia oferită."[89]

Revenind, tot în aceeaşi zi, la această chestiune, Serbelloni îi scria destinatarului, într-un alt raport, într-o formă şi mai lămurită, că dacă Inochentie „nu renunţă şi se numeşte un vicar apostolic pentru guvernarea acelei biserici, nu se va lăsa să curgă episcopului nimic ca pensie şi, de fapt, acum se fac cercetări de către guvern, cu multă rigoare, [spre a afla] cine i-a trimis cinci sute de florini, pentru care se găseşte în încurcătură un magistru de poştă, care i le-a expediat[90]. Regina e tot supărată pe el la culme[91], iar contele Uhlfeld n-ar vrea [ca el] să aibă vreodată un ban de la biserica sa, fie că renunţă la ea, fie că o păstrează, socotind că a-i da pensia în acest caz ar fi să nu se decidă la altceva, iar în primul caz, ar fi a da ocazie altora să pricinuiască nelinişte guvernului spre a-şi îmbunătăţi astfel condiţia, întreţinându-se la Roma pe spezele bisericii [lor], fără a-i mai aduce alt serviciu de sentimente [concepţii, idei] mai moderate [?!]. Contele Colowrat însă şi marele cancelar al Transilvaniei mă asigură că, dacă renunţă, i se va fixa, cu ştirea reginei, pensia care nu va putea să-i lipsească, dar [ei] ar vrea în mod absolut [ca el] să renunţe şi au ajuns chiar să spună că aceasta [renunţarea] n-ar putea lipsi, dacă n-ar fi, acolo, asistat[92] şi poate [dacă ar fi] închis în Castello[93], numai cu pâine şi apă. Eu am răspuns că şeful bisericii nu-i tratează aşa pe episcopii care se adăpostesc în azil la el, nici nu pune pe cineva să îndure pedeapsa înainte de a-l fi judecat. Dar ei mi-au replicat că dieceza de Făgăraş e deosebit de vastă, în care poporul e în foarte mare număr şi ignorant la culme[94], şi că asupra lui un vicar apostolic nu poate să aibă autoritatea episcopului său pentru a-l menţine în Unire..." Sfârşitul textului, în general greu descifrabil, cu ştersături şi adăugiri, prezintă unele nesiguranţe de lectură. Totuşi, se poate desprinde că cei doi interlocutori ai nunţiului i-au arătat că din partea Curţii vieneze se insistă pentru demisia lui Inochentie, ca, în locul lui, să poată fi numit un alt episcop, socotindu-se că după aceea uniţii nu ar mai rămâne ataşaţi de el. Nunţiul însă îi recomandă lui Valenti prudenţă, în sensul că, dacă ar izbuti Curia romană să obţină abdicarea exilatului, acest lucru să nu se divulge până când Curtea nu va satisface cererile prezentate acesteia cu privire la cuantumul şi siguranţa pensiei. Serbelloni propune atare precauţie de teama unei eventuale păcăleli (*burla*: glumă, în înţelesul că după ce Curtea l-ar vedea înlăturat prin demisie pe vlădică, nu s-ar mai angaja să-i dea pensie şi astfel sarcina întreţinerii sale ar greva finanţele

pontificale). Își exprimă și preocuparea - în situația dată - pentru viitorul șubred al Unirii[95].

Peste o săptămână, Serbelloni comunica tot cardinalului-secretar de stat că Viena vrea să-l susțină pe Aaron ca vicar până când va putea să-i propună papei pe altul pentru această funcție, în cazul în care Inochentie nu renunță la episcopie; a-l înlocui pe Aaron cu alt vicar ar putea să atragă „consecințe și mai rele [...] dacă acest foc [marea confuzie dintre uniți] nu se stinge de această Curte". Din partea ei, Kolowrat „insistă asupra necesității de a face ca episcopul să retragă mai întâi excomunicarea și suspendarea vicarului [...] și apoi să se facă renunțarea la episcopat, fiindcă se socotește foarte necesar pentru a reda liniștea acelui popor ca această retractare să se facă de același episcop și ca, după aceea, să aibă episcopul său propriu, dar care să nu fie cel de acum". Vicarul apostolic, după părerea amintitului reprezentant al Curții, nu l-ar putea înlocui pe episcop, „ținând seama de marea ignoranță a acelui neam și de bănuiala că se vrea oprimarea ritului său". „Eu văd - continuă nunțiul - [că] acești domni, deși vorbesc cu mult curaj contra monseniorului episcop, [sunt totuși] într-o oarecare aprehensiune [*soggezione*], pe care n-ar vrea s-o facă cunoscută, și eu știu că trebuie să se întrunească miniștrii însărcinați pentru treburile Transilvaniei cu contele de Uhlfeld ca să vorbească în chip serios despre sus-zisa chestiune. Voi căuta să aflu rezultatul, despre care o voi înștiința pe Eminența voastră."[96]

Cu toată colaborarea Curții vieneze și a Curiei romane în cazul Inochentie, se iveau - cum am văzut - și suspiciuni ori alte neînțelegeri între ele, pe tema pretinsei lui protejări de cea din urmă, a pensiei ce urma să i se plătească etc.

Astfel, Valenti răspundea, în ziua de 6 ianuarie 1748, la raportul de mai sus din 23 decembrie: „Nu e, așadar, cum se voia să se creadă acolo [la Viena] că monseniorul episcop de Făgăraș ar fi protejat și susținut de noi; a trebuit chiar el să ateste contrariul prin scrisorile sale[97]. De aceea, domnia voastră ilustrisimă va putea reproșa toate acestea acelor miniștri, totdeauna gata a căuta să ne critice în orice afacere și să ne condamne, datorită obișnuitei prejudecăți ce o nutresc. Domnul nostru [papa] va consimți la tot ceea ce, cu respectarea legilor bisericii, va contribui la liniștea acelei dieceze; dar cel mai mult va trebui să se facă de acea Curte, care trebuie să se preocupe îndeaproape [de gândul] de a stinge focul, de care lor înșiși le e teamă că ar putea să izbucnească. Sanctitatea sa va aștepta să afle rezultatul conferinței, care, cum spuneți, trebuie să se țină între contele de Ulfeld și miniștrii însărcinați cu treburile Transilvaniei, pentru a lua apoi, de comun acord, acele hotărâri care vor fi judecate a fi oportune într-o afacere de asemenea natură"[98].

Despre conferința anunțată, Serbelloni arată într-un nou raport, din 13 ianuarie, către cardinalul-secretar de stat, că ea a avut loc la Kolowrat, cu participarea lui Gyulaffi și a altor miniștri însărcinați cu treburile privind Transilvania, luând însă parte și episcopul Olsavszky, precum și auditorul nunțiaturii. La conferință, Kolowrat a precizat (din nou) că suverana nu va acorda pensia

oferită lui Inochentie decât în cazul demisiei sale (pe care vlădica o refuza acum în mod categoric), altfel interzice cu severitate să i se trimită ajutor material din statele ei. Dacă el refuză să-şi revoce sancţiunea împotriva lui Aaron, după părerea lui Kolowrat s-ar face „suspect de a nu fi din rândul uniţilor cu sfânta biserică catolică şi, ca urmare, [ar trebui să fie] privat de biserica [sa], la care Maiestatea sa va numi îndată un alt episcop". Până atunci însă Curtea propune - şi cere concursul Scaunului pontifical - ca Olsavszky să meargă (iarăşi) în dieceza de Făgăraş, în calitate de vicar sau vizitator apostolic, să convoace acolo clerul în sinod într-un loc pe care, de acord cu guvernul (Transilvaniei), îl va socoti cel mai convenabil, pentru a-i asculta doleanţele, a le împăca şi pentru a proceda contra neascultătorilor şi îndărătnicilor, recurgând chiar la aruncarea lor în închisoare (cum a mai fost vorba)[99] şi la sancţiuni bisericeşti[100].

Într-un al doilea raport către acelaşi adresant şi datat din aceeaşi zi de 13 ianuarie, la care însă nunţiul, în conceptul său autograf, în care s-a păstrat acest act, menţionează greşit, din obişnuinţă, cifra anului trecut, 1747, în loc de noul an, 1748, el mai arată următoarele: în seara precedentă, fiind la Curte, suverana, într-o convorbire pe care au avut-o, „m-a întrebat cum mai mergea la Roma cu treaba diecezei de Făgăraş, unde episcopul e foarte necesar, iar monseniorul Klein nu mai trebuie să fie [acolo episcop], calificându-l, în mod repetat, cu titlul de «om rău» şi plângându-se că la Roma nici în această treabă, de atâta importanţă, nu se voieşte să se facă pentru dânsa ceva care să fie o favoare, pentru a o scăpa de un supus atât de rău al statelor ei, spre a putea fi înlocuit cu un alt episcop, ca religia să nu sufere din nou pierdere în acele părţi[101]. La care vorbe eu am răspuns că tot ceea ce a făcut papa pentru a-l determina pe monseniorul Klein să renunţe la biserica de Făgăraş şi fermitatea lui în a nu voi s-o facă şi toate ştirile care îmi veniseră de la cler le-am comunicat contelui Colowrat şi marelui cancelar al Transilvaniei, la rugămintea cărora şi a altor miniştri însărcinaţi am pregătit deja ceea ce scriu azi în depeşa către Eminenţa voastră pentru a fi raportat Domnului nostru [papa], în vederea remedierii necesare. Despre care i-am relatat [suveranei], spunându-i că nu se poate lua cu forţa biserica unui episcop, fără acele juste şi grave cauze pe care le prescriu canoanele, dar n-am reuşit s-o fac să rămână mulţumită, deşi i-am spus că, dacă ar binevoi să reflecteze la vorbele mele, ar găsi că Domnul nostru nu putea face mai mult şi că, pentru a delega vicarul apostolic care să remedieze tulburarea acelei dieceze şi s-o guverneze pe aceasta, aşteaptă cu nerăbdare să i se propună [de Curtea vieneză] persoana potrivită, care fiindu-mi dată mie numai ieri printr-o notă, voi comunica azi Eminenţei voastre memoriul respectiv despre ea[102]. În sfârşit, mi-a spus că o torturează contele Colowrat pentru a o face să acorde o pensie monseniorului Klein asupra episcopiei de Făgăraş, dar ea nu vrea să încheie capitulaţii cu supuşii ei şi că, după ce [acesta] n-a vrut să renunţe, nu mai e cazul să se vorbească despre asta. Apoi m-a întrebat dacă şi în chestiunea ridicării episcopiei de Gorizia[103] ar fi găsit puţin dispusă Curtea de la Roma să-i facă plăcere..."[104]

Tot la 13 ianuarie, într-o audienţă acordată lui Albani, Benedict XIV i-a declarat că dăduse ordin nunţiului de a suspenda excomunicarea lui Aaron, lansată de vlădică, şi că ar fi luat măsuri mai aspre contra acestuia, dacă nu l-ar fi reţinut teama unei „sciziuni" în dieceză, unde, după informaţii, el are „o partidă foarte numeroasă"; papa a dispus a urma toate sugestiile Curţii vieneze, dacă ele nu pricinuiesc o dezbinare şi mai mare. Aceste ştiri sunt repetate de Albani, la 3 februarie, atât lui Uhlfeld, cât şi Mariei Tereza; în acelaşi timp, el respinge bănuiala Curţii că din partea Curiei s-ar încuraja îndărătnicia lui Micu în a nu abdica şi arată că pensia acestuia n-ar putea fi plătită de Scaunul pontifical, mai precis de Propaganda, - cum a înţeles la un moment dat Uhlfeld -, ci va trebui asigurată, în întregime, din veniturile episcopale[105].

Inochentie, „din azilul în care se găseşte, dându-şi seama că a pierdut orice speranţă de a se întoarce la biserica sa şi de a se bucura de veniturile ei, de departe continuă să pună lemne pe foc pentru a face un incendiu cu scrisorile pe care le scrie din Roma în dieceza sa şi le împrăştie printre rudele şi adepţii săi" - îi raporta la 10 februarie Serbelloni lui Valenti; „se crede" - desigur, din partea Curţii - că abundă motivele spre a-l sili la revocarea sentinţei împotriva lui Aaron, ceea ce ar provoca dezamăgirea uniţilor faţă de el[106].

Şi totuşi Micu nu voia să renunţe la „orice speranţă", căci, în aceeaşi zi, răspunzând procuratorului sau avocatului său Malevicz[107], la o scrisoare din 14 ianuarie de la Strasbourg (deci, din afara posesiunilor habsburgice, unde nu ştim cu ce rost va fi ajuns acest), jurist îi scria, printre altele, că „ar trebui, dacă timpul, locul şi ocazia s-ar oferi, să se acţioneze" ca: să fie respectată prima Diplomă leopoldină în ceea ce priveşte clerul, precum şi ca „poporul, care suportă atâtea sarcini şi vexaţiuni, să fie socotit ca membru între stări" (deci, aluzie la o prevedere înscrisă în cea de-a doua Diplomă leopoldină, pe care însă, dintr-un motiv tactic, pe care l-am arătat[108], n-o mai citează); să se „corecteze" actul fundaţional al episcopiei, autorul scrisorii făcând aluzii vagi în această privinţă (de pildă, la „excluderea" din act a iezuiţilor, cu toate că nu-i numeşte formal). Ar trebui acţionat însă „întâi de toate *hic et nunc* [aici şi acum] ca eu să fiu pe deplin reintegrat sau măcar să mi se dea drumul de aici în chip liber". Toate acestea le „încredinţează agilităţii" corespondentului său... Din scrisoare se poate deduce că acesta a fost la Roma (prin urmare, Inochentie a putut să recurgă şi prin viu grai la sfaturile sale juridice), probabil înainte de excomunicarea lui Aaron, „pus de preasfinţitul Domn [papa] în dieceza mea ca vicar apostolic", scrie el - aşadar înainte de sfârşitul lui august 1747. În post-scriptum, vlădica se plânge că „am pus în zălog toate" (lucrurile) şi „am primit răspuns că nu voi mai obţine nimic, deoarece n-am vrut să primesc când şi ce mi s-a oferit mai înainte"[109]. (Aluzie la refuzul său de a demisiona în schimbul unei pensii.)

La 3 februarie, Valenti, răspunzându-i lui Serbelloni la ştirile transmise de acesta cu data de 13 ianuarie, scria că „funesta, deplorabila situaţie a diecezei

de Făgăraş" „l-a întărit încă [şi mai mult] pe Domnul nostru în hotărârea sa de a lua toate acele măsuri despre care va crede că pot şi trebuie să fie luate pentru a restabili liniştea publică şi uniunea între oamenii bisericii". În această ordine de idei, suveranul pontif nu socoteşte că trebuie întreprinse la Roma tratative cu Inochentie spre a obţine de la el revocarea excomunicării lui Aaron, ci ar fi preferabil s-o anuleze însuşi papa. Totodată, acesta se declară de acord cu trimiterea lui Olsavszky ca „vicar apostolic" în aceeaşi dieceză cu împuternicirea dorită (de Curtea vieneză). „Dar fiindcă eu am crezut - continuă Valenti - să atrag atenţia Sanctităţii sale asupra motivului care se pretinde [*si suppone*] că l-a făcut pe monseniorul Klein să-l excomunice pe părintele Aaron, şi anume că a fost numit vicar apostolic şi că a exercitat această funcţie, de aceea Domnul nostru, care vrea să se pună în stare de a lua măsuri în această chestiune, vrea tot aşa să aibă sub ochi acte autentice despre o atare cutezanţă [*attentato*], din care acte trebuie să rezulte mai ales trei lucruri:

În primul rând, că monseniorul Klein a dat ordinul de a-l excomunica pe părintele Aaron; în al doilea, că acest ordin a fost determinat de însărcinarea aceluiaşi ca vicar apostolic şi de a fi exercitat-o; în al treilea, că a fost efectiv excomunicat.

Ca urmare, dv. va trebui să vă îngrijiţi ca [atare acte], în acest sens, să fie transmise aici.

Între timp, monseniorul Klein respectă întocmai porunca primită de a nu ieşi prin porţile Romei, încât dieceza şi cârmuirea ei spirituală nici n-au suferit, nici nu suferă vreunul din acele prejudicii pe care le-ar fi pricinuit întoarcerea la biserica sa.

Acesta e un avantaj ce merită să fie luat în seamă; având în vedere aceasta, [ca şi] dreptul pe care monseniorul Klein îl are în chip sigur de a fi întreţinut din veniturile bisericii sale, precum şi tot ce vrea încă Domnul nostru să facă pentru liniştea publică stabilă şi uniunea între oamenii bisericii, i s-a părut ciudat Sanctităţii sale că acolo [la Curtea de la Viena] nu se vrea să se adere la cererea de a i se asigura aceluiaşi monsenior episcop o pensie rezonabilă, cu asigurările ce vi s-au mai amintit dv. Va trebui deci domnia voastră ilustrisimă să faceţi în această privinţă din nou insistenţele cuvenite la domnul conte de Colowrat, căci nu se cade ca papa să rabde a vedea cu ochii săi că un episcop umblă cerşind pentru a trăi sau ca întreţinerea lui să rămână în sarcina Sfântului Scaun." Printre altele, şeful diplomaţiei pontificale mai cere nunţiului ca, avându-se în vedere că în urma ordinelor riguroase ale Curţii „episcopul rămâne lipsit de orice subzistenţă", să stăruie de a i se trimite un ajutor material la Roma[110].

La 24 februarie, Valenti îi scrie iarăşi lui Serbelloni, comunicându-i că i se pare cu neputinţă ca vlădica să poată fi înduplecat a-şi retrage excomunicarea (cum insista Curtea) şi că ar trebui să ajungă promulgarea anulării ei de către papă. „Dacă aceasta nu ajunge, n-ar ajunge, cu fiinţe îndărătnice în discordie, nici orice ordin al episcopului, [ordin] despre care ele ar pretinde că i s-a stors,

iar acest prelat de rea-credinţă ar şti pe sub mână să se dezică şi eroarea a doua ar fi mai rea decât prima. Cât priveşte, apoi, strângerea acuzaţiilor, punerea lor în rânduială în acte, pentru a face un proces valid şi canonic prin care Domnul nostru [papa] să poată retrage episcopatul, e un lucru mai uşor de spus decât de executat. Aici e vorba de a desface o legătură tot atât de strânsă ca aceea a căsătoriei. Pentru aceasta e nevoie de probe clare şi convingătoare. Să vadă acei domni miniştri de sunt în măsură să le aibă în mână şi să le prezinte şi, în afară de aceasta, dacă declaraţia pontificală n-ar face mai rău, întărâtând acele minţi tulburate să se sustragă de la ascultarea oricărui alt episcop, care s-ar da acelei biserici, ceea ce ar pune acea dieceză într-o schismă ce ar putea să fie tot atât de dăunătoare religiei, ca şi guvernării politice. Domnul cardinal Alessandro [Albani] spune că a scris asupra acestei chestiuni[111] cu atâta claritate, încât acei domni ar trebui să fie lămuriţi şi să ia această treabă după felul ei şi să meargă de comun acord cu noi, să nu clatine din cap ca semn că ne cred părtinitori ai acestui episcop, care nu are altceva bun decât calitatea de episcop plasată rău în persoana sa."[112] Cu ultima observaţie, şeful diplomaţiei papale, fiind indispus de cerbicia cu care semeţul vlădică înfrunta forurile cele mai înalte ale bisericii, probabil voia să dea a înţelege regretul său că acesta face parte din tagma episcopească.

La aceeaşi dată, Serbelloni îi raporta lui Valenti că i-a expus lui Uhlfeld, cum ceruse Valenti însuşi în numele papei, necesitatea ca din partea Curţii să se furnizeze acte autentice despre „delictul" lui Inochentie, care să fie transmise Scaunului pontifical, căci într-o „afacere de atâta importanţă" papa nu poate proceda decât juridic, pe bază de dovezi neîndoielnice (cum subliniase şi cardinalul-secretar de stat). Nunţiul scria că Uhlfeld „s-a arătat convins de acest adevăr, ca şi de necesitatea de a se avea grijă de pensia pentru susţinerea monseniorului Klein[113], ca să nu rămână întreţinerea sa în sarcina Domnului nostru [papa], căci nu se cuvine ca Sanctitatea sa să lase un episcop să cerşească sub ochii săi pentru a trăi. În acest scop, [Uhlfeld a spus că] va face tot posibilul să obţină consimţământul Maiestăţii sale împărăteasa-regină şi, apoi, într-o conferinţă cu contele de Colowrat şi cu marele cancelar al Transilvaniei, se va rezolva aceasta, atât cu privire la cantitate, cât şi la titlu şi siguranţă, negându-mi însă - scrie mai departe nunţiul - că nevoia acestui prelat ar fi reală şi susţinându-mi că Maiestatea sa e informată de Guvernul Transilvaniei că i se trimit, pe ascuns şi sub alt nume, de corespondenţii săi din aceeaşi dieceză de Făgăraş, variate sume de bani". Serbelloni încheie arătând că a înfăţişat aceleaşi lucruri şi lui Kolowrat, care a promis că îi va răspunde după conferinţă[114].

În depeşa sa din 2 martie către Uhlfeld, Albani, referindu-se la o nouă convorbire cu Valenti, spune şi el - asemenea acestuia din urmă, precum am văzut, la 24 februarie - că papa a dat ordin pentru „revocarea şi anularea excomunicării", se înţelege a lui Aaron; că papa „e gata să facă totul" şi cu privire la îndepărtarea lui Inochentie din demnitatea episcopală, dar, ca să-l poată „constrânge" pe acesta „cu dreptate şi raţiune" la demisie, „doreşte să

aibă în mână documente formale şi autentice"; nu ajung „simple scrisori şi informaţii, cu atât mai mult cu cât nunţiul a scris aici că trebuie procedat asupra acestui punct cu prudenţă şi maturitate pentru a nu suscita tulburări mai mari şi tumulturi în dieceză, în care persistă încă o partidă favorabilă episcopului" (cum a mai atras atenţia acelaşi cardinal). Roagă pe destinatar să ia măsuri pentru procurarea şi furnizarea acestor probe, pe baza unei liste pe care i-o va trimite, după ce o va stabili cu vicegerentul Romei[115]. De altminteri, tot în aceeaşi zi, Serbelloni îi comunica de la Viena lui Valenti că din partea Curţii se va căuta să se facă rost din Transilvania de documentele respective (deci încă înainte de a se şti de amintita listă) şi indică el însuşi mai multe acte pe care i le-a transmis la timpul lor[116].

De asemenea, la 2 martie a avut loc la Viena şi o nouă conferinţă ministerială, închinată tocmai dezbaterii situaţiei tulburi a bisericii unite din Ardeal. În vederea reuniunii, s-a pregătit de către Deputaţia Aulică pentru treburile acestui principat (deputaţie care îl avea în frunte, încă din 1746, pe Kolowrat), în colaborare cu Cancelaria Aulică Transilvăneană, un lung „protocol" de informare şi de propuneri. Şi anume, se expune - sub formă de rezumate de acte - evoluţia amintitei situaţii între septembrie şi decembrie 1747, excomunicarea lui Aaron şi înlocuirea sa prin Balomireanu, măsurile luate de Guvernul Transilvaniei, de Curtea vieneză, de nunţiatură, de Curia romană (pe care le-am înfăţişat la locul lor). Propuneri: să se ceară concursul nunţiaturii pentru restaurarea calmului; să se obţină de către papă abdicarea, de bunăvoie sau prin constrângere, a lui Inochentie, precum şi revocarea de către acesta a excomunicării sus-zise; dacă tergiversează, să se încerce a-l „muia" cu închisoarea sau alte mijloace severe; dacă nu folosesc nici acestea, papa să declare nevalabilă excomunicarea şi să dezlege clerul de jurământul de supunere faţă de recalcitrant; această dezlegare să fie promulgată, de altfel, chiar dacă el va consimţi să revoce excomunicarea; dacă papa însuşi ar şovăi sau ar refuza să procedeze după amintitele sugestii, „ar ieşi la iveală că alta e intenţia pontificelui în această afacere" (insinuare!). Se mai propune: papa să-i interzică lui Inochentie, sub sancţiuni, corespondenţa directă sau indirectă - se citează pilda lui Novac, servitorul său - cu Transilvania, căci din scrisorile interceptate rezultă că prin această corespondenţă nu numai „se exasperează tot mai mult starea perturbată a Unirii, ci chiar se aţâţă clerul şi poporul la încăpăţânare şi sedi̦iune"; fiindcă titlul de vicar apostolic e odios clerului şi poporului român unit, Aaron să fie menţinut numai cu titlul de vicar, dar cu autoritate de vicar apostolic, până la numirea unui nou episcop. Tot aşa, clerul să trimită la Viena o delegaţie, compusă din călugării Caliani şi Maior, precum şi protopopul Balomireanu, - dacă acesta „se va supune poruncilor regeşti" -, care să prezinte suveranei doleanţele sale, aşa cum şi-a exprimat dorinţa, la începutul lui decembrie, la Alba-Iulia, după ce le va fi dezbătut şi cuprins în scris. În sfârşit, episcopul de Muncaci, cunoscător al ritului românilor uniţi şi care nu e rău văzut în principat, să fie trimis - cerându-se împuternicire şi de la Scaunul pontifical - în

Transilvania pentru restaurarea liniştii, la nevoie chiar pe cale silnică[117]. (Propunerea din urmă, referitoare la Olsavszky, nu era decât reluarea unei idei exprimate, după cum am văzut, încă în ianuarie[118].)

Protocolul, elaborat probabil tot în ianuarie, căci nu face referinţe la acte ulterioare lunii decembrie, a fost înaintat suveranei, din mandatul căreia a fost apoi discutat de conferinţa ministerială ţinută la 2 martie, sub preşedinţia feldmareşalului Königsegg (care prezidase şi conferinţa din luna mai anul trecut), cu participarea lui Uhlfeld, Kolowrat, Gyulaffi şi a altor câtorva, printre care Bartenstein şi Kozma. Noua conferinţă, sprijinindu-se pe concluziile protocolului, propune, la rândul ei, să se comunice de către Cancelaria de Stat (şef: Uhlfeld) nunţiaturii un extras din protocol, pentru ca nunţiul să facă demersuri la Curia romană în vederea revocării excomunicării lui Aaron de către Inochentie. Dacă acesta refuză, Roma să-l considere „schismatic" şi să-l constrângă la demisie. Se repetă, în fond, propunerile din protocol privind misiunea episcopului de Muncaci şi delegaţia clerului care să vină la Viena. Maria Tereza aprobă propunerile conferinţei - redactate de Kozma - cerând, într-o rezoluţie autografă, ca episcopul de Muncaci „să-şi îndrepte informaţiile sale nemijlocit la mâinile noastre"[119].

Abia peste trei săptămâni a aflat nunţiatura despre ţinerea acestei conferinţe, când Kolowrat afirma, într-o convorbire cu auditorul, că nu se îndoieşte de faptul că nunţiului i se va aduce la cunoştinţă „cât mai curând" rezultatul ei. Cu acelaşi prilej, el stăruia din nou asupra necesităţii amintitei revocări de către Inochentie. Fiind vorba - potrivit raţionamentului lui Kolowrat - de diecezani ignoranţi, catolici care cred mai mult în formele materiale (probabil: în practicile exterioare) decât în substanţa religiei, pe cât „s-ar adapta" ei la revocarea de către episcopul lor, pe atât ar putea să interpreteze fals casarea excomunicării de către papă. La care „auditorul îi răspunse că nu se poate despărţi acest fapt de episcop, al cărui fel de a gândi îi este bine cunoscut şi, desigur, n-a devenit mai docil şi maleabil la Roma decât cum fusese în Transilvania şi la Viena. El ripostă că în acest caz Domnul nostru [papa] să-l declare schismatic şi să-l priveze de biserică. La care propunere îi răspunse că o simplă neascultare n-avea nimic comun cu schisma, când nu e vorba despre dogmă de religie sau de autoritatea capului suprem al bisericii şi s-ar putea ivi cu atât mai mult teama că, în acest caz, acei poporeni materiali şi ignoranţi, dând sus-zisa interpretare falsă [tocmai] declarării episcopului lor ca schismatic, s-ar îndepărta cu acesta de religia catolică şi astfel de ascultarea faţă de Sfântul Scaun. În care caz, apoi, Curtea, probabil, n-ar putea să se opună, de vreme ce, în ciuda angajării ei contra episcopului, acesta nu e lipsit de adepţi în dieceza de Făgăraş, ca număr şi calitate, ceea ce trebuie să ne facă atenţi, ca să procedăm cu precauţie, cum vedem că face Curtea însăşi, din cauza tristelor consecinţe care ar putea de aici să rezulte; Domnul nostru vrea să facă tot ce se poate face din punct de vedere canonic şi să-l facă deplin, deoarece îl recunoaşte pe episcop ca vătămător şi că nu mai e util bisericii sale. Şi pentru aceasta sunt necesare materialele, pe

care e nevoie ca ei [reprezentanţii Curţii] să ni le furnizeze, pe măsură ce li se vor cere de către Sfântul Scaun"[120].

Serbelloni, care scria acestea la 23 martie lui Valenti, ajutându-ne indirect să înţelegem mai bine semnificaţia unora din hotărârile conferinţei ministeriale din 2 a aceleiaşi luni, i-a raportat deja la 16 tot aceeaşi lună, deşi cu referire la depeşa pomenită din 24 februarie a şefului său ierarhic, că în cazul când, în loc de revocarea de către Inochentie, ar dori într-adevăr papa să anuleze excomunicarea lui Aaron, ar fi nevoie de promulgarea în dieceză a unui decret pontifical în acest sens, decret pe care el (Serbelloni) nu l-a obţinut până acum. „Care i-ar fi apoi efectul, n-aş îndrăzni să-l prezic, fiindcă e vorba de poporeni care ţin superstiţios la ritul lor şi [sunt] ignoranţi, încât, preocupaţi cu gelozie de autoritatea episcopului lor, ca ea să nu li se înlăture de Sfântul Scaun, cum în chip răutăcios îi ţin în bănuială ecleziasticii lor, deşi toţi sau cea mai mare din ei ar da ascultare retractării din partea episcopului, [în schimb] sentinţei papei ar putea să i se adapteze doar cei buni şi aceştia ar putea să se reducă la puţini, iar guvernul nu va proceda [?] cu poporul cum face cu episcopul, din cauza consecinţelor foarte rele care ar putea să rezulte de aici, din care motiv întoarce, cât poate mai mult, caracterul odios [al unor asemenea măsuri] asupra noastră şi ar vrea să nu ne dăm seama de acest lucru, ca să ne îmbarcăm orbeşte după cum insistă el."[121] Prin urmare, diplomaţia pontificală, precum reiese şi din alte depeşe ale ei, se temea că guvernul chezaro-crăiesc de la Viena vrea – cum am zice azi – să scoată castanele din focul tulburării ce-i frământa pe românii uniţi, solidari cu vlădica lor în exil, cu degetele ei şi să atribuie apoi diplomaţiei respective măsurile, „odioase" în ochii românilor, ce urmau a fi luate împotriva lui. Am mai dori să atragem atenţia, în acest context, că miniştrii Curţii vieneze nu voiau să creadă că cei doi reprezentanţi în cauză ai aceleiaşi diplomaţii, Valenti şi Serbelloni, ar stărui îndeajuns ca papa să rezolve cazul Inochentie[122].

Nunţiului i s-a făcut, în numele suveranei (de către Cancelaria de Stat), la 31 martie, comunicarea promisă a extrasului de protocol. Totodată, i s-a adus la cunoştinţă nemulţumirea împărătesei-regine pentru tărăgănarea rezolvării cazului Inochentie, atribuită Scaunului pontifical, ceea ce a dus la agravarea situaţiei tulburi din rândurile românilor uniţi. Curtea considera „inadecvate" măsurile propuse de Valenti la 3 februarie, instruirea unui proces canonic vlădicăi la Roma pentru excomunicarea lui Aaron, cardinalul-secretar de stat cerând Curţii să furnizeze probe autentice de culpabilitate în atare privinţă. Am văzut că a mai fost vorba de ele, dar în legătură cu cererea ca Micu să demisioneze[123], pe când în comunicarea de faţă, din 31 martie, a Curţii, probele respective sunt puse în legătură numai cu excomunicarea şi se exprimă mirarea că se pretind dovezi pentru acest fapt notoriu. Se subliniază că suverana nu doreşte proces (desigur, din motivele arătate mai înainte, încă la conferinţa ministerială din 5 mai 1747). Comunicarea insista iarăşi (în spiritul conferinţei recente, din 2 martie) ca nunţiul să intervină la Curie pentru obţinerea revocării

excomunicării de către vlădică, iar dacă acesta ar refuza, să fie pedepsit după canoane, pe calea cea mai scurtă. Suverana nu va „determina" pensia unui episcop „refractar cu atâta tenacitate", pensie pentru care stăruia Scaunul papal, până când cererea ei nu va fi îndeplinită[124].

Aderenţii din ţară ai lui Inochentie nu se dădeau bătuţi nici în acest timp, ba mai mult, s-au adresat nemijlocit lui Valenti. Într-adevăr, protopopii uniţi „din Transilvania", într-un memoriu datat, din Jucul de Mijloc, la 14 martie 1748, după ce-i scriu despre devotamentul lor faţă de cauza Unirii, despre bănuielile neîntemeiate aruncate asupra lor din pricina adunărilor - considerate pe nedrept „conventicule", adică întruniri clandestine, conspirative - pe care le-au ţinut, neavând altă posibilitate, pentru a se consulta între ei spre binele credinţei, despre imputarea ce li se făcea deoarece trimiseseră uneori scrisori şi modeste ajutoare pentru trai episcopului lor, de care sunt legaţi prin jurământ, se opresc mai pe larg asupra lui Aaron. Arată anume - ceea ce am mai auzit şi până acum[125] - că recunoaşterea acestuia de către ei ca vicar apostolic ar însemna, poate, chiar „ultima ruină a Unirii", din cauza aversiunii poporului faţă de el după promulgarea, tot de protopopii înşişi, a excomunicării din ordinul episcopului şi din cauza suspiciunilor stârnite în popor - aşa cum bine ştim - de vicariatul apostolic. În încheiere, ei îl roagă pe cardinalul-secretar de stat să se interpună, atât pe lângă papă, cât şi pe lângă împărăteasa-regină, pentru revenirea episcopului lor, ca „unicul şi singurul remediu al acestei tulburări"; dacă i se va permite întoarcerea în dieceză - asigură suplicanţii - el va putea fi totdeauna supravegheat de suverană ca să nu se abată de la funcţia sa şi, de altfel, numai în acest caz îi va da ascultare şi clerul![126]...

Şi Inochentie făcu în aceste zile o nouă încercare, deşi indirectă, în scopul obţinerii permisiunii Mariei Tereza pentru înapoierea în ţară. Astfel, la 16 martie 1748, se îndreaptă către Gyulaffi şi, folosind prilejul trimiterii, printr-un călugăr minorit, a unor moaşte, pe care contele i le ceruse încă în 1746, „întărit de vechea încredere" în el (!), îl roagă să-l recomande în graţia suveranei ca, după cei aproape patru ani de când a fost „îndepărtat de aviditate şi invidie" (!) de la biserica sa, să fie „în sfârşit" restaurat în drepturile sale „sau măcar să binevoiască a se îngriji preamilostiv de cuvenita mea subzistenţă, să-mi îngăduie întoarcerea la ai mei"[127]. Încercare, evident, nu mai puţin zadarnică decât cele anterioare. De altminteri, desigur, Gyulaffi nici n-ar fi făcut demersul cerut, dacă ţinem seama de atitudinea efectiv nefavorabilă pe care o avusese şi mai înainte faţă de acţiunile vlădicăi şi, în general, de interesele româneşti, al căror exponent neobosit era acesta[128]. Când va fi primit scrisoarea lui Inochentie, tocmai de puţin timp expediase, din cancelaria în fruntea căreia se afla, actele regale privind noua misiune a episcopului Olsavszky în dieceza unită românească, contrare revenirii pribeagului de la Roma, după cum vom vedea.

Din motivele pe care le-am mai arătat[129], îndeosebi în urma atâtor presiuni ce s-au exercitat asupra sa şi a grijilor materiale ce-l hărţuiau, Inochentie se va fi gândit iarăşi că nu trebuie să respingă din principiu propunerea de demisie

în schimbul pensiei. De aceea, se pare pe la mijlocul lunii aprilie, şi-a prezentat din nou condiţiile în faţa forurilor romane, schiţând un plan de renunţare. În acesta spune, printre altele, că după ce a recurs în treburile diecezei sale la Roma, dar, „din pricina prepotenţei părţilor adverse [a intereselor contrare lui?] şi din pricina consideraţiei faţă de ele, neobţinând nimic", ba chiar i s-a interzis să plece din Roma, dezgustat, aflându-se în sărăcie, fiind cu totul lipsit de mijloace de trai şi frânt de alte necazuri, pe de o parte, iar pe de alta, ţinând seama că „deţinut astfel aici nu pot - scrie el - să fac nimic mai mult pentru scumpa mea biserică şi nici fiind în stare s-o ajut şi, ca urmare, devenind inutil", demisionează. Pune însă următoarele condiţii: cere o pensie anuală viageră de 800 de scuzi pe care s-o „anticipeze liber şi totdeauna" papa, precum şi o treime din veniturile bunurilor episcopale „până în această zi"; de asemenea, pretinde posibilitatea de a se deplasa şi a sta „oriunde şi oricând şi a se întoarce" la Roma; în fine, precizează că această demisie nu trebuie să cauzeze în nici un chip prejudicii „drepturilor bisericii" (sale, fără îndoială) „sau să constituie vreun drept părinţilor Societăţii lui Isus, ca să nu fie apăsată conştiinţa mea, ci să rămână tuturor neştirbite toate şi să se înţeleagă că nimănui nu i se aduce favoare, ură şi [sau] prejudiciu"[130].

Iată acum ce raporta la 4 mai 1748 nunţiul către Valenti despre această chestiune: „Am vorbit contelui Uhlfeld despre renunţarea la biserica de Făgăraş pe care e înduplecat, în sfârşit, s-o facă monseniorul Klein, datorită repetatelor sugestii ce i-au fost făcute, din partea Sanctităţii sale, de monseniorul vicegerent". I-a predat sus-zisului cancelar o copie după amintitul plan, pe care acela va urma să-l examineze, împreună cu miniştrii însărcinaţi cu treburile transilvănene, înainte de a putea împărtăşi părerea sa nunţiului. Acesta l-a prevenit să nu-l supere anumite expresii care ar putea fi găsite improprii, dacă asupra fondului e de acord, căci cu puţin timp şi cu oarecare trudă ele vor putea fi făcute mai moderate. Uhlfeld l-a informat, cu aceeaşi ocazie, pe Serbelloni că „acum are gata toate scriptele" cerute pentru a fi trimise la Roma în vederea procedurii legale a înlăturării lui Inochentie din biserica sa. Pe temeiul acestor dovezi, privind excomunicarea vicarului apostolic Aaron, Uhlfeld susţinea (ca şi conferinţa ministerială din 2 martie şi personal Kolowrat[131], adăugăm noi) că papa l-ar putea considera schismatic şi, în consecinţă, să-l destituie. „Şi fiindcă eu îi spusei că această cale e cu mult mai lungă şi mai incertă pentru scop decât aceea a renunţării, el îmi răspunse că şi atunci când trebuie să se urmărească aceasta, va fi totuşi necesar ca mai întâi să urmeze sus-zisa retractare, dar eu neprimind în acel timp răspuns [de la Roma cu privire la aceasta], îl rugai să reflecteze asupră-i şi s-o spună Maiestăţii sale, apoi să-mi spună ce rezoluţie va fi luat ea, ca, pe baza acesteia, eu să scriu Eminenţei voastre."[132]

În realitate, Maria Tereza i-a scris lui Albani cu câteva zile înainte de această convorbire dintre Serbelloni şi cancelarul ei. Şi anume, la 29 aprilie îi cerea să insiste şi el, cum îi ceruse nunţiului prin comunicarea din 31 martie, - pe care i-o trimitea în copie, împreună cu copia memoriului protopopilor către

Valenti din 14 a lunii din urmă –, pe lângă suveranul pontif pentru a-l obliga pe vlădică la revocarea cât mai grabnică a excomunicării, căci altfel nu ea, ci papa va purta răspunderea pentru grava tulburare a stării Unirii în rândurile românilor ardeleni[133].

La 10 mai 1748, Serbelloni îi transmitea lui Valenti – printr-un curier trimis la Roma de Carvalho, ambasadorul Portugaliei la Viena, faimosul marchiz de Pombal de mai târziu – o „reprezentare" a lui Uhlfeld din partea împărătesei-regine, precum și „documentele" comunicate de Kolowrat, și una și celelalte cu privire la culpabilitatea lui Inochentie prin afurisenia lansată împotriva lui Aaron, cu noi stăruințe pentru rezolvarea acestui caz în sensul dorinței Curții[134]. Deși bătrânul Benedict XIV se pregătea să plece la Castel Gandolfo, bine cunoscutul loc de vilegiatură a papilor în regiunea Romei, totuși, ca „această treabă gravă" să nu mai sufere întârziere, l-a îndrumat pe Albani, care i s-a prezentat în aceeași problemă, să se adreseze lui Valenti, căruia îi va indica prelatul care să se ocupe de ea, spre a fi soluționată cât mai repede cu putință după dorința chezaro-crăiască, cum raportează Albani suveranei la 18 mai[135]. În aceeași zi, Valenti, răspunzând la raportul din 10 mai al lui Serbelloni, îi arăta că suveranul pontif, în audiența din dimineața zilei răspunsului, a ordonat vicegerentului să-l cheme la sine pe Inochentie și să-i fixeze un termen de 10 zile pentru a retracta excomunicarea sau a declara că „nu e a lui, sub amenințarea indignării pontificale" în caz de refuz. Valenti cerea totodată nunțiului să facă cunoscută Curții măsura luată de papă și că, oricare va fi „sfârșitul acestei afaceri, tot trebuie asigurată subzistența episcopului", și anume în sarcina diecezei, nu a Scaunului papal, nici a Curții[136].

Inochentie, de această dată, a cedat somației. Într-adevăr, la 21 mai, vicegerentul Rossi emitea un document prin care adevărește declarația vlădicăi sub jurământ și semnătură, făcută în fața sa și a doi martori, prin care își retrage excomunicarea rostită împotriva lui Aaron și pusă de el să fie promulgată; și-o retrage ca „fără putere, nulă și desființată", căci „n-a știut niciodată că sus-zisul reverendisim domn Petru Aron a fost ales ca vicar apostolic al diecezei de Făgăraș de către preasfântul domn al nostru papa, ci numai acum, în acest moment, a luat cunoștință despre aceasta de la ilustrisimul și reverendisimul domn vicegerent"[137]. Știm bine că nu acesta era adevărul, deoarece Inochentie fusese încunoștințat de Propaganda încă la 3 februarie 1747 că dacă „l-ar depune pe Aaron din vicariat, pontificele suprem îl va face pe el [Aaron] vicar apostolic" și vlădica luase atunci act „cu supunerea ce se cuvine" de această dispoziție, de care totuși după aceea n-a ținut seama; în motivarea excomunicării îi imputa lui Aaron, printre altele, și primirea acestei calități, cum sublinia nunțiul plin de indignare[138].

Supus la presiuni, ba și la amenințări, preocupat de griji materiale, vlădica a consimțit, deși „cu mare greutate" – cum îi va mărturisi însuși Rossi lui Albani – la revocarea pretinsă de Curtea vieneză prin Curia romană. Pasul acesta, oricât de silit, l-a costat mult sufletește, căci trebuie să fi însemnat în

ochii săi nu numai o grozavă umilire şi o anihilare de fapt a jurisdicţiei sale episcopale, la care ţinea cu încăpăţânare, dar poate şi trista perspectivă a dezamăgirii aderenţilor săi din ţară - cler şi popor - în frunte cu Balomireanu, dezamăgire pe care se conta la Viena[139]. Mai mult, s-a văzut constrâns să-şi justifice retractarea cu un neadevăr, întărit chiar prin jurământ. Socotea oare că cu această usturătoare concesie ar mai fi putut câştiga timp pentru a-şi salva până la urmă episcopatul sau să-şi asigure cel puţin o „subzistenţă"? În tot cazul, se va fi simţit zdruncinat ca stare de spirit, fiind şi cu sănătatea precară, la ceea ce au contribuit, fără îndoială, şi lipsurile.

După semnarea revocării, Inochentie a cerut, din motive de sănătate, voie de la papă, prin vicegerent, să plece la vestitele băi (pentru tratamentul reumatismului, artritismului etc.) de lângă Viterbo, oraş în Lazio, la 75 km nord de Roma, şi a obţinut-o pe o lună, îi raportează Albani Mariei Tereza la 1 iunie[140]. Reamintim că încă în februarie 1745, deci curând după sosirea sa la Roma, el s-a plâns deja de o criză de podagră[141].

Originalul declaraţiei de revocare a fost trimis de Valenti nunţiului la 25 mai 1748[142], care l-a predat la 8 iunie lui Uhlfeld, ca acesta, la rândul său, să-l poată folosi, transmiţându-l lui Olsavszky la Sibiu, unde se afla cel din urmă „pentru a pacifica" clerul unit[143]. Era important ca originalul, iar nu o copie, să fie arătat aici, în scopul convingerii diecezanilor de autenticitatea retractării.

În acelaşi timp, Serbelloni i-a comunicat cancelarului de stat un plan de demisie schiţat de Inochentie, la insistenţele repetate ale vicegerentului, din ordinul papei (plan pe care îl putea considera, de fapt, doar ca o nouă copie a celui predat la 4 mai), nunţiul rugându-l pe cancelar ca, obţinând „participarea" suveranei, să propună schimbările pe care le va crede de cuviinţă. Serbelloni stăruia iarăşi, la 8 iunie, în numele Scaunului pontifical, ca pensia, care va trebui să i se acorde lui Micu, să fie punctual plătită, printr-un bancher din Roma, trimestrial şi anticipat, pentru ca papa să nu trebuiască să vadă un episcop constrâns să cerşească sub ochii săi sau să se vadă obligat a-l întreţine pe cheltuiala sa, adică a Sfântului Scaun, după ce acela va fi demisionat la insistenţa pontificelui, renunţând la episcopia din veniturile căreia trăise onorabil[144]. Valenti - în depeşa sa, tot din 8 iunie, către nunţiu - scria că, o dată cu revocarea ce avusese loc, „încetează toate dificultăţile acelei Curţi. Acum rămâne deci să se aibă grijă de nevoile acelei biserici fie cu un alt episcop, fie cu un vicar apostolic, dar, în acelaşi timp, se cuvine de gândit a-l întreţine pe episcopul prezent, dacă se vrea fie să renunţe, fie să nu se întoarcă. Biserica [sa] nu e în stare de nici o pensie îndestulătoare celui ce renunţă, iar bisericile din Ungaria, cum dv. ştiţi, nu-şi pot lua ca sarcină nici o pensie; de unde: în sarcina cui va trebui să rămână acest sărman om? La acest punct trebuie să răspundă acei domni şi să ia o rezoluţie"[145].

În amintitul său raport din 1 iunie către suverană, Albani stăruia, de asemenea, şi asupra problemei pensiei, arătând că, după ce se va înapoia Inochentie de la Viterbo, se va trata cu el abdicarea, la care papa chiar îl va sili, după

dorința împărătesei-regine. Pontificele i-a dat însă a înțelege, prin vicegerent, că, împotriva canoanelor, episcopul nu va putea fi constrâns la atare pas decât în schimbul unei pensii, căci, altfel, însuși pontificele ar trebui pedepsit, răbdând ca acesta să-și cerșească hrana, în detrimentul demnității episcopale, sau Scaunul papal ar trebui să suporte întreținerea sa. Papa așteaptă ca Maria Tereza, în pietatea ei, să nu permită ca episcopul, „care se zbate în cea mai grea strâmtorare a unei nedemne sărăcii și e apăsat de datorii, să fie cu totul lipsit de cele ce sunt necesare traiului"[146].

În timpul pertractărilor de la Roma din luna mai, care i-au smuls lui Inochentie revocarea excomunicării lui Aaron, episcopul de Muncaci, Olsavszky, lucra în Transilvania la reabilitarea vicarului în fața clerului. Într-adevăr, în conformitate cu propunerile conferinței ministeriale din 2 martie, împărăteasa-regină l-a numit, la 28 a acestei luni, comisar regal, cu misiunea de a restaura liniștea în dieceza română unită din Transilvania, în cadrul unei „adunări" (*confluxus*) a clerului, convocată pe data de 15 mai la Sibiu. În instrucțiunile date lui Olsavszky de Maria Tereza, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană (întocmite și contrasemnate de Gyulaffi și Kozma), i se atrage atenția, printre altele, de a-i „informa" pe Maior și pe ceilalți adepți ai lui Micu că dispoziția la adresa acestuia „de a nu pleca din Roma fără știrea și permisiunea pontificelui" nu înseamnă „dispreț" pentru biserica (unită)[147], ci o măsură luată doar împotriva persoanei episcopului vinovat, care nu putea fi pedepsit altcum pentru împotrivirea sa încăpățânată[148]. Iar în patenta suveranei - pregătită și trimisă tot la 28 martie, prin aceeași cancelarie - „vicarului [Aaron], protopopilor și preoților, nobililor, precum și celorlalți oameni de neam românesc, de orice stare și condiție, locuitori ai principatului ereditar al Transilvaniei și ai părților încorporate acestuia", după ce li se expune scopul misiunii lui Olsavszky, li se pune în vedere (din nou) să nu corespondeze cu Inochentie, „refractar și neascultător față de noi"[149].

Împuternicirea din partea Curiei romane, solicitată prin nunțiu de Curtea vieneză pentru sus-zisa misiune, nu sosise, deși între timp fuseseră trimise la Roma documentele care trebuiau să dovedească culpabilitatea lui Inochentie în ceea ce privește excomunicarea lui Aaron, documente cerute de papă ca o condiție prealabilă acordării acelei împuterniciri. Totuși, nunțiul i-a scris la 24 aprilie episcopului de Muncaci, când acesta se afla deja în Transilvania, rugându-l să restabilească înțelegerea dintre cler și Aaron[150], pe care, de altminteri, trebuia s-o facă, în primul rând, în virtutea mandatului încredințat de suverană[151]. Serbelloni căuta să-l liniștească și personal pe vicar, printr-o scrisoare cu aceeași dată, că „nu i se va întâmpla nimic rău" prin misiunea pe care trebuie s-o întreprindă Olsavszky[152]. Scriindu-i din nou lui Aaron la 8 iunie, același nunțiu - care-i comunica totodată cealaltă veste bună, și anume că vlădica îi revocase, la îndemnarea papei, excomunicarea - îi împărtășea că a fost informat de episcopul de Muncaci și de miniștrii Curții în sensul că „în

sfârşit toţi ecleziasticii s-au subscris şi te-au recunoscut ca vicar apostolic al acestei dieceze"[153].

Cu prilejul acestei „adunări" (actele oficiale nu-i spun „sinod"), clerul şi-a cuprins (cum i s-a cerut, de altfel, şi din partea Curţii) doleanţele într-un lung memoriu adresat suveranei[154]. Aici se reproduc, în fond, revendicările bisericeşti şi politice susţinute de Inochentie, mai ales în întinsul său memoriu din 1741 (*Supplex libellus*)[155], reluând, între ele, şi postulatul ca naţiunea română să fie declarată „a patra naţiune receptă în Transilvania", exprimându-se nefavorabil şi faţă de instituţia teologului străin. E adevărat că întâlnim aici o menţiune - scurtă şi rece - despre „vicarul general" Aaron, pe care clerul se vede că l-a recunoscut acum, referindu-se însă, cu o vădită silă în această privinţă, la ordinul suveranei, promulgat de episcopul de Muncaci, în calitate de comisar regal[156].

În schimb, se stăruie în memoriu cu dragoste asupra lui Inochentie: clerul, în situaţia gravă a bisericii unite, „a deplâns cu cea mai mare durere şi mâhnire în suflet şi deplânge mereu absenţa atât de îndelungată şi deţinerea [*detentionem*] la Roma a mult doritului său păstor, ilustrisimul episcop Klein". În lipsa conducătorului său spiritual, poporul se îndepărtează de Unirea bisericească, se dedă la practici superstiţioase, va ajunge în curând la idolatrie. „Clerul socoteşte ca cel mai folositor şi cu totul necesar remediu întoarcerea ilustrisimului episcop Klein" şi repetă cele ce a mai scris - precum am arătat[157] - şi anume că, în cazul revenirii acestuia, toţi făgăduiesc să i se supună, altfel poporul se va lepăda de Unire, va dispărea orice nădejde a înapoierii schismaticilor la Unire „şi clerul ar suporta totdeauna cu inima tulburată ca păstorul său, pe care şi l-a cunoscut tot timpul ca pe cel mai bun în toate privinţele, să stea de-a pururi exilat la Roma". Drept urmare, clerul îşi exprimă cea dintâi dintre rugăminţile sale: „ca, din mila şi clemenţa chezaro-crăiască, să se întoarcă episcopul Klein, având-se în vedere nu eroarea unui om, ci mântuirea atâtor suflete..."[158] În memoriu lipseşte însă orice referire nominală la cea de-a doua Diplomă leopoldină, „nelipsită din motivaţiile lui Inochentie în sprijinul recunoaşterii naţiunii române ca naţiune politică"[159]. Reamintim că vlădica însuşi a renunţat, de prin primăvara lui 1747, să mai invoce importanţa acestei diplome, căci pe ea se baza şi existenţa instituţiei teologului străin, pe care o combătea cu înverşunare, dar fără să renunţe la revendicările politice româneşti ancorate juridic în privilegiul respectiv[160], cum nu se renunţă nici în prezentul memoriu.

Iniţial - cum s-a cerut chiar de către autorităţi - memoriul ar fi trebuit dus la Viena de Caliani, Maior şi Balomireanu, adepţii cei mai activi ai lui Inochentie. Protopopul din Balomir însă, pe la mijlocul lui iunie, indispus fără îndoială de recunoaşterea lui Aaron ca vicar apostolic de către clerul unit şi indispus, tot aşa, de faptul că el a fost silit, în legătură cu aceasta, să renunţe la vicariat[161], precum indispus, desigur, şi de vestea revocării la care consimţise vlădica la Roma, a fugit pe neaşteptate „sub stăpânire turcească" (în Ţara

Românească), rupând-o cu Unirea bisericească, ceea ce va pricinui noi agitații antiunioniste în popor, în loc să se readucă liniștea, pe care autoritățile și Aaron au sperat-o de la misiunea lui Olsavszky[162]. În urma acestei întorsături nefavorabile, Balomireanu (care va ajunge prin Moldova până în Rusia protectoare a ortodoxiei și va provoca, în toamna anului 1750, o intervenție diplomatică a țarinei Elisabeta la Viena în favoarea românilor neuniți din Transilvania)[163] a fost înlocuit în „deputația" celor trei, care au plecat în aceeași vară în capitala habsburgică, prin protopopul Gheorghe Pop de Dobra și, astfel, memoriul prezentat la Viena poartă semnătura acestuia, alături de ale celor doi basilieni. Dar solidarizarea clerului cu șeful său pribeag, oricât de stăruitor s-a exprimat și în acest memoriu, n-a fost luată în seamă la Curte, care nici nu voia să audă de reintegrarea lui, după cum continua să treacă cu vederea și celelalte doleanțe cuprinse în același act, doleanțe pentru care el s-a expus cu atâta îndrăzneală și risc pentru persoana sa.

Unele considerații și reflecții ce se desprind din acest capitol:

Promulgarea excomunicării lui Aaron în țară, din ordinul lui Inochentie, agravând situația și până atunci tulbure din rândurile românilor uniți cu Biserica Romei, a determinat cercurile oficiale, atât ale împărăției habsburgice, cât și ale papalității, să-și întețească sforțările pentru înlăturarea, prin demisie, a semețului vlădică.

Acesta continua, în general, să le opună bine cunoscuta sa rezistență intransigentă, sprijinit pe conștiința dreptății cauzei bisericești și naționale românești, al cărei protagonist era, și pe dovezile încrederii devotate a credincioșilor săi, cler și popor, care cereau cu tărie permiterea întoarcerii sale din surghiun, amenințând, în cazul contrar, chiar cu părăsirea Unirii.

Faptul din urmă preocupa Scaunul pontifical, îl reținea de la bruscarea lucrurilor, îl îndemna la o atitudine mai prudentă față de Inochentie, ceea ce dădea naștere la suspiciuni din partea Curții vieneze că acesta ar fi favorizat de Curia romană, care însă protesta, denunțându-le ca neîntemeiate, papa căutând să o convingă pe împărăteasa-regină că, în fond, era de acord cu ea ca vlădica să nu fie reintegrat.

Încolțit de presiuni din ce în ce mai insistente în sensul de a-și da demisia și de lipsuri materiale, ele însele tot mai apăsătoare, Inochentie, se pare mai mult din motive tactice, în anumite momente nu putea refuza nici el această idee, a abdicării, cu care îl asaltau interlocutorii săi, cu toată repulsia ce o simțea pentru ea; în încercările disperate de a o îmbuna pe Maria Tereza a ajuns să-i promită, în septembrie 1747, chiar că va renunța la orice activitate politică în cazul reintegrării (promisiune pe care o va reînnoi, de altfel, în toamna lui 1750)...

La intervențiile repetate ale Vienei, somat de papă, Inochentie s-a văzut constrâns să revoce până la urmă excomunicarea lui Aaron, pentru ca acesta să fie reabilitat astfel în fața credincioșilor din țară, să conducă mai departe

dieceza, ca vicar apostolic, independent de episcopul din exil, iar el să se recunoască implicit despoiat de conducerea ei.

Dar nici cu preţul loviturii ce i s-a dat prin silirea la acest pas umilitor şi grav pentru el, deşi reparator pentru Aaron, liniştea n-a putut fi restaurată între românii uniţi din Transilvania. Dimpotrivă, starea Unirii bisericeşti, din pricina încăpăţânării privilegiaţilor în a nu satisface dreptele revendicări româneşti, printre care şi revenirea proluptătorului lor prigonit din exil, s-a agravat şi mai tare.

Note

[1] Cap. IV.

[2] *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747; *Doc. 143* din 17 decembrie 1747.

[3] Parafrază a unei expresii din *Epistola către Galateni a Sfântului Apostol Pavel*, cap. I, vers. 8.

[4] Evident, dacă revine.

[5] Adică nu le mai trebuie teolog străin (iezuit).

[6] P, *Coresp.*, p. 101-102, după *ms. lat. 566* al BAFC, copie; altă copie, ASV, *Germ.*, vol. 352 (a. 1748), f. 357-357v (ajunsă la nunţiu, fiindu-i trimisă, poate, chiar de Inochentie). Rezumat (după sus-zisul ms.) la B, *Klein*, p. 230-231, cu data greşită: 24 august. „Parens" din formula adresei trebuie neîndoios raportat la Dăianu, „cuscrul" destinatarului şi, de bună seamă, cel care a întocmit actul. Episcopul confirmă lui Săcădate primirea prin răspunsul său din 30 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 109).

[7] *Doc. 105* din 29 septembrie 1747 (secţia catolică din Guvernul Transilvaniei către Maria Tereza); *Doc. 107* din 4 octombrie 1747. Secţia catolică însă a declarat celor doi reprezentanţi amintiţi ai adunării de la Daia că revocarea din funcţia de vicar a lui Aaron, hotărâtă de aceasta, e nevalabilă. (*Doc. 168*, înainte de 2 martie 1748.)

[8] *Doc. 101* din 12 septembrie 1747.

[9] *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 (declaraţia lui Balomireanu la audierea din Sibiu).

[10] *Doc. 106* din 1 octombrie 1747.

[11] *Doc. 108* din 5 octombrie 1747; *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747.

[12] B, *Klein*, p. 141.

[13] *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747, n. 19.

[14] *Doc. 107* din 4 octombrie 1747.

[15] *Doc. 105* din 29 septembrie 1747 (secţia catolică către Maria Tereza); cf. *Doc. 106* din 1 octombrie 1747 (unde se menţionează, tot de secţie, „şiretenia acestei plebe" în întreţinerea, în mod „meşteşugit", a corespondenţei cu Roma, iar complicitatea cu „schismaticii" e ilustrată printr-o dispoziţie a lui Balomireanu).

[16] Stăniloae, p. 1168 (după Rosenfeld, care era de părere că scrisoarea ar fi fost adresată vlădicăi tot din adunarea de la Daia; Stăniloae o socoteşte că ar data probabil din iulie

1747, vlădica, pare-se, răspunzând la ea, către Săcădate şi Timandi, la 15 aceeaşi lună; poate Stăniloae se gândea la iunie; dar, ţinând seama de comunicaţiile epocii, nouă nu ni se pare probabilă nici această lună, ci luna mai; cf. P, *Coresp.*, p. 92, aluzia din scrisoarea de la 1 iulie 1747). Vezi şi *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Balomireanu, nr. 5).

[17] Cap. IV.

[18] *Doc. 108* din 5 octombrie 1747.

[19] *Doc. 109* din 14 octombrie 1747 (Serbelloni către Aaron).

[20] *Doc. 110* din 14 octombrie 1747 (Serbelloni către Valenti). Expresia „genio torbido" va fi folosită de acelaşi nunţiu, într-un memoriu din 1754 adresat lui Benedict XIV, chiar şi la adresa lui Aaron, când, după ce va fi numit episcop în locul demisionarului Inochentie, va căuta, de asemenea, câtva timp să scape de instituţia teologului iezuit (ASV, *Germ.*, vol. 361, f. 365v).

[21] P, *Coresp.*, p. 106.

[22] *Doc. 168* (înainte de 2 martie 1748).

[23] Trecut la Unire numai în 1738 (B, *Klein*, p. 136; Idem, *Episcopii*, p. 57).

[24] *Doc. 112* din 20 octombrie 1747; Nilles, II, p. 594-596; cf. B, *Klein*, p. 232-233 (autorul din urmă vorbeşte, la p. 231-233, greşit despre două sinoade, unul la 8, celălalt la 29 - în text prin eroare de lectură în loc de 19 - octombrie, neobservând că e unul şi acelaşi sinod, menţionat însă după calendare deosebite); *Doc. 115* din 28 octombrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

[25] Stăniloae, p. 1174 (după Rosenfeld). „Bistriensis" înseamnă: de Bistra (în Munţii Apuseni), nu: de Bistriţa!

[26] *Ibid.*

[27] *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Caliani, pct. 3).

[28] Stăniloae, p. 1174 (după Rosenfeld). Clerul, întrunit în sinod la 21 octombrie, la încheierea lucrărilor a scris guvernatorului, între altele, că ar fi un fapt mâhnitor ca să fie oprit de a se aduna pentru a se îngriji de treburile sale, după ce persevereză în Unire şi e persecutat din această pricină (se subînţelege: de neuniţi) şi ca, în loc de a mai putea răsufla, să fie suspectat, deşi prin privilegiile sale e echivalat cu clerul de rit latin (romano-catolic) (*Doc. 168*, înainte de 2 martie 1748).

[29] *Doc. 111* din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Balomireanu, pct. 3).

[30] Protopopul ar fi trebuit să fie însoţit, eventual, de Ionas Mone (nu: Ioan Moise, cum se află la Stăniloae, *ibid.*), un fost secretar al lui Inochentie (*Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747, aceeaşi audiere).

[31] *Doc. 111* din 19 octombrie 1747.

[32] Cap. IV.

[33] *Doc. 115* din 28 octombrie 1747 (Aaron către Serbelloni), comunicat în rezumat de Propaganda papei (*Doc. 130*, probabil sfârşitul lui noiembrie 1747).

[34] Cap. IV; Cap. V.

[35] *Doc. 115* din 28 octombrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

[36] *Doc. 113* din 25 octombrie 1747.

[37] *Doc. 117* din 11 noiembrie 1747 (Serbelloni către Aaron).

[38] *Doc. 118* din 11 noiembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

[39] *Doc. 114* din 27 octombrie 1747.

[40] Ultima ediție: Dumitriu-Snagov, p. 158-161.

[41] *Doc. 124* din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Caliani, Maior și Cotore).

[42] *Doc 127* din 23 noiembrie 1747. Cf. *Doc. 143* din 17 decembrie 1747.

[43] *Doc. 148* din 26 decembrie 1747.

[44] *Doc. 137* din 9 decembrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

[45] *Doc. 121* din 17 noiembrie 1747.

[46] *Doc. 122* din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Aaron).

[47] *Doc. 123* din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Balomireanu).

[48] *Doc. 144* din 18 decembrie 1747. Legătura jurământului invocată și în memoriul protopopilor către Valenti, 14 martie 1748 (B, *Klein*, p. 234-235, notă).

[49] *Doc. 129* din 25 noiembrie 1747.

[50] Vezi rezumatele din *Doc. 168* (înainte de 2 martie 1748).

[51] Același *Doc. 168*, n. 9.

[52] *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 (întrebarea citată, pct. 4).

[53] *Doc. 134* din 2 decembrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

[54] *Doc. 143* din 17 decembrie 1747; cf. *Doc. 146* din 20 decembrie 1747.

[55] *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747. Vezi și Cap. IV, n. 110.

[56] *Doc. 143* din 17 decembrie 1747.

[57] Cf. *Doc. 143* din 17 decembrie și *Doc. 146* din 20 decembrie 1747.

[58] *Doc. 143* din 17 decembrie 1747.

[59] B, *Klein*, p. 231-232.

[60] *Doc. 121* din 17 noiembrie 1747; *Doc. 122* din 18 noiembrie 1747 (Serbelloni către Aaron); *Doc. 123* cu aceeași dată (Serbelloni către Balomireanu).

[61] *Doc. 134* din 2 decembrie 1747 (Aaron către Serbelloni).

[62] *Doc. 143* din 17 decembrie 1747; cf. memoriul protopopilor către Valenti, 14 martie 1748 (B, *Klein*, p. 235, nota).

[63] Vezi mai sus, în acest cap.

[64] Cap. IV.

[65] B, *Klein*, p. 227 şi n. 2.

[66] *Doc. 98* din 9 septembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

[67] *Doc. 104* din 23 septembrie 1747.

[68] B, *Klein*, p. 228, n. 1.

[69] P, *Coresp.*, p. 102-105, 108-109.

[70] Cf. Cap. I.

[71] Cap. III; Cap. IV.

[72] *Doc. 103* din 19 septembrie 1747 (Inochentie către Maria Tereza). Despre acest act nu amintesc nici Bunea, nici Pâclişanu, deşi cunoşteau „protocolul" (registrul) respectiv al corespondenţei lui Micu (azi *ms. lat. 566* al BAFC) din care face parte!

[73] Introducere.

[74] Vezi expunerea documentată la B, *Klein*, p. 146-151.

[75] *Doc. 119* din 11 noiembrie 1747 (Valenti către Serbelloni).

[76] *Doc. 120* (înainte de 13 noiembrie 1747). După o informaţie pe care am primit-o încă în 1936 din partea personalului APF, „nulla risulta del vescovato di Fogaras" în congregaţia generală ţinută la această dată.

[77] *Doc. 125* din 18 noiembrie 1747 (Valenti către Serbelloni). Cuprinsul repetat, în cea mai mare parte, la 25 noiembrie 1747 (*Doc. 129*). Serbelloni a comunicat actul din 18 noiembrie lui Kolowrat, precum raportează lui Valenti la 9 decembrie 1747 (*Doc. 138*). O parte din actul de la 18 noiembrie se află, în traducere parţial greşită, la Stăniloae, p. 1176-1177 (după Rosenfeld, care a înţeles eronat unele pasaje ale originalului italian).

[78] B, *Klein*, p. 226, n. 1; p. 228, n. 1 (rezultă însă inexact din informaţia lui Albani că papa ar fi acela care i-ar acorda o „congrua" de 600 de scuzi).

[79] Expresie a epocii.

[80] *Doc. 126* din 22 noiembrie 1747. O copie trimisă de Valenti lui Serbelloni la 25 noiembrie acelaşi an (*Doc. 129*). Mai târziu Albani, în depeşa sa din 2 martie 1748 către Uhlfeld, va afirma că, la cererea sa, papa a dat ordin vicegerentului să notifice lui Inochentie de a nu părăsi Roma (*Doc. 66*). În realitate, suveranul dăduse o asemenea dispoziţie încă din 1 septembrie (vezi Cap. IV).

[81] *Doc. 129* din 25 noiembrie 1747 (Valenti către Serbelloni).

[82] *Doc. 132* din 2 decembrie 1747 (Albani către Uhlfeld).

[83] *Doc. 133* din 2 decembrie 1747 (Albani către Maria Tereza); cf. *Doc. 140* din 16 decembrie 1747 (Albani către Uhlfeld).

[84] În acest cap.

[85] *Doc. 131* (circa începutul lui decembrie 1747); cf. B, *Klein*, p. 230-231.

[86] *Doc. 135* din 6 decembrie 1747.

[87] *Doc. 136* din 7 decembrie 1747.

[88] *Doc. 140* din 16 decembrie 1747 (Albani către Uhlfeld).

[89] *Doc. 141* din 16 decembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

[90] E vorba de Ioan Dragoş „de Thurma" (Turmaş, în judeţul Hunedoara), magistrul de poştă din Alba-Iulia (*Carolinensis Postarum magister*), în corespondenţă cu Inochentie. La 30 septembrie 1747, acesta l-a rugat să ajute la transmiterea pe ascuns, prin călugări din ordinul romano-catolic al piariştilor, a banilor ce aştepta să i se colecteze de „vicarul" Balomireanu din dieceză (P, *Coresp.*, p. 108-109, nr. 66-67; *ibid.*, p. 109, r. 6, greşeală de tipar: „*Pastorum* magister"; corect, cum arată şi *ms. lat. 566* al BAFC, p. 202: *Postarum* m.). Dumitriu-Snagov, p. 157, neobservând greşeala, traduce, prin combinaţie: „magistrul *preoţilor*". Pentru rolul magistrului de poştă din Alba-Iulia în trimiteri de ajutoare băneşti lui Micu, vezi şi *Doc. 139* din 15-16 decembrie 1747 (audierea lui Balomireanu, pct. 3). Cu privire la asemenea expedieri din partea clerului cf. şi memoriul protopopilor către Valenti, 14 martie 1748 (B, *Klein*, p. 234, nota).

[91] Se vede, aşadar, că petiţia lui Micu din 19 septembrie 1747 (*Doc. 103*), chiar dacă va fi fost transmisă, n-a îmbunat-o deloc.

[92] Adică sprijinit (de forurile din Roma)!

[93] *Cast. Sant'Angelo*, care servea ca închisoare.

[94] Vezi mai departe, în acest cap.

[95] *Doc. 142* din 16 decembrie 1747 (Serbelloni către Valenti).

[96] *Doc. 147* din 23 decembrie 1747; cf. *Doc. 150* din 13 ianuarie 1748 (Serbelloni către Valenti).

[97] Aluzie în acest sens la începutul *Doc. 147* din 23 decembrie 1747; cf. scrisorile adresate în ţară la 9 şi 30 septembrie 1747 (P, *Coresp.*, p. 105, 108-109).

[98] *Doc. 149* din 6 ianuarie 1748.

[99] Vezi mai sus, în acest cap.

[100] *Doc. 150* din 13 ianuarie 1748 (Serbelloni către Valenti). Cf. *Doc. 153* din 20 ianuarie şi *Doc. 154* din 27 ianuarie 1748.

[101] După tulburările provocate de apariţia lui Visarion în 1744. Fără îndoială, la acestea s-a gândit Maria Tereza.

[102] N-am aflat acest memoriu.

[103] Gorizia (Görz), pe atunci în sudul Austriei, limitrofă cu republica Veneţiei; azi în Italia, în apropierea graniţei cu Croaţia.

[104] *Doc. 151* din 13 ianuarie 1747 (1748) şi n. 1 (Serbelloni către Valenti). Despre Kolowrat mai vezi, printre altele: Inochentie către Cotore, 9 aprilie 1747 (*Doc. 65*); Inochentie către „Kolobrad" (P, *Coresp.*, p. 88-89); *Doc. 69* din 5 mai 1747, n. 1.

[105] *Doc. 152* din 13 ianuarie 1748 (Albani către Uhlfeld); *Doc. 155* din 27 ianuarie 1748; *Doc. 158* din 3 februarie 1748 (Albani către Uhlfeld); *Doc. 159* cu aceeaşi dată (Albani către Maria Tereza).

[106] *Doc. 160* din 10 februarie 1748 (Serbelloni către Valenti).

[107] Cap. III.

[108] Cap. IV.

[109] *Doc. 161* din 10 februarie 1748 (Inochentie către Malevicz) şi *Doc. 162* cu aceeaşi dată (Inochentie către contele Emanuel Josef de Arco). Cf. mai sus, declaraţia Mariei Tereza făcută nunţiului în convorbirea din 12 ianuarie.

[110] *Doc. 157* din 3 februarie 1748.

[111] *Doc. 152* din 13 ianuarie 1748 (Albani către Uhlfeld); *Doc. 158* din 3 februarie 1748 (acelaşi, aceluiaşi).

[112] *Doc. 164* din 24 februarie 1748 (Valenti către Serbelloni). Cf. *Doc. 163* din 17 februarie 1748.

[113] Deci, o schimbare faţă de atitudinea anterioară a lui Uhlfeld!

[114] *Doc. 165* din 24 februarie 1748 (Serbelloni către Valenti). Cf. *Doc. 170* din 9 martie 1748.

[115] *Doc. 166* din 2 martie 1748 (Albani către Uhlfeld).

[116] *Doc. 167* din 2 martie 1748 (Serbelloni către Valenti).

[117] *Doc. 168* (înainte de 2 martie 1748).

[118] Mai sus, în acest cap.

[119] *Doc. 169* din 2 martie 1748 (conferinţa ministerială către Maria Tereza).

[120] *Doc. 173* din 23 martie 1748.

[121] Guvernul; *Doc. 172* din 16 martie 1748.

[122] *Doc. 163* din 17 februarie 1748.

[123] Vezi mai sus, în acest cap.

[124] B, *Klein*, p. 237, n. 2 (cu forma greşită a numelui: „Sarbelloni"). Despre „rechemarea" lui Inochentie în dieceză de Curtea vieneză nici într-un caz nu putea fi vorba ca de o eventuală recomandare făcută de Valenti la 3 februarie, cum se presupune *ibid.*, p. 240.

[125] Vezi mai sus, în acest cap.

[126] B, *Klein*, p. 233, n. 2.

[127] *Doc. 171* din 16 martie 1748 (Inochentie către Gyulaffi). I se plânge, totodată: „Aflu cu durere că alor mei li s-a interzis chiar şi corespondenţa cu mine. De ce, ignorez". Ar fi putut s-o bănuiască!

[128] Cap. II; Cap. III, n. 33, 44; IV, n. 52.

[129] Cap. IV.

[130] *Doc. 177* (circa mijlocul lui aprilie 1748).

[131] Vezi mai sus, în acest cap.

[132] *Doc. 188* din 4 mai 1748; cf. *Doc. 176* din 6 aprilie 1748 (în legătură cu furnizarea de dovezi spre a se proceda „legal" contra vlădicăi).

[133] B, *Klein*, p. 241.

[134] *Doc. 181* din 10 mai 1748.

[135] *Doc. 183* din 18 mai 1748 (Albani către Maria Tereza).

[136] *Doc. 182* din 18 mai 1748 (Valenti către Serbelloni).

[137] *Doc. 184* din 21 mai 1748.

[138] Vezi mai sus, Cap. III; Cap. IV; Cap. V. Cf. şi *Doc. 161* din 10 februarie 1748 (Inochentie către Malevicz).

[139] *Doc. 160* din 10 februarie 1748 (Serbelloni către Valenti).

[140] *Doc. 187* din 1 iunie 1748; cf. *Doc. 204* (începutul lui octombrie 1748).

[141] Vezi mai sus, Cap. II. Şi Benedict XIV va suferi de această boală, de la vârsta de 75 de ani, din octombrie 1748 (Pastor, XVI/1, p. 426).

[142] *Doc. 184* din 21 mai 1748 (menţiunea din descrierea arhivistică).

[143] *Doc. 188* din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Valenti).

[144] *Doc. 190* din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Uhlfeld); *Doc. 189* din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Valenti).

[145] *Doc. 192* din 8 iunie 1748 (Valenti către Serbelloni). Cf. *Doc. 186* din 25 mai 1748 (acelaşi, aceluiaşi).

[146] *Doc. 187* din 1 iunie 1748.

[147] Vezi mai sus, Cap. IV.

[148] MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, a. 1748, dos. 76, f. 37, fc. BAFC.

[149] *Ibid.*, f. 10; fc. *ibid.*; cf. B, *Klein*, p. 246, n. 1.

[150] *Doc. 178* din 24 aprilie 1748.

[151] *Doc. 185* din 25 mai 1748 (Serbelloni către Valenti). Uhlfeld, neaflând încă despre revocarea făcută de Inochentie la Roma, insista mai departe, prin nunţiu, ca papa să-l silească la acest pas (*ibid.*).

[152] *Doc. 179* (din 24 aprilie 1748). Pentru o observaţie, lapidară şi bineînţeles nefavorabilă, a lui Inochentie, făcută mai târziu, la adresa misiunii episcopului de Muncaci, vezi mai la vale, Cap. VII.

[153] *Doc. 191* din 8 iunie 1748 (Serbelloni către Aaron). Cf. *Doc. 207* din 30 octombrie 1748.

[154] B, *Klein*, p. 275-287 (publicat „cu unele omisiuni neesenţiale", cf. p. 246).

[155] Cf. Prodan, p. 179.

[156] B, *Klein*, p. 283, 285; cf. Tóth, p. 163.

[157] Vezi mai sus, în acest cap.

[158] B, *Klein*, p. 275-276, 283.

[159] Prodan, p. 180.

[160] Vezi Cap. IV; Cap. V.

[161] B, *Klein*, p. 248, n. 1.

[162] *Doc. 194* din 22 iunie 1748; *Doc. 195* din 29 iunie 1748; cf. B, *Klein*, p. 289; Dragomir, I, p. 197; Tóth, p. 165.

[163] B, *Klein*, p. 252-253; Dragomir, I, p. 202-207.

Capitolul VI

Tratativele şi planurile de demisie din 1748-1750, tărăgănarea negocierilor de către Inochentie şi încercările sale din această perioadă de a-şi obţine reintegrarea, discuţiile pentru asigurarea unei pensii, demisia în 1751.

REVOCAREA EXCOMUNICĂRII VICARULUI APOSTOLIC Aaron de către Inochentie era, în intenţiile forurilor superioare, doar prima etapă din „neutralizarea" acestuia, cum i-am mai putea spune astăzi înlăturării episcopului din fruntea bisericii româneşti unite din Transilvania. A doua şi ultima etapă trebuia să fie demisia. Tratativele pentru realizarea acesteia, reluate între Curtea vieneză, Curia romană şi dârzul vlădică, au fost nespus de laborioase, tărăgănate, îndelungate, în cursul lor planul de demisie cunoscând variante, modificări şi încercări de modificări.

O primă variantă, schiţată de Inochentie însuşi, a fost prezentată Curţii de către Serbelloni - după cum am văzut[1] - pe la 4 mai şi pe la 8 iunie 1748. La aceasta, Curtea a răspuns însă printr-o alta, întocmită de Kolowrat, de acord cu Uhlfeld, şi predată nunţiului la 6 iulie, cu rugămintea s-o transmită neîntârziat lui Valenti, pentru a fi definitivată la Roma în unele formulări, dar cu condiţia de a nu i se aduce schimbări de fond[2].

În această din urmă variantă, redactată, ca şi prima, tot în numele lui Inochentie, se propunea ca el să spună că, nemaiputând, din pricina stării proaste a sănătăţii, să facă faţă îndatoririlor legate de greaua şi obositoarea sa funcţie episcopală într-o dieceză atât de vastă cum este cea de Făgăraş, în care poporul urmează religii diferite, a cerut Maiestăţii chezaro-crăieşti voie, şi aceasta i-a îngăduit, să abdice în schimbul unei pensii anuale viagere de 1.200 de florini renani şi să trăiască la Roma; a cerut şi a obţinut consimţământul papei la această demisie; aduce la cunoştinţa tuturor, dar mai ales a diecezanilor săi, că şi-a dat demisia pentru totdeauna, „după o judecată matură şi deplină chibzuire a minţii", în aşa fel ca să nu se mai amestece nicicum, direct sau indirect, în treburile spirituale sau temporale ale diecezei; nu se va mai întoarce şi cu atât mai puţin va sta în ea fără învoirea prealabilă a Maiestăţii chezaro-crăieşti; îi îndeamnă pe diecezani să se supună noului episcop care va fi numit, iar până atunci „vicarului general" (Curtea evită deci termenul de „vicar apostolic", atât de neplăcut diecezanilor), în sfârşit, să păstreze Unirea bisericească şi fidelitatea către sus-zisa Maiestate[3].

Ne mărginim să menţionăm aici, doar în treacăt, câteva mari deosebiri între amintitele două variante, după cum poate să-şi dea seama, prin compararea

acestora, şi cititorul: deosebirile constau, în special, în motivarea demisiei propuse, în cuantumul pensiei, în problema locului unde va trăi demisionarul, respectiv, a posibilităţilor sale de deplasare după demisie. „Planul de renunţare" pe care urmărea să-l impună Curtea se înfăţişa (cum era şi de aşteptat) mai dezavantajos decât cel prezentat, fie şi sub constrângerea împrejurărilor, de Inochentie[4]. De altminteri, vom avea prilejul să revenim asupra peripeţiilor „planului de renunţare".

În aceeaşi vreme, continuau stăruinţele Curiei, prin nunţiu[5], pentru a obţine din partea Curţii, încă înainte de abdicare, deplina asigurare că se va plăti într-adevăr pensia şi precizarea unei modalităţi lesnicioase de achitare. În raportul din 6 iulie, care însoţea „planul de renunţare" al Curţii, Serbelloni îi scria lui Valenti, cu referire la Kolowrat: „A făcut să fiu asigurat în acelaşi timp [cu trimiterea planului ca să fie predat autorului acestor rânduri] de punctualitatea cu care va fi plătită pensia către monseniorul episcop, dar eu n-am putut să nu-i fac replica [şi anume] că, înainte de a se învoi la actul renunţării, acest prelat va voi, cu drept cuvânt, să se stabilească siguranţa pensiei, un mod prompt şi uşor pentru încasarea ei, în care scop i-am sugerat [lui Kolowrat] să fie obligat faţă de el, pe durata vieţii episcopului, unul din bancherii Romei, până acum însă nu m-am ales decât cu obişnuitele sale promisiuni verbale, însoţite de expresiile cele mai vii, pentru a mă asigura că el va avea toată grija ca plăţile să se facă punctual, la timpul dinainte indicat"[6].

Întorcându-se Inochentie, pe la începutul lui iulie, de la băile din Viterbo, vicegerentul a luat iar contact cu el, desigur tot în vederea abdicării. Rossi a reluat legătura şi cu Albani, cu colaborarea căruia - ca reprezentant, acesta, al intereselor habsburgice - trebuia să trateze chestiunea demisiei, în virtutea mandatului papei[7]. Cardinalul raporta, tot cu data de 6 iulie, la Viena, că Inochentie „l-a asigurat din nou" pe vicegerent că „e gata să facă renunţare la biserica Transilvaniei"; acelaşi vicegerent, „mişcat" de extrema sărăcie în care a ajuns vlădica, „încât, pentru a-şi cumpăra pâine, a fost nevoit să-şi vândă îmbrăcămintea", mai spunea că „nici legile omeneşti, nici cele divine nu permit ca episcopul să nu-şi primească întreţinerea de la biserica sa şi să fie constrâns a se prăpădi lent de foame", cuvinte de reproş abia deghizat adresate de-a dreptul suveranei, prin mijlocirea lui Albani, altfel foarte reverenţios! Vicegerentul o ruga deci, prin acelaşi mijlocitor, pe suverană, apelând la clemenţa şi mărinimia ei, să dispună a i se trimite episcopului strâmtorat banii necesari pentru trai. Într-un post-scriptum autograf - adevărată „labă a gâştei", aproape indescifrabil - la scrisoarea către Uhlfeld, cardinalul era de părere că, dacă suverana îi acordă lui Micu o „pensie cinstită", din care să se poată susţine în chip îndestulător, „totul se va sfârşi"![8]

La noile insistenţe din august ale nunţiului în problema pensiei, Curtea reafirma, din partea ei, prin Uhlfeld şi Kolowrat, condiţia ca plata pensiei, în cazul demisiei, să înceteze dacă Inochentie ar ieşi din statul papal, căci „e foarte important ca să nu mai pună piciorul în Transilvania, sub nici un pretext"[9].

Deci, „învoirea prealabilă" a puterii suverane pentru o eventuală întoarcere în țară a vlădicăi, după demisie, era un simplu artificiu de stil în „planul de renunțare" elaborat de Curte.

Notăm că tot în august sau în septembrie 1748 va fi înaintat Inochentie o suplică - nedatată - papei, în care îi arăta că, nemaigăsind în urbe creditori care să-i împrumute bani „pentru a se putea întreține în timpul cât va trebui să rămână acolo, ca și pentru a plăti unele datorii contractate până acum, se află în necesitatea de a merge personal la Recanati, unde speră să găsească niște negustori venețieni, duși acolo la bâlciul ce trebuie să se țină, cu care rugătorul va reuși să se învoiască asupra modului celui mai ușor de a obține ceva bani, care va putea să-i fie de folos, fiind cunoscut el de unii din sus-zișii negustori; din care motiv roagă pe Sanctitatea voastră să binevoiască a-i acorda cuvenita permisiune de a se putea duce în zisul loc Recanati în sus-zisul scop și de a-i concede să poată petrece câtva timp, puțin, la Viterbo, având nevoie sus-zisul rugător de aerul și apa de acolo, prescrisă lui de medic..."[10] Vestita *fiera* de la Recanati, din regiunea Marche, făcând parte din statul papal, frecventată de negustori și din alte părți, avea loc în septembrie-octombrie[11]. Poate în întoarcerea de la Recanati ar fi vrut suplicantul să se oprească pentru un nou tratament la Viterbo. Dar, spre deosebire de această din urmă localitate, făcând parte, de asemenea, din statul pontifical și care nu era prea departe de Roma, n-avem indicii că s-ar fi autorizat deplasarea sa până aproape de țărmul Adriaticii, în orășelul Recanati (unde se va naște, cu o jumătate de veac mai târziu, marele poet Giacomo Leopardi).

Într-adevăr, s-a păstrat copia unui bilet al vicegerentului către Inochentie, de la începutul lui octombrie, în care scrie: „Sanctitatea sa, Domnul nostru, a avut bunătatea să acorde domniei voastre ilustrisime permisiunea de a merge la Viterbo numai pentru a vă folosi aerul de acolo, în avantajul sănătății voastre, și de a sta acolo timp de 40 de zile, după trecerea cărora dorește să vă întoarceți la Roma, rămânând mai departe în vigoare pedepsele care vi s-au pus deja în vedere în caz de nerespectare, atunci când Sanctitatea sa v-a acordat o permisiune asemănătoare, în primăvara trecută"[12].

Rossi, înștiințându-l, la 2 octombrie, și pe Albani de acest lucru, îi arăta că suveranul pontif, „compătimind starea cu adevărat deplorabilă a sus-zisului episcop, redus la cea mai cruntă mizerie, mi-a ordonat să reînnoiesc Eminenței voastre cumpănitele sale stăruințe ca să i se dea măcar o parte din veniturile diecezei sale, cu care să se poată întreține și să nu rămână această povară ca sarcină a Sanctității sale înseși, care a sprijinit până acum tot ceea ce a sugerat Eminența voastră pentru pacea și liniștea catolicilor din Transilvania; drept care, trebuie să fie și pentru Em. v. o îndatorire de a face în așa fel ca plângerile episcopului să nu mai aducă neliniști ulterioare și îngreunare Sanctității sale"[13]. Toate acestea au fost aduse de cardinal la cunoștința Mariei Tereza printr-un raport din 5 octombrie[14].

Curtea însă nu se grăbea să vină în ajutorul material al episcopului pribeag atât de strâmtorat, care trebuia să trăiască cum putea (împreună cu servitorul

său Novac), de pildă, din stipendiul, fără îndoială sărăcăcios, al slujbelor pe care le ţinea, începând din 7 iulie, – aşadar, după întoarcerea sa din primul tratament balnear făcut la Viterbo –, chiar la biserica Madonna del Pascolo a basilienilor ruteni, de la reşedinţa acestora, unde, după cum ştim, locuia el însuşi, probabil şi acum. Aceste liturghii le făcea „pentru îndeplinirea slujbelor ocazionale [*messe avventizie*] ale bisericii S. Maria Liberatrice" (în Forul Roman), potrivit unei adeveriri eliberate la 29 iulie 1748 de *sacellanus* (*sacellarius, altarista*) primei biserici, Basilius Jagodzinski[15], biserică pe adresa rectorului căreia vlădica îl ruga, la 9 septembrie 1747, pe Balomireanu, să-i scrie, pentru siguranţa corespondenţei[16].

În orice caz, regina a rămas insensibilă la necazurile lui Inochentie şi după bunele urări pe care i le-a adresat acesta, la 7 decembrie, prilejuite de sărbătoarea Crăciunului 1748, cu o aluzie la speranţa că suverana îi va „restitui" protecţia ei[17].

Tot înainte de Crăciun, la 17 decembrie, el a folosit prilejul unor urări asemănătoare pentru a se plânge din nou papei, reamintindu-i că a trebuit, cu patru ani în urmă, să recurgă la protecţia Scaunului apostolic, că i s-au sechestrat veniturile episcopale, că i s-a interzis să se întoarcă la biserica sa, că a fost despoiat de jurisdicţia sa în favoarea unui vicar apostolic, că nu i se mai pot trimit nici „ajutoarele extraordinare" pe care le primea „din pietatea şi caritatea supuşilor săi", că a ajuns cu totul lipsit de mijloace de trai, încât nu poate să ducă nici măcar viaţa unui simplu preot care îşi cerşeşte existenţa. „Au fost încercate, cum e cunoscut Sanctităţii voastre, toate căile pentru a îmblânzi sufletul persecutorilor şi răuvoitorilor săi, dar totul în zadar, căci se urmăreşte o străduinţă care n-are alt scop decât nimicirea rugătorului, care se încredinţează pe sine şi cauza sa în mâinile acelui cutremurător Judecător care va da cuvenita răsplată faptelor fiecăruia, fără ca să se poată ascunde patima sub mantia zelului şi ruina propriului păstor sub pretextul liniştii publice a oiţelor lui" (o săgeată trasă, încă şi cu această ocazie, împotriva lui Aaron!). Apoi continuă: „Până acum, între atâtea nenorociri şi necazuri, n-a avut altă consolare decât speranţa de a fi sprijinit de puternicul braţ al Sanctităţii voastre, dar, văzând închisă orice cale, rămâne [acum] lipsit şi de acest sprijin. Sanctitatea voastră a recunoscut [!] inocenţa rugătorului, nedreapta persecuţie pe care o suferă şi imposibilitatea aproape de a o remedia fără a uza de acele măsuri ce nu vor fi socotite poate potrivite în cazul de care e vorba; dar, între timp, ce va trebui să facă bietul episcop rugător dacă de clemenţa Sanctităţii voastre nu i se oferă vreo măsură, prin care să poată fi, când se iveşte posibilitatea, sau restaurat în episcopia sa, de care a fost despoiat în chip violent [!], sau să fie prevăzut cu acea congruă [pensie] care e necesară stării sale, sau să i se acorde binevoitoarea permisiune de a putea să facă ceea ce va socoti ca cel mai indicat pentru avantajul bisericii sale şi al propriei sale persoane?"[18]

Deci, asistăm la o recapitulare, într-o formă vagă în acest moment oarecum protocolar, a unor cunoscute cereri ale vlădicăi: papa să se preocupe în primul

rând, dintr-o îndatorire morală faţă de el, fie de posibilitatea reintegrării sale în episcopie, fie măcar de acordarea întreţinerii ce i se cuvine; sau, dacă n-ar putea să-i asigure nici una, nici cealaltă, să-i îngăduie libertatea de acţiune proprie. Această ultimă dorinţă trebuie înţeleasă, fără îndoială, în sensul de a nu mai fi obligat să rămână în exil la Roma, deşi ne putem întreba dacă Inochentie însuşi, deprimat şi chiar bolnav cum era, avea o idee clară şi mai ales realistă de ceea ce ar fi putut întreprinde în altă parte decât acasă, în Transilvania, unde însă nu i se permitea întoarcerea nici ca episcop, nici ca simplu particular.

Despre problema demisiei nu întâlnim nici o vorbă sau aluzie în jalba de mai sus, lucru care nu trebuie să ne mire, căci, personal, Micu nu dorea să abdice. E adevărat, după cum am văzut, că, presat fiind, deci sub constrângere, a trebuit să facă oferte pentru demisia sa „benevolă", de exemplu, a înaintat, prin aprilie, un „plan de renunţare", la care Curtea a răspuns în iulie prin alt plan, dar tratativele pentru definitivare au fost întrerupte, nu numai fiindcă el a lipsit din Roma în iunie şi în octombrie, ba chiar într-o parte din noiembrie, fiind plecat la băile de la Viterbo, dar şi pentru faptul că, între timp, precum vom arăta, s-a rătăcit la Roma „planul" Curţii. Şi, apoi, Curia tot n-a izbutit să se pună de acord cu aceasta din urmă în chestiunea pensiei.

Cu privire la aceeaşi problemă, probabil şi sub impulsul ultimei jalbe a lui Inochentie, pe care am analizat-o, Valenti scria nunţiului la 4 ianuarie 1749: „După ce Sanctitatea [sa], Domnul nostru, a uzat de toate concesiile, şi de cele extreme, care vă sunt bine cunoscute domniei voastre ilustrisime, în cazul monseniorului Klein, episcop de Făgăraş, pentru a face pe deplin după placul Maiestăţii împărătesei-regine, nu poate să nu provoace în spiritul său de papă mirare şi totodată nemulţumire să vadă că, acum, când s-a atins acolo [la Viena] ceea ce se intenţiona cu obţinerea demisiei de la [acea] biserică [ce trebuia!] făcută de acelaşi, nu se mai urmăreşte din partea Curţii să se termine această afacere, nici să se execute promisiunea privitoare la atribuirea unei subzistenţe onorabile. Aceasta e cauza pentru care sărmanul prelat nu numai că nu se poate întreţine aici cu acea cinste pe care o cere demnitatea sa episcopească, dar e obligat să-şi cerşească până şi viptul ca să trăiască. Asta se întâmplă spre nemulţumirea, cum am spus, a Beatitudinii sale, spre uimirea oraşului, ca şi spre îngreunarea conştiinţei celui [sau celei (*di chi*)] care îi este cauza. De aceea, domnia voastră ilustrisimă va trebui să faceţi un demers serios la Maiestatea sa şi la acei miniştri care au fost însărcinaţi să trateze aceasta cu dv., ca să se încredinţeze şi să se dea împuternicire domnului cardinal Millini de a termina aici această afacere şi, mai presus de toate, să insistaţi pentru siguranţa alocaţiei [*assegnamento*] care trebuie dată prelatului, pentru ca acesta să nu aibă greutăţi şi să nu încerce osteneli în încasarea ei..."[19]

În instrucţiunile de mai sus ale cardinalului-secretar de stat nu e greu de observat că se face confuzie între „demisia" lui Inochentie şi revocarea excomunicării lui Aaron din partea sa, singura care a avut loc până la această dată;

revocarea a fost urgentată de Curte, înainte de demisie, din motivele pe care le-am văzut[20]. O altă lămurire: Mario Millini (uneori: Mellini), originar dintr-o fruntaşă familie nobilă romană, „creat" cardinal, la dorinţa de mult nutrită a Curţii, în aprilie 1747, a fost numit peste un an de către Maria Tereza ministru al monarhiei habsburgice pe lângă Scaunul pontifical. Totuşi, a rămas şi cardinalul Albani reprezentant al intereselor suveranei, cu titlul de „comprotector al Germaniei". Aducând aceste noutăţi la cunoştinţa nunţiului, cu prilejul unei recepţii, Uhlfeld, care de obicei se purta ca un om dificil, îi spuse „surâzând" că, dacă aceşti doi reprezentanţi diplomatici ai Curţii vieneze la Roma „nu vor merge de acord, să fie treaba lor"![21] Valenti sugera Curţii, acum, la începutul anului 1749, prin acelaşi nunţiu, să-l însărcineze pe Millini cu continuarea tratativelor pentru abdicarea lui Micu, deoarece spera, probabil, că el se va interesa mai activ de aceste tratative şi le va putea duce la bun sfârşit, mai degrabă decât uneori cam neglijentul mare senior Albani; probabil că pe Millini, fost auditor (judecător) la *Rota Romana*, tribunalul suprem al Curiei, devotat intereselor acesteia din urmă, îl socotea mult mai maleabil faţă de cererile ei. El se bucura de o consideraţie deosebită în faţa lui Benedict XIV şi, în general, la Curie; chiar şi adversarii săi nu puteau să-i tăgăduiască abilitatea, zelul şi lipsa de egoism[22].

Serbelloni i-a răspuns lui Valenti, la 25 ianuarie 1749, chiar cu două rapoarte, arătându-i că la Curte, mai precis de către Kolowrat, „se face zgomot" tocmai din pricina „împotmolirii" cazului Inochentie la Roma, căci, după ce i s-a înmânat (lui Serbelloni) planul de renunţare, transmis (de acesta) - cum s-a văzut - la 6 iulie cardinalului-secretar de stat, nu numai că n-a avut loc demisia, dar nu s-a dat nici un răspuns cu privire la acest plan. La demersul ce i s-a ordonat lui Serbelloni, Kolowrat a comunicat auditorului nunţiaturii, trimis la el, că i se cere Curţii socoteală pe nedrept şi repetă „obişnuitul discurs": mai întâi demisia, potrivit planului propus de Curte şi primirea de aceasta a actului autentic al demisiei; apoi începerea achitării pensiei convenite. Numai în acest chip - a conclus contele - ar putea Millini să încheie (din partea Curţii) cazul în discuţie[23]. Informaţiile acestea despre poziţia Curţii au fost reîntărite peste câteva zile de către Kolowrat, după ce s-a întreţinut cu Uhlfeld, care i-a spus că n-are nici o ştire că Inochentie şi-ar fi dat deja demisia[24].

Replica lui Valenti, la 22 februarie, către nunţiu: „Nu s-a întâmplat şi nu se întâmplă din vina noastră că până acum nu s-a terminat afacerea renunţării la biserica de Făgăraş, care trebuie făcută de monseniorul episcop de Klein, potrivit noului plan întocmit de miniştrii de acolo [a doua variantă a planului de demisie, adică cea elaborată de Curte], ce mi s-a transmis de domnia voastră ilustrisimă cu depeşa sa din 6 iulie anul trecut, deoarece, comunicându-l eu domnului cardinal Alessandro Albani, care se ocupa atunci de suveranele interese ale Maiestăţii împărătesei-regine, pentru ca, după ce îl va fi cercetat, să putem trata împreună chestiunea, Eminenţa sa nici nu mi l-a mai restituit, nici nu mi-a mai vorbit de el; mai mult, cerându-i-l, printr-un bilet de-al meu,

mi-a răspuns că nu-l găsea şi că bănuia de a-l fi rătăcit printre multele sale hârtii. De aceea, e necesar ca domnul conte de Colowrat, care, atunci când va auzi ceea ce s-a întâmplat, nu va putea să nu simtă părere de rău pentru plângerile tari făcute dv., ca şi cum întârzierea ar fi din vina noastră, fie să predea domniei voastre ilustrisime o copie a zisului nou plan de renunţare, fie s-o transmită aici, domnului cardinal Millini. Dar cum, în acelaşi timp în care se încheie afacerea renunţării, trebuie să se încheie şi cealaltă, aceea a pensiei pentru episcopul demisionar, dv. va trebui să aveţi grijă şi să insistaţi ca fie să se dea dv., acolo la Viena, cuvenitele garanţii pentru plata sigură şi punctuală a pensiei, fie să se dea împuternicire domnului cardinal Millini să le dea la Roma, fiind un lucru foarte în conformitate cu echitatea şi cu raţiunea ca un contract să se facă cu egală siguranţă pentru ambele părţi"[25].

Deci, cardinalul-secretar de stat propunea simultaneitatea demisiei şi a începerii achitării pensiei, cum ar fi fost şi firesc şi cum se va face până la urmă (nu mai întâi demisia, apoi asigurarea pensiei, cum cerea Curtea, sau invers, cum ceruse până acum Curia). Iar planul de renunţare „s-a regăsit apoi, în aceste zile", cum îl va informa, peste o lună, tot şeful diplomaţiei papale pe Serbelloni[26].

Între timp, la 14 martie 1749, s-a ţinut în capitala împărătească iarăşi o conferinţă ministerială, prezidată de feldmareşalul Königsegg, dedicată treburilor Transilvaniei, la care au luat parte, între alţii, Uhlfeld, Kolowrat, Gyulaffi, Kaunitz, consilierii Bartenstein, Schmidlin, Csató. S-a dezbătut aici, în primul rând, din mandatul suveranei, raportul care-i fusese înaintat acesteia, încă la 2 februarie, de Kolowrat şi Gyulaffi despre situaţia tulbure a bisericii unite, mai precis despre chestiunea abdicării lui Micu. În conformitate cu amintitul raport, după discutarea lui, conferinţa propunea Mariei Tereza ca această demisie să se efectueze în sfârşit, „căci până atunci nu e speranţă de a se putea întări starea Unirii în Transilvania, orice mijloace politice s-ar aplica fără încetare, până când nu se are grijă de un cap spiritual potrivit pentru necioplita şi de la natură nestatornica plebe românească de acolo, care nu numai s-o înveţe în doctrina adevăratei credinţe, ci, prin dovedirea zelului său pios şi prin exemplul său, s-o şi menţină în aceeaşi Unire". (Formulări, neîndoios, ale lui Csató, care, ca referent al lucrărilor conferinţei, e şi cel care le-a redactat.) Se reamintea, în continuare, cuantumul pensiei aprobate de suverană în cazul abdicării şi, în ceea ce priveşte asigurarea ei (a pensiei), asupra căreia insista Curia, insistenţă care întârzia până acum încheierea acestei chestiuni, se propunea (din nou) ca ea să se facă din veniturile episcopiei. Prima jumătate a pensiei urma să i se plătească lui Inochentie de către reprezentantul diplomatic al monarhiei la Roma, contra chitanţă, îndată după predarea de către acesta a actului oficial de demisie, întocmit pe baza formulei de abdicare impuse de Curte, iar originalul actului respectiv, împreună cu chitanţa, să fie transmis suveranei. Millini şi Albani trebuiau să informeze în acest sens Curia şi să procedeze la înfăptuirea soluţiei propuse. Conferinţa s-a ocupat şi de alte probleme privind

Transilvania, astfel - în treacăt - şi de aceea a unei delegaţii a românilor la Curte, care se recomanda a fi fost trimisă de cei ce renunţă la Unire, printre membrii delegaţiei, care încă nu şi-a expus petiţia, fiind şi unii „corifei" ai mişcării antiunioniste recente. Maria Tereza a aprobat, în rezoluţia ei, propunerile referitoare la demisie, cerând ca lui „Meligni să i se impună să acţioneze ca renunţarea lui Klein să sosească aici cât mai curând"[27].

Totuşi, celor doi cardinali - Millini şi Albani - suverana le va scrie abia peste două luni şi mai bine în legătură cu executarea acestor hotărâri. Întârzierea rescriptului se datora, în parte cel puţin, unor discuţii care vor interveni între Curie şi Curte cu privire la condiţiile cuprinse în „planul de renunţare", potrivit variantei preconizate de cea din urmă. Căci, la 22 martie, când Valenti îi vestea nunţiului regăsirea acestui plan, îi aducea totodată la cunoştinţă că acesta a fost comunicat de Curie, „cum era de cuviinţă", şi lui Inochentie, care „a întâlnit în el două dificultăţi, ce au fost găsite şi de Domnul nostru [papa] destul de întemeiate, după cum nu e îndoială că vor fi găsite la fel şi de miniştrii de acolo, dacă vor voi să le examineze numai în lumina echităţii şi a dreptăţii. Prima e că noul plan, cerând ca episcopul să trebuiască a trăi şi a sta totdeauna la Roma, onoarea sa, crede el, ar fi prejudiciată de o astfel de restricţie, putând, în acest caz, ca şederea sa forţată să fie socotită o adevărată relegare; de aceea, doreşte ca acest articol să fie îndreptat şi să i se lase libertatea sau să rămână la Roma, sau să stea în altă parte, care să fie după placul şi spre folosul său. A doua e că i se rezervă, adevărat, în corelaţie cu renunţarea, de a i se da pensia anuală de o mie două sute de florini din trimestru în trimestru, dar nu i se dă nici o asigurare pentru plată, cum se obişnuieşte să se facă totdeauna în renunţări similare; de aceea, episcopul, pentru a fi sigur că n-are să-şi cerşească viptul, în restul vieţii, pe care îi va plăcea Domnului [Dumnezeu] să-i conceadă, cum e constrâns să facă în derâderea publică a demnităţii episcopeşti, precum şi spre neplăcerea Domnului nostru [papa], care îl vede în starea aceasta mizerabilă, obligându-l deja de atâta timp să stea la Roma, doreşte, cu drept cuvânt, nu numai să ştie cine va trebui să facă plata zişilor 1.200 de florini din trimestru în trimestru, ci să primească şi cuvenita ei asigurare. Înfăţişând deci dv., domnului conte de Kollowrat, cele două dificultăţi menţionate, după cum ele au fost prezentate şi aici domnului cardinal Alessandro Albani, căruia i-a fost încredinţată această afacere, va trebui să-l faceţi să cumpănească atât rezonabilitatea uneia, cât şi a celeilalte şi să aibă grijă ca monseniorul Klein să fie satisfăcut mai ales cu privire la cea de-a doua, căci, obţinându-se aceasta, se va putea duce acţiunea [demisia] la bun sfârşit, cu demnitatea papei, cu satisfacţia reginei, cu onoarea episcopului, precum şi cu pacea diecezei"[28].

Pomenitele obiecţii ale lui Inochentie au fost comunicate de către Serbelloni nu numai lui Kolowrat, ci şi lui Uhlfeld. „Cu privire la prima - raporta nunţiul la 12 aprilie lui Valenti - mi-au răspuns că, din motive de prudenţă, sus-zisul monsenior trebuie să stea departe de acea dieceză[29], totuşi, în noul plan care se va trimite în locul celuilalt, se va corecta restricţia de a trebui să locuiască

la Roma, prin a declara în el [în plan] ca să-i rămână libertatea de a putea locui în orice altă parte a Italiei. Cât privește a doua, se va avea grijă, în mod cuvenit, de asigurarea pensiei pentru întreținerea sa."[30] Fiindcă Serbelloni, în numele Curiei, stăruia, peste puțin, iarăși la cei doi miniștri, aceștia - scria tot el șefului său, la 26 aceeași lună - „mi-au răspuns că, din cauza multiplicității afacerilor, nu s-a putut întocmi încă noul plan al ei [al renunțării], dar că se va face cu ocazia unei conferințe ce trebuie ținută de miniștrii însărcinați cu afacerile Transilvaniei. Când mi se va comunica zisul plan, va fi transmis de mine Eminenței voastre, iar în cazul că îl vor trimite domnului cardinal Mellini, eu voi căuta să am cunoștință precisă despre cuprinsul său, spre a-l înainta numai-decât Eminenței voastre"[31].

Instrucțiunile Mariei Tereza către Millini, respectiv Albani, pentru obținerea abdicării lui Inochentie, potrivit planului căruia i s-au adus modificări, sunt cuprinse în rescriptul suveranei din 17 mai 1749. În acest act - cum era de așteptat - se folosesc, din indignare, cuvinte aspre la adresa lui Inochentie: e învinuit, mai mult sau mai puțin prin repetarea unor reproșuri anterioare, de compromiterea stării Unirii, înjghebată cu atâtea osteneli, el urmărind mai degrabă interesele particulare decât îndeplinirea îndatoririlor sale păstorești; fusese în legături tainice cu dușmanii Unirii; a agitat împotriva acesteia la sinodul (din 1744); a fugit în secret la Roma, după ce, chemat la Curte spre a fi anchetat, și-a dat seama că „înșelăciunile sale" au fost descoperite; la Roma, a început să joace rolul unui alt personaj, „prefăcându-se plin de fervoare pentru apărarea Unirii", în același timp însă, prin scrisori către aderenții săi, silindu-se a provoca tulburări în Transilvania spre greaua pagubă a Unirii, aceasta ajungând să fie amenințată cu prăbușirea în rândurile „neamului românesc". Suverana spune mai departe că ar însemna ca ea să nu-și facă datoria dacă nu s-ar îngriji de „sistarea răului, sprijinită de speranța că Sacerdoțiul va colabora cu Imperiul pentru a atinge un scop atât de salutar, mergând împreună și de acord în râvnă, mai ales după ce experiența a arătat, mai mult decât abundent, că răul se întinde, dacă se întârzie". Apoi: „Fără îndoială, ne-ar fi fost îngăduit și ne este și acum să hotărâm cuvenitele pedepse împotriva nesupusului îndărătnic, atâțătorului și tulburătorului liniștii publice, totuși, preferând rigorii justiției clemența[32], am vrut mai bine să mergem pe calea pe care să se evite prilejul oricărui scandal". Ca urmare, a declarat că s-ar mulțumi cu abdicarea acestui „păstor atât de pervers", oferindu-i, în schimb, o pensie (în cuantumul știut, preconizat de Curte), ce i s-ar plăti trimestrial și anticipat de ministrul habsburgic din Roma. „Dar spiritul încăpățânat și neliniștit al prelatului a făcut mai dificilă chiar și această cale, care părea netedă. De aceea, s-a cheltuit mult prea mult timp, nu fără dauna gravă a religiei și a liniștii publice, deopotrivă, în vederea perfectării acțiunii de renunțare. Pentru ca, așadar, să i se taie, în sfârșit odată, orice tergiversare ulterioară, mișcată [noi] nu de rugămințile sale, ci de reverență filială față de Sanctitatea sa [papa], am stabilit că satisfacem dorințele ce ne-au fost cu ultimul prilej expuse, cu acel

considerent pe care îl va înţelege paternitatea voastră reverendisimă din copia anexată, potrivit căruia va trebui să se predea de baronul Klein instrumentul [actul scris] de renunţare. Întrucât veniturile episcopiei de Făgăraş se ridică la circa nouă mii de florini renani, ele ajung mai mult decât abundent atât pentru întreţinerea [unui] nou episcop, cât şi pentru plata sus-zisei pensii anuale, iar modul de asigurare ce-l propunem e conform atât sfintelor canoane, cât şi obiceiului..." Suverana îşi exprimă nădejdea că afacerea aceasta, care i-a pus la încercare deja îndestul răbdarea, va fi dusă de acum repede la sfârşitul dorit. Dacă totuşi s-ar întâmpla altfel, ea îşi va îndrepta solicitudinea numai spre apărarea liniştii publice în Transilvania, socotind că grija pentru starea Unirii va îngreuna conştiinţa acelora care vor tărăgăna lucrurile (aluzie la cei de la Curie)[33].

Planul modificat al demisiei, anexat acestor instrucţiuni, a fost transmis, într-o altă copie, de către Uhlfeld nunţiului abia la 24 mai, explicându-i-se cu acest prilej că s-a avut grijă ca noua formă să fie cu totul pe placul lui Inochentie (!), deoarece s-a ţinut seama „îndestul" de amintitele sale obiecţii, în sensul că va putea el însuşi să-şi aleagă locul de şedere: Roma sau în altă parte din statul pontifical, iar pentru o „mai mare siguranţă" a pensiei, viitorul episcop de Făgăraş va fi obligat, înainte de a i se înmâna la Viena bula papală de confirmare, să-şi ia angajamentul de a-i transmite punctual la Curte pensia predecesorului său, de unde i se va face apoi transferul către ministrul habsburgic la Roma, de la care va urma s-o încaseze pensionarul[34].

În realitate, era multă exagerare în explicaţia comunicată la 24 mai de către Uhlfeld lui Serbelloni în legătură cu chestiunea locului de şedere prevăzut în planul modificat, în contradicţie cu ceea ce promisese, împreună cu Kolowrat, în aprilie, şi anume - după cum am văzut - că Inochentie va avea libertatea să stea „în orice altă parte a Italiei", adică, specificăm noi: nu numai în statul papal, ci şi în posesiunile austriece (Lombardia, Toscana etc.), în cele bourbone (Parma, Neapole, Sicilia), în regatul Sardiniei, la Veneţia, la Genova etc. Ultima schimbare în plan a fost făcută de miniştri, probabil la ordinul ulterior al suveranei. Şi în ceea ce priveşte modalitatea achitării pensiei se oferea un procedeu destul de complicat, care nu putea garanta „punctualitatea" ei.

Când Albani şi Millini au primit la Roma instrucţiunile din 17 mai 1749 ale Mariei Tereza, papa nu se afla acolo, fiind plecat în vilegiatură. În absenţa lui Benedict XIV, Albani i-a făcut cunoscută lui Valenti misiunea primită de la împărăteasa-regină, iar acela l-a însărcinat din nou, la 30 mai, din partea Scaunului pontifical, pe vicegerentul Rossi cu reluarea tratativelor de demisie a lui Inochentie, care nu se găsea pe atunci nici el în urbe, ci la băile de la Viterbo (pentru a treia oară). Cardinalul-protector însă n-a putut atunci să stea de vorbă cu vicegerentul, acesta scuzându-se că, fiind foarte ocupat deocamdată cu alte treburi oficiale, era împiedicat să vină la el[35]. La 31 mai, acelaşi cardinal, răspunzând suveranei şi lui Uhlfeld, îi asigura că îşi va da întreaga silinţă ca, împreună cu Rossi („voi presa lucrurile cu acelaşi cât voi putea de

mult"...), să obţină abdicarea surghiunitului, în pofida „indocilităţii" acestuia, şi că Millini a intrat în contact cu el (Albani) în problema primului vărsământ al pensiei[36]. Ştirea din urmă e confirmată de scrisoarea din aceeaşi zi a lui Millini adresată suveranei, pe care acesta o mai informează că i-a scris papei despre „condescendenţa" ei faţă de vlădică, ceea ce o va comunica şi cardinalului-secretar de stat şi, firește, va face tot ce îi va fi cu putinţă pentru îndeplinirea solicitărilor imperiale[37].

Primind de la nunţiu planul modificat, pe care Curtea voia să i-l impună lui Inochentie, Valenti, după lectură, socotea că n-ar mai fi putut nimic „să întârzie încheierea acestei afaceri", adică a demisiei, după ce vlădica se va fi întors la Roma; de aceea, la 7 iunie 1749, îndruma nunţiul să-l prevină pe Uhlfeld „ca acest mic interval de timp", necesar perfectării, „să nu fie atribuit vinei noastre"[38]. La 11 iunie, Rossi îl înştiinţa pe Albani că Valenti i-a pus în vedere, în această zi, să trateze cu Micu abdicarea „îndată ce se va înapoia" de la Viterbo; totodată, acelaşi vicegerent îi promitea lui Albani că-l va ţine la curent „cu tot ce se va întâmpla"[39]. La 14 iunie, cel din urmă îi raporta lui Uhlfeld că n-a putut să ducă la îndeplinire ordinele primite de la Viena cu privire la demisia lui Inochentie, acesta nefiind încă revenit în urbe. Dacă vlădica, cu „puţina lui docilitate" şi cu intenţia de a tărăgăna lucrurile, ar obiecta împotriva obligaţiei ce i-o impunea o clauză a sus-zisului plan, aceea de a rămâne în statul pontifical, obligaţia, potrivit sugestiei unuia dintre „miniştrii" Curiei (desigur Rossi, cum va reieşi din documente ulterioare), să fie omisă din actul de demisie, urmând ca restricţia respectivă să fie impusă printr-un ordin special emis de papă[40].

În sfârşit, Inochentie întorcându-se la Roma, Rossi a putut să reia dialogul în ultima săptămână din iunie. Tot cardinalul-protector, într-un nou raport către pomenitul cancelar, din 27 a aceleiaşi luni, arăta, pe baza celor ce i le-a comunicat vicegerentul, că nu vrea să-l plictisească prin a-i spune „toate şicanele" făcute de vlădică „asupra fiecărui cuvânt al demisiei sale"; Rossi li s-a opus cu vigoare. Totuşi, acesta găsea întemeiate din obiecţiile episcopului următoarele trei puncte:

1) nu e menţionată calitatea sa de episcop al Făgăraşului, la care ar trebui tocmai să renunţe;

2) restricţia de a rămâne în statul pontifical, ceea ce ar însemna un fel de relegare (la această întâmpinare, precum am văzut, Rossi se aştepta încă înainte de reluarea tratativelor şi propunea remediul amintit; de altminteri, vlădica făcuse obiecţie asupra clauzei locului de şedere din planul vienez încă din primăvară, de când i-a fost adus la cunoştinţă);

3) problema datoriilor pe care le-a făcut în Transilvania ca episcop al diecezei, el cerând ca pensia să fie la adăpost de orice pretenţii în contul acestor datorii, căci le-a făcut în interesul episcopiei. Albani socoteşte că ele vor putea fi plătite din venitul bunurilor episcopale, puse sub sechestru.

Cardinalul-protector propunea, în consecinţă, Vienei ca planul să fie supus unor (noi) schimbări pentru înlăturarea acestor obiecţii[41].

La 13 septembrie 1748, Albani îi scria iarăşi lui Uhlfeld, spunându-i că n-a primit încă răspuns la raportul de mai sus, făcându-se şi ecoul plângerilor lui Micu, anume că „aici moare de foame, deoarece e lipsit de orice alocaţie [*assegnamento*] şi i-au încetat ajutoarele care i s-au trimis de un oarecare binefăcător, căci acum îl crede în posesia menţionatei pensii"[42].

Despre lipsurile care îl încolţeau şi în acest an, întâlnim o aluzie şi în scrisoarea din 29 august, adresată lui Toussaint[43], în care îl ruga să intervină pe lângă „Maiestăţile lor" pentru a fi lăsaţi să se întoarcă acasă, la familiile lor, fără să aibă parte de supărări (ca dezertori), un mare număr de ostaşi români, ajunşi în Italia, fără îndoială, cu ocazia războaielor purtate de monarhia habsburgică mai ales pe teritoriul peninsulei, şi refugiaţi acum la Roma. Citäm: „Şi fiindcă aceştia, românii, desigur nu ştiu altă limbă în afară de cea nativă a lor, toţi se îndreaptă la noi, care, cum nu putem să-i ajutăm altfel (căci noi înşine trăim din cerşit şi din stipendii pentru sfintele slujbe), scoţând pentru unii paşapoartele de aici-de acolo, îi retrimitem şi îi trimitem nemijlocit la regimentele lor sau în patrie". Cu unii a ţinut benevol astă-vară, aproape zilnic, şcoală şi instrucţie religioasă; la toamnă, vor mai veni alţii, „foarte mulţi"[44].

La 19 septembrie, se plângea din nou papei, arătându-i că se găsea „din suprema poruncă a Sanctităţii voastre deja cam de cinci ani la această curte din Roma [...], fără ca de atâta timp să se fi luat vreo hotărâre cu privire la prea dreapta şi prea grava sa cauză"; îi cerea „o măsură onestă" pentru întreţinerea sa, nemaiavând posibilitatea de a trăi nu numai ca episcop, dar nici măcar ca un simplu preot, „din motivul că nu poate primi nici un ajutor de la *mensa* sa [din bunurile sale episcopale], al cărei venit rămâne absorbit, în întregime, de acel vicar apostolic". (Aluzie nedreaptă la adresa lui Aaron, care, în realitate, nu mai dispunea decât de „censul catedratic", adică de un florin de la fiecare preot, de când bunurile episcopale, în 1747, au fost puse sub sechestru!)[45] În schimbul măsurii solicitate de la papă, suplicantul promitea că, în anul viitor (1750), „an solemn al jubileului", se va putea ocupa, „în serviciul Sfântului Scaun apostolic", de grija duhovnicească a pelerinilor de „naţiune română", care deja au venit şi care vor veni la Roma. De altminteri, în prezenta suplică mai arăta că „aproape în fiecare zi" avea asemenea îndeletniciri duhovniceşti (desigur, se gândea, spunând acest lucru, şi la ostaşii români amintiţi în documentul anterior), „cum e bine cunoscut sacrosanctei Inchiziţii a Sfântului Oficiu"[46].

Revenind la problema tratativelor de demisie, observăm că, într-unul din protocoalele corespondenţei din exil a lui Inochentie (*ms. lat. 566* al BAFC), se află transcris planul modificat al Curţii, urmat de un text care cuprinde şi adaosuri sau alte schimbări propuse de el. Dintr-o însemnare făcută în protocol deasupra planului rezultă că acesta a fost trimis de la Viena şi comunicat vlădicăi de vicegerent „în anul 1749 circa sfârşitul lui august". Nu ştim în ce

măsură putem acorda încredere, în ceea ce privește luna, acestei indicații cronologice, care putea să fi fost formulată ulterior, nu imediat după primirea planului și, cum am mai atras atenția, pe Inochentie îl înșela destul de des memoria când era vorba de localizări în timp[47]. În orice caz, el trebuia să fi cunoscut versiunea respectivă a planului vienez încă din ultima săptămână a lui iunie, când vicegerentul, după cum am arătat, a început cu el negocieri pe baza acestei versiuni, pe care ar fi fost logic să i-o fi comunicat deja atunci, chiar textual, sub forma unei copii, care a fost apoi transcrisă în protocol. De aceea, indicația privind sfârșitul lui august o menținem numai sub semnul întrebării. Dacă totuși această indicație ar fi exactă, textul nedatat ce-i urmează, cu schimbările lui Inochentie, ca răspuns al său, se poate data din septembrie.

Iată acum acest text în elementele sale mai importante:

Printre cauzele demisiei, în afară de starea șubredă a sănătății sale (singura care figurează în versiunea vieneză a planului), la care el adaugă în treacăt și „vârsta înaintată", propune și subliniază mai mult absența sa din diecezâ de „aproape șase ani"; lipsirea de veniturile sale episcopale în urma hotărârii luate de împărăteasa-regină, „informată de anumiți din anumite considerente și motive", care, „până acum", în ciuda tuturor intervențiilor și rugăminților, nu l-a reintegrat și aceasta ar fi o pricină a demisiei dacă ea nu revine asupra acestei hotărâri, care hotărâre - crede el - îl va fi determinat și pe papă să-l îndemne, prin mijlocirea, îndeosebi, a vicegerentului Romei, la demisionare, în schimbul unei pensii, după ce i-a interzis plecarea din urbe. Creditorii să fie achitați din veniturile episcopale realizate până la data abdicării. Pensia sa anuală să fie de „cel puțin" 1600 de florini renani și să fie socotită de la data sechestrării susziselor venituri. Să aibă voie „a merge și a se întoarce în orice loc..." Papa să-i garanteze îndeplinirea condițiilor pe care le pretinde[48]. E semnificativ că omite din versiunea vieneză mențiunea tactică referitoare la „vicarul general" (dovadă, și aceasta, a stăruinței resentimentelor sale față de vicarul apostolic de atunci, Aaron, după actul impus al „revocării" din mai 1748), precum și repetarea afirmației de la începutul planului cum că „singură biserica romano-catolică deschide calea spre dobândirea mântuirii veșnice"[49].

În legătură cu acest text al planului, schimbat de Inochentie, ca o replică indirectă pare a fi biletul ce i l-a adresat vicegerentul Rossi la 21 octombrie 1749, trimițându-i anexat și un scurt punctaj. În acest bilet, îi cerea, foarte sumar și într-un ton ultimativ, să răspundă deschis la punctele respective, afirmativ sau negativ, fiindcă, în cazul din urmă, se va pune capăt „îndată oricăror tratative și vorbe ulterioare, care i-au istovit deja pe toți, fără vreun folos". În punctajul anexat se arată că demisia va fi prezentată ca „absolută" și în formă „simplă" (adică, adăugăm noi, fără a fi legată de prea multe condiții și circumlocuțiuni mai mult sau mai puțin subtil sau chiar vag formulate, cum proceda vlădica). Se va menționa, ca motivare a ei, numai starea proastă a sănătății (adică la fel ca în planul vienez). Pensia va urma să fie stabilită de suverană. Așa ar fi trebuit să fie, în esență, cuprinsul actului de demisie. Pe o

foaie separată, Inochentie să roage suverana a-i stabili pensia la mai mult de 1.200 fl. (cât îi oferise, precum ştim); să ceară calcularea plăţii începând cu ziua plecării din diecezǎ (deci o sugestie mai favorabilă decât condiţia pusă de demisionarul însuşi) şi ca ea să fie scutită de orice scădere, sechestru etc., ceea ce, de altminteri, era prevăzut şi de canoane. Dacă răspunsul lui Inochentie va fi favorabil, atât actul de demisie, cât şi cererea către suverană vor fi redactate, prin grija vicegerentului, în formă corespunzătoare, şi ele vor fi numai semnate de demisionar, se preciza în bilet[50].

Abia peste aproape patru săptămâni, la 16 noiembrie, i-a răspuns Inochentie lui Rossi la cele de mai sus. În introducerea la anexa, articulată tot pe puncte, ce-i urmează, caută să dea aşteptatul „răspuns categoric", scria el; totuşi, pentru liniştea sa sufletească, ar vrea „să explice mai pe larg" sincerele lui sentimente. Şi anume, arată, deşi cam întortocheat, că, la drept vorbind, îi repugna „din adâncul inimii" demisia. În ipoteza depunerii sale (abilitate stilistică, deoarece ştia că papa n-ar face-o, căci nu erau motive grave pentru a i se intenta un proces canonic!), el n-ar mai trebui să dea nici o declaraţie, care să-i aducă lui ruşine, iar bisericii sale pagubă. Reaminteşte, în termeni generali, uneori nebuloşi, uneltirile şi prigoanele de care el, „inocent", avea parte apărându-şi „catolicii săi"; face, în această privinţă, vădite aluzii la iezuiţi, cu toate că nu-i numeşte, la prejudicierea de către ei a veniturilor episcopale, la refuzul jurământului de supunere faţă de el etc. (Rezultă şi din această introducere, ca şi din alte acte ale lui Inochentie, că el îi socotea pe iezuiţi ca pricinuitori ai nenorocirilor sale şi ale „poporului" său.) La început, în acţiunile întreprinse, pentru a-şi îndeplini funcţia, potrivit jurământului său propriu prestat Scaunului pontifical, „a recurs" la suverană, apoi, „după ce a primit de la ea răspuns negativ" (!), a venit la Roma, informându-l sincer pe papă şi implorându-l să-l apere de duşmanii săi. Originea „crimelor" sale e tocmai acest „preacurat şi sacrosanct recurs" la pontificele roman, de aici şi-a tras „ura reginei". Îşi recomandă cauza vicegerentului şi, prin el, tuturor celor competenţi, pentru ca dreptatea să învingă şi el să poată sluji bisericii sale în „libertate asigurată"!

În anexă, răspunzând la punctaj, arată că starea proastă a sănătăţii nu poate fi cauza decisivă a renunţării la episcopie, după tot ce a înfăţişat până acum despre cazul său; de aceea, propune o formulare generală, care să aibă un înţeles nehotărât, „ambiguer". Stabilirea pensiei nu poate fi lăsată la discreţia suveranei, căci ar fi nedreaptă renunţarea la un drept câştigat (adică la episcopie) pentru un drept de câştigat în viitor (pensia). Consimte ca „rugăminţile" sale către suverană să fie adresate pe o foaie separată; dacă rescriptul ei va corespunde dorinţelor lui, să fie emis în acelaşi timp cu renunţarea şi nedespărţit de aceasta. Este de acord cu propunerile vicegerentului referitor la cererea stabilirii cuantumului pensiei, a datei socotirii, a scutirii ei. Adaugă însă şi alte condiţii, de exemplu şederea lui (în exil) să nu fie limitată la statul pontifical, ca loc de ispăşire a unei presupuse culpe (condiţie pe care ştim că a exprimat-o, în fond, şi mai înainte, dar pentru eludarea căreia Rossi se gândea la un

expedient pe care l-am arătat)[51], deşi cere ca plata pensiei să fie garantată a se face la Roma. De asemenea, se declară de acord să nu se poată întoarce pe teritoriul diecezei fără învoirea autorităţii suverane, dar, prin actul de demisie, să se curme definitiv, de o parte şi de alta, orice eventuală acţiune viitoare de a relua litigiul; o asemenea acţiune să echivaleze cu anularea demisiei şi deci cu posibilitatea pentru vlădică de a fi reintegrat în drepturile sale şi de a se înapoia „îndată" în dieceză[52]. În ansamblu, acest răspuns la cererile din 21 octombrie ale vicegerentului poate şi va fi considerat negativ.

Între timp, Uhlfeld la Viena - la fel ca Valenti la Roma, cel din urmă, după cum am arătat, încă în iunie - „spera să vadă în fiecare zi sfârşitul afacerii episcopului Klein, fără să creadă că ar mai fi ceva de făcut de acolo", precum îi scria lui Albani la 27 septembrie, care i-a repetat apoi, la 11 octombrie, cu alte cuvinte, şi mai explicit, conţinutul raportului său din 28 iunie, la care nu primise încă răspuns. Albani, care nu trata direct cu Micu, era cam optimist, socotind că acesta „s-a hotărât, în sfârşit", să abdice, dacă i se satisfac cele trei obiecţii, comunicate la Viena prin acel raport[53]. În ceea ce-l priveşte pe Valenti, el credea (eronat)[54] că vlădica îşi amână abdicarea sub motivul pretenţiei de a i se achita datoriile contractate la Roma pentru a putea trăi, căci, dacă ar trebui să le plătească din pensia promisă, nu i-ar mai rămâne din ce să se întreţină mai departe. Tot la 11 octombrie, nunţiul făcea cunoscut aceluiaşi cardinal-secretar de stat că Uhlfeld i-a spus că nu vede nici o greutate pentru admiterea primelor două obiecţii ale lui Inochentie din cele raportate de Albani, dar, pentru a răspunde la cea de-a treia, e nevoie mai înainte de specificarea datoriilor[55].

Prin rescriptul din 18 octombrie, Maria Tereza a împărtăşit totuşi cardinalului-protector că acceptă cele trei obiecţii şi, ca urmare, el a avut, în ultima zi a lunii, o lungă convorbire cu vicegerentul, rediscutându-le în lumina acestui rescript. Rossi era de părere ca, după demisie, să i se dea lui Inochentie titlul de episcop al unei alte biserici, şi anume *in partibus*, „care îi va servi pentru a-l ţine mai liniştit şi le va servi diecezanilor (dacă vor mai rămâne dintre ei ataşaţi partidei sale) ca motiv de a deduce că, luându-şi un alt titlu, au fost cu totul abandonaţi şi, în consecinţă, se vor înstrăina de el şi, la rândul lor, îl vor abandona". Reiese că în rescript era vorba (în sensul comunicării lui Uhlfeld către nunţiu) să i se ceară lui Micu o notă cu numele creditorilor pe care îi avea în dieceză, cu sumele datorate, cu destinaţia fiecăreia din ele în folosul bisericii. În legătură cu această chestiune, tot Albani remarca - în răspunsul său din 1 noiembrie la rescript - că „cererea baronului Klein nu e aceea de a i se plăti datoriile ce le are în dieceză, ci, de fapt, aceea ca pensia să nu fie supusă sechestrului în contul acestor datorii [...]. De altminteri, a pretinde de la el aceste note atât despre creditorii, cât şi despre sumele datorate şi despre întrebuinţarea ce le-a dat, înseamnă a încălci afacerea într-un chip de a pune la încercare răbdarea [Maiestăţii] sale împărăteşti, oricât de neostenită [ar fi] în a o vedea cât mai repede terminată, căci baronul Klein, om şicanator

din fire, cum e bine cunoscut Maiestății voastre, și care se înduplecă de silă la demisie, pentru a nu ajunge niciodată la punctul de a și-o da, va prezenta note false și despre creditori și despre datorii și va prezenta, în notă, astfel de partide de îmbunătățiri făcute bisericii, că ele vor absorbi nu numai datoriile ce le are în dieceză, ci și pe acelea pe care le-a contractat ulterior, în afara ei. Pentru a-i da, apoi, posibilitatea de a-și justifica aserțiunile, ar trebui să i se acorde permisiunea de a scrie foștilor săi slujitori și meseriași care l-au servit în dieceză și el ar abuza de această permisiune și s-ar servi de această permisiune pentru a-și continua corespondența cu sprijinitorii și aderenții săi". Dacă el ar aduce noi dificultăți, Rossi promite că papa „va uza de toată puterea sa pentru ca demisia să urmeze fără altă tărăgăneală și pentru ca baronului Klein să-i rămână închise toate căile de a stimula în dieceza de Făgăraș dezbinarea pe care a aţâţat-o acolo". Albani cere instrucțiuni cu privire la „reflecțiile" (considerațiunile) de mai sus, ca să se poată încheia, cât mai curând posibil, acest caz, așa cum dorește suverana[56].

Aceasta îi răspunde favorabil, la 22 noiembrie, cardinalului-protector cu privire la pomenitele „reflecții", ceea ce prilejuiește, la 5 decembrie, o nouă întrevedere între Albani și Rossi, în cursul căreia vicegerentul își asumă sarcina de a comunica cuprinsul răspunsului nu numai lui Inochentie, „pentru a-l dispune să dea odată pace acelei oropsite dieceze, ci și Sanctității sale, ca să întindă, cu autoritatea sa, o ultimă mână pentru terminarea acestei grave afaceri". Rossi i-a mai promis lui Albani, cu aceeași ocazie, că îl va informa exact „asupra a ceea ce va reuși să conchidă atât cu Sanctitatea sa, cât și cu amintitul baron Klein". Albani se scuză, în raportul său din 6 aceeași lună către suverană, că până acum nu s-a izbutit încheierea cazului în discuție: s-ar fi putut face, „dacă ar trebui să se trateze cu un om de bună-credință, dar firea șicanatoare a acestuia și aversiunea pe care a manifestat-o totdeauna la această demisie nu permit să se avanseze nimic sigur..."[57]

Într-un alt raport, și anume în acela al nunțiului adresat lui Valenti, la fel cu data de 6 decembrie, se spune că Inochentie, „în prezenta sa stare nefericită", suferă urmarea faptului că tot își amână abdicarea, cu „condițiile și dificultățile" pe care continuă să le susțină, cum ar fi și problema datoriilor pe care le-a lăsat în dieceză. „La plătirea lor nefiind firesc să se supună Curtea, nici chiar cu veniturile acelei biserici, fără să știe la cât se ridică ele, trebuie să se aștepte acum ca de acolo să fie informată despre ele și, fiind vorba despre o țară îndepărtată și tulburată, nu se primesc răspunsurile așa de repede și regulat - îndeosebi când trebuie să se ia acolo măsuri cu grijă înainte de a fi date - cum [s-ar primi] din părțile mai culte..."[58] Reiese deci din această depeșă că la Viena, în ciuda unei sugestii a lui Albani, nu s-a renunțat la gândul de a verifica situația datoriilor lăsate de vlădică în dieceză. Peste puțin timp, Uhlfeld - precum va rezulta din răspunsul său de mai târziu, de pe la începutul anului 1750, la o solicitare a nunțiului - a scris la Roma (desigur lui Albani) că datoriile lăsate de Micu în dieceză „nefiind făcute pentru serviciul și în folosul

acelei biserici", nu se admite pretenţia sa de a-i fi achitate înainte ca el să-şi dea demisia; dar deja sunt în urbe (în mâinile lui Millini) banii (pentru primele două trimestre) ce i se vor plăti în contul pensiei (oferită de Curte), după ce va fi demisionat[59].

La apropierea Crăciunului 1749, Inochentie caută din nou să-şi înlăture dizgraţia, folosind iarăşi pretextul felicitărilor de sărbători. Într-un stil pe cât de retoric, pe atât de plin de umilinţă, scriind, aşadar, la 13 decembrie suveranei, îşi mărturiseşte „adevărata supunere şi inalterabila fidelitate" faţă de ea. Mai spicuim: „Dacă fie fatalele împrejurări ale vremurilor, fie reprezentările meşteşugite [uneltitoare], strâmbe, au fost în stare să umbrească, în parte, candoarea sincerelor mele acţiuni, trebuie să pun vina numai pe prea îndărătnicul meu nenoroc, în timp ce nu pot descoperi în mine însumi nici măcar un singur gând că vreodată m-aş fi încumetat să mă abat de la supremele porunci ale Maiestăţii voastre"! Încearcă să obţină (acesta e rostul principal al scrisorii) „o generoasă iertare a acelor involuntare vini, deşi eu încă tot nu-mi dau seama de ele" şi de ce îi sunt "fatale", cum le judecă suverana. Îşi exprimă nădejdea că „ploaia de nesfârşite milostiviri" ce va inunda toată biserica romano-catolică în anul următor, al jubileului din 1750, nu-l va lăsa „nemângâiat" nici pe el, că va putea scăpa dintr-o „mare de strâmtorări şi mizerii, în care mă aflu aproape înecat acum, şi va aduce deplină mângâiere văduvei spirituale, soţiei mele" (metaforă a dorinţei vădite de a-şi recăpăta dieceza, prin reconcilierea suveranei)[60]. Maria Tereza a rămas însă neînduplecată şi de astă dată.

Paralel, continuau schimburile de planuri între vicegerent, din iniţiativa acestuia, şi vlădică, în vederea demisiei. În urma obiecţiilor din 16 noiembrie ale acestuia şi, neîndoios, a întrevederii avute cu Albani la 5 decembrie, Rossi a propus un proiect, potrivit căruia, ca elemente noi, cauzele abdicării ar fi trebuit formulate cu o expresie foarte generală, anume că Inochentie şi-ar da demisia - în mâinile papei şi ale suveranei - „în mod liber", din motivele „cunoscute" papei şi „aprobate" de suverană; pensia ar urma să fie de 1.400 de fl., plătibili retroactiv de la data părăsirii Vienei (spre a se refugia la Roma)[61]. La acest plan, a cărui dată exactă n-o cunoaştem, candidatul sortit demisiei a răspuns la 19 decembrie, propunând iar modificări. Cu această nouă formă, pe care o comunica lui Rossi în anexă, „i se pare că ar putea să se termine tratativele care au ţinut până acum..." În anexă, planul vicegerentului e supus deci la noi schimbări, printre care: cauzele renunţării au fost sugerate de suveranul pontif; un număr mai mare de prevederi pentru garantarea pensiei, astfel şi angajamentul (pentru achitarea ratelor) al unui bancher la Roma; plata anuităţilor pensiei pentru cei cinci ani trecuţi să se facă înainte de semnarea actului de renunţare; să fie achitate, prin grija autorităţii chezaro-crăieşti, datoriile demisionarului dinainte de plecarea din dieceză[62]; să i se „restituie libertatea de mai înainte" (formulă dinadins vagă, elastică). Prin urmare, noi obiecţii

şi pretenţii, pentru tărăgănarea la nesfârşit a negocierilor, căci, de fapt, nu dorea să demisioneze, cum recunoştea el însuşi[63].

Nici o mirare deci dacă Albani se plângea din nou, la 10 ianuarie 1750, lui Uhlfeld, ca răspuns la scrisoarea acestuia din 27 decembrie, de „subterfugiile şi şicanele" pe care Inochentie le găsea „spre a eluda" eforturile lui Rossi, „revenind uneori şi asupra a ceea ce a promis, punând mereu noi obstacole la încheierea afacerii". Totuşi, vicegerentul nu contenea să-l hărţuiască şi „să-l strângă" mai departe spre a-l aduce „la datorie", îl asigura cardinalul-protector pe cancelar, făgăduind că nu va lipsi să-i raporteze desfăşurarea ulterioară a lucrurilor[64]. La aceeaşi dată de 10 ianuarie, Serbelloni îi scria lui Valenti că Uhlfeld socoteşte „terminat [...] pe cât depinde de aici", adică de Curte, cazul Inochentie şi nunţiul adăuga: „aşa că dacă sus-zisul prelat nu-şi râde de noi toţi, făcându-ne să credem că vrea să facă renunţarea deplină, fără să fi avut vreodată această intenţie, ar trebui, în sfârşit, s-o ducă la îndeplinire"[65].

Tot din ianuarie 1750 trebuie să dateze o nouă versiune a planului de demisie propusă de vicegerent lui Micu (drept replică la modificările preconizate de acesta la 19 decembrie 1749). Aceasta îi este mai nefavorabilă decât toate cele precedente, îndeosebi prin lipsa oricărei menţiuni despre autoritatea suverană chezaro-crăiască, despre vreun angajament al ei, prevederile despre plata pensiei fiind reduse la achitarea acesteia de către un „negustor public" (bancher), ca unic garant[66].

Vlădica îi răspunde lui Rossi, probabil pe la începutul lui februarie, printr-un memoriu, întocmit desigur cu consultarea unui sau unor jurişti, dacă luăm în considerare argumentarea juridică pătrunzătoare şi terminologia - italiană - întrebuinţată. În memoriu, face critica noii versiuni, de altfel într-un ton cumpătat, arătând că aceasta intervine tocmai când el credea tratativele aproape încheiate pentru un acord în problema demisiei ce se caută a i se impune şi la care el ar fi consimţit doar pentru a-şi recâştiga „acea libertate şi linişte pe care intervalul de cinci ani [de când e refugiat] l-a făcut să-şi dea seama că prin alt mijloc nu le poate obţine". Şubrezenia ei o argumentează pe larg, mai ales din punct de vedere juridic. Printre altele, admiţând această versiune, subliniază el, n-ar putea fi obligat un negustor (bancher) ca parte principală într-un contract de reciprocitate (cum ar trebui să fie actul de renunţare). În ce fel ar putea, de pildă, negustorul ca persoană particulară să garanteze o pensie de stabilit în sarcina unei episcopii (cum ar fi în cazul dat), dacă autoritatea suverană ar împiedica plata din veniturile acelei episcopii? Or, noua versiune nu prevede nici o obligaţie din partea puterii suverane cu privire la pensie. Apoi, e trecută sub tăcere „stăruinţa fierbinte" de a-şi redobândi libertatea, prezentată aici de Inochentie ca o condiţie prealabilă renunţării; dacă suverana poate să-i interzică intrarea în statele ei, el nu înţelege cum ar putea să-i interzică de „a merge unde i-ar place mai mult şi că se vrea să i se prescrie locul şederii sale, cu punerea în prinsoare a voinţei ce i-a fost lăsată lui liberă de Domnul cel preaînalt..." A cerut să i se facă proces pentru a se supune de

bunăvoie la orice pedeapsă, dacă ar fi găsit „vinovat cătuşi de puţin", dar nu vrea să apară „în faţa lumii întregi vinovat de acţiunea sa nevinovată" (fără a i se intenta proces). „Şi de aceea vrea să fie condamnat dacă e vinovat, iar dacă e nevinovat, să i se redea libertatea de mai înainte", în sensul ultimului său plan (din 19 decembrie), din cuprinsul căruia nu cedează nimic[67].

Astfel stând lucrurile, vicegerentul îi comunică la 7 februarie lui Albani „imposibilitatea" de a-l abate pe Inochentie de la „obstinaţia sa de a nu voi să se demită decât în forma pe care el însuşi a întocmit-o şi pe care eu" – raportează cardinalul în aceeaşi zi lui Uhlfeld – „am reprobat-o în întregime". E vorba de planul din 19 decembrie, anexat în copie raportului. „E zadarnică orice speranţă de a-l mai putea duce pe căile rezonabile, la care părea înclinat atunci când dinainte i s-a propus din partea Maiestăţii sale imperiale formula de renunţare, pe care poate ar fi şi semnat-o dacă, precum se bănuieşte, n-ar fi fost reîntărit în încăpăţânarea sa de un oarecare transilvănean venit la Roma. Încerc cea mai mare amărăciune că trebuie să o încunoştinţez pe Excelenţa voastră că această negociere e ca şi ruptă, dar, în definitiv, mi se pare că avem două avantaje, şi [acestea] sunt că i s-a dat ordinul de a nu ieşi din statul pontifical şi că dieceza e prevăzută cu un vicar apostolic, aşa că nu suferă nici o daună din lipsa legiuitului păstor. Răul va fi că el nu va înceta niciodată să insiste, cum s-a şi exprimat, pe lângă Sanctitatea sa, ca să i se facă procesul pentru a fi depus, dacă din acesta va rezulta că e vinovat, sau pentru a fi absolvit şi reaşezat în scaunul său, dacă nu se vor proba în mod concludent vinile ce i se impută. Între timp, se jeleşte neîncetat că aici moare de foame din lipsa cuvenitei întreţineri şi jeluirile sale continuă să-l îngrijoreze pe papă." În încheiere, Albani îl roagă pe cancelar să fie convins că n-a fost o deficienţă a vicegerentului faptul că „n-a reuşit mai bine în această treabă, ci un pur rezultat al obstinaţiei sus-zisului baron"[68], pe care acelaşi cardinal, într-un raport anterior, din 24 ianuarie, la fel către Uhlfeld, îl prezenta ca pe „o minte [fire?] foarte refractară, nestatornică şi uneltitoare" (*cervello durissimo, instabile e macchinatore*)[69]. La 7 martie va aminti din nou aceluiaşi corespondent despre „cunoscuta fire nestatornică, şicanatoare a episcopului Klein" şi despre „îndărătnicia" sa ca pricini ale neizbutirii negocierilor îndelungate purtate de Rossi, în ciuda „aparenţelor celor mai favorabile" şi a „tuturor înlesnirilor" ce i s-au consimţit, potrivit chiar cererilor sale (!); lui Albani îi va părea rău doar – cel puţin aşa va scrie el, cu aceeaşi ocazie, la Viena – că Micu întâlneşte compătimire la cei care, necunoscând „toate circumstanţele nenorocirii sale", îi aud „jeluirile că se află în exil de la biserica sa şi e constrâns să moară de mizerie, fără să i se facă nici proces, nici să fie depus"[70].

Întorcându-ne pentru un moment la raportul din 7 februarie 1750: oare era vorba într-adevăr de „un oarecare transilvănean" venit la Roma, care l-ar fi reîntărit pe vlădică în „încăpăţânarea" cu care îşi apăra drepturile? S-ar putea, mai degrabă, să fie vorba de noua vizită şi şedere în urbe a lui Malevicz, împuternicit juridic al lui Inochentie, după cum ştim, împuternicit care însă nu pare

să fi fost transilvănean, cum, desigur, printr-o confuzie se spune în raport, ţinând seama că şi vlădica era din Transilvania. În tot cazul, despre fostul profesor de drept de la Universitatea din Tirnavia se ştie că a petrecut câtva timp din nou la Roma, poate încă din această perioadă, înainte de sfârşitul lui februarie al anului următor[71]. În legătură cu o altă menţiune din raport: „răul" pe care l-ar prezenta (Curţii) un eventual proces, pe care îl reclama vlădica (de la Curie), ar fi însemnat un proces în care acesta ştia că n-ar putea fi condamnat şi deci pe care - cum am mai văzut - Curtea nu-l dorea din cauza dezavantajelor ce ar fi rezultat pentru ea[72].

Cu plângerile sale, Inochentie s-a îndreptat şi către decanul Sacrului Colegiu printr-o suplică nedatată, care, în temeiul cuprinsului ei, pare a fi din prima jumătate a anului 1750. Şeful colegiului cardinalilor era în acea vreme Tommaso Ruffo, un „purpurat" foarte bătrân, de mare prestigiu[73]. Micu îi arăta că „se află în această parte de cinci ani şi mai mult, departe de propria episcopie, recurgând la Sfântul Scaun" în căutarea dreptăţii „pentru cauzele expuse pe larg" acestuia şi în speranţa „elucidării falselor reprezentări care îl făceau suspect propriei suverane". A încercat „mai bine de o mie de ori" să se dezvinovăţească, dar în zadar. În urma sechestrării veniturilor episcopale, fără nici un ajutor la Roma, îl roagă să se interpună în favoarea sa la papă pentru ca „unul din primii episcopi ai Transilvaniei" să nu fie silit a cerşi „spre publică uimire" pentru faptul de a fi recurs la el „spre a înfăţişa justele motive care îl obligă să susţină dreptul catolicilor săi", care sunt în pragul „întoarcerii la vechile lor erori". Cere, deşi cu un simţământ de ruşine, şi „un oarecare subsidiu caritativ" de la Ruffo[74].

Probabil cam în aceeaşi vreme a înaintat şi papei, prin cardinalul-secretar de stat, adică prin Valenti, o suplică tot fără dată. În ea spune că „se află de şase ani şi mai mult departe de dieceza sa", deci ar rezulta, la prima vedere, că această petiţie către suveranul pontif e ulterioară cu un an celei către decanul Sacrului Colegiu, dar formulările cronologice ale lui Inochentie în aceste două cazuri sunt vagi şi discutabile. În cererea către Ruffo, expresia „cinci ani şi mai mult" e raportată neclar în acelaşi timp la intervalul scurs de la plecarea din dieceză (începutul lui august 1744) şi la cel de la recursul, adică refugierea, la Roma (ianuarie 1745), două momente despărţite de o jumătate de an. Am mai arătat că indicaţiile cronologice ale vlădicăi adeseori sunt inexacte[75]. Presupunem că acesta e cazul şi cu menţiunea de „şase ani şi mai mult" din prezenta suplică adresată papei, în loc de „cinci ani şi mai mult", cum scrie lui Ruffo. Aşadar, cele două acte ni se par, cum am spus, din aceeaşi vreme (sau aproape). De altminteri, cele două acte, înrudite şi prin conţinut, sunt transcrise unul imediat după celălalt în protocolul amintit al corespondenţei lui Inochentie, care ni le-a păstrat, şi provin din aceeaşi mână, şi anume a patra din protocolul respectiv, nefiind însă nici una a lui Inochentie!

În această suplică, redactată destul de confuz, solicitantul îşi zugrăveşte iarăşi situaţia în culori negre: e lipsit de orice ajutor, neavând nici hrana de toate

zilele, e plin de datorii contractate pentru a evita spectacolul scandalos ca un episcop, care recurge la Scaunul papal, să fie constrâns la cerşit; înfăţişează lui Benedict XIV, „pentru ultima oară", greutăţile sale, găsindu-se „în marea atâtor necazuri, deoarece a dat deplină ascultare ordinelor supreme" ale papei, îndeosebi aceluia de a nu pleca din Roma - specifică el. Nu e uşor să se împace cu împrejurarea de a se şti părăsit într-o totală abandonare, când „n-are nici cea mai mică vină", ci „e îmbrăcat în candidul veşmânt al inocenţei". Amărăciunea îi e agravată de „strigătul general al diecezei sale, care ameninţă să se întoarcă la erorile eretice [!] de mai înainte, dacă el nu se hotărăşte să meargă la diecezenii săi spre a-i mângâia sufleteşte". În „asemenea inaccesibil labirint, în care se află pus", cere sprijinul pontificelui în vederea rezolvării „intereselor sale", iar până atunci îl roagă a-i acorda cuvenitul ajutor pentru întreţinerea sa; „să-i permită cel puţin să poată merge în altă parte" ca să-şi procure într-o formă mai demnă întreţinerea şi ca să scape din pragul disperării în care se găseşte, „ţinând seamă de amăgelile iluzorii şi de uneltirile certe care se urzesc zilnic" împotriva sa![76] Despre demisie nu pomeneşte nimic, ignorează voit această problemă. În pofida realităţilor, tot gândul întoarcerii în ţară, ca episcop al diecezei sale, îl stăpâneşte, îl obsedează.

Cu toate că ultimele rapoarte ale lui Albani erau foarte pesimiste, Curtea nu renunţa la ideea continuării şi chiar accentuării eforturilor pentru înlăturarea prin demisie a încăpăţânatului vlădică pribeag. Maria Tereza - care l-a întrebat şi personal în mai multe rânduri pe nunţiu de stadiul în care se găsea la Curie cazul Inochentie, într-o vreme când reprezentantul diplomatic al papei nu mai era ţinut însă la curent cu evoluţia acestui caz[77] - s-a hotărât, prin aprilie 1750, să-i încredinţeze exclusiv lui Millini urmărirea mai departe la Roma a rezolvării lui, probabil în nădejdea că acesta va avea mai mult succes decât Albani.

În rescriptul din 25 a pomenitei luni, suverana îi recapitula lui Millini o parte din componentele cazului, văzute bineînţeles prin prisma, câteodată deformată, a Curţii, pentru a fi împărtăşite suveranului pontif. Elemente ale acestei recapitulări au fost scoase (de Cancelaria de Stat, care a redactat rescriptul în numele suveranei) din documente anterioare, citate de noi mai sus: rescriptele din 17 mai şi din 22 noiembrie 1749, rapoartele lui Albani din 7 februarie şi 7 martie 1750[78]. Inochentie e înfăţişat, din nou, ca un tulburător al Unirii bisericeşti şi al ordinii publice, care, în încăpăţânarea sa, caută mereu „noi şicane" pentru a nu-şi da demisia, abuzând de răbdarea papei şi a suveranei, în pofida concesiilor ce i s-au făcut cu privire la condiţiile abdicării, asupra căreia „s-a convenit, în sfârşit, pe deplin"! (Afirmaţie cel puţin exagerată, precum s-a văzut.) „Şi, ceea ce e mai mult, a îndrăznit temerar să apeleze ca să i se facă judecată, pe care i-am fi şi decretat-o de mult, rezervându-i pedepsele pentru instigatori şi tulburători ai liniştii publice, cum mărturisesc actele comunicate odinioară Scaunului pontifical prin mijlocirea nunţiului rezident la curtea noastră, dacă n-am fi amânat-o milostiv până acum pentru evitarea

scandalului şi din respect faţă de Scaunul pontifical." (Altă afirmaţie ce îndreptăţeşte îndoiala, în ceea ce priveşte dedesubturile acestei „milostiviri", după cum, de asemenea, am arătat-o.) Relativ la înrăutăţirea crescândă a situaţiei Unirii, rescriptul reaminteşte cazul protopopului Balomireanu, „care era omul de cea mai mare încredere al episcopului cât timp acesta a fost în ţară, iar în absenţa lui a devenit instrumentul pentru aţâţarea dezbinării în cler". Lepădându-se de Unire şi fugind în Ţara Românească, el a pricinuit, prin exemplul său, „noi tulburări în popor", pe care vicarul apostolic Aaron degeaba se sileşte să le domolească, după ce „e de mirare cât i s-a micşorat consideraţia şi încrederea în faţa poporului necioplit" prin excomunicarea lui „nelegiuită" de către Inochentie, promulgată în ţară de acelaşi Balomireanu. În urma absenţei vlădicăi, a scăzut mult numărul preoţilor uniţi, căci nu e cine să hirotonească pe alţii în locul celor decedaţi în cursul acestor ani; şi din acest punct de vedere se simte nevoia numirii unui nou şi bun episcop. Millini să descrie deci lămurit papei starea tot mai şubredă a Unirii şi să-l roage cu toată stăruinţa, în numele suveranei, „ca să-l constrângă, în sfârşit, cu eficacitate pe episcopul rezistent la semnarea formulei de renunţare, ratificate milostiv de noi, potrivit intenţiilor [*ad mentem*] Sanctităţii sale, cu autoritatea apostolică cu care e înzestrat; făcându-se aceasta, nu va mai rămâne nici o dificultate pentru plata pensiei promise, la a cărei achitare, dacă nu se împlineşte condiţia, nu putem nicidecum consimţi, deoarece nu e vrednic în nici un chip de hrană trupească acela pentru încăpăţânarea căruia atâţia muritori sunt lipsiţi de nutriment spiritual"[79].

Şi dintr-un raport al nunţiului către Valenti, din 18 iulie 1750, ar reieşi că de la o vreme Curtea negocia la Roma cazul lui Inochentie numai prin Millini, căci iată ce scria Serbelloni: „Afacerea monseniorului episcop de Făgăraş nu poate avea de la mine nici un fel de impuls care s-o facă să avanseze, fiind, de câtva timp, în mâna contelui de Uhlfeld, care trebuie să fi tratat despre ea cu domnul cardinal Mellini. Dacă deci prin mijlocirea acestui eminentisim nu se află o cale pentru a o face să avanseze între ei, mie îmi lipseşte absolut modul de a o face, cum văd că îi lipseşte şi contelui Colowrath, care ar vrea s-o vadă terminată, potrivit înţelegerii [dintre Curte şi Curie], socotind că ar conveni religiei, ţării şi Curţii; totuşi, n-a putut să obţină nimic, cu toate insistenţele sale şi cu amplul aviz pe care el mi-a spus că l-a dat asupra acestei afaceri contelui de Uhlfeld"[80].

Nu ştim de ce, în realitate, Millini abia în toamnă a început să se ocupe de reluarea tratativelor cu Micu, spre a da urmare rescriptului din 25 aprilie. E adevărat că, la începutul raportului său către Uhlfeld, din 23 septembrie, el îi scrie că: „s-a reluat de către mine rescriptul Maiestăţii sale din 25 aprilie proxim trecut, care conţine ordinele împărătesei cu privire la renunţarea baronului Klein, episcop de Făgăraş", dar din cuprins sau din altă parte nu rezultă că ar fi întreprins anterior vreo acţiune care, logic, ar îndreptăţi această expresie de „reluare a rescriptului" de către el. Rezultă doar că, „înainte de a intra în tratarea [negocierea] materiei", el face, tocmai în acest lung raport, o serie de

considerații și unele propuneri Curții în legătură cu problema demisiei ce i se cerea lui Inochentie.

Astfel, socotește că dacă vicarul apostolic (Aaron) sau altul, pe care l-ar dori uniții, ar fi promovat episcop *in partibus* (în cazul dat, se pare episcop auxiliar), pentru conducerea diecezei, ei s-ar liniști și o asemenea promovare ar putea să-l determine indirect pe Micu să nu se mai opună demisiei. Analizează condițiile puse de acesta (în planul său din 19 decembrie 1749) pentru demisie și formulează câteva sugestii, prezentate, în general, cu multă îndemânare, pentru „evacuarea", cum spune, a „exagerărilor" episcopului. De exemplu, s-ar putea admite expresia din acel plan că abdicarea s-ar face „pentru cauzele cunoscute Sanctității sale" (adică papei); de asemenea, pretenția ca pensia să fie scutită de urmărire pentru plata datoriilor, căci această cerere e rezonabilă și conformă canoanelor; s-ar putea reduce problema asigurării pentru plata pensiei la obligația achitării ei de un negustor (bancher), căruia i s-ar transmite banii de administratorul veniturilor episcopale, fără ca în actul de demisie să figureze și vreun angajament al autorității suverane (deci o sugestie, în parte, similară unei clauze din planul supus de vicegerent lui Inochentie prin ianuarie 1750, clauză respinsă argumentat, precum am văzut, de cel din urmă); n-ar trebui refuzată condiția de „a fi lăsat liber să meargă unde el judecă spre mai marele lui folos", dar cu restricția „să nu poată merge pentru a sta acolo unde e biserica de la care demisionează sau în statele Maiestății sale învecinate acelui loc" (așadar, șederea să nu-i fie limitată la statul pontifical!). Aflăm și din acest raport despre „vaietele toată ziua" ale vlădicăi și anume că se caută să i se impună arbitrar și prin constrângere demisia, împotriva canoanelor, dându-se ascultare dușmanilor săi, că e lipsit de atâția ani de întreținerea ce i se cuvine etc., care toate „nu încetează să neliniștească" papa și întreaga Curie; vlădica reclama și judecarea sa legală, în care să se poată apăra.

Raportul se încheie cu o interesantă observație critică la adresa lui Albani, în sensul că acesta, deși „în depeșa sa [din 7 februarie?], după care mi-a transmis o copie, el" – scrie Millini – „arată că pune pe episcop toată vina și exagerează [spunând] că s-a exprimat așa, prin mijlocirea monseniorului vicegerent, către Sanctitatea sa și către episcop, totuși aici a tratat altfel și a făcut să se înțeleagă că nici [!] episcopul n-avea toată vina fie în aversiunea față de renunțare, fie cel puțin în condițiile pe care le cerea"[81]. Cu alte cuvinte, Millini arunca o umbră de suspiciune asupra lui Albani, celălalt reprezentant diplomatic, mai vechi, al intereselor habsburgice la Roma, sugerând că rapoartele sale în problema demisiei lui Inochentie nu erau sincere, punându-le chiar într-o lumină de duplicitate, adică: în timp ce în fața Curții Albani îl înnegrea pe episcopul român, la Roma prezenta cazul său cu oarecare comprehensiune, dând a înțelege că, în unele privințe, acesta avea dreptate! Vom vedea că peste două luni Millini își va exprima același reproș într-o formă și mai hotărâtă[82]. Încă o remarcă: prin sugestiile din raportul analizat, adresat Vienei, autorul său se dovedește mai mlădios decât Rossi și Albani față de planul de demisie din 19

decembrie 1749, propunând, precum am văzut, admiterea unor cereri ale lui Inochentie la care se opunea Curtea. El sugera chiar „să i se acorde o oarecare liberalitate, în suma cea mai mică posibilă"[83].

Millini s-a apucat, după 23 septembrie 1750, de tratativele în privinţa cărora îl prevenise pe Uhlfeld la această dată. Spre deosebire de Albani, el negocia direct cu Inochentie, fără mijlocirea vicegerentului. Prin silinţa, supleţea şi abilitatea sa a izbutit, până la 8 octombrie, să-l înduplece a se declara, în sfârşit, - într-un „bilet" ce i l-a adresat în această zi, pregătit foarte probabil ca text chiar prin grija cardinalului interlocutor, dar semnat de el -, „cu totul gata" (*prontissimo*) să iscălească formula de demisie în varianta pretinsă de Curte (versiunea din mai 1749). Prin aceeaşi declaraţie, Micu cerea ca pensia acordată de suverană, drept urmare a demisiei, să fie socotită de la 14 mai 1749, aşa cum i s-a promis; de asemenea, dorea să i se dea din partea suveranei, printr-un act separat, asigurarea achitării pensiei şi ca aceasta să fie scutită de orice sechestru pentru datorii făcute de el fie la Roma, fie în „Germania" (prin aceasta se înţelege aici monarhia habsburgică, aşadar şi Transilvania) înainte de „stabilirea" pensiei. Această declaraţie fu anexată în original de Millini raportului său din 10 octombrie către Uhlfeld, pe care îl înştiinţa cu o vădită satisfacţie despre acest prim şi mare succes, cum îl considera, al tratativelor sale, notând, în legătură cu anexarea declaraţiei, că în felul acesta „dacă apoi el [Inochentie] şi-ar schimba părerea, să fie la mână un document contra sa, căci, în şase ani şi în ciuda atâtor străduinţe, nu s-a întâmplat niciodată să se obţină de la el ceea ce admite acum"[84].

Într-adevăr, Inochentie şi-a schimbat repede atitudinea[85], regretând, se pare, că a dat declaraţia scrisă din 8 octombrie 1750, precum va rezulta din raportul lui Millini cu data de 18 noiembrie, analizat mai la vale, care arată că vlădica primea îndemnuri nu numai din ţară, ci şi de la unii din Roma, ca să nu abdice.

Astfel stând lucrurile, căuta din nou s-o împace pe împărăteasa-regină, cerându-şi reaşezarea în episcopie. În petiţia ce i-o adresa, probabil, curând după 8 octombrie, în orice caz în cursul acestei luni, fără a aminti de declaraţia făcută în vederea demisiei, îi scria ceremonios, dar şi cu multă simţire, despre sine: „Lipsind acum aproape de şapte ani, asemenea unui exilat, din propria diecezâ[86], am dus o viaţă foarte nefericită, agitată între mii de nevoi [...] şi, deşi în intervalul atâtor ani a scrutat zilnic tot ce a făcut până acum, totuşi nu i-a fost dat să descopere, în nici un fel, cauza adevărată pentru care să se poată recunoaşte vinovat de o culpă oarecare, ca să fie motiv de a-şi cere iertare pentru vreo pretinsă culpabilitate. Deoarece îşi dă seama, din adâncul inimii, că e nevinovat atât înaintea lui Dumnezeu, cât şi în faţa oamenilor, de aceea se măgulește să poată apărea înaintea preamilostivei voastre Maiestăţi fără nici o pată şi să implore sfârşitul atâtor lucruri ruşinoase", rugând-o „să redea turmei păstorul de mult, cu ardoare, dorit". Mai departe: „Dacă duşmanii săi, cerând garanţii, ar căuta să murmure încă împotriva sa şi, din resentimente

posibile, l-ar face vinovat în treburi lumeşti, rugătorul promite bucuros şi hotărât Maiestăţii voastre că are de gând să corespundă în viitor numai bisericii sale, respingând cu desăvârşire tot ceea ce s-ar putea interpreta ca fiind străin de cele spirituale"! Mai mult, afirmă că se obligă să renunţe în favoarea suveranei (adică a statului) la toate veniturile episcopiei sale de la plecarea din dieceză şi până acum, cerând (cum ştim că a mai făcut-o) doar să se plătească datoriile sale de dinainte de plecare şi cele contractate în ultimii şapte ani pentru întreţinerea sa[87].

Această nouă încercare a lui Inochentie - asemănătoare, în fond, cu suplica din 19 septembrie 1747[88] - de a o convinge pe Maria Tereza că, în cazul reintegrării sale, el ar renunţa să se mai ocupe de „treburi lumeşti" şi s-ar dedica numai celor „spirituale", evident că nu putea să aibă mai multe sorţi de izbândă decât cea întreprinsă cu trei ani mai devreme. Se pune întrebarea şi în legătură cu această nouă încercare (tactică, desigur): oare care ar fi fost, după concepţia dânsului, linia de despărţire între „lumesc" (social-politic) şi „spiritual" (bisericesc) şi cum ar fi putut el, cu temperamentul său combativ şi cu trecutul său de luptă în slujba emancipării naţionale a românilor din Ardeal, să renunţe definitiv la reluarea aceleiaşi lupte, dacă i s-ar fi dat posibilitatea întoarcerii în ţară? Curtea vieneză, neîncrezătoare, având în spate „naţiunile privilegiate" ale principatului şi sub presiunea lor, era decisă a nu îngădui o astfel de revenire. În consecinţă, suverana rămânea intransigentă în a nu lua în considerare rugăminţile marelui pribeag şi de a nu se lăsa abătută de la gândul înlăturării sale definitive prin demisie de pe scena vieţii publice, cu ajutorul papei, precum şi al izolării în exil, departe de poporul său.

Foarte curând, la 4 noiembrie 1750, probabil încă înainte de a fi ajuns la destinaţie petiţia de mai sus, vlădica i-a adresat iarăşi o suplică reginei, de astă dată trimiţând-o şefului Cancelariei Aulice Ungare (contele Leopold Florian Nádasdy), pe care-l ruga să-i susţină cererea şi s-o întrebe pe suverană ce i se impută lui, care i-a fost totdeauna credincios, pentru ca el „să-şi poată dovedi credinţa şi dreptatea". În petiţia către Maria Tereza, anexată scrisorii, o imploră ca, în temeiul decretelor Conciliului din Trento şi al legilor Ungariei, valabile şi pentru Transilvania (la care face trimiteri), dieceza sa fiind, de altfel, subordonată arhiepiscopiei de Strigoniu, deci supusă şi Cancelariei ungare, - „o mare parte a episcopiei mele se întinde între limitele Ungariei", observă el -, să dispună respectarea jurisdicţiei acesteia din urmă în cauza sa şi să-i îngăduie înapoierea la dieceză. Motivarea: nu i s-a făcut nici un proces legal (pe baza canoanelor), n-a fost condamnat şi totuşi e lipsit de drepturile şi veniturile sale episcopale; în sprijinul cererii aduce şi „afirmaţia publică [!] a pontificelui suprem că nu se găseşte nici o culpă împotriva mea", zice el, pentru a fi privat de episcopie ori pentru a fi destituit; şi starea diecezei, ameninţată de schismă şi de alte prejudicii, reclamă prezenţa sa acolo[89]. Reamintim că scaunul metropolitan de la Strigoniu era încă vacant în acest timp. La aceeaşi dată, petiţionarul îi scria şi lui Vigilius de Firmian, episcop de Lavant (1744-1753)[90], despre

care a fost informat că îi era favorabil lui şi bisericii sale „până la limitele dreptăţii", cerându-i să intervină la şeful Cancelariei ungare în sprijinul său; „să i se facă judecată dreaptă"; se plânge şi în această scrisoare că e lipsit de bunurile sale şi i se caută omorârea prin foame[91].

Şi cele două suplici din urmă pentru îmbunarea suveranei au fost zadarnice, din pricinile bine cunoscute. Vlădica însă s-a îndreptat, cam în acelaşi timp (probabil octombrie-noiembrie 1750), încă o dată şi către Benedict XIV, cu amărăciune amestecată cu o indignare abia stăpânită, ameninţând să plece din urbea papală, pe care a ajuns să şi-o considere maşteră. În memoriul înaintat, arăta că, după ce, potrivit canoanelor şi legilor Ungariei şi Transilvaniei, din care citează, a avut tot dreptul şi chiar obligaţia să recurgă la Roma[92], dar, deoarece în decursul celor şase ani, de când e aici, nu i s-a făcut dreptate, ba e reţinut ca un captiv şi expus mizeriei, „a trebuit să renunţe la Roma, ca să se ferească de supliciul foamei, să implore mila creştinilor şi să caute a i se face cuvenita dreptate". În consecinţă, „spune rămas bun" papei, „revocă toate câte s-au făcut la Roma de nenorocitul rugător [adică de el însuşi] contra îndemnului conştiinţei sale şi adevărului faptelor, ca fiind stoarse cu sila şi prin teamă, deci nule de drept şi de fapt, şi le declară nule şi fără vigoare". Mărturiseşte solemn că va căuta mai departe dreptatea „pentru sine şi biserica sa" până la sfârşitul vieţii, „la toate stările [*stari*!?] bisericii creştine"[93].

Declaraţia de revocare din prezentul memoriu înseamnă, fără îndoială, în primul rând, că el socotea acum ca nulă şi neavenită retragerea excomunicării lui Aaron prin actul din 21 mai 1748, deci înseamnă reconfirmarea refuzului său de a-l recunoaşte ca vicar apostolic şi cârmuitor, în această calitate, al diecezei[94]; de asemenea, considera, desigur, lipsite de valabilitate şi concesiile sale de până acum în tratativele de demisie. Bineînţeles, ameninţările, pe cât de vagi şi disperate, pe atât de neputincioase, cuprinse în memoriu, n-au fost şi nici nu puteau fi realizate. Ştim că îi era interzisă lui Inochentie, prin ordinul suveranului pontif, părăsirea urbei; chiar şi pentru a-şi vedea de sănătate la băile de la Viterbo avusese nevoie de aprobare. De altminteri, n-avem nici un indiciu că ar fi încercat să-şi pună în aplicare aceste ameninţări. Poate ele erau doar încă o tentativă - nereuşită, în orice caz - de a-l determina pe papă să intervină la regină pentru salvarea episcopiei sale.

Evident, nici Benedict XIV, nici Maria Tereza nu se mai gândeau de multă vreme la o altă rezolvare a cazului Inochentie decât prin demisie. Informată prin raportul lui Millini, din 10 octombrie 1750, crezând că, în sfârşit, vlădica a putut fi înduplecat să abdice, suverana (care, pesemne, nu primise încă ultimele suplici ale acestuia şi, chiar după ce le va fi primit, nu era deloc dispusă a ţine seama de ele), la 31 a lunii scria aceluiaşi cardinal-ministru că îşi dă aprobarea ca demisia, „cerută stăruitor" de Micu, să aibă loc pe baza formulei Curţii şi cardinalul-ministru să aibă grijă ca ea să se execute cât mai repede prin semnarea actului de rigoare de către demisionar. După ce acesta îi va preda actul, Millini să-l asigure, în numele suveranei, nu numai că i se va plăti pensia

viageră, 1.200 de fl. r., stabilită de dânsa, cu începere de la 14 mai 1749, ci că ea i-o şi garantează, ca să fie scutită de sechestru pentru datorii făcute anterior acestui termen „la Roma sau în altă parte" şi că această pensie îi va fi achitată trimestrial de ministrul austriac rezident la Roma. Totodată, îi comunica lui Millini că îi trimite 750 de fl., care, adăugaţi la acei 600, care i-au fost deja expediaţi „odinioară" (în luna mai 1749)[95], să fie plătiţi de el, contra chitanţă, demisionarului, după subscrierea demisiei, în contul pensiei ce i se cuvine de la sus-zisa dată de 14 mai 1749 până la sfârşitul lunii decembrie a anului curent" (deci 1750)[96].

Acest mandat va fi sosit de la Viena la Roma pe la 15 noiembrie (căci corespondenţa diplomatică între cele două capitale făcea, de obicei, cam două săptămâni). Raportul din 18 noiembrie al lui Millini către Uhlfeld, care, în calitate de şef al Cancelariei de Stat, contrasemnase mandatul suveranei, poate fi considerat ca un răspuns la acest ordin, deşi nu-l aminteşte anume. Cardinalul îl înştiinţa pe cancelar că „baronul Klein, episcop de Făgăraş, a revenit la obişnuitele sale călcări de cuvânt" şi că, deşi „n-a îndrăznit până acum să nege a observa ceea ce a scris" (la 8 octombrie), totuşi „a negat [refuzat] să facă actul formal de renunţare până când nu va avea o mai mare asigurare a achitării fixe şi certe [a pensiei], care să i se facă aici de un negustor sigur şi pe care el să-l poată chema în judecată pentru a i se face prompt plata, spunând că orice altă asigurare nu ajunge, ca una care nu e supusă chemării înaintea judecătorilor..." Mai afirmă - arăta în substanţă raportul - că garanţia suveranei pentru el nu e suficientă, căci pe ea n-o putea cita, în caz de nevoie, în faţa justiţiei şi fiindcă i se interzice întoarcerea în ţară, el n-ar avea cum să-l oblige pe administratorul sau noul titular al episcopiei la plata fără amânare a pensiei. Se scuză de această pretenţie, reluată, remarcăm noi, din planul său propriu cu data de 19 decembrie 1749, pe care o abandonase în negocierile din septembrie-octombrie 1750[97], zicând că ea nu trebuie considerată ca ireverenţioasă, „de vreme ce nu e el cel care cere demisia din episcopie, ci se caută să i se impună demisia [...] pe baza unor învinuiri, în faţa cărora protestează că e inocent şi gata să se justifice deplin".

Millini scrie apoi: „Toate aceste raţiuni aparente (la care eu am răspuns tot ce se putea, dar fără nici un rezultat) mă fac să bănuiesc că îi pare rău de a fi subscris foaia pe care am trimis-o [la 10 octombrie] Excelenţei voastre şi că, ruşinându-se să apară prea făţiş lipsit de cuvânt, caută, când cu un pretext, când cu altul, ca să revoce consimţământul dat, căci eu ştiu că din dieceza sa e mereu presat să nu consimtă niciodată la o asemenea renunţare". În continuare: „Aceasta a fost prima noastră întâlnire [după primirea mandatului din 31 octombrie?]. Dar fiindcă a fost tare strâmtorat de mine să răspundă, şi-a rezervat să se gândească mai bine la această problemă şi să-mi aducă un nou răspuns; care, asupra acestui punct, n-am speranţa că ar putea fi diferit de cel deja dat, pot doar bănui că va fi şi mai rău, având suspiciunea, nu fără temei, că şi de aici i se fac insinuări ca să nu facă nici o renunţare de către acela care în trecut

nici n-a vrut, nici nu s-a gândit să-l strângă în această privinţă, în pofida a ceea ce s-a raportat acolo" (adică la Viena, aluzie la Albani). Millini reaminteşte corespondentului său, în legătură cu aceeaşi aluzie, propriul său raport din 23 septembrie[98]. Regretă că uniţii n-ar putea fi împăciuiţi, precum i-a răspuns Uhlfeld la 12 octombrie, prin declararea vicarului apostolic ca episcop *in partibus*, căci altfel aceasta „ar fi fost cel mai potrivit remediu", care l-ar fi putut determina pe Inochentie la abdicare, - credea el -, ca să caute un aranjament pentru a primi o pensie; şi chiar dacă nu s-ar fi reuşit să se ajungă la o învoială, „deoarece cineva poate îi dă ajutoare secrete, nici n-ar mai fi fost nevoie ca el să fie luat în seamă". Toată această problemă - arăta Millini în încheiere - comportă dificultatea că, dacă s-ar cere, nu s-ar putea obţine înlăturarea vlădicăi fără proces şi fără a i se acorda dreptul de a se apăra, „după ce el a venit aici anume şi insistă că vrea să se justifice"[99]. Or, Curtea voia să evite un proces, după cum prea bine ştim din cele expuse mai sus.

În negocierile ce au urmat, Inochentie ridica noi pretenţii: să-şi poată recupera din Transilvania bunurile de uz personal, banii de la debitorii săi proprii şi restanţele de „cens catedratic", care i se mai cuveneau. Aceste cereri au fost cuprinse de el, la sugestia lui Millini, într-un „al doilea bilet" (primul a fost cel din 8 octombrie), anexat de cardinalul-ministru raportului său din 19 decembrie 1750 către Uhlfeld[100]. Curtea, desigur indispusă de noua întorsătură a lucrurilor, nu va răspunde mult timp.

La 27 februarie 1751, Millini îi scrie cancelarului că Micu, drept urmare a acestui bilet, era în aşteptarea „actelor de clemenţă şi pietate ale Maiestăţii sale, cărora se încredinţează, căci lâncezeşte în cea mai mare mizerie, care uimeşte pe toţi şi-l face să fie compătimit de fiecare în parte, şi cu atât mai mult pentru bolile grele de care a suferit în ultimul timp, care erau să-l coste viaţa, ceea ce se atribuie dureroaselor circumstanţe, în care se află în joc calitatea sa episcopală". Totodată, pe lângă informaţii privind cazul dezacordului politic dintre Roma şi Viena în jurul unui comitat din Toscana, cardinalul îi dădea de ştire lui Uhlfeld că Malevicz a plecat din urbe, sustrăgându-se arestării de către autorităţile papale (nu se arată aici de ce era urmărit de ele). „Potrivit ştirilor pe care le deţin eu - raportează mai departe Millini - în timpul cât a stat el aici, e adevărat că monseniorul de Făgăraş s-a folosit, la început, de ajutorul său, dar nu multă vreme, deoarece şi-a dat seama ce fel de om e [!]. Din altă parte[101] va fi primit episcopul sfaturile care l-au menţinut în acea încăpăţânare ce a arătat-o timp destul de îndelungat, cu toate bunele îndemnuri care i se dădeau. Cu ale mele s-a reuşit să fie învins şi înduplecat a se supune şi a scrie acel al doilea bilet..."[102] (amintit mai sus).

La 17 martie, cardinalul-ministru se adresa iar cancelarului în cazul Inochentie, referindu-se la raportul de mai sus: „Acum sunt constrâns a vă scrie din nou despre el, căci tot mai de plâns se face starea acestui sărman prelat şi prea mare scădere rezultă de aici pentru demnitatea sa episcopală. Excelenţă, el se află în ochii Romei întregi, care, văzându-l că lâncezeşte într-o extremă

mizerie, deplânge tare nenorocirea lui. Compătimirea față de el e universală, stârnită chiar și la aceia care mai înainte îi reprobau încăpățânarea, care știu că bolile periculoase, de care a suferit în ultimul timp, proveneau din faptul că a îndurat prea multă mizerie. Eu știu că aceasta a devenit de un asemenea grad că el a ajuns aproape într-o stare de disperare, deoarece nu mai are unde să se îndrepte pentru a primi ajutor, după ce a făcut atâtea datorii pentru întreținerea lui, slabă de tot în timp de șapte ani[103], de când se găsește sechestrat aici fără nici o alocație [*assegnamento*], lipsit cu totul de veniturile bisericii sale; și, fiindcă așa n-o mai poate duce și prestigiul Maiestății sale nu permite ca el să mai rămână în această prea nefericită situație, mă măgulesc cu [speranța] că Excelența voastră veți avea grijă să fie scos din ea, deoarece aveți deja în mână documentele legale despre supunerea sa voinței Maiestății sale"[104].

Chiar și după aceste două rapoarte, îndeosebi după cel din urmă, cu accente de vie compătimire, adresate Curții de ministrul și negociatorul ei, cardinalul Millini, abia la 14 aprilie 1751 a răspuns Maria Tereza. Referindu-se formal numai la depeșa acestuia din 19 decembrie anul trecut către Uhlfeld, își exprimă, mai întâi, supărarea că Inochentie punea noi condiții, despre care nici nu făcuse măcar o mențiune în declarația lui anterioară (din 8 octombrie 1750). „Nu e de mirare că, prin atâtea subterfugii, tergiversări și contrarietăți, la urma urmei, suntem la capătul răbdării. Mult prea mult ne-am plecat [urechea], binevoitoare[105] până acum, unui om atât de nevrednic și mult prea mult a fost îngăduitoare până în prezent Curia romană îndărătniciei acestuia, nu fără dauna foarte gravă a Unirii și religiei în Transilvania, deoarece e mai mult decât sigur că toate relele care s-au revărsat timp de câțiva ani asupra amândurora au provenit de la el ca autor și promotor și ca ațâțător al tulburărilor din această provincie, nu fără cea mai mare provocare la scandal a acelora care se dezbină în domeniul credinței. De unde e ușor de tras concluzia: ce părere o fi având despre protecție înșiși aceia care totuși i-o acordă la Roma."

Suverana declară, în continuare, că dacă în termen de trei luni, socotite de la data primirii rescriptului de față, nu se va încheia complet problema demisiei, ea se va considera eliberată cu totul de obligația ce și-a asumat-o cu privire la pensia pe care a oferit-o și nu va mai consimți la aceasta niciodată.

„Pentru ca totuși acest om încăpățânat să nu se poată plânge câtuși de puțin că i s-ar fi refuzat orice având asemănarea echității, consimțim să i se predea atât mobilele, cât și numele creditelor, dacă acestea i-au rămas în Transilvania, precum și censurile catedratice, dacă i se datorează și acum din acelea care au rămas[106] în Transilvania, sub următoarele condiții: ca, în primul rând, să prezinte specificarea, semnată de propria-i mână, a mobilelor, a numelui debitorilor și a restanțelor de cens catedratic; în al doilea rând, să-și constituie în Transilvania un mandatar, întărit cu împuternicire îndestulătoare, care să strângă toate acestea; și, în sfârșit, în al treilea rând, ca din această masă strânsă să fie plătite, prioritar, datoriile contractate în această provincie.

Am hotărât să nu i se cedeze nimic altceva peste cele ce am amintit acum, punând în sarcina conştiinţei tuturor acelora care ar favoriza de acum înainte, în orice chip, încăpăţânarea sa, dacă Unirea sau religia ar mai suferi în Transilvania vreo vătămare din această pricină." În fine, suverana îi ordonă lui Millini să-i comunice cât mai grabnic lui Inochentie „această ultimă şi serioasă voinţă" a ei[107].

După primirea rescriptului, firește, cardinalul-ministru n-a întârziat să aducă la cunoştinţa lui Micu rânduielile ce-l priveau. Ca urmare, la 1 mai, îi raporta lui Uhlfeld că vlădica „se menţine gata să renunţe", aşa cum i-a arătat vorbindu-i în prezenţa unui „amic al său, care totdeauna l-a sfătuit bine". Millini adaugă: „Cu toate acestea, eu nu pot să mă pun garant pentru el. În această bună dispoziţie a lui, în care se află acum, eu voi solicita cât mai repede posibil actul formal de demisie şi aş fi căutat să-l am îndată, dacă s-ar fi putut face imediat, dar nu mi-a fost îngăduit din cauza formalităţilor necesare, la îndeplinirea cărora nu s-a putut ajunge, timpul fiind prea scurt"[108]. La cererea lui Inochentie, i-a împărtăşit, la 30 aprilie, şi sub formă de extras, partea din rescript privitoare la aprobarea ultimelor sale pretenţii[109]. De asemenea, a transmis cancelarului o scrisoare, tot de la 1 mai, în care Micu, adresându-se nemijlocit acestuia din urmă, promitea lista cerută prin rescript şi spunea că, având încredere în „nestrămutata angajare" a suveranei cu privire la plata punctuală a pensiei, roagă să se ordone măsurile de rigoare, declarând că va „face toate actele necesare pentru viitoarea-i renunţare". Îşi manifesta speranţa că prin „săvârşirea efectivă" a demisiei va dovedi neclintita lui supunere de totdeauna faţă de suverană[110]. La 5 a aceleiaşi luni, Millini îi scria din nou lui Uhlfeld că Inochentie „persistă în dispoziţia raportată de a renunţa" la biserica sa, dar el, Millini, încă nici acum nu poate fi (absolut) asigurat în această privinţă. „Întârzierea actului nu derivă din nici o dificultate, ci numai din timpul ce se cere pentru acesta, căci trebuie să se vorbească despre asta papei"; şi iarăşi pomeneşte despre formalităţile de făcut, „ceea ce nu se poate executa aşa de repede"[111].

La 6 a aceleiaşi luni mai, Inochentie semnează un act de procură, prin care îl numeşte ca împuternicit al său pe „reverendul domn Francesco Ginnesi, preot din Fano" (de pe coasta Adriaticii, mai sus de Ancona), care să apară înaintea papei sau a autorizatului acestuia şi să-i prezinte demisia sa de la episcopia de Făgăraş, îndeplinind, pe baza unei declaraţii scrise şi iscălite de mandant, formalităţile necesare în acest scop, „pe care le-aş putea face eu însumi dacă aş fi personal de faţă"[112]. În amintita declaraţie, datată din aceeaşi zi, el arată că, „ţinând seama de cauzele şi rugăminţile înaintate" de dânsul papei Benedict XIV, renunţă sub jurământ în mâinile acestuia, „spontan şi liber", la menţionata sa biserică, pe care a păstrat-o timp de circa 18 ani (socotiţi, observăm noi, de la instalarea lui în scaun, în 1732). Dar îşi rezervă din veniturile zisei biserici, pentru întreţinerea sa, o pensie anuală viageră de 1.200 de florini renani, corespunzând cam la 600 de scuzi romani, scutită de orice

sarcină sau sechestru, plătibilă în două rate: la sărbătoarea naşterii Sf. Ioan Botezătorul (24 iunie) şi la sărbătoarea Sf. Ioan Apostolul şi Evanghelistul (27 decembrie) „aici la Roma sau în alt loc". Îl roagă pe papă să-i primească demisia şi să-i conceadă pensia[113].

După un adevărat „război al nervilor", cum l-am putea numi cu o expresie folosită în zilele noastre, în sfârşit, la 7 mai 1751, s-a săvârşit actul râvnit şi urmărit cu atâta stăruinţă de Curtea vieneză, ajutată de Curia romană, deşi cu oarecare reţinere, spre nemulţumirea uneori chiar expresă a celei dintâi. În dimineaţa acelei zile[114], Ginnesi, procuratorul lui Inochentie, i-a prezentat demisia, în mâinile lui Clement Argenvilliers, auditorul papei (prelat care îl sfătuia în chestiuni juridice) şi a fost acceptată în numele acestuia. Demisia a fost cerută de episcop „din cauze cunoscute preasfântului nostru Domn şi aprobate" de el (papa). Procuratorul a întărit în faţa auditorului şi a doi martori, anume chemaţi, şi prin jurământul său propriu declaraţia de demisie a mandantului. Firește, s-a redactat un protocol, potrivit formularului tipic în asemenea ocazii al birocraţiei curiale, de către notarul Angelo Spada, prezent şi el la ceremonie, care a avut loc în palatul pontifical de la Quirinal, la locuinţa pomenitului auditor[115].

Din scrisori de mai târziu - din 1762 şi 1764, cum vom vedea[116] - ale demisionarului reiese că, în vederea şi în preajma abdicării, a primit şi nişte bule papale, prin care i s-a rezervat anume plata pensiei din veniturile episcopiei la care trebuia să renunţe. Cu ocazia demisiei, Inochentie şi-a putut încasa, pentru întâia oară, pensia, pe care Millini, în calitate de ministru al suveranei, în temeiul rescriptului acesteia din 31 octombrie 1750, a achitat-o, contra chitanţă, demisionarului, cu începere de la 14 mai 1749, pe primii doi ani, deci retroactiv, în valoare de 1.200 de scuzi[117].

La 8 mai 1751, cardinalul raporta, cu un sentiment de uşurare, dar şi de mândrie, ca un mare succes personal, ştirea despre abdicarea înfăptuită în ziua precedentă, nu numai lui Uhlfeld („în fine, am reuşit după atâtea [eforturi] să termin afacerea baronului Klein...")[118], ci şi Mariei Tereza înseşi („au fost aduse la îndeplinire de mine ordinele pe care Maiestatea voastră imperială-regală a binevoit să mi le transmită cu referire la baronul Klein, [...], îndreptăţindu-l eu [...] să renunţe...")[119]. De altfel, suverana, într-o audienţă acordată nunţiului, - arăta acesta într-o depeşă, tot din 8 mai, către Valenti -, încă îl întreba, printre altele, „dacă trebuia să se sfârşească odată cu afacerea renunţării monseniorului episcop de Făgăraş, prin tărăgănarea săvârşirii căreia religia suferă atât de mult..."[120]

Millini a anexat raportului său amintit, din 8 mai, către cancelar o scrisoare cu aceeaşi dată şi o notă-inventar, pe care le adresa Inochentie destinatarului. Exilatul, vestindu-şi demisia, o prezenta ca o dovadă că declaraţiile sale din trecut erau „fiice adevărate ale acelei inalterabile supuneri" pe care şi-a propus-o mereu faţă de suverană. Îi trimitea lui Uhlfeld specificarea cerută despre „mobile" (lucruri de folosinţă şi podoabă în locuinţa sa din Blaj şi în cea din

Sibiu), debitori şi restanţele de cens catedratic pe care le avea în Transilvania, inclusiv o „mică bibliotecă" cu cărţi proprii, cumpărate pentru uzul său, lăsată la reşedinţa episcopală din Blaj[121]; dacă adunăm indicaţiile de preţ din listă, rezultă că pretenţiile lui Inochentie în legătură cu aceste recuperări se ridicau la vreo opt mii de florini; el însă îşi rezerva posibilitatea să facă unele completări şi îndreptări, dacă îşi va aduce aminte, căci de şapte ani puteau să-i fi scăpat unele lucruri. Deocamdată nu putea să comunice numele împuternicitului pe care trebuia să şi-l numească în ţară pentru a se ocupa de atare recuperări, fiindcă pentru alegerea lui avea nevoie de „o reflecţie mai matură"[122].

Actul autentic al demisiei a fost trimis de Millini lui Uhlfeld numai la 12 mai, căci a fost reţinut câteva zile la Curie (probabil pentru unele formalităţi: de înregistrare etc.). Tot atunci i-a expediat şi celelalte hârtii care interesau chestiunea, dintre care menţionăm aici: mandatul de procură (dat de Inochentie pentru împuternicirea despre care era vorba) şi copia actului de garanţie cu privire la pensie, dat de cardinal demisionarului în virtutea ordinului din 31 octombrie 1750 al suveranei[123]. Dintr-o scrisoare a vlădicăi către Millini însuşi, din 21 mai, aflăm că el şi-a constituit chiar doi procuratori în ţară: pe protopopul Avram Dăianu („cuscru" şi încercat om de încredere al său, precum ştim), notar al clerului, pentru treburile de jurisdicţie bisericească, şi pe Demetriu Muntiu, nepot al său din Blaj, pentru cele de jurisdicţie civilă (de „for extern"). Pe cardinal îl ruga să intervină la Curte ca de acolo să se dea dispoziţii „reverendisimului părinte Aron, vicar apostolic şi aulic" [!], şi altora, ca aceştia să fie în ajutorul amintiţilor procuratori în culegerea mai lesnicioasă şi mai sigură a ceea ce era de recuperat, „pentru ca să se poată plăti cât mai repede datoriile, atât acolo, cât şi aici, iar conştiinţa mea şi a celor interesaţi să fie liniştită"[124]. Referitor la debitorii săi, cu restanţe ale „catedraticului", el a scris - după cum va arăta într-un „bilet" către Millini din 5 august - în repetate rânduri nemijlocit şi lui Avram Dăianu, solicitând întocmirea listei lor şi comunicarea ei celor în drept, în dorinţa de a-şi vedea grabnic strâns acest venit[125]. La 22 mai, Valenti, la rândul său, scriind nunţiului că, „cu privire la episcopul de Făgăraş s-a sfârşit totul", amintea (desigur, prematur) că „datoriile au fost plătite" (probabil în parte cele de la Roma), cum presupunea că Millini va fi şi informat Curtea[126].

Între timp, Cancelaria de Stat, primind de la acelaşi cardinal actele în legătură cu demisia, a raportat vestea mult aşteptată suveranei, care se găsea la Bratislava, unde avea loc sesiunea dietei ungare. De aici, Maria Tereza, prin rescriptul ei din 27 iunie, exprimându-şi satisfacţia către cardinal, îi cerea, în acelaşi timp, să-l înduplece pe Inochentie ca acesta însuşi să aducă la cunoştinţa clerului şi poporului din fosta lui dieceză, sub forma unei circulare, renunţarea sa la episcopie şi să-i îndemne la supunere faţă de noul episcop, care le va fi numit, iar până atunci faţă de vicarul general (de fapt: apostolic), precum firesc ca ei să ţină mai departe Unirea cu Biserica Romei şi credinţa către Maiestatea chezaro-crăiască[127].

Căzând din nou bolnav, surghiunitul a întocmit cu întârziere circulara cerută prin pomenitul rescript adresat lui Millini, care i-a comunicat dorința suveranei numai după ce el „se restabilise întrucâtva". Auzind despre ce e vorba, fostul episcop căuta să-l asigure pe interlocutorul său că, îndată după abdicare, s-a gândit și singur, „fără alt impuls decât acela ce i-l dădea zelul viu de a vedea conservată dorita Unire", să se adreseze în acest sens clerului și poporului, prin mijlocirea unuia dintre „membrii principali" ai fostei sale biserici. A conceput scrisoarea „chiar în termenii pe care i-a prescris Maiestatea sa", dar a făcut-o numai în latinește, scuzându-se față de Millini, căruia a predat-o spre a fi trimisă Curții, că n-a însoțit-o cu o traducere în limba română, cum i s-a cerut. Motivarea: „atât pentru că i-a fost imposibil, din cauza îndărătnicei dureri de cap care-l muncește și nu-i permite nici cel mai mic efort de concentrare, cât și pentru că, și în cazul în care n-ar suferi de această împiedicare fizică, găsește că nu e în stare să scrie în această limbă, pe care mărturisește că n-o posedă îndeajuns în atare scop și zice că nu se află aici" - raporta cardinalul la 11 august de la Roma cancelarului - „persoană potrivită de care s-ar putea folosi pentru a o pune să redacteze o scrisoare în românește. Ținând seama de această neputință și de lipsa respectivă, a crezut că și-ar putea dovedi mai bine supunerea față de Maiestatea sa cu o redactare latină, această limbă putând fi înțeleasă îndeobște și excluzându-se riscul vreunei tălmăciri strâmbe a sensului, de care se teme că ar putea, eventual, să rezulte dintr-o traducere făcută cu nepricepere în românește, considerând forma coruptă în care afirmă că se vorbește în acele părți această limbă de poporul de rând. Din care motiv, adaugă el, în tot timpul cât a cârmuit biserica de Făgăraș n-a folosit niciodată altă limbă decât latina, când scria în orice împrejurare diecezanilor săi, fie clerici, fie mireni, și că în același fel se face de acea Curte regală în actele pe care le trimite acolo, conchizând el că, dacă acea Curte ar socoti, cu toate acestea, că o traducere în limba română ar contribui mai mult la scopul dorit, aceeași Curte ar putea, pe baza originalului latin, să ordone celui pe care îl privește s-o facă, în locurile respective, conformă termenilor populari ce se folosesc în fiecare din aceste [locuri]"[128].

Deputația (Comisia) Aulică pentru Treburile Transilvănene, căreia Cancelaria de Stat îi comunicase, în copie, actele transmise de Millini despre demisie[129], și-a exprimat nedumerirea că, printre acestea, documentul de abdicare (din 7 mai) era deosebit (ca redactare) de textul propus de Curte. Cardinalul răspunde, în același raport din 11 august, acestei obiecții, formulate într-o anexă a rescriptului din 27 iunie, că era doar o deosebire de formă, impusă de „stilul imutabil al tuturor renunțărilor episcopale", nu și de substanță; deși ar fi putut să ceară ca Inochentie să semneze mai întâi textul propus de Curte și apoi pe cel reclamat de practica observată la Curie, Millini arată că pentru el conta ca intenția suveranei să fie „integral îndeplinită prin simpla renunțare a episcopului, pe care alții [Rossi și Albani] nu putuseră s-o obțină și, astfel, numai la aceasta s-au îndreptat gândul și acțiunea" sa. Anexează raportului sus-

zisa scrisoare („bilet") din 5 august a lui Micu şi recomandă insistent cererea cuprinsă în ea cu privire la restanţele de „catedratic", precum anexează şi circulara către dieceză[130].

Acest act, purtând tot data de 5 august 1751, elaborat în forma „prescrisă" prin rescriptul din 27 iunie, se înfăţişează ca un compromis între textul planului de demisie al Curţii (pe care-l reproduce în mare parte) şi declaraţia de abdicare din 6 mai (menţionată rezumativ). Esenţa cuprinsului acestei circulare e cea arătată mai sus, în legătură cu pomenitul rescript. În orice caz, trebuia să rezulte pentru foştii diecezani că Inochentie a renunţat la episcopia sa „în mod spontan şi liber", din pricina „şubredei stări a sănătăţii" sale (în actul din 6 mai, după cum am văzut, nu se specifica asta, ci era vorba, vag, de „cauze şi rugăminţi înaintate" papei); de asemenea, că el îi îndeamnă la ascultare faţă de vicar şi, apoi, faţă de noul episcop, la stăruinţă în Unirea bisericească şi în credinţă către stăpânirea habsburgică[131].

Această circulară şi actul de demisie vor fi trimise, anexate în original decretelor Mariei Tereza din 30 august, adresate - prin Cancelaria Aulică Transilvăneană - guvernului din Sibiu, pentru a fi arătate şi explicate clerului român unit[132] nu numai ca dovezi de netăgăduit ale abdicării „de bunăvoie" a marelui exilat de la conducerea bisericii blăjene, ci ele trebuiau, în intenţiile stăpânirii, să servească şi ca probe indirecte ale încetării definitive a luptei sale pentru emanciparea politică românească din Transilvania. Clerul şi poporul erau însă adânc nemulţumiţi de abdicarea sa, pe care, în ciuda formelor oficiale, o ştiau forţată şi conştiinţa acestui fapt nu putea să contribuie la consolidarea Unirii bisericeşti; dimpotrivă, se va ajunge, şi din acest motiv, la noi agitaţii antiunioniste[133].

Din datele, în bună parte inedite, cuprinse şi în acest capitol, sperăm că reiese cu prisosinţă sforţarea disperată a lui Inochentie de a căuta, până în preajma demisiei ce i se impunea, să dovedească, în pofida tuturor greutăţilor pe care trebuia să le înfrunte, dreptatea cauzei sale, proclamându-şi nevinovăţia şi declarându-se gata să se justifice în cadrul unui proces legal, pe care însă forurile supreme ale epocii nu erau dispuse să i-l acorde.

Încăpăţânarea cu care urmărea să-şi obţină reintegrarea în episcopie - şi cu aceasta scăparea din exil, întoarcerea în ţară, dorită neîncetat de credincioşii săi - îl făcea să tărăgăneze cât putea mai mult tratativele de abdicare, la care fusese constrâns, purtate cu reprezentanţii Curiei romane şi ai Curţii vieneze. Îi exaspera cu invocarea a mereu noi obiecţii şi pretenţii, pe care aceştia le calificau ca semne de nestatornicie, şicane, subterfugii, chiar călcări de promisiune sau de cuvânt, deşi, despre unele măcar, se vedeau nevoiţi să recunoască ei înşişi că sunt cereri juste.

Curia, în frunte chiar cu papa Benedict XIV, arăta o oarecare înţelegere faţă de situaţia grea a vlădicăi, dar această înţelegere nu depăşea limitele compătimirii pentru crunta mizerie în care ajunsese el prin sechestrarea nelegală a

veniturilor sale episcopale de către Curte şi nici limitele insistenţelor pentru asigurarea unei pensii, de aceeaşi Curte, în schimbul demisiei, pe care şi ea, Curia, o considera inevitabilă.

De pe la sfârşitul anului 1750, Inochentie a trebuit să-şi dea definitiv seama că nu-i mai poate folosi la nimic tactica dilatorie urmată până atunci; pus, printr-un adevărat ultimatum al Mariei Tereza, în faţa riscului de a rămâne în mijlocul străinilor fără nici o pensie, deci fără o putinţă cât de cât decentă de existenţă pentru restul vieţii, a acceptat, în sfârşit, să-şi dea demisia şi a abdicat în mai 1751. „... Ajuns în situaţiunea generalului, care, închis în fortăreaţă, şi-a consumat şi muniţiunea şi proviantul, şi înfrânt de boală şi foame..." (pentru a cita sugestivele cuvinte ale lui Bunea)[134], n-a mai văzut posibilă o altă soluţie.

Note

[1] Cap. V.

[2] *Doc. 196* din 6 iulie 1748 (Serbelloni către Valenti); cf. *Doc. 195* din 29 iunie 1748.

[3] *Doc. 197* (începutul lui iulie 1748).

[4] Cap. V.

[5] Cf. Cap. V.

[6] *Doc. 196* din 6 iulie 1748 (Serbelloni către Valenti); cf. *Doc. 195* din 29 iunie 1748.

[7] *Doc. 187* din 1 iunie 1748, anexa.

[8] *Doc. 199* din 6 iulie 1748 (Albani către Maria Tereza); *Doc. 198* cu aceeaşi dată (acelaşi către Uhlfeld).

[9] *Doc. 202* din 10 august 1748.

[10] *Doc. 203* (circa august-septembrie 1748).

[11] *Dizionario Enciclopedico Italiano*, X, Roma (Treccani), 1959, sub cuvântul: *Recanati*.

[12] *Doc. 204* (începutul lui octombrie 1748). Cf. Cap. V.

[13] *Doc. 205* din 2 octombrie 1748.

[14] *Doc. 206* din 5 octombrie 1748.

[15] *Doc. 201* din 29 iulie 1748. S. Maria Liberatrice se ridica pe ruinele bisericii S. Maria Antiqua. Acest rector şi, totodată, procurator general al basilienilor ruteni la Roma era pe atunci Januarius Znojovskyj, 1747-1752 (*Monumenta Ucrainae historica*, VI, indicele).

[16] P, *Coresp.*, p. 103.

[17] *Doc. 208* din 7 decembrie 1748 (a). Felicitări asemănătoare, în aceeaşi zi, împăratului (*ms. lat. 566* al BAFC, p. 231-232 - numerotaţie greşită pentru 131-132) şi lui Serbelloni (*Doc. 209* din 7 decembrie 1748, (b)).

[18] *Doc. 210* din 17 decembrie 1748.

[19] *Doc. 211* din 4 ianuarie 1749.

[20] Vezi Cap. V.

[21] *Doc. 176* din 6 aprilie 1748.

[22] Pastor, XVI/1, p. 90 şi n. 5.

[23] *Doc. 212* şi *213* din 25 ianuarie 1749.

[24] *Doc. 214* din 1 februarie 1749.

[25] *Doc. 216* din 22 februarie 1749.

[26] *Doc. 219* din 22 martie 1749.

[27] *Doc. 218* din 14 martie 1749.

[28] *Doc. 219* din 22 martie 1749. Cf. Albani către Uhlfeld, 19 aprilie 1749 (*Doc. 221*).

[29] Vezi mai sus, în acest cap.

[30] *Doc. 220* din 12 aprilie 1749. Prin răspunsul său din 26 aceeaşi lună, cardinalul-secretar de stat ia cunoştinţă cu satisfacţie de aceste promisiuni (*Doc. 223*, Valenti către Serbelloni).

[31] *Doc. 222* din 26 aprilie 1749 (Serbelloni către Valenti).

[32] Cf. pentru dedesubturile realiste ale acestei „preferinţe" Cap. IV, V.

[33] *Doc. 224* din 17 mai 1749.

[34] *Doc. 225* şi *226* din 24 mai 1749 (Serbelloni către Valenti), precum şi *227*, anexa ultimei din aceste două depeşe.

[35] *Doc. 228* din 30 mai 1749.

[36] *Doc. 229* din 31 mai 1749 (Albani către Uhlfeld); *Doc. 230* cu aceeaşi dată (Albani către Maria Tereza).

[37] *Doc. 231* din 31 mai 1749 (Millini către Maria Tereza). Cf. *Doc. 240* din 20 septembrie 1749 (acelaşi către Uhlfeld).

[38] *Doc. 232* din 7 iunie 1749. Serbelloni răspunde la 28 iunie că n-a îndeplinit încă ordinul, fiindcă Uhlfeld a fost la ţară, dar va căuta un prilej potrivit în acest scop (*Doc. 236*).

[39] *Doc. 233* din 11 iunie 1749.

[40] *Doc. 234* din 14 iunie 1749.

[41] *Doc. 235* din 28 iunie 1749 (Albani către Uhlfeld); cf. *Doc. 242* din 11 octombrie 1749 (Serbelloni către Valenti, unde întâlnim şi informaţia greşită, pe baza celor ce i s-au împărtăşit chiar de cel din urmă, că Inochentie ar fi pretins să i se achite, în cazul demisiei, şi datoriile pe care le-a făcut la Roma).

[42] *Doc. 238* din 13 septembrie 1749.

[43] Vezi mai sus, Cap. III.

[44] P, *Coresp.*, p. 109-110 (simplă menţiune la B, *Klein*, p. 257, n. 3, cu afirmaţia greşită că e „fără dată").

[45] B, *Klein*, p. 186, cf. 138; Idem, *Episcopii*, p. 27, n. 1. Cf. Cămara transilvăneană (sub semnătura lui Bornemisza şi Dietterich) către „vicarul general" (Aaron), Sibiu, 10 octombrie 1751 (ASC, *Col. doc. Blaj*, nr. 131); Aaron către guvernatorul (Haller), Blaj, 25 octombrie 1751 (*ibid.*, nr. 129).

[46] *Doc. 239* din 19 septembrie 1749. Cf. *Doc. 242* din 30 decembrie 1749, prin care dăruieşte nişte moaşte unui negustor armean din Transilvania (probabil în schimbul unui ajutor material). Desigur, e vorba de un negustor venit la Roma ca pelerin în vederea „anului sfânt" 1750, când Cetatea Eternă a fost vizitată şi de numeroşi armeni şi greci. Deja până la sfârşitul anului 1749 s-au adunat la Roma 30 de mii de străini ca pelerini pentru jubileu (Pastor, XVI/1, p. 234).

[47] Cap. I.

[48] *Doc. 237* (din septembrie (?) 1749).

[49] Totuşi, menţiunea, respectiv afirmaţia vor figura, desigur la insistenţa Curţii şi a Curiei, în scrisoarea pe care Inochentie va trebui să o adreseze foştilor săi diecezani, după demisie, la 5 august 1751 (B, *Klein*, p. 296).

[50] *Doc. 243* din 21 octombrie 1749.

[51] Vezi mai sus, în acest cap.

[52] *Doc. 246* din 16 noiembrie 1749.

[53] *Doc. 241* din 11 octombrie 1749 (Albani către Uhlfeld).

[54] Cf. şi pasajul: „Relativ, apoi, la datorii, ţinând seama că, în afară de acelea pe care le are în dieceză, a contractat aici [la Roma] multe altele pentru a se întreţine, care cu siguranţă vor trebui plătite în contul pensiei [din pensie], cum el însuşi [Inochentie] a recunoscut...", cum îi scrie tot Albani lui Uhlfeld, în raportul citat (în nota precedentă)!

[55] *Doc. 242* din 11 octombrie 1749 (Serbelloni către Valenti). Cf. *Doc. 245* din 15 noiembrie 1749 (acelaşi, aceluiaşi).

[56] *Doc. 244* din 1 noiembrie 1749.

[57] *Doc. 247* din 6 decembrie 1749 (Albani către Maria Tereza).

[58] *Doc. 248* din 6 decembrie 1749 (Serbelloni către Valenti).

[59] *Doc. 256* din 3 [I] 1750. Cf. *Doc. 240* din 20 septembrie 1749. Cf. mai sus, în acest cap. (de unde se poate deduce că Maria Tereza, prin rescriptul ei din 18 octombrie 1749, ar fi acceptat - cel puţin în principiu - şi această cerere a lui Inochentie, considerată justă de vicegerent).

[60] *Doc. 249* din 13 decembrie 1749.

[61] *Doc. 250* (înainte de 19 decembrie 1749).

[62] Cf. mai sus, cap. IV. Vezi şi în acest cap.

[63] *Doc. 246* din 16 noiembrie 1749; *Doc. 270* din 18 noiembrie 1750.

[64] B, *Klein*, p. 260, n. 1.

[65] *Doc. 257* din 10 [ianuarie] 1750.

[66] *Doc. 255* (circa ianuarie 1750).

[67] *Doc. 258* (circa începutul lui februarie 1750).

[68] *Doc. 260* din 7 februarie 1750.

[69] B, *Klein*, p. 260.

[70] *Doc. 261* din martie 1750 şi n. 3.

[71] *Doc. 260* din 7 februarie 1750, n. 3. Cf. mai sus, Cap. V.

[72] Vezi mai sus, în acest cap., n. 32.

[73] Gams, p. VII; Pastor, XVI/1, p. 9-11, 238 (unde e menţionat greşit ca Antonio R.); XVI/3, p. 18.

[74] *Doc. 253* (circa prima jumătate a anului 1750, Inochentie către Ruffo).

[75] Vezi mai sus, Cap. I; prezentul cap.; *Doc. 3* din 22 decembrie 1744, n. 14.

[76] *Doc. 254* (circa prima jumătate a anului 1750, Inochentie către Benedict XIV). Cf. mai sus, în acest cap.

[77] *Doc. 259* din 4 februarie 1750.

[78] Vezi mai sus, în acest cap.

[79] B, *Klein*, p. 288-290, cf. 260-261. Tot la 25 aprilie 1750, Maria Tereza i-a adresat un rescript şi lui Albani, dar într-o altă problemă: în aceea a comitatului Carpegna din Toscana, a cărei suzeranitate era în litigiu între Scaunul pontifical şi Florenţa (aceasta din urmă avându-l ca suveran, după cum se ştie, pe soţul Mariei Tereza, împăratul Francisc I, în calitate de mare duce al Toscanei), litigiu în anii 1749-1754, motiv de tensiune între papalitate şi Curtea vieneză (Pastor, XVI/1, p. 403-408).

[80] *Doc. 262* din 18 iulie 1750.

[81] *Doc. 264* din 23 septembrie 1750. Răspunsul lui Uhlfeld din 12 octombrie îl cunoaştem (numai asupra unui punct) din menţiunea pe care o face Millini în raportul său din 18 noiembrie 1750.

[82] *Doc. 270* din 18 noiembrie 1750.

[83] *Doc. 264* din 23 septembrie 1750.

[84] B, *Klein*, p. 290-291, cf. 261.

[85] Pentru atitudinea oscilantă a vlădicăi vezi şi *Doc. 265* (circa octombrie 1750).

[86] În realitate, de 6 ani şi vreo trei luni. Reamintim, în legătură cu indicaţia cronologică aproximativă din acest act, observaţia făcută mai sus, în acest cap. Adăugăm că Inochentie pare uneori să jongleze cu atare indicaţii, ca şi cu alţi termeni, pe care nu-i cumpăneşte

îndestul, adesеori îi potențează, luându-și, probabil fără să vrea, o oarecare libertate față de realitatea exactă, pentru a face, prin unele exagerări (de altfel în spiritul barocului), o impresie cât mai puternică asupra destinatarului. (Cf. Cap. VII, n. 198.)

[87] *Doc. 266* din „luna octombrie 1750". Bunea și Păclișanu nu citează nici acest act, cum nu-l pomenesc pe cel din 19 septembrie 1747 *(Doc. 103)*, deși, repetăm, cunoșteau „protocolul" corespondenței lui Inochentie, în care se păstrează (vezi mai sus, Cap. V, n. 72)!

[88] Vezi mai sus, Cap. V.

[89] *Doc. 268* și *269* din 4 noiembrie 1750 (mențiune B, *Klein*, p. 260, unde se spune greșit că e din 1749).

[90] Gams, p. 285.

[91] P, *Coresp.*, p. 111.

[92] Vezi mai sus, Cap. III.

[93] *Doc. 267* (circa octombrie-noiembrie 1750).

[94] Vezi mai sus, Cap. V.

[95] *Doc. 231* din 31 mai 1749 (Millini către Maria Tereza). Cf. *Doc. 218* din 14 martie 1749.

[96] B, *Klein*, p. 292-293 (textul mandatului i-a fost comunicat și lui Inochentie de Millini, cf. *Doc. 285* din 12 mai 1751; exilatul se referă uneori la acest act, în ultimii ani ai vieții: P, *Coresp.*, p. 145, nr. 115; p. 148, nr. 117). Socoteala arătată în mandatul suveranei ni se pare inexactă, căci pe răstimpul menționat (1 mai 1749-31 decembrie 1750), lui Inochentie nu i s-ar fi cuvenit numai 600+750 =1.350 fl., ci 1.950 fl.!

[97] Cf. B, *Klein*, p. 290 (doc. din 10 octombrie 1750).

[98] Vezi mai sus, în acest cap.

[99] *Doc. 270* din 18 noiembrie 1750.

[100] Mențiune în *Doc. 271* din 27 februarie 1751.

[101] Aluzie cumva și aici la Albani?

[102] *Doc. 271* din 27 februarie 1751.

[103] De fapt, 6 ani și 3 luni.

[104] B, *Klein*, p. 263, n. 1 (traducerea de la p. 262-263 cuprinde câteva mici inexactități).

[105] În textul latin publicat de Bunea (*Klein*, p. 293, r. 10 de jos) reiese din context că lipsește cuvântul „aures" (după „benignas").

[106] *Ibid.*, p. 294, r. 17 greșit „rem gesserunt (?)", în loc de „remanserant" (cf. *Doc. 272* din 30 aprilie 1751 și n. 4).

[107] B, *Klein*, p. 293-294.

[108] *Doc. 273* din 1 mai 1751 (Millini către Uhlfeld).

[109] *Doc. 272* din 30 aprilie 1751.

[110] *Doc. 274* din 1 mai 1751 (Inochentie către Uhlfeld).

[111] *Doc. 275* din 5 mai 1751.

[112] *Doc. 276* din 6 mai 1751 (procură eliberată de Inochentie).

[113] *Doc. 277* din 6 mai 1751 (declarația de demisie a lui Inochentie). Cf. B, *Klein*, p. 294-295. Așadar, termenele și ratele erau diferite de cele din planul Curții; nici expresia vagă: „în alt loc" ca eventual loc de plată nu se acorda cu acel plan. Schimbări impuse de practica urmată de Curie în asemenea cazuri. Cf. mai jos, *Doc. 292* din 11 august 1751; scris. lui Inochentie către Uhlfeld, 25 ianuarie 1766 (P, *Coresp.*, p. 146).

[114] *Doc. 280* din 8 mai 1751 (Inochentie către Uhlfeld); *Doc. 282* din 8 mai 1751 (Millini către Uhlfeld); *Doc. 283* din 8 mai 1751 (Millini către Maria Tereza).

[115] *Doc. 278* din 7 mai 1751 (protocol despre demisia lui Inochentie).

[116] Vezi Cap. VII.

[117] *Doc. 279* din 7 mai 1751. Duplicatul chitanței a fost trimis de Millini lui Uhlfeld (vezi doc. citat în nota următoare).

[118] *Doc. 282* din 8 mai 1751 (Millini către Uhlfeld). Tot aici se arată că Malevicz a adresat, datată din Roma, „o scrisoare scandaloasă" către magnați ai „regatului" (Ungariei) și rezultă că autoritățile papale, la cererea celor habsburgice, căutau după el. Millini adaugă că datarea scrisorii incriminate din Roma se crede că ar fi fost doar un „artificiu" al autorului ei pentru a deruta, în realitate el aflându-se în altă parte; potrivit informațiilor lui Valenti, el s-ar găsi la Genova (*Doc. 285* din 12 mai 1751).

[119] *Doc. 283* din 8 mai 1751 (Millini către Maria Tereza).

[120] *Doc. 284* din 8 mai 1751 (Serbelloni către Valenti).

[121] Aceste cărți (vreo 70) au fost înregistrate deja în primul inventar al bibliotecii de la Blaj, datând din 14 iunie 1747, întocmit de Petru Dăianu, sameș în acest timp al domeniului episcopal, și revăzut de vicarul Aaron, inventar de care se ocupă Magdalena Tampa, bibliotecară principală la BAFC, într-un studiu din vol. *Lucrările sesiunii științifice din 24-25 noiembrie 1978* a acestei instituții (după cum a avut amabilitatea să ne informeze). Despre inventarul în chestiune vezi și *Istoria literaturii române*, I, București, 1964, p. 486. Cu privire la cărțile sale rămase la Blaj, exilatul scrie și notarului sinodului (Avram Dăianu, împuternicitul său), la 5 februarie 1765 (P, *Coresp.*, p. 143).

[122] *Doc. 280* din 8 mai 1751 (Inochentie către Uhlfeld); *Doc. 281* din 8 mai 1751 (anexă la scrisoarea lui Inochentie către Uhlfeld).

[123] *Doc. 285* din 12 mai 1751.

[124] *Doc. 286* din 21 mai 1751.

[125] După cum reiese din *Doc. 291* din 5 august 1751.

[126] *Doc. 287* din 22 mai 1751.

[127] B, *Klein*, p. 264.

[128] *Doc.* 292 din 11 august 1751. Traducerea circularei va cădea în sarcina vicarului Aaron (*ibid.*, n. 5).

[129] *Doc.* 288 din 24 mai 1751; *Doc.* 289 din 26 iunie 1751.

[130] *Doc.* 292 din 11 august 1751. Cf. *Doc.* 293 din 24 august 1751 şi n. 3 la acest doc.

[131] B, *Klein*, p. 295-297.

[132] *Ibid.*, p. 297-302, cf. 264-266. Într-unul din aceste decrete se arată drept cauze ale demisiei, în afară de „starea sănătăţii" lui Inochentie, „şi alte motive legitime" (p. 297) şi se ordonă să se ia măsuri de satisfacere a pretenţiilor sale în ceea ce priveşte „catedraticul" şi lucrurile sale mobile (*ibid.*). Se vede că acest decret a fost adus sau a ajuns şi la cunoştinţa sa, deoarece s-au păstrat chiar două copii ale lui într-unul din protocoalele corespondenţei episcopului (BAFC, *ms. lat.* 393, p. 25-28 şi 30-39). Cf. *Doc.* 300 din 18 august 1752.

[133] B, *Episcopii*, p. 60-61.

[134] B, *Klein*, p. 264.

Capitolul VII

Peripeţiile pensiei şi unele recuperări de venituri, intenţia de întoarcere în patrie în 1757 şi 1762, eşuarea încercării de redobândire a episcopiei în 1764, date răzleţe din perioada de după demisie, sfârşitul lui Inochentie în 1768.

LUI INOCHENTIE I S-A SMULS demisia, după cum am arătat, mai ales sub presiunea lipsurilor materiale, în schimbul unei modeste pensii. Cu toate acestea, el n-a scăpat decât trecător de aceste apăsătoare lipsuri, cel puţin de cele mai apăsătoare, şi anume în timpul cât a mai fost ministru al monarhiei habsburgice la Roma cardinalul Millini (mort la 14 iulie 1756)[1], când i se plătea destul de regulat pensia, deşi uneori cu oarecare întârziere, şi în ultimii trei ani ai vieţii exilatului însuşi, după introducerea unor modificări în procedeul achitării.

Într-adevăr, multă vreme acest procedeu era prea complicat şi nu putea asigura nici pe departe punctualitatea plăţii anticipate în două rate semestriale (la 14 februarie şi 14 august), la care de obicei a fost redusă, în practică, achitarea încă din a doua jumătate a anului 1751, în loc de patru trimestriale[2], cum se prevăzuse iniţial. Noul episcop al diecezei trebuia să verse suma pensiei, din veniturile „mensei" sale, Cămării din Sibiu; aceasta o transmitea, sub forma unei cambii, Colegiului Monetar şi Montanistic de la Curtea vieneză, iar de la colegiu trecea succesiv la Cancelaria Aulică Transilvăneană şi la Cancelaria de Stat, de aici era transmisă ambasadei austriece din Roma, care, în sfârşit, după această îndelungată şi greoaie peregrinare birocratică, ce trebuia să fi ţinut, de obicei, mai mult de o lună, o achita în numerar bietului pensionar. În 1753 şi 1754, Millini, desigur în urma plângerii acestuia, a fost silit să intervină insistent la Cancelaria de Stat în urma unei întârzieri a sosirii pensiei, arătând că Inochentie, „afară de aceasta, nu mai dispune de nici un alt mijloc de trai"[3]. Din 1756, vreme de un deceniu, surghiunitul a schimbat, mai ales pe tema întârzierilor suferite de pensia sa, numeroase scrisori cu vestitul cancelar de stat Kaunitz, un eminent cap politic (care luase, în mai 1753, prin voinţa de mult cumpănită a Mariei Tereza, locul - insuficientiv - al lui Uhlfeld). Rata semestrială, ce trebuia anticipată în luna mai 1756, a fost transmisă, din ordinul său, de la Viena abia în octombrie lui Brunati, agent diplomatic habsburgic la Roma; dar acesta îi răspundea, la 13 noiembrie, că n-a reuşit să-l găsească pe destinatar, încât, la 6 decembrie, cancelarul îi comunica această încurcătură, aducându-i totodată la cunoştinţă, în urma recla-

maţiei pe care i-o făcuse Micu la 3 septembrie, că „acum nu depinde decât de domnia voastră" să intre în posesia ratei respective (căutându-l, bineînţeles, el pe agent...)[4]

Şi în anii următori, Inochentie se plângea mereu din pricina aceloraşi întârzieri ale „pensioarei" sale[5]: la 19 mai 1759 îi scria lui Kaunitz că nu i-a sosit încă rata scadentă a pensiei la 14 februarie şi că, dacă nu i se trimite, n-are ce să zălogească pentru a-şi susţine viaţa[6]. În decembrie 1762 s-a împlinit aproape un an de când nu şi-a primit pensia, în pofida mai multor reclamaţii adresate cancelarului (de exemplu, la 1 mai, 22 septembrie, 13 noiembrie); îi amintea că suverana, atunci când el îşi dăduse demisia, îl asigurase, prin ministrul ei de la Roma, pe „cuvântul regesc", de pensie viageră, că e plin de datorii, că nu se mai poate întreţine, că nu mai găseşte împrumut[7]. La 4 decembrie, s-a îndreptat şi către arhiepiscopul primat de Strigoniu (Franciscus Barkóczi), zugrăvindu-i starea critică în care a ajuns, pomenind şi cu această ocazie de „cuvântul regesc", dar şi de bulele papale, pe care i le trimite în cópii, bule primite cu prilejul abdicării, şi prin care i se rezervase plata pensiei din veniturile episcopiei de la care îşi dăduse demisia; îl ruga deci pe arhiepiscop să impună noului vlădică (lui Aaron) ca acesta să-i facă plata[8]. De altminteri, la 8 decembrie, i-a scris şi acestuia, cerându-i să se respecte prevederea aceloraşi acte pontificale, „pentru ca eu" - spunea el - „deja sleit de bătrâneţe, îngreuiat de boli, să nu sufăr de acum şi de lipsă, cum am îndurat în acest an"; altfel, necesitatea îl va constrânge să caute apărarea „dreptului" său la forurile mai înalte[9]. Avram Dăianu, care, ca împuternicit, ar fi trebuit să dea personal, în mână, această scrisoare lui Aaron, îi va răspunde însă lui Inochentie, spre mirarea acestuia, că a refuzat s-o preia (fără îndoială, din precauţie, deoarece în 1757 s-a interzis iarăşi, după cum vom vedea, corespondenţa cu marele exilat)[10]. La rândul său, Inochentie îi va răspunde, la 26 februarie 1763, lui Dăianu că scrisoarea nu conţine nici un secret, s-o deschidă el, să-i explice lui Aaron cuprinsul şi să i-o predea deschisă[11].

Între timp, Micu şi-a putut încasa, în sfârşit, pensia la finele anului 1762, când a primit şi o scurtă, dar amabilă, scrisoare de la Kaunitz, care, la 20 decembrie, îi explica grava întârziere prin schimbările intervenite în organizarea forurilor financiare, datorită unei reforme instituite de suverană chiar în acel an. Îl înştiinţa că va avea grijă ca plata să se facă, „de acum începând, fără întârziere sau neplăceri, precum se obişnuia mai înainte"; cancelarul (în contrast cu bine cunoscuta sa fire rece, foarte rezervată, extravagantă) îi dorea să fie „sănătos şi teafăr cât mai mult timp" şi-l încredinţa că „dacă pot să vă servesc în vreo chestiune, nu voi lipsi câtuşi de puţin de la datoria mea"[12].

Totuşi, promisiunea cancelarului nu s-a realizat, cel puţin în cei patru ani care au urmat, când ex-vlădica de Făgăraş trebuia să se plângă iarăşi. La 22 octombrie 1763, îi arăta lui Kaunitz, după o primă sesizare zadarnică din 4 iunie, că au trecut nouă luni peste termen, că preţurile alimentelor au crescut şi cresc mereu, aşa că în unele locuri (din statul pontifical, dar şi din alte părţi

ale Italiei)[13] au izbucnit răscoale populare; spunea că lasă în seama cancelarului să se gândească ce viaţă plină de mizerie e silit să ducă. La 9 iunie 1764, reamintindu-i de pensie, vorbea iarăşi de „marea scumpete" din Roma, ca şi din aproape toată Italia, şi de aceea îl ruga ca dispoziţiile de plată să se ia mai repede şi mai bine decât în anul precedent[14]. În legătură cu aceasta, cancelarul îi răspunse, la 20 iulie, ca de aici încolo pentru „plata exactă [punctuală] a pensiei să se transmită mai întâi de la Roma, prin Brunati, la Viena chitanţa de primire"[15]. La care survine replica plină de demnitate şi observaţia de bun-simţ din 18 august ale lui Inochentie: „Cât priveşte pensioara mea, spun că nu se putea stabili nimic despre mine fără mine, împotriva a ceea ce s-a stabilit odată şi s-a întărit prin sacrosanctul cuvânt regesc; şi anume, că pensia mea va fi liberă totdeauna şi scutită de orişice fel de sarcină, că va trebui plătită, potrivit voinţei şi asigurării regeşti, aici la Roma; sau, potrivit bulelor ce mi-au fost date de Sfântul scaun apostolic cu privire la rezervarea pensiei, acolo unde mi s-ar întâmpla să stau. Negreşit, eu am dat totdeauna cu cea mai mare acurateţă chitanţă unde şi când am primit banii şi de aceea rog preaplecat pe Excelenţa voastră să nu se schimbe procedeul; căci în ce fel aş putea eu să transmit chitanţa la Viena şi să spun da pentru nu şi să afirm că am primit ceea ce n-am primit? Las prealuminatei înţelepciuni a Excelenţei voastre să considere aceasta. Drept aceea, rog iarăşi stăruitor să nu se introducă alt mod sau, cel puţin, să binevoiască Excelenţa voastră a lua măsuri, dispunând graţios ca zisa mea pensie, dacă nu se poate anticipat, precum s-a tratat şi s-a promis cu tărie în scris, să fie [achitată] cât mai repede măcar posticipat"[16]. În răspunsul său din 23 octombrie, - prin care îi mulţumea totodată pentru felicitările prilejuite de ridicarea sa de la rangul de conte la cel de principe -, Kaunitz arăta că e de acord ca modul de plată să nu fie schimbat, ci să rămână ca până acum, adică cel decretat (cu ocazia demisiei). Din tonul deosebit de politicos al scrisorii, am putea deduce că acum lucrurile vor intra definitiv în normal, cum am spune astăzi[17].

Cu toate acestea, nu mai târziu decât în anul următor, 1765, trimiterea pensiei întârzia din nou, în ciuda a nu mai puţin de trei reclamaţii ale surghiunitului adresate cancelarului. Astfel, la 17 august i se plângea că n-a primit-o de şapte luni; la 2 noiembrie şi la 25 ianuarie 1766, alte sesizări insistente, tot fără rezultat, cu aluzii la lipsurile care îl strâmtorau, la creşterea enormă şi continuă a preţurilor, la împrumuturi ca să se poată susţine[18]. La data din urmă, se îndreaptă şi către Uhlfeld (care din 1753 ocupa demnitatea de *Obersthofmeister*, majordom suprem al Curţii), reamintindu-i împrejurările demisiei sale, în care jucase şi acesta un rol, deci le cunoştea bine; îi descrie peripeţiile pensiei, pe care n-a mai putut-o încasa de 15 luni, şi menţionează mizeria în care trebuie să se zbată „la această vârstă decrepită". Îl roagă să intervină pentru trimiterea cât mai grabnică a „acestei pensioare", care, „deşi mi se cuvine după tot dreptul şi acordul încheiat, am primit-o şi o primesc totdeauna ca un fel de elemozină sau pomană", observă el cu amărăciune[19].

La 1 februarie, se adresează cu aceeaşi rugăminte până şi celui pe care-l credea confesorul Mariei Tereza, iezuitului Anton Höller[20]. Se scuză la începutul epistolei: „Să nu se mire preacucernicia voastră că eu, ca persoană care poate nu [vă] e cunoscută şi fără să fi câştigat de mai înainte nici un merit [faţă de dvs.], îndrăznesc să recurg la preacucernicia voastră". Mai spicuim: „... nu ignor că şi eu şi biserica mea de mai înainte, a Făgăraşului în Transilvania, în nevoile şi plânsorile sale, chiar ajunsă în situaţii extreme, ne-am găsit apărarea adeseori şi aproape totdeauna în călugării Societăţii lui Isus şi, în special, în confesorii Maiestăţilor lor"! Socotind despre Höller că de „preaînţeleptele sfaturi şi preaprudentele sufragii" ale sale Curtea vieneză „depinde mult", îl roagă ca să se interpună în problema „pensioarei" (foloseşte, în această privinţă, termeni asemănători acelora din cererea către Uhlfeld) sau ca să i se dea „permisiunea de a se întoarce în patrie", şi anume „fie la mănăstire [Sf. Treime din Blaj], fie la vreo casă [«rezidenţă»] a Societăţii lui Isus, în care am fost educat din copilărie, fie în alt loc din patrie, unde să pot avea cuvenita mea întreţinere [...] fără atâtea cheltuieli, unde şi eu aş putea trăi uşor din această pensioară"[21]. Acestea le scria acum, în 1766, Inochentie, aprigul adversar al teologilor săi iezuiţi din anii de demult, adresându-se unui confrate al lor de la Curte, pe care îl considera influent şi la al cărui ajutor se simţea nevoit să facă apel în situaţia sa foarte grea! Chiar dacă strecoară, cum am văzut, un timid „aproape" înaintea lui „totdeauna", relativ la sprijinul avut pe vremuri...

În lumina documentelor cunoscute, reapăru în viaţa sa, tocmai în legătură cu această nouă şi gravă întârziere a pensiei, figura lui Albani, care, într-un raport din 22 noiembrie 1752 către Maria Tereza, socotise că pensia de 1.200 de fl., „atribuită" de împărăteasa-regină episcopului demisionar din veniturile fostei sale episcopii, se datora, nici mai mult, nici mai puţin, „eroicei [sublimei] pietăţi a Maiestăţii voastre"[22]. Acum, la 7 februarie 1766, deci la o săptămână după scrisoarea adresată lui Höller, Inochentie predă cardinalului-protector - care continua să reprezinte interesele habsburgice la Scaunul papal, cu toate că mai mult Brunati se ocupa efectiv de rezolvarea lor - un scurt memoriu, arătând că nu i s-a mai trimis de un an pensia şi rugându-l (şi pe el) să insiste la Curte, ţinând seama de „indigenţa groaznică în care se află, lipsindu-i cele necesare traiului, la vârsta sa grea de şaptezeci şi cinci de ani, chinuit de podagră şi de alte indispoziţii corporale". Cu data din a doua zi, Albani îi recomandă lui Kaunitz cererea cuprinsă în memoriu, pe care îl anexează scrisorii sale proprii, în care pomenea, de asemenea, de „lipsurile foarte grave" în care trebuia să se zbată fostul episcop de Făgăraş din pricina „prea marii întârzieri" a „subsidiului" acordat de suverană în schimbul renunţării la dieceza sa[23].

În sfârşit, problema acestei ultime întârzieri s-a lămurit şi s-a rezolvat. Scriindu-i lui Brunati la 20 februarie, cancelarul îi împărtăşea că intervenise încă în septembrie şi, apoi, în noiembrie anul precedent (deci în urma fiecăreia din primele două reclamaţii făcute de Micu în 1765) la forul financiar respectiv. Cămara Aulică de Conturi (*Hofrechenkammer*)[24], „replicând - se spune în scri-

soarea lui Kaunitz - la nota mea asupra acestei chestiuni, la 7 decembrie, m-a încunoştinţat despre un acord stabilit între ea şi acest bancher, domnul Johann Fries", în virtutea căruia pensia trebuia achitată, de atunci înainte, de corespondentul din Roma al acestuia (Francesco Belloni, cunoscut din altă parte), fără ca prelatul român să mai aibă de sesizat Curtea la scadenţa fiecărei rate. Cancelarul informându-se de la Fries cu privire la executarea acordului, acest mare bancher vienez, de origine elveţiană, afirma că a dat cuvenitul ordin. „Dar ultima scrisoare a domnului baron Klein - scrie Kaunitz - mă face să bănuiesc că boala gravă de care a suferit domnul Fries ar fi putut, eventual, să amâne un astfel de ordin către corespondentul său din Roma; cred însă ca fiind ceva sigur că el a făcut-o de acum şi că de aici înainte lucrurile vor merge cu mai multă regularitate." Termină prin a-l ruga pe agent să-i comunice lui Inochentie cele de mai sus şi să-l îndrume „de a se ţine în viitor numai de zisul corespodent, ceea ce trebuie să-i apară lui însuşi mai convenabil, procedeul stabilit fiind calea cea mai uşoară şi sigură"[25]. La 27 februarie repeta, în esenţă, aceleaşi informaţii în răspunsul său către Albani[26]. La 15 martie, Micu scria cu satisfacţie cancelarului că a luat cunoştinţă, datorită lui Brunati şi, apoi, cardinalului, de noul procedeu, dar rezultă că era încă doar în aşteptarea efectului acestuia; îşi exprima, în acelaşi timp, părerea de rău de a-l fi deranjat pe destinatar, dar a fost forţat de lipsurile provocate de întârziere, agravate „de indispoziţiile mele aproape continue", mărturisea el[27].

Dintr-o scrisoare a sa de mai târziu, din 7 februarie 1767, către Ignatie Darabant, vicar general al episcopiei de Făgăraş, precum, în parte, şi din aceea a lui Kaunitz adresată lui Brunati la 13 octombrie 1768, câteva săptămâni după moartea bietului exilat, reiese că, în sfârşit, el îşi primea pensia în chip regulat, fiindu-i transmisă prin amintita modalitate casei bancare Belloni şi achitată în numerar de acelaşi agent diplomatic, trentinul Brunati (ca garant din partea suveranei)[28]. De altfel, ideea acestei modalităţi a fost formulată, în fond, şi de Inochentie, încă în cursul tratativelor de la finele anului 1749, aşa cum am arătat[29], după ce ea nu fusese străină nici Curiei romane, fiind exprimată de nunţiul Serbelloni, în iunie 1748[30], în numele ei, Curţii vieneze.

Exilatul căuta să-şi completeze modesta pensie prin recuperarea, cu ajutorul lui Avram Dăianu, împuternicit al său, a unor venituri şi altor valori ce i se mai cuveneau din ţară, precum am văzut[31]. De ele va fi simţit cu atât mai mult nevoie, cu cât, prin venirea nepotului său mirean de frate Ioan („Ianoş"), fiu al lui Toma Micu-Klein, ca să stea permanent cu el la Roma, în 1752[32], poate în primăvara acestui an, avea încă o persoană de întreţinut[33], în afară de valetul („inaşul") său, Alexandru Novac. E adevărat că cel din urmă ar fi trebuit, după dorinţa sa proprie, să se întoarcă acasă, se pare pe la sfârşitul lunii mai 1752, stăpânul său dându-i, cu data de 24 aceeaşi lună, o călduroasă scrisoare de recomandare pentru drum, un fel de paşaport, pe pergament, cu frumos aspect de diplomă[34]. Totuşi, el n-a mai apucat să plece, desigur din pricina îmbolnăvirii sale, căci va muri peste un an, la 27 mai 1753, tot în slujba lui Ino-

chentie, care, la 1 iulie următor, îl va ruga pe A. Dăianu, între altele, să dea tatălui său, „jupânului Stan Novac", 40 de fl., „pentru cele ce au rămas de dânsul aicia"[35]. În locul său, prelatul își va angaja - deși nu știm când - un alt servitor, pe Ambrosio Pocciti (cum se va arăta mai la vale).

La 18 august 1752, Inochentie, referindu-se la ordinul adresat la 30 august anul precedent de către regină secției catolice din guvernul ardelean, îl ruga pe Millini să intervină ca suverana să dea și o poruncă directă Cămării regești (din Sibiu), cum pretinde aceasta că e obiceiul, spre a se preda (împuternicitului A. Dăianu, care, fără îndoială, îi scrisese în atare privință), pe lângă (restanțele de) „catedratic", și „toate acele lucruri mobile și obiecte domestice" ce i se cuveneau. Cardinalul-ministru a înaintat, la 26 august, cererea la Viena, recomandând-o lui Uhlfeld[36].

O parte cel puțin din valoarea deosebitelor recuperări, în special din restanțele de „catedratic"[37], a putut fi trimisă de protopop lui Inochentie prin mijlocirea lui Serbelloni încă în 1752-1753. Astfel, la 1 decembrie 1752, Micu a încasat contravaloarea sumei de 1.000 fl. (fără 24 fl., scădere datorită schimbului), sumă corespunzând la 240 de galbeni, vărsați nunțiului de „jupânul Nicolae din Bălgrad", identic cu negustorul „Nicolaus Ivask (Ivașcu) din Alba Carolina". La 7 decembrie, confirmându-i lui Dăianu primirea acelor bani, îi scria în românește că așteaptă să-i vină din partea sa, pe aceeași cale, „și ceialalți cât mai curând, ca să mă pot plăti, ca să nu să mai înmulțească camăta și să ne stea cinstea la loc, precum ne-am fost făgăduit"[38]. Fără îndoială, pe acești bani îi aștepta și în primăvara anului următor; era vorba de 200 de galbeni (peste 800 de fl.) predați lui Serbelloni, împreună cu o scrisoare din 15 aceeași lună a lui Dăianu, de către Ivașcu, bani pe care agentul din Roma al nunțiului trebuia să-i achite lui Micu[39]. Acesta se afla, tot primăvara, în așteptarea și a unei alte sume: 600 de fl.[40], iar în scrisoarea sa din 1 iulie pomenea protopopului și despre „cei șaizăci de galbini trimiși prin Prentea Crițof" pe care, de asemenea, nu-i primise încă[41].

În aceiași ani, cuscrul „plenipotențiar" trebuia să facă demersuri și pentru ca unii debitori, arătați de Inochentie în această vreme cu numele, să-și plătească datoriile. Cetățeanul sibian Georg Repser („Repeser"), în casa căruia fostul vlădică stătuse în calitate de chiriaș în timpul dietelor și căruia îi dăduse în 1740 un împrumut ce depășea pensia lui de acum, - indicându-l o dată ca fiind de 1.245, apoi de 1.500 de fl. -, mereu amâna, sub „motive sau scuze frivole", cum le califică exilatul, să i-l restituie. În legătură cu acest litigiu, Inochentie a purtat corespondență și cu „vicejudele" Sibiului. Arată că a primit o scrisoare, datată din 30 octombrie 1752, de la cel din urmă, la 4 noiembrie, tocmai când (precizează el) se întorcea „la această metropolă [Roma] dintr-o excursie". Dăianu trebuia să se ocupe în continuare de acest caz[42], după cum mandatul său, la data amintită de 7 decembrie, îi cerea să recupereze și banii cu care a mai rămas dator, în contul unor venituri episcopale, protopopul Gabor din Suarăș (sat în părțile Dejului): 550 de fl., din care surghiunitul era

dispus să-i ierte 100 de fl., „de va plăti lesne şi bucuros", „iară aimintrilea să plătească tot", în temeiul „contractuşului său", anexat scrisorii (contract din 1741, păstrat de Micu până acum la sine, ca şi multe alte acte şi documente privind episcopia, pe care le luase cu el în ultimul drum la Viena şi de acolo în refugiul roman)[43].

Nunţiatura din capitala danubiană era totdeauna dispusă a mijloci trimiteri de bani din Transilvania la Roma pe seama lui Inochentie, nu numai înainte, dar şi după demisie. La 3 mai 1753, când Serbelloni îi confirma lui Dăianu primirea celor 200 de galbeni pomeniţi pentru a-i expedia fostului vlădică de Făgăraş, îl asigura pe acelaşi împuternicit: „Şi ori de câte ori, preacinstite domn, doreşti să transmiţi alte sume sus-zisului domn episcop, voi face totdeauna cu plăcere şi în chip sigur ca să-i fie achitate"[44]. Într-adevăr, ştim că nunţiul a scris protopopului şi la 16 noiembrie despre un serviciu asemănător, cu suma de 151 de galbeni (corespunzând tocmai celor 600 de fl. aşteptaţi de Micu, cum am văzut, încă din primăvară, aduşi nunţiaturii tot de Ivaşcu)[45]. Cunoaştem, apoi, un izvor care arată că şi succesorul lui Serbelloni în postul diplomatic de la Viena (Ignazio Crivelli) i-a urmat pilda: surghiunitul îi mulţumea pentru transmiterea - desigur din partea împuternicitului său din ţară, spre sfârşitul toamnei anului 1759 - a unei sume ce corespundea la 480 de scuzi (aşadar echivalând cu mai mult de trei pătrimi din pensia sa anuală), pe care i-a primit, pe baza ordinului dat de nunţiu, la Roma „prin mâna domnului Massimiliano Rolla". Acesta era una şi aceeaşi persoană cu „l'abbate Massimiliano Rolli", amintit de Serbelloni însuşi ca agent al său la Roma, prin care transmisese bani în 1750[46].

Şi la începutul lui februarie 1767 bătrânul arhiereu proscris aştepta să-i sosească nişte bani din ţară, anunţaţi de Dărăbant printr-o scrisoare din 12 ianuarie; împiedicat de boală, şi-a trimis îndată nepotul la „banca designată", tot a lui Belloni, unde însă i s-a răspuns că nu s-a primit, de la „domnul de Sagala" (cine era?), nici o dispoziţie relativ la această afacere"[47].

Inochentie s-a străduit mai bine de zece ani, dar, se pare, fără nici un succes, să recupereze venituri şi mai importante - decât cele pomenite - mai ales din preţul grâului şi vinului produse pe domeniul episcopesc până în timpul demisiei şi pe care le revendica, de prin 1752, ca aparţinându-i. În răspunsul său, de pe la sfârşitul lui martie 1753, la o scrisoare a lui A. Dăianu din 16 ianuarie, îi scria în româneşte: „Pretenţia noastră la cele din iosag [domeniu] nu-i numai din ziua săcvestraţiei, ci mai vârtos şi la cele ce s-au aflat la Blaj în vremea săcvestraţiei, strânsă şi rămasă dintr-alţi ani de mai nainte. Că grâu era de vreo doi ani de mai nainte şi vinul iproci [etc.]. Şi în decretul [din 30 august 1751] înălţatii crăesii îi chiar spus *res mobiles et suppellectilia*, precum bine ştii, şi grâul, vinul, banii iproci esse res mobiles quis negabit?" Fiindcă, după cum se poate deduce, Cămara transilvăneană, care administra bunurile sechestrate şi căreia se adresase împuternicitul, făcea dificultăţi în această chestiune, Inochentie arăta, în continuare, că se va adresa la Viena, deşi îi venea greu, neavând acolo

nici un agent. Dăianu îi va trimite răspunsul scris al baronului Ignatius Bornemisza, şeful Cămării şi care (reamintim) a fost unul dintre protectorii oficiali ai Unirii, la demersul pe care l-a întreprins. Bornemisza răspundea (nu cunoaştem data) că în dispoziţiile chezaro-crăieşti de până acum „nu se face nici o menţiune despre restituirea veniturilor domeniului din Blaj, percepute din ziua sechestrării până în ziua renunţării" la vlădicie a lui Micu şi „dacă se speră să se obţină ceva în această privinţă, să se solicite la augusta Curte". „Pentru care am mai scris la Beciu", comunică Inochentie lui Dăianu la 1 iulie 1753[48].

El îşi constituie, apoi, un procurator (agent) în persoana lui Lodovico Iosques Iselpach, căruia, la 3 octombrie acelaşi an, îi eliberează un mandat ca să înainteze reginei o suplică. În aceasta, Micu „imploră, vărsând lacrimi", suverana să ordone Cămării din Transilvania să predea împuternicitului său din acea ţară vinul şi grâul despre care era vorba sau valoarea lor în bani, căci şi aceste produse se cuprind în „lucrurile mobile" pe care ea a consimţit să i le acorde, prin decretul din 30 august 1751, după care anexează o copie. Se afirmă în aceeaşi cerere că, după „cunoştinţa" suplicantului, suverana a dat deja şi un ordin direct Cămării în chestiunea bunurilor mobile (ordin solicitat la 18 august 1752, precum am văzut). Totuşi, Cămara n-a predat până acum „plenipotenţiarului" decât ceea ce rămăsese neînstrăinat din obiectele casnice. „La cererile repetate" ale acestuia, Cămara „a dat în scris că, deşi sub numele generic de lucruri [bunuri] mobile se cuprind vinul şi grâul, totuşi nu e mai puţin [adevărat] că, deoarece amândouă rezultau din veniturile episcopale, care nu erau cuprinse în chip expres în decretul chezaro-crăiesc, era necesar să se obţină o explicaţie mai clară de la preaaugusta Curte asupra acestei predări, după cum [scrie] mai pe larg în epistola de răspuns, care se anexează de asemenea, pe o foaie separată". Solicitantul îşi exprimă speranţa că suverana, „făcându-i-se milă de strâmtorările fără număr" ale acestuia, va furniza dorita explicaţie şi va porunci Cămării ca, ţinând seama de neîndoielnica încadrare a produselor de mai sus în „lucrurile mobile" menţionate în decret, să remită, „fără nici o ezitare ulterioară", împuternicitului veniturile respective[49].

Se pare că în urma acestei suplici, deşi cu mare întârziere, regina a cerut Cămării să-i trimită o evidenţă a veniturilor episcopale din perioada sechestrului, precum reiese din scrisorile lui A. Dăianu adresate mandantului său la 2 şi 18 iulie 1755, precum şi la 3 ianuarie, 22 martie şi 29 august 1756. Dintr-o primă socoteală însă, funcţionarii Cămării au exclus chiar „roadele" în discuţie. Unul dintre ei, Berecki, pe care „plenipotenţiarul" îl prezintă ca pe un „bun şi adevărat prieten", pus să pregătească un „extras" de sămi, îl asigura că, în total, veniturile care au stat sub sechestru s-ar ridica la 9.000 de fl. sau chiar ar depăşi această sumă[50]. Dar o altă socoteală, cu care mandatarul şi, mai cu seamă, mandantul nu erau de acord, dădea doar 5.422 de fl.; chiar şi din aceştia, după scăderea a fel şi fel de plăţi, lui Inochentie ar fi trebuit să-i mai rămână doar 563 de fl.![51]

Răspunzând lui Dăianu, la 7 ianuarie 1756, în legătură cu această socoteală, Micu arăta, printre altele, că bunurile episcopale, în cei patru ani de sechestru, trebuiau să producă - chiar şi prin scăderea tuturor cheltuielilor - „ad minimum" 8.000-9.000 de fl. Contesta legitimitatea unora dintre plăţile făcute de „tezaurariat" (Cămară), de exemplu 1.100 de fl. episcopului de Muncaci (pentru misiunea lui din 1748 în dieceză); „eu nu datoram nimic ilustrisimului şi reverendisimului episcop de Mungacs [!], nu-l chemasem în dieceza mea şi nici o necesitate nu zorea venirea lui; cine l-a chemat, să-l plătească"! (Ignora oare că din mandatul suveranei a fost Olsavszky în Transilvania?!) Nu contesta însă unele trimiteri ce i s-au făcut la Roma. Cu privire la cei aproape 1.600 (sau chiar 2.000) de fl., indicaţi ca fiind cheltuiţi pentru mănăstirea din Blaj, observa că aceşti bani trebuiau administraţi din partea de venituri prevăzute separat pentru ea în actul de fundaţie a episcopiei, care n-aveau nimic comun cu veniturile episcopului. Spunea că nu poate să înţeleagă de unde şi-au tras originea asemenea dispoziţii „pentru distragerea banilor noştri. Într-adevăr, n-ar fi echitabil a se gândi că Maiestatea sa preaevlavioasă, care singură ordonă, foarte conştientă de interdicţiile canonice de care sunt pasibili de drept laicii, ori de câte ori numai s-ar gândi să pună mâna pe [ceea ce e al lui] Hristos Domnul, potrivit avertismentului dat de Mântuitor: Cezarului cele ce sunt ale Cezarului, lui Dumnezeu cele ale lui Dumnezeu, ar fi vrut, după placul ei, să întoarcă în folosinţe străine, spre paguba mea, veniturile destinate întreţinerii episcopului..." Aşadar, Dăianu „iarăşi şi iarăşi să insiste, să roage, să suplice" la Cămară pentru „despăgubire", căci, altfel, el va trebui să se adreseze din nou suveranei „pentru expedierea acestei cauze, deja decisă în favoarea noastră prin două decrete". Dar despre pretinsul al doilea decret Inochentie ştia numai din scrisorile plenipotenţiarului său; de aceea îi cerea acum o copie autentificată pentru orientarea sa[52].

Protopopul însă va răspunde la 22 martie că n-a putut s-o obţină „în nici un chip" de la Cămară şi era necăjit că a aşteptat trei săptămâni degeaba la Sibiu ca să se satisfacă pretenţia mandantului său din exil. Căci, observându-se la Cămară că „extrasele" n-au fost bine făcute, cei de acolo au început să le „vânture", după ce s-a crezut că se renunţase la ele şi „fiecare cum a putut, aşa a băgat mâna în punga" lui Micu. Totuşi, i s-au făcut foarte bune promisiuni, dacă ele erau sincere[53]. Într-o altă scrisoare, din 29 august, Dăianu va arăta că după câtva timp a fost din nou la Sibiu, atât pentru treburi proprii, cât şi pentru aceea a mandantului, pe care „n-am contenit s-o zoresc şi, văzând că iarăşi mă poartă în procesiune, m-am dus cu domnul protopop Nicolae de Sadu[54], după sfatul domniei voastre ilustrisime, la domnul Vincler[55], promiţându-i, pentru intervenţie, o răsplată de 100 de fl. şi astfel toate cele ce erau ascunse până acum au fost date la iveală de el şi a chiar citit în faţa mea un decret care venise înainte pentru domnia voastră ilustrisimă, în care, în fine, stă că deşi d. v. il. aţi fi păcătuit contra Maiestăţii sale regeşti [şi] n-aţi fi vrednic să vi se dea cele sechestrate din domeniu, totuşi Maiestatea sa, mişcată de

milostivire şi clemenţă, porunceşte ca, după ce se va termina aici lucrarea, să i se notifice Maiestăţii sale care e suma, apoi va veni un alt ordin, de unde să se dea sau să se plătească..." Socoteala (cu data de 9 octombrie 1755), expediată de Băianu cu titlu informativ episcopului la Roma, nu era - potrivit spuselor lui Winkler - decât o parte a evidenţei globale, pe care tot el a şi făcut-o, a înaintat-o spre semnare şefului Cămării (Bornemisza) şi „o trimit la Viena", urmând ca Băianu să fie înştiinţat când va sosi de acolo noul ordin (cel de plată). Winkler i-a recomandat că ar fi bine dacă s-ar solicita în capitala imperiului, prin „vreun patron", grăbirea acestui ordin[56].

Probabil că, în ciuda bacşişului făgăduit, Băianu era purtat cu vorbe goale, căci se pare că de la Cămara transilvăneană n-a plecat la Viena nici o hârtie în favoarea pretenţiei lui Micu. Bornemisza va fi refuzat până la urmă să iscălească ceea ce i-a propus Winkler, subalternul său? În orice caz, la Curte nu s-a rezolvat nimic în atare direcţie, deşi cuscrul împuternicit i-a comunicat lui Inochentie, la 21 august 1757, că „agentul" (nu ştim sigur dacă e vorba încă de Iselpach!) i-a scris de la Viena că „are ferma speranţă că în curând trebuie să se dea mandatul; acum - adăuga el - l-am îndemnat iarăşi cu o epistolă şi deci, dacă pentru aceasta ar putea domnia voastră ilustrisimă să lucreze [intervină] prin cineva ca [banii] să se trimită de Cămara vieneză, ar fi foarte bine, dar dacă nu, totuşi îi trimitem chiar de aici, numai să se dea"[57]. Primind cenzurată (la Viena) şi abia la 9 februarie 1758 această scrisoare, Inochentie va răspunde la 4 martie asupra punctului respectiv: „Despre pretenţiia [!] noastră înţăleg că-ţi scrie aghentul că are bună nădejde şi că l-ai mai deşteptat frăţia ta cu o carte, îmi pare bine de dragostea cea frăţească că-i sârguitoare. Banii de s-are da numai, iară că se vor da den [!] Beciu o din Ardeal puţin face, că până îi vom scoate din mânurile celor care îi ţin în nevoe, iar când vor fi pe mânurile frăţiei tale, va fi lesne a face dispoziţie. Deşi ştii numele aghentului, l-aş recomendălui şi eu la cineva în Beciu"[58].

Între timp s-au complicat lucrurile şi datorită faptului că în primăvara lui 1757, printr-un decret regal, s-a interzis (din nou, ca şi cu un deceniu mai înainte) corespondenţa, „sub orice motiv" şi fără termen, cu Inochentie. Interdicţia va fi fost prilejuită - pe lângă recrudescenţa tulburărilor împotriva Unirii[59] - de intenţia exprimată de el, încă din toamna anului precedent, de a cere permisiunea forurilor superioare ca în anul următor, după Paşti, să se întoarcă, prin Viena, acasă! Precum scria la 27 noiembrie 1756 - după o întrerupere epistolară de zece ani - urmaşului său din episcopat, lui Aaron, pensia i se trimitea „chiar cu greutate şi totdeauna târziu". „Din aceste şi alte motive" voia să se înapoieze în ţară, cuprins şi de nostalgie, cum spune la începutul scrisorii: „Nu ştiu prin ce dulcime [ne] atrage pământul natal pe toţi şi nu îngăduie a nu [ne] aminti de el. Zilele mele sunt tot mai spre asfinţit şi aş vrea ca sufletul meu, în timpul când se va despărţi de corp, să fie recomandat Creatorului meu, prin preasmeritele rugăciuni şi sfintele voastre slujbe şi ca osemintele mele să aştepte obştească înviere în venerabila mănăstire din Blaj", pe care a întemeiat-o

în vremea păstoriii sale. Întreabă pe destinatar cu ce ar putea el „să fie mai mult pe placul" acestui sfânt lăcaş: „oare are cuviincioase clopote şi orologiu", căci se va întoarce prin Viena, unde speră să obţină de la puterea suverană ceva (desigur şi pentru acest aşezământ)[60].

„Alte motive", pentru care ar fi vrut să meargă în vara anului 1757 la Viena şi de acolo să se întoarcă în ţară, le aflăm din alte scrisori. Spera - rezultă din acestea - să obţină la Curte banii revendicaţi din grâu şi vin, iar revenit acasă „să-mi pot duce restul vieţii, potrivit cerinţei demnităţii mele [de episcop] nu numai mai lesne, ci şi mai folositor, cu această mică pensie viageră a mea". Dar apoi, în urma izbucnirii Războiului de 7 Ani, „temându-mă - îi scria lui Kaunitz la 12 octombrie - ca prezenţa mea în aceste împrejurări la augusta Curte, ocupată şi apăsată de războiul atât de funest, ar părea inoportună şi supărătoare şi că, în loc de milostivirea sperată, aş găsi mai degrabă neplăcere, mi-am amânat până acum urcarea [la Viena]". Drept aceea, solicita interpunerea cancelarului (pentru satisfacerea pretenţiei sale băneşti) şi-l întreba dacă ar fi timpul indicat să vină acolo[61]. Kaunitz i-a răspuns la 17 noiembrie: „... Cu privire la plecarea la care vă gândiţi domnia ilustrisimă şi măria [voastră] din acea sublimă urbe, unde v-aţi ales şederea, aţi făcut mai bine că v-aţi amânat-o, deoarece nu e timpul şi, dimpotrivă, ar fi de temut că singură această intenţie de a pleca ar fi contrară neclintitei [*rectissimae*] voinţe a preasacrelor lor Maiestăţi chezaro-crăieşti[62]. În afară de aceasta, vreau să atrag atenţia domniei voastre ilustrisime şi reverendisime ca să nu uitaţi a restitui şi a trimite înapoi aici îndată cele ce întâmplător sunt reţinute la dv. şi se referă la episcopie şi succesorii dv. În sfârşit, dacă, din întâmplare, ar mai fi până acum restanţe de bani din lucrurile ce s-au găsit în timpul renunţării [la episcopie] şi s-au vândut, în astfel de caz să poftiţi a avea grijă ca un asemenea depozit să vi se adjudece mai degrabă prin mijlocirea vreunui agent sau prieten care stă aici"[63].

Din replica lui Inochentie, la 10 decembrie[64]: „Cu privire la venirea mea de aici acolo, pe care o meditam mai înainte, aşa cum vi se pare Excelenţei voastre că e mai corespunzător neclintitei voinţe a preasacrelor lor Maiestăţi, m-am silit totdeauna şi până acum, după puterile mele, să mă acomodez, tot aşa acomodându-mă întru totul [şi] în viitor preaînţeleptului sfat al Excelenţei voastre, cerut cu râvnă, şi voinţei preasacrelor lor Maiestăţi, am de gând să aştept vremuri mai bune (după care suspin)[65].

În legătură cu cele ce se află în mâinile [mele], dacă aş fi avut ocazia sigură, le-aş fi trimis înapoi demult, dar, cu ştirea[66] mea, rari sunt aceia care vin de aici acolo şi nu vreau să le primească din pricina greutăţii, căci sunt tomuri şi fascicole; cu toate acestea, voi veghea şi voi încerca să le trimit înapoi, cât mai repede voi putea. Dacă ilustrisimul şi reverendisimul domn episcop, succesorul meu, împreună cu călugării venerabilei mănăstiri, ar găsi mai repede pe cineva, în care ar putea avea încredere, numai să fie prevăzut de ei cu plenipotenţă sau scrisoare de încredinţare, eu aş preda imediat cele ce sunt de predat[67], contra recipisă şi cuvenitele chitanţe, căci pentru mine nu sunt decât povară şi grijă.

Relativ la restanţele de bani scoşi din grâu, respectiv din vin etc., care se aflau în timpul renunţării la episcopie şi s-au vândut, deoarece înţeleg din scrisoarea Excelenţei voastre că acum încă trebuie să mă îngrijesc să mi se adjudece zişii bani şi eu, după atâtea schimbări, care au urmat de când stau aici, nu sunt în stare să găsesc *hic et nunc* [aici şi acum] pe nimeni căruia aş putea să încredinţez aceasta şi care, întâmplător, ar vrea s-o primească, iar pe de altă parte, neîndoindu-mă că un singur cuvânt al Excelenţei voastre poate mai mult, pe lângă preasacrele lor Maiestăţi, decât douăzeci de agenţi pe care mi i-aş constitui, recurg preaumil la înnăscuta bunătate a Excelenţei voastre ca să vă interpuneţi patronajul pe lângă preasacrele lor Maiestăţi şi unde s-ar cuveni sau ar fi nevoie; căci tare îmi lipsesc acei bănişori[68], fiindcă foarte des mă chinuie podagra şi nu rareori chiar chiragra, încât nu sunt în stare să merg nici la biserici şi devoţiuni publice şi nu sunt capabil să-mi ţin la bătrâneţea mea, pentru mângâierea şi necesitatea mea, doi cai sau catârce"[69].

Despre nădejdea acestei recuperări i-a scris exilatul şi lui S. Caliani la 28 iunie 1757, când i-a răspuns la rândurile adresate de el, la 24 mai, din Viena. Şi Caliani, şi Gr. Maior, devotaţii alumni romani ai săi de pe vremuri, apoi călugări la mănăstirea din Blaj, nu erau în relaţii bune cu Aaron nici după ce cel din urmă ajunsese episcop, demnitate la care râvniseră şi ei. Socotindu-se chiar nedreptăţiţi de acesta, îndeosebi prin rigorismul lui, ei plecară în februarie în capitala habsburgică, pentru a-şi căuta dreptatea[70]. Aaron se întreba dacă n-au făcut cumva acest lucru ca să se grăbească spre a-l întâmpina la Viena pe Inochentie, care anunţase – precum am văzut – că va căuta să se înapoieze pe acolo în ţară[71]. Surghiunitul îi răspundea deci lui Caliani: „Am înţeles cu mare mirare, şi cu durere şi mai mare, pătimirile, sâcâielile, nedreptăţile şi, precum scrii, persecuţiile [îndurate] de voi; mă mângâie doar un lucru: acela de a pricepe că cele ce vi se reproşează cuvioşiilor voastre sunt false şi mai degrabă născocite din invidie". Îi îndeamnă la răbdare creştinească, totuşi fără ca prin asta să-i împiedice a-şi revendica drepturile. „Dar vreau să ştiţi cuvioşiile voastre că eu nu mă pot amesteca, fără permisiunea expresă a preasacrei sale Maiestăţi şi mandatul Scaunului apostolic, în această cauză, mai ales de regim şi disciplinare [a vieţii mănăstireşti]. Iar aici [la Roma] nu se va obţine nimic peste voinţa preaaugustei Curţi şi a informării date de Înălţata Nunţiatură, în consecinţă doleanţele voastre trebuie prezentate şi remediate la început acolo. De aceea, ca bun şi adevărat prieten ce sunt, vă sfătuiesc să vă daţi osteneala de a vă împăca cu reverendisimul domn episcop local, cât mai repede cu putinţă, şi, rânduindu-vă bine lucrurile, să vă întoarceţi la mănăstire" – unde să-şi vadă de viaţa lor cucernică[72]. Apoi le dă de ştire şi lor: „Eu îmi propusesem ca în anul acesta să mă întorc la Viena, sperând să pot primi acei puţini bani rămaşi, strânşi din vânzarea grâului care se găsea la Blaj în timpul renunţării şi, de altfel, dacă nu mă înşel, [în privinţa lor] Maiestatea sa a dat o rezoluţie şi, în sfârşit, după ce voi fi primit permisiune de la preasacrele lor Maiestăţi [!], să vă vizitez şi pe fraţiile voastre în Transilvania, ca să mai pot aduce ceva din

partea mea acelei venerabile mănăstiri. Dar în aceste împrejurări nu îndrăznesc să mai supăr şi eu preaaugusta Curte, ocupată şi apăsată de atâta război şi de cheltuieli, aşteptând din zi în zi să auzim [lucruri] mai bune la rugăminţile noastre"[73].

Interzicerea corespondenţei a fost comunicată de Cămara transilvăneană lui Aaron, pentru el şi cler. De la Aaron a aflat, pe neaşteptate, de această măsură oficială Dăianu, când, în timpul păresimilor din 1757, se întorceau împreună de la Sibiu, unde avuseseră „diferite treburi" (reamintim că protopopul nostru era şi „notar al clerului" sau, cu un alt termen, „al săborului"). „Plenipotenţiarul", se adresa în luna mai, în scris, tezaurarului, întrebându-l ce va trebui el de acum să facă spre a-şi putea îndeplini împuternicirea[74]. Bornemisza, în răspunsul său, arăta că va trebui şi el, petiţionarul, să se supună opreliştii până la sosirea unei rezoluţii referitoare la cazul său special, pentru care a intervenit la Curte[75]. Abia prin august a primit Dăianu autorizaţia, dar cu condiţia ca scrisorile să fie prezentate tezaurarului, acesta să le trimită „înălţatei Cancelarii vieneze", iar de acolo să fie expediate destinatarului[76]. S-a propus, într-o dezbatere, din 20 iunie, la Curte, a amintitei intervenţii, că în felul acesta se poate preveni orice abuz al corespondenţei, recunoscându-se mai departe împuternicirea lui Dăianu, pentru ca Inochentie să nu se plângă la Curie că i s-ar închide calea de a solicita recuperarea „debitelor sale active şi lucruri asemenea"[77]. Aşadar, corespondenţa nemijlocită cu Micu rămânea interzisă chiar şi pentru împuternicitul său oficial din Transilvania. „De ce? Ignorez!", observa Dăianu în scrisoarea din 21 august, dându-i de ştire această interdicţie.

Nedorita ştire i-a ajuns la cunoştinţă, prin aceeaşi scrisoare cenzurată şi foarte întârziată, la 9 februarie anul următor, fiindu-i predată de Brunati, din ordinul lui Kaunitz. Confirmând acestuia primirea, printr-o scrisoare redactată la 25 din aceeaşi lună, dar expediată numai la 1 martie, vlădica îşi exprima mirarea asupra măsurii luate şi întreba, la rîndul său: „pentru ce aceasta?" Protestează vehement că nu admite ca cineva să fi fost un supus mai credincios al „preasacrelor lor Măiestăţi" decât el; unii „mizerabili", linguşindu-le, defăimează pe alţii, „caută nod în papură şi fir de păr în ou, şi niciodată nu găsesc". Roagă să i se permită corespondenţa „măcar cu cei legaţi prin sânge" cu el şi cu „plenipotenţiarul", care i s-a aprobat cu ocazia demisiei şi care încă îi este necesar. Reaminteşte, în treacăt, şi de cererile sale „de mai înainte" (deci pentru intervenţie în chestiunea bine cunoscutei sale pretenţii asupra veniturilor domeniale de la Blaj)[78]. La 4 martie, răspunzând lui Dăianu, îi împărtăşeşte şi lui neplăcuta sa surpriză că s-a impus celor din ţară „să nu corresponde luiţi cu mine. De care lucru nu mă poci mira destul: pentru ce aceasta? că eu de ce am făcut sau am scris nu mă tem, nice mă ruşinez de s-ar publicălui în mijlocul ţării. Acest lucru va fi fapta pismaşilor, cari, vrând să să linguşască pe lângă chezaro-crăeasa, nu găsesc alt în prilej mişăi, fără cu stricarea vestiei altuia. Însă, cu toate acestea, poruncile celor mari trebuie ascultate, păzite şi cinstite. Pentru

aceea bine ai făcut că ai căutat întâi slobozănie, apoi ai scris, că n-aş vrea să cază cineva în urgie pentru mine"[79].

După toate probabilităţile, Kaunitz nefăcând intervenţia solicitată cu privire la recuperarea veniturilor revendicate, Inochentie a pregătit, cu data de 1 iulie 1758, o nouă suplică adresată Mariei Tereza. În aceasta, reluând în parte elemente din cererea mult anterioară (înaintată prin Iselpach, în octombrie 1753) şi din scrisorile lui Dăianu, stăruie din nou ca suverana să ordone, de această dată printr-un „decret definitiv", Cămării transilvănene predarea, fără altă zăbavă, a veniturilor ce i se cuvin. Ele „se ridică la circa 9.000 de florini", cum a fost informat, „prin viu grai", de slujbaşii aceleiaşi Cămări, împuternicitul său. Face aluzii şi acum la greaua sa stare materială, împovărat fiind de datorii; cu ajutorul acestor bani, doriţi de mulţi ani, ar putea să le plătească creditorilor care îl presează în urbe şi să-şi trăiască aici liniştit restul vieţii[80].

Suplica n-a fost trimisă de solicitant direct împărătesei-regine sau Curţii; el n-a încredinţat-o spre transmitere nici reprezentanţei diplomatice a ei din Roma, ci a expediat-o, se pare în urma sfatului unui prieten din Roma, Carlo Ancarani, unui agent din Viena, Gianfortunato Molinari. Ni s-au păstrat nişte instrucţiuni - pe alocuri confuze - purtând data de 11 noiembrie 1758, în care se arată că această suplică (uneori i se spune în instrucţiuni *istanza* sau *memoriale*) trebuie predată de agent, „printr-un oarecare mijloc cu autoritate", suveranei, mijloc sau „canal corespunzător" pe care agentul trebuia să-l găsească. Se susţine (şi aici), chiar foarte insistent, că pretenţia privind veniturile respective ar fi fost aprobată şi ordonată de suverană spre executare prin două decrete[81], deci nu mai trebuie să treacă în prealabil - cum rezultă că a crezut şi, în consecinţă, chiar a încercat să acţioneze Molinari în lunile precedente - prin dezbaterea vreunui for de la Curte. Precum se subliniază, dar nebulos, trebuie dobândit de la împărăteasa-regină un ordin nou şi definitiv de aducere la îndeplinire a unei decizii căreia nu i s-a dat până acum urmare[82].

La 13 decembrie, Molinari primeşte instrucţiuni suplimentare, care, de fapt, constau, în bună parte, în repetarea celor din 11 noiembrie. Totodată, Inochentie refuză cererea sa de a-i trimite „transumptul decretelor Maiestăţii sale", cu motivarea că ar fi „superfluu, deoarece în memoriul care s-a transmis, spre a fi prezentat Maiestăţii sale, sunt indicate decretele ce se cer şi, în special, primul" (adică, observăm noi, cel din 30 august 1751, singurul după care vlădica însuşi avea copie); „toate celelalte decrete succesive, deoarece nu sunt decât o simplă explicaţie a celui dintâi pentru respectiva executare a sus-zisului [a celui dintâi], la Cancelaria regească [Aulică Transilvăneană], unde se află cel dintâi cu data de zi şi de an, la nevoie se vor găsi uşor cele două succesive..." Dacă Molinari crede că n-ar putea să îndeplinească misiunea încredinţată în forma ce i s-a cerut, „fără alte probe şi reflecţii", să renunţe de a se mai ocupa de această chestiune, urmând ca Micu, în înţelegere cu Ancarani, să caute pe altcineva care s-o ducă la capăt[83].

Molinari va fi renunţat într-adevăr, căci la 28 mai 1760 vlădica îşi constituie ca procurator pe Giovanni Pietro nobile de Soresina, „agent jurat de Curte şi de stat pentru afacerile Italiei", ca să înainteze reginei o suplică relativă la aceeaşi recuperare. Mandatul de procură a fost legalizat, în faţa a doi martori, de Giuseppe Niccolò Venere, notar public acreditat la colegiul curiei Capitoliului din Roma[84]. La 4 iunie, Inochentie, înştiinţându-l pe Dăianu despre această numire, îl ruga ca, dacă noul agent i-ar cere informaţii cu privire la chestiunea respectivă, să i le dea şi dacă acela ar obţine de la suverană ordinul de plată către Cămara ardeleană, el (protopopul) va putea să-i trimită bani la Viena, de unde îi vor fi aduşi lui personal sau transmişi de acelaşi la Roma[85]. Dar treceau anii fără ca Soresina să dea semne de viaţă. Scriindu-i la 14 decembrie 1763, Inochentie îi împărtăşeşte că, cu prilejul unei călătorii a principelui Ruspoli la Viena, l-a rugat pe Andrea Petrelli, secretarul acestuia, să înainteze un memoriu al său (iarăşi!) suveranei în problema pe care o ştim, dar secretarul, stând puţină vreme în capitala habsburgică, s-a întors în urbe fără a-i fi îndeplinit rugămintea. De aceea, vlădica îi recomandă lui Soresina să se ocupe de memoriu, spunându-i că în anii de război nu l-a mai incomodat, în cunoştinţa faptului că în asemenea împrejurări cu greu se rezolvă astfel de cereri. Dar acum, după restabilirea păcii, terminându-se Războiul de 7 Ani (încă în februarie), îl întreabă dacă a întreprins vreun demers şi dacă are de gând în continuare să se intereseze de problemă, ca să ştie şi dânsul ce să facă şi să ia măsurile ce se impun[86].

Nu cunoaştem alte demersuri în legătură cu soarta acestei importante pretenţii băneşti a episcopului exilat; fără îndoială, eforturile sale atât de îndelungate pentru satisfacerea ei au rămas zadarnice.

Evident, nu numai situaţia sa materială şi sănătatea adeseori şubredă îl preocupau mult pe vlădică în surghiunul său roman, după demisie. De asemenea, nu numai explicabilul său dor de ţară - episcopul stând de atâta amar de vreme printre străini - îi întrista zilele, desigur şi mai mult după eşuarea intenţiei de a se putea întoarce acasă în 1757 sau în 1762. Fire energică, dinamică, întreprinzătoare, plină de neastâmpăr, trebuie să-l fi muncit tare şi lipsa posibilităţii de a mai conduce, de a comanda în slujba bisericii şi poporului său, de a-şi continua lupta, chiar şi la o vârstă mai înaintată, pentru interesele şi drepturile lor. Cu alte cuvinte, lipsirea de exercitarea autorităţii episcopale, care în situaţia de atunci a românilor din Transilvania oferea această posibilitate!

Dar iată că s-a ivit o împrejurare care îi trezeşte speranţa de a putea nu numai să revină în ţară, ci chiar să ajungă din nou în fruntea bisericii sale, să-şi redobândească vlădicia, să-şi reia lupta. Urmaşul său în episcopie, Aaron, murind la 28 februarie st. v. (10 martie st. n.) 1764[87], scaunul episcopal de la Blaj a rămas vacant. A. Dăianu şi alţi adepţi credincioşi ai lui Inochentie, clerici (printre ei, Grigore Maior) şi laici, socoteau că se înfăţişa astfel un prilej neaşteptat spre a încerca readucerea acestuia din exil în ţară, ca episcop, a doua

oară. La 10 (st. v.; 21 st. n.) martie, acelaşi protopop-cuscru, dar şi notar al clerului, i-a scris, după cum rezultă indirect din cele de mai jos, despre gândul amintit şi vlădica abia a primit la 20 aprilie (poate st. n.) scrisoarea, că i-a şi răspuns în ziua următoare. Credem că acest răspuns (dat într-o frumoasă limbă românească şi, ca de obicei, cu alfabetul chirilic) merită să fie reprodus aici, aproape în întregime:

„... Pentru smereniia mea bine ştiţi frăţiile voastre că eu când am primit această sarcină grea a vlădicii, nu o am priimit ca să părăsesc apoi turma cea încrezută grijii mele, ci ca să o pasc, să o păzăsc şi să o îndreptez, în ce chip am şi făcut, cât am putut, precum ştiţi. De o am lăsat, o am lăsat, că n-am putut aimitirea face.

Şi iarăşi de va vrea Dumnezeu să mă chieme, măcar îngreuiat cu bătrâneţele, pentru binele de obşte nu voi fugi de munca şi osteneala, ci iarăşi voi încinge arma mea pe coapsa mea; însă de vi voia să mă aveţi iarăşi, trebuie să aveţi inimă tare, voile tuturor unite împreună, să deschideţi ochii şi să înălţaţi cuvântul, să lăpădaţi toată frica pentru direptate. Şi aşa să vă rugaţi la înălţata împărătească: Săltează şi să veseleşte dimpreună cu supuşii împărăţiei sale toată Europa pentru înălţarea fiului său în craiul cel nou al romanilor[88] iproci, să se îndure milostivirea împărăţiei sale să vă îmbucure pe frăţiile voastre şi cu trimiterea mea iară la ipiscupie punând dinpreună şi oca [motivul]: cât rău s-au făcut în s. unie pentru lăsarea mea de vlădicie iproci şi ce bine s-are face de m-aş întoarce şi ce va fi de nu mă voi întoarce iproci. Pentru care oci aşijderea să vă rugaţi cu mare umilinţă la preaosfinţitul papa, cât mai curând, ca să pue pentru cinstitul cler la înălţata crăiasă şi să mă trimită iară la ipiscupie, ca să nu să facă pagubă în s. unie mai multă, ci şi câtă s-au făcut şi câtă încă iaste, să se lecuiască. Aşijderea să vă rugaţi înălţiei sale arhiepiscupului nostru de la Strigon[89] ca să vă fie într-ajutoriu ca un bun protector al s. unii din Ardeal. Şi de veţi socoti că vă sunt de lipsă, şi exţălenţiilor sale ipiscupului cel latinesc[90] şi gheneraleşului[91], că aceiia pe mult vă pot ajuta. Să poate pune ţara puntum, să alegeţi cine veţi vrea afară de mine[92], dară nu tremurareţi, că fiind nevinovaţi precum sunteţi, nimica nu vă pot face.

Lângă instanţia carea o veţi trimite la preaosfinţitul papa, scrieţi o carte la acest bun preot şi călugăr (a cui vom da şi tituluşul)[93], recomendăluindu-vă să mă îndemne pe mine la întoarcere şi să vă dea instanţiia la papa, că noao nu ni se cuvine să o dăm. De va viţi [!] teme cumva că nu vor putea veni cărţile supt numele mieu, le închideţi supt numele nepotului mieu Ianoş, şi carea veţi scrie acestui mai sus adus înainte preot şi instanţiia la preasfinţitul papa, că el le va purta unde se va cuveni. Nu tămăndareţi vremea, ci lucraţi până aveţi lumină, ca să nu vă cuprinză întunerecul[94]. Cartea preac[institutului] j[upân] poştameşter de la Bălgrad văz că au venit şi supt numele mieu, cui i-am şi răspuns, cu carele vă puteţi înţălege; însă eu crez că nu să vor împiedica cărţile. În instanţie [!] carea veţi trimite la papa, trebue să vă iscăliţi cu [!] numele a tot clerului vicareşul şi frăţia ta notareşul clerului şi protonotareşul apostolicesc şi altul care veţi socoti. Înştiinţează-ne îndată despre luarea acestii cărţi"[95].

Aceleaşi date le repetă, în parte, la 28 aprilie în epistola, tot românească, prin care răspunde la scrisoarea din „21 de zile ale lui Marţi" [!] ce i-a fost trimisă de un alt aderent, „vechi prieten", cum îl numeşte, mirean, precum reiese din felul cum i se adresează Inochentie, dar pe al cărui nume nu-l cunoaştem. Vlădica îşi exprimă, la începutul epistolei, pe de o parte bucuria că destinatarul era acum pe cale de însănătoşire după o boală îndelungată, iar pe de alta regretul pentru moartea lui Aaron, „înţălegând strădaniia cea multă şi libovul cel mare şi pofta cea bună ce avea spre binele de obşte şi mai ales spăsăniia sufletelor sieşi încrezute..."

Apoi arată, în plus faţă de reluări uneori textuale din scrisoarea către Dăianu, că în timpul păstoriii sale n-a căutat „hazna [folosul] mea, ci a neamului până ce am căzut şi în urgia pizmaşilor, carii neputând răbda până ce m-au săpat şi pârât cu minciuni pe supt ascuns, până ce m-au scos de acolo scriind pe supt ascuns la înălţata Curte că de nu să va rândui alt vlădică acolo, pe scurtă vreme nice pomană va fi în Ardeal de s. unie[96]; iar a lor grijă, precum se vede, n-au fost întărirea s. unii, ci ca să se strice de tot şi să mă împiedece, să mă urnească de la cererile noastre cele pe direptate, de lipsă şi de folos neamului nostru; pentru care lucru văzând eu la înălţata curte însă vândut şi să crede mai mult informaţiilor şi scrisorilor celor de pe ascuns ale pizmaşilor şi plânsorile noastre pentru care eram chiemat la Beciu nu să lua în sus, ci altele începea, am alergat şi aicea la preaosfinţitul papa, ca la capul legii şi cel mai mare păstoriu, care zicând că am făcut bine şi că va munci, numai să fim o ţiră pentru vremi cu aşteptare; şi ştiu că au şi muncit, şi biruind informaţiile pizmaşilor şi neputând ajuta, zicând că clerul nu mă ţine, şi eu zăbovind şi fiind de toţi părăsit aici şi lipsit, şi a mă întoarce la turma mea oprit, mi-au [!] căutat a face precum am făcut, însă cu temeiu şi făgăduinţă bună să strice. Că ştiind că ce s-au făcut acolo bine până acum, prin strădania mea, munca şi rugăciunile mele s-au făcut[97].

Deci avînd Dumneavoastră nădejde că întoarcerea mea iarăşi la ipiscupie are fi de folos şi s-are aşăza răzvlătirea[98] cu venirea mea", în continuare repetă că, în ciuda vârstei sale, el nu s-ar da înapoi de la muncă şi luptă, „însă a mă întoarce iarăşi, nu stă în puterea mea, ci după Dumnezeu, stă în voia înălţatei împărătese şi în unirea voilor dumnilor voastre". Cere şi aici, dar cu mai puţine amănunte, să se facă demersuri în favoarea lui la suverană, la papă, la episcopul de rit latin, la generalul (comandant şi totodată preşedinte al Guvernului din Transilvania), la arhiepiscopul de Strigoniu. În sfârşit, să mai dăm un citat: „Mulţămesc dumnitale de ţ-ai adus aminte de mine al său smerit prietin şi nu te-ai îngreuiat a mă înştiinţa de lucrul întâmplat, mă rog să nu-ţi fie cu greu şi de cele viitoare a mă înştiinţa"[99].

Aşadar, Inochentie, răspunzând adepţilor săi din ţară, în aprilie 1764 căuta să le sugereze un program de acţiune în vederea reintegrării sale, spre a deveni vlădică a doua oară.

Principala piedică în calea realizării acestui program era atitudinea Mariei Tereza. Surghiunitul s-a hotărât să contribuie el însuşi la încercarea de a o

împăca, prin mijlocirea lui Kaunitz. Drept urmare, la 9 iunie scrie puternicului cancelar şi despre această chestiune, mai bine zis în primul rând despre această chestiune, rugându-l stăruitor, deşi în termeni nebuloşi, - întreţesuţi cu figuri de stil despre „slăbănogul" şi „sutaşul" biblici, cu care se compară în nevoia lui de ajutor -, să intervină cu „o vorbă" pentru îmbunarea „maiestăţilor lor" faţă de el, ca să i se permite contemplarea „preadoritelor feţe" ale acestora, într-o vreme când „toată Europa se bucură şi exultează, dar înaintea tuturora ne bucurăm şi exultăm noi, preacredincioşii supuşi", cu prilejul alegerii şi încoronării lui Iosif al II-lea ca rege al romanilor (motiv recomandat şi în scrisoarea către Dăianu spre a fi invocat), prilej pentru mulţi să obţină milostiviri; rezultă că dintre ei n-ar vrea să lipsească nici solicitantul nostru, sub forma „reconcilierii"[100]. Despre voinţa sa de întoarcere chiar în ţară, prin favoarea suveranei, ca episcop a doua oară în fruntea diecezei Făgăraşului, el nu aminteşte aici formal, fără îndoială fiindcă socotea că „nu se cuvine" s-o facă personal, iar revenirea în patrie şi în calitatea râvnită nici nu s-ar fi putut concepe fără o prealabilă îmbunare a suveranei.

De fapt, şi cu doi ani mai înainte - ca să nu mai vorbim de bine cunoscutele tentative anterioare - a încercat, în parte, acest lucru, rugând, deşi cu variaţiuni contradictorii, la 14 iulie 1762, pe arhiepiscopul-primat Barkóczi să pună „o vorbă" pe lângă suverană de a îngădui „să mă întorc la mănăstirea mea sau acolo unde - fiind deja aproape sleit de bătrâneţe, frânt de osteneli, chinuit mult de podagră - aş putea să-mi trăiesc puţinul timp ce-mi mai rămâne din viaţă şi să-mi las oasele". Ar vrea, fiind „îngreuiat de vârstă", înainte de moarte să mulţumească suveranei, „în persoană" (chiar), dacă n-ar supăra-o, „pentru toate binefacerile ce mi s-au acordat şi mi se vor acorda. Căci eu, preaînălţate principe, deoarece nu mai sunt în stare să fac faţă ostenelilor, n-aş vrea să mă amestec în nici un lucru, decât dacă cumva Măiestatea sa preasacră mi-ar impune în chip serios să îndeplinesc vreo treabă, dar cu pensia ce mi s-a atribuit voi fi mulţumit în acele părţi..."[101] Desigur, arhiepiscopul n-a intervenit; chiar dacă ar fi făcut-o, Maria Tereza nu l-ar fi ascultat în atare privinţă.

Grigore Maior, adresându-se, probabil în mai sau la începutul lui iunie, nu direct lui Inochentie, de bună seamă ca o precauţie din pricina amintitei oprelişti a corespondenţei cu surghiunitul, ci lui Ioan Micu-Klein, s-a făcut şi el purtător de cuvânt al celor care doreau ocuparea pentru a doua oară a scaunului vlădicesc din Blaj de ilustrul unchi al acestuia. În răspunsul său din 24 iulie 1764, cel din urmă transmite bucuria resimţită de Inochentie pentru „filiala propensiune şi intenţia sfinţiei voastre şi a acelora care doresc binele întregii obşti". Dar „oricine va fi chemat [în vlădicie], fie ilustritatea sa [deci Inochentie], fie un altul, dintre sfinţiile voastre, să nu aibă altă grijă decât mărirea lui Dumnezeu, mântuirea sufletelor şi cinstea neamului". În acest răspuns cu metafore biblice, sugerat de exilat nepotului său, se repetă aproape declaraţia sa proprie din aprilie acelaşi an, comunicată altor aderenţi din ţară (expusă de noi în paginile precedente), şi anume că „deşi e îngreuiat de bătrâ-

neţe, totuşi, pentru binele obştesc şi spre mai marea tărie a sfinţiilor voastre, [precum] şi pentru pacea poporului, nu s-ar feri de osteneli, dacă ar plăcea şi celor de sus şi ar porunci Maiestatea sa..."

Reţinem din acelaşi răspuns şi aluzia vagă că „sunt tot acolo [se subînţelege: în ţară, la Blaj] unele lucruri neîmplinite care fuseseră promise ilustrităţii sale", dar a căror ducere la îndeplinire, şi chiar un răspuns (oficial) cu privire la ele, au fost împiedicate de uneltiri răuvoitoare[102]. Evident, e vorba de nereuşita recuperării de către Inochentie a celor restante din veniturile sale episcopale, despre care am relatat pe larg în paginile de mai înainte, chiar în acest capitol.

Sinodul electoral pentru designarea a trei candidaţi, dintre care suverana ar fi trebuit să-l numească pe noul episcop, a fost convocat la Blaj pe data de 29 iunie st. v. (10 iulie st. n.) 1764[103]. Rezultatul votării, care a avut loc a doua zi: Gr. Maior 87, Inochentie 70, S. Caliani 7 voturi. Cifrele acestea (care sunt de preferat celor oferite mai târziu de S. Micu: Maior 90, Inochentie 72, Caliani 16)[104] vor fi comunicate de însuşi Maior protectorului său de odinioară, exilatului din Roma[105], printr-o scrisoare adresată nepotului acestuia[106]. Nepotul Ioan Micu, în scrisoarea sa din 27 iulie către Maior, îi spunea că unchiul surghiunit se bucură că „va vedea înălţat în scaunul său pe unul din fiii săi iubiţi"; totodată, i-a tălmăcit dorinţa acestuia de a putea reveni în ţară şi a-şi petrece acolo „puţinele zile ce-i mai rămâneau [de trăit]" şi, ca oasele lui să poată fi înmormântate în mănăstirea unde a muncit el, se arăta gata să se înapoieze acasă, „socotind că astfel ar putea veni în ajutor poporului ca acesta să se convertească spre bine"[107]. Vom vedea însă că până la toamnă lucrurile se vor petrece altfel.

Deocamdată constatăm că răspunsul lui Kaunitz, din 20 iulie, la pomenita epistolă din 9 iunie a lui Inochentie, era nefavorabil: „Deşi nu mă îndoiesc câtuşi de puţin că s-a potolit deja indignarea preaaugustei [suverane], sufletul ei fiind înclinat spre clemenţă şi reconciliere, totuşi plecarea din Roma şi întoarcerea în patrie mi se par acum puţin oportune şi mi-e teamă că cererea acestei îngăduinţe ar putea fi mai degrabă împotriva decât în folosul intereselor domniei voastre ilustrisime şi reverendisime"[108].

La 18 august, deci la mai multe săptămâni după ce aflase rezultatul votării săborului blăjean, Inochentie dădea cancelarului riposta: „Am primit cu o adâncă veneraţie preaînţeleptul sfat pe care aţi binevoit să mi-l daţi Excelenţa voastră, căreia mă supun foarte bucuros [*libentissime*], ca şi până acum, cu toate că nu cerusem întoarcerea în patrie (chiar dacă pentru aceasta ar milita temeiuri şi motive nu de mică importanţă şi nici de neluat în seamă), ci pentru acuma doar la preaaugusta Curte. Excelenţa voastră spune că timpul nu e oportun; dacă acum nu, atunci când?! Mie însă timpul mi se părea mai potrivit acum" şi repetă motivul prilejului oferit de „înălţarea" lui Iosif al II-lea. Crede că refuzul se datoreşte uneltirilor urzite de cei ce continuă să-l defăimeze, urii lor nedrepte, dar el se mângâie cu gândul că „cel care se bucură de căderea altuia nu va rămâne nepedepsit"[109].

Între timp, A. Dăianu căuta să acţioneze în vederea revenirii lui Inochentie la episcopie, conform programului sugerat de acesta în aprilie. Cunoaştem numai în parte atare acţiune, din scrisoarea adresată de protopop, din Daia, la 2 august, procuratorului general al congregaţiei basiliene rutene din Roma, Ignatius Wolodzko[110], superior al mănăstirii unde stătea, probabil, încă şi acum Inochentie, superior, în orice caz, identic cu „acest bun preot şi călugăr", menţionat de vlădică la 21 aprilie. Dăianu, care se iscăleşte ca „notar al clerului unit din Transilvania şi protonotar apostolic" (titlul din urmă fiind doar onorific), îl informează pe destinatar că Inochentie a fost ales de cler, cu 70 de voturi (aşadar aceeaşi cifră ca şi cea dată de Gr. Maior), între cei 3 candidaţi de prezentat pentru numirea dintre ei a succesorului lui Aaron. Poporul, de asemenea, îl doreşte cu ardoare şi nu pe nedrept, căci, prin readucerea lui în scaunul episcopal, „s-ar ivi şi lumina convertirii poporului recalcitrant la sfânta Unire şi a restituirii vechii linişti a bisericii. De altfel, se pare că numai atât lipseşte ca cei care au căzut în schismă să revină mai degrabă, decât să se lepede cei care mai persistă în Unire. Lucrul acesta se dovedeşte prin cele întâmplate după plecarea din patrie a sus-numitului domn baron Klein. Evlaviosul şi, fără îndoială, zelosul şi cu toate virtuţile împodobitul, pios defunctul domn episcop a guvernat această biserică; totuşi sfânta Unire suferea din zi în zi pagubă, poporul cerând sus şi tare întoarcerea numitului baron Klein, sub care promitea să se îndrepte. De aceea, aş ruga stăruitor pe preacinstita voastră frăţie, al cărei zel şi pricepere de a lucra pentru Unire a pătruns şi aici, să binevoiască în chip osebit a-l dispune pe sus-amintitul baron Klein să-şi reia scaunul său de mai înainte şi [...] să lucraţi cu sârguinţă în locurile cuvenite pentru readucerea lui în episcopia Făgăraşului"[111].

Această scrisoare a lui Dăianu către Wolodzko însoţea probabil - potrivit sugestiei lui Inochentie - o cerere către papă, pe care acelaşi ecleziastic rutean trebuia s-o înainteze la „locul cuvenit".

Pe tronul papal se afla pe atunci Clement XIII (1758-1769), ca urmaş al lui Benedict XIV. Era de moravuri austere, blând, amabil şi foarte accesibil; modest şi de o capacitate mediocră, neîncrezător în propriile sale puteri, deosebit de influenţabil, sprijinul Austriei a contribuit mult la alegerea sa[112]. În audienţa la noul suveran pontif, în ziua de 21 iulie 1758 (două săptămâni după alegerea acestuia), Micu făcându-i bunele urări de rigoare, s-a recomandat milostivirii şi protecţiei lui pentru restul vieţii, fără a uita de a-şi rezerva, în treacăt, posibilitatea de a i se adresa mai târziu în alte chestiuni (desigur personale)[113].

Papa va fi trimis suplica, sosită din Transilvania probabil pe la începutul lui septembrie 1764, Propagandei, pentru un referat despre Inochentie. Wolodzko a înfăţişat aceleiaşi instituţii şi pomenita epistolă ce i-o scrisese Dăianu, căci ea e cunoscută tocmai din arhiva Propagandei. Secretarul de atunci al acesteia - adică Mario Marefoschi (1759-1770) - a întocmit sau a pus pe un subaltern să întocmească (pe baza raportului din 1746 al lui Lercari[114] şi a

câtorva alte acte ulterioare din arhivă), foarte pe scurt, referatul cerut, în care se arată împrejurările refugierii vlădicăi la Roma, doleanţele ce le-a prezentat aici, indignarea Mariei Tereza împotriva sa, excomunicarea teologului iezuit şi a lui Aaron de către el, nerespectarea de dânsul a dispoziţiei pontificelui precedent cu privire la numirea lui Aaron ca vicar apostolic, alegerea acestuia ca episcop, „poate" în urma abdicării lui Inochentie[115].

Într-aceea însă, în toamna aceluiaşi an 1764, regina a luat o hotărâre surprinzătoare, numind ca nou episcop pe vicarul general al episcopiei, At. Rednic, care nu figura între cei trei candidaţi propuşi de cler, neprimind decât doar câteva voturi. Aşadar, şi acum, ca şi în alte dăţi, Curtea şi, în general, cercurile conducătoare ale monarhiei nu erau dispuse să respecte Diploma a doua leopoldină, când nu le convenea. Căci nici unul din candidaţi nu era agreat de ele. Nu numai de o revenire din exil a lui Inochentie, care le pricinuise atâtea dificultăţi cu revendicările sale naţionale şi în care n-aveau nici acum încredere, nu voiau să ştie, dar nu le erau pe plac nici cei doi învăţăcei devotaţi ai săi, Gr. Maior şi S. Caliani, căci şi cu ei avuseră destule necazuri (în 1747, 1757-1758). Rednic, deşi fost învăţăcel şi el al surghiunitului, împărtăşea concepţia ascetică de viaţă călugărească a lui Aaron, care îl şi favorizase faţă de ceilalţi doi şi-l făcuse, cu puţină vreme înainte de a muri, vicarul general al episcopiei[116]. El nu se bucura de popularitate, dar era bine văzut de reprezentantul puterii centrale în Transilvania, prestigiosul general Andreas Hadik (care se distinsese în Războiul de 7 Ani) şi de arhiepiscopul Barkóczi, după cum reiese din corespondenţa sa cu acesta[117].

Protopopii Avram Pop de Daia (deci A. Dăianu) şi Ioan Săcădate de Biia, aleşi de cler „plenipotenţiari" ai săi încă cu prilejul sinodului electoral, au protestat, în octombrie, împotriva numirii lui Rednic la generalul Hadik, preşedinte al guvernului transilvănean, precum şi la Curte şi la papă, afirmând că nu-l acceptă ca episcop[118]. Memoriul lor către Clement XIII, dat din Blaj la 15 octombrie st. v. (26 octombrie st. n.) a fost redactat de Gr. Maior, în caracteristicul său stil retoric, prolix, dar fără ca el să figureze printre semnatari, actul fiind iscălit, în afară de cei doi „plenipotenţiari", de Vasile Caliani, ca secretar al clerului. În memoriu se vorbeşte despre pierderile suferite de biserica unită după demisia lui Inochentie, pierderi atribuite „îndeobşte" (*communiter*) lui Rednic, „faimosul client al defunctului episcop Aaron", mulţi părăsind Unirea din aversiunea ce se pricepe să inspire. Aflându-se că el ar intenţiona, împotriva propunerii canonice de candidatură făcute de cler, propunere întemeiată pe Diploma leopoldină din 1701, să se impună ca episcop, „clerul şi poporul romano-valah" roagă pe papă să se respecte amintita propunere, prin care au fost designaţi cei trei candidaţi, şi anume Inochentie, Gr. Maior şi S. Caliani (aceasta e ordinea de înşirare!) şi „să fie declarat şi binecuvântat ca episcop unul din aceştia". Dacă se va proceda astfel, se va restaura buna înţelegere în biserica dezbinată, în timp ce „prin călugărul Athanasie" nu e nici o nădejde în această privinţă. „Din zisele motive nici noi nu-l putem şi mai puţin

vrem să-l primim ca episcop, ci ne pronunţăm solemn contra lui acum, ca şi mai înainte."[119]

Contestarea numirii lui Rednic ajungând la cunoştinţa lui Inochentie, i-a deşteptat din nou speranţa revenirii în scaunul vlădicesc, după ce, la sfârşitul lui iulie, crezuse, pe temeiul voturilor exprimate de sinodul electoral, că poate să-l felicite (desigur, cu un regret tainic pentru sine) pe Maior, pe care îl şi vedea devenit aproape episcop.

Nouă speranţă inspiră scrisoarea, de astă dată în italieneşte, a lui Ioan Micu-Klein către Maior, din 10 noiembrie 1764, din care citäm: „Calea cea mai bună pentru a aduce liniştea în treburile amărâtului cler şi ale poporului deviat ar fi, nu numai după slaba mea părere, dar după însuşi sfatul celor mai buni înţelegători, ca paternităţile voastre reverendisime, ca alumni ai Propagandei, împreună cu reverendisimul domn notar, ca oficial al clerului, să scrie o scrisoare eminentisimului domn cardinal-prefect al Sacrei Congregaţii [a Propagandei], expunându-i starea trecută, cea prezentă şi (dacă nu se remediază în această conjunctură), de asemenea, cea viitoare a necăjitei noastre biserici, rugându-l ca să binevoiască Eminenţa sa să intervină, cu demersurile pline de autoritate ale sale şi ale Sacrei Congregaţii, pe lângă preaaugusta noastră Curte, existând teama că dacă acum nu se va remedia, poate să cadă în nenorociri mai mari această biserică, mai ales dacă, spre nenorocul nostru, ar ajunge să fie guvernată de postitorul părinte Atanasie, cele ulterioare ar fi mai rele decât cele anterioare. Care ar face mai bine să-şi bage de seamă la insuficienţa sa şi să nu pună în tulburare un cler şi un neam, pentru care el n-a făcut bine nici de o leţcaie [...]. Prin a scrie despre aceste treburi unuia ca rev. părinte rector al Propagandei şi altor particulari nu se va face nimic, deoarece aceştia nu pot face să înainteze afacerea, după cum acelaşi rev. părinte mi-a spus. Cât priveşte, apoi, pe monseniorul unchi, precum v-am scris, vă scriu din nou, că el nu avea nici să vorbească, nici să facă demersuri în această chestiune, decât să se roage stăruitor lui Dumnezeu ca să se facă voia sa divină; lasă să facă paternităţile voastre reverendisime cum vor socoti mai bine, cum veţi vedea că ar putea să rezulte un mai mare folos pentru binele obştesc. Că dacă apoi ar plăcea Celui preaînalt şi la cei mai mari să-l recheme, el, încurajat de acela «care dă tărie celui obosit», n-ar cruţa nici osteneala, nici chiar propria lui viaţă pentru binele obştesc, atât spiritual, cât şi temporal, al sărmanului nostru neam, cum a făcut şi în trecut şi aş spera foarte tare că ar fi de mare folos atât clerului, cât şi poporului. Zisul părinte Atanasie îşi dă aparenţa că imită felul de viaţă al sihaştrilor, de ce nu imită şi faptele aceloraşi, care nu iubeau măririle, demnităţile, sarcinele, ci fugeau de ele din răsputeri?" (Se înşiră o serie de exemple.)[120]

Dar, contrar asigurării insistente din această scrisoare a nepotului, că unchiul său şi-a impus de a nu interveni personal pentru reobţinerea episcopiei, Inochentie, peste trei săptămâni, la 1 decembrie, se adresa lui Barkóczi, rugându-l să se interpună ca, dintre candidaţii propuşi pentru episcopie, „să fie numit cel mai vrednic", chiar dacă acesta „nu umblă după ea, ci mai degrabă

fuge de ea", dar arhiepiscopul ştie că „uneori cei mai puţin vrednici şi mai puţin capabili sunt primii aspiranţi". Scriind în metafore împrumutate din *Biblie*, spune că n-ar vrea ca ceea ce „a zidit el" şi „pentru care heterodocşii au ascuţit limba lor, ca a şarpelui, împotriva mea, s-o distrugă alţii, neprevăzători"[121]. Nu e greu de observat, cum a şi făcut, de altfel, Bunea, că „indirecte se recomândă pe sine"[122]. Dar şi această nouă încercare a lui Inochentie fu zadarnică, arhiepiscopul sprijinindu-l pe Rednic, alesul Curţii.

Suverana s-a supărat pentru îndrăzneala de a se contesta de nişte supuşi ai ei numirea ce o făcuse şi se pare cu atât mai mult pentru memoriul de protest înaintat papei, care l-a şi transmis Curţii vieneze şi, până la urmă, în mai 1765, îl va şi confirma pe Rednic. Regina a ordonat o anchetă, din care a reieşit că principalul instigator contra noului episcop a fost Maior, ceea ce era şi explicabil, căci lui i se dăduse cel mai mare număr de voturi pentru a fi propus vlădică (corespondenţa sa cu nepotul lui Inochentie de la Roma era controlată de Cancelaria Aulică Transilvăneană), dar printre opoziţionişti se aflau şi confraţii săi S. Caliani şi Gh. Cotore, precum, firesţe, şi pomeniţii „plenipotenţiari" ai clerului. Nepotul lui Inochentie, S. Micu, tânăr „călugăraş" în această vreme la Blaj, va scrie pe la sfârşitul secolului că Maria Tereza a poruncit să fie întrebaţi protopopii dacă ştiu de amintitul memoriu către papă şi dacă îl recunosc pe Rednic ca episcop. „Deci întrebându-se vreo trei protopopi, aceia au răspuns că nici de scrisoarea aceia nimica nu ştiu, nici să împotrivesc numirii lui Athanasie, ci ei îl primesc. Atunci au venit poruncă [pentru] ca protopop Avram, notarăşul, şi Ioan Săcădate să fie în arest în închisoare la Sibiu până la venirea în scaun a vlădicului Athanasie[123], de la carele apoi cerându-şi ertăciuni şi făgăduindu-să că vor fi ascultători, să rămâe în cinstea sa."[124] Bineînţeles, fu arestat şi Maior, interogat din ordinul lui Hadik şi, după ce a stat deţinut mai multe luni tot la Sibiu, a fost scos din Transilvania, sub motivul ca noul episcop să nu mai fie tulburat de el, şi transferat pentru pocăinţă pe viaţă la mănăstirea de la Muncaci, de unde însă va fi eliberat, în 1770, de Iosif al II-lea, fiul şi coregentul Mariei Tereza, şi va deveni urmaşul lui Rednic, când acesta va muri în 1772. Cât priveşte pe Caliani şi Cotore, au fost sancţionaţi şi ei, dar relativ mai uşor[125].

Eşuarea stăruitoarelor încercări ale lui Inochentie de a reobţine episcopia în 1764 era de prevăzut, suverana, ca şi, în subordine, cercurile conducătoare ale monarhiei habsburgice, mai ales cele din Transilvania, rămânând neînduplecate, din motivele prea bine cunoscute ca să le mai repetăm. Dar rezultatul votului de candidatură la vlădicie din acelaşi an putea să dovedească şi acestor „pizmaşi" că marele exilat dispunea, încă şi după două decenii de la plecarea sa forţată din ţară, de o deosebit de numeroasă partidă de aderenţi în sânul clerului şi, în spatele acestuia, în mijlocul poporului român din Ardeal, care n-au uitat să preţuiască pe neînfricatul luptător pentru drepturile lor, silit tocmai din această pricină să tânjească în surghiun. Ba mai mult, aceşti devotaţi ai săi credeau, împreună cu el, în posibilităţile sale de a relua şi a duce

la izbândă lupta pe care, din cauza împrejurărilor vitrege, fusese constrâns s-o întrerupă. Şi de acest lucru se temeau „pizmaşii"...

*

După tristul epilog al eşecului suferit de Inochentie şi de credincioşii săi, prin nerecăpătarea scaunului episcopal în 1764, consemnăm câteva date, mai mult răzleţe, din ultima perioadă a exilului.

Aflăm că dintre nepoţii săi se interesa şi de Samuil Micu-Clain, fiul mai mic, cu prenumele de mirenie Maniu, al protopopului (probabil Nicolae) Stoia de Sadu. Născut fiind în septembrie 1745[126], el n-a avut prilejul să-l cunoască personal pe vestitul său unchi (din partea mamei). După o instrucţie elementară, făcută probabil acasă, el şi-a urmat studiile mai departe la şcolile deschise la Blaj în 1754 de episcopul Aaron şi, apoi, la seminarul diecezan al Bunei-Vestiri, întemeiat de acelaşi arhipăstor în 1760. Precum va arăta el însuşi, „scrisese vlădicul Clain de la Roma, cum că bucuros ar avea, dacă vreunul din nepoţii lui, şi anume, au frate-meu cel mai mare, au eu, s-ar face călugăr. Deci vlădicul Aaron, înţelegând aceasta, m-au luoat în seminariu, *şi nu numai mâncare* [îmi dădea], *ci şi haine îmi făcea* şi toată lipsa-mi plinea. Că m-au chemat la sine părintele Atanasie şi me-au spus, cum vlădicul Clain au scris pentru mine vlădicului Aaron, şi pururea *mă îndemna la viaţă călugărească*. Iar vlădicul Aaron me-au zis, să ştiu că eu sunt fiul lui, şi să mă port bine"[127]. Citând aceste cuvinte, Bunea observă că ele sunt „o splendidă dovadă despre sufletul nobil a[l] lui Aron, care ştiu să uite toate afuriseniile lui Klein din Roma". După un stagiu de doi ani la acest seminar, la 14 octombrie (st. v.) 1762, Maniu se face deci călugăr basilian, schimbându-şi prenumele în Samuil, care - împreună cu numele de Klein (Clain), adoptat în cinstea unchiului său - îl va consacra şi în istoria culturii[128].

În activitatea sa, printre altele, de istoric, el va scrie, mai târziu, cu admiraţie şi pietate despre „vlădicul, bunul şi iubitul păstoriu şi părinte al neamului românesc", pentru care „s-au ostenit" atât de mult, „că foarte mare dragoste şi râvnă avea, cât mai pre urmă şi episcopia şi ţara şi moşia pentru binele neamului românesc le-a pierdut, cât niciodată după cuviinţă neamul românesc din Ardeal mulţumire nu poate să-i dea..."[129] Desigur, îi va fi scris, măcar din când în când, şi scrisori la Roma. În orice caz, Inochentie, la 5 februarie 1765, adresându-se notarului sinodului (care era încă tot A. Dăianu), îi arăta că „nepotul nostru, feciorul cel mai mic al răposatului protopop Stoia de la Sad[130], carele s-au îmbrăcat călugăr, s-au rugat mie să le dau lor acele unelte ale mele ce se mai află acolo [la Blaj] în casa vlădicească adecă: almare [dulapuri], cărţi, scaune, mese". Apoi, imediat, pomeneşte de nepotul de lângă el (mult mai în vârstă decât Samuil, fiind amintit încă din 1735): „Însă eu căutând la slujba care îmi face nepotu-mieu Ianoş aicea în Roma, am socotit să-i dau mai nainte lui ceva, că-i pot fi de lipsă vrodată. Direpţ aceea frăţia ta să ştii că nepotului mieu Ianoş Klain îi dau, îi dăruiesc şi zic, ca după cartea aceasta de mine iscălită

să fie ale lui adecă ale nepotu-mieu Ianoș aceste mai jos numite unelte" și înșiră mai multe piese de mobilier și vase, care vor fi rămas nevândute sau nestricate. „Cele ce rămân apoi după acestea, după ce vei lua frăția ta seama pusu-s eu în pomelnic într-amândau bisericile [cea catedrală și cea a mănăstirii], și de sunt pus, le dă la amândau biserecile scaune, mese, almariumuri, cărți sau ce să va afla nevândut sau nedăruit mai dinainte altora. În cărți, în care nu va fi scris numele mieu, frăția ta îl scrie în toate, să să știe apoi că cu această tocmeală le dau toate acestea, ca de m-aș întoarce eu vrodată în Ardeal, să fiu slobod a mă sluji de mi-ar fi lipsă de toate acelea. Cele patru icoane mari de tâmple, care era în casa mea, de vor lipsi în bisereca cea noau, frăția ta le pune acolo, scriind în dos numele mieu."[131]

După cum se vede, nu rezultă ce anume a lăsat lui Samuil sau, mai degrabă, comunității călugărești din care făcea parte acesta din toate „uneltele" menționate mai sus! De reținut însă îndatorirea ce o simțea față de Ioan, care împărțea obida surghiunului cu dânsul și îi îngrijea decrepitudinea bătrâneților amărâte, făcând și pe secretarul, și care, spre deosebire de Samuil, nu se călugărise, deși odinioară, ca adolescent, îl preocupa, la un moment dat, acest gând. Căci la 9 septembrie 1747, unchiul său, răspunzând la o scrisoare a acestui „tânăr nobil", cum îi zicea (ca aluzie la mica noblețe de „armalist" a tatălui acestuia, Toma, obținută cu un deceniu mai devreme, prin intervenția sa), îi scrisese că nu vrea să-l influențeze, ci să cumpănească el singur dacă are sau nu vocație pentru viața călugărească; nepotul fusese pe atunci în grija familiei Timandi din Juc[132]. De reținut, de asemenea, din scrisoarea cu data 5 februarie 1765, că lui Inochentie, nici după încercările zadarnice din 1756 și 1764, nu i-a trecut dorul de a se înapoia „vrodată în Ardeal". Dorul acesta nestins, ca și interesul pentru cele ce se petreceau în fosta lui diecezâ, trebuiau să-l fi stăpânit până la capătul vieții. La 5 ianuarie 1767, răspunzând protopopului de Făgăraș (Vasile Baran), fostul vlădică îi scria: „Că măcară am lăsat administrația ipiscupiei, iară [dară?] dragostea cătră frățiile voastre și cătră oile cele cuvântătoare, oarecând încrezute grijii mele, nu s-au stâns, nice se va stânge în cele ce-s în putința noastră"[133].

Constatăm și după demisie legături între marele exilat și tinerii care veneau din țară pentru studii la Colegiul Urban al Propagandei, unde chiar el îi trimisese - precum știm - pe primii studenți bursieri de la Blaj, care au fost S. Caliani, Gr. Maior și P.P. Aaron[134]. Cel dintâi „alumn" trimis apoi de episcopul P.P. Aaron însuși, în 1753, Francisc László, de fel din Odorhei, înapoindu-se după isprăvirea studiilor, în 1756, la Blaj, a trecut prin Viena, unde l-a salutat din partea lui Inochentie pe urmașul lui Gyulaffi în postul de cancelar aulic al Transilvaniei, și anume pe contele Gabriel Bethlen (1754-1765), care s-ar fi interesat, cu acel prilej, „în chip serios" de el. Ni se pare sigur că „alumnul care s-a întors de aici, din Colegiul Urban la Propaganda Fide, la mănăstirea noastră blăjeană", menționat într-o scrisoare adresată la 5 decembrie 1759 de Inochentie noului sus-zis cancelar, se referă la acest cleric, care,

întors la Blaj, şi-a schimbat prenumele în Filoteiu (Philoteeus), a devenit profesor, iar mai târziu, printre altele, chiar vicar general al diecezei[135].

După aceea a urmat, tot în timpul vlădiciei lui Aaron, un grup de alumni, compus din Savatie Măţu (Sabbatius Metz, din Răşinari), Alexie Mureşan şi Iacob Aaron (nepot al episcopului), deja călugări basilieni de la mănăstirea Sf. Treimi din Blaj, grup pentru care se eliberează, cu data de 13 octombrie 1761, la Viena, în numele suveranei, un paşaport (*litterae passuales*) comun ca să meargă pentru completarea studiilor la colegiul amintit[136]. Într-o scrisoare, tot comună şi latinească (din mâna lui Metz, care, împreună cu Mureşan, înainte de călugărie studiase la colegiul iezuit din Cluj), îl înştiinţează pe episcopul lor, la 26 noiembrie acelaşi an, de sosirea lor la colegiul roman, după ce au străbătut itinerarul Viena, Triest, Ancona şi Roma[137]. Peste aproape trei ani, la 17 septembrie 1763, şi acum într-o scrisoare comună (din aceeaşi mână), anunţă aceluiaşi destinatar, între altele, că „timpul e aproape de plecare", adică să se întoarcă în ţară, şi „atunci când, acum câtva timp, ne-am dus să-l vedem pe ilustrisimul domn episcop Klain, ne-a spus acestea: şi anume că el ar plăti bucuros acei şapte galbeni, pe care îi luasem cu împrumut încă la începutul intrării noastre la colegiu, dacă acolo [în ţară], se restituie tot atâta protopopului de Sadu. Despre acelaşi lucru scrisesem ilustrisimului domn[138]. Dar am aflat că banii au fost deja plătiţi şi transmişi la Viena..."[139] Trebuie să fie vorba de o sumă mică (echivalentă cam cu 30 de fl.), pe care Inochentie ar fi vrut deci, la un moment dat, în 1763, s-o transmită indirect, fără să ştim cu ce titlu, protopopului din localitatea lui de naştere. Oare să fi fost tot protopopul Stoia, tatăl nepotului Samuil, tatăl despre care Inochentie va scrie, la începutul lui februarie 1765, precum am văzut, că nu mai era în viaţă la data din urmă? În orice caz, se poate deduce că, pe lângă propriile sale griji de pensionar în exil, îl preocupau pe exilat şi problemele, inclusiv cele materiale, pe care le aveau rudele de acasă.

Cei trei bursieri ai lui Aaron, în ciuda aluziei de mai sus, s-au înapoiat în ţară numai în 1765, prin urmare sub vlădicia lui Rednic, după ce, curând după 12 februarie acest an, fuseseră hirotoniţi preoţi încă la Roma[140]. În anul precedent, la 8 octombrie 1764, într-o scrisoare adresată din vilegiatura lor la Albano (aşadar din împrejurimile de miazăzi ale Romei) către Grigore Maior, în urma sugestiei lui Ioan Micu-Klein (care le vorbise, firește, în numele lui Inochentie, în cadrul încercării acestuia de a reobţine în acel an episcopia, aşa cum am văzut), şi aceşti tineri alumni insistau asupra faptului că exilatul „nu vrea să se retragă" de a se supune dorinţei exprimate atât în scrisorile clericilor, cât şi ale altora, şi anume că „poporul nostru deviat pretinde întoarcerea ilustrităţii sale, dar - se sugerează şi în această scrisoare - clerul din ţară să propună papei şi Propagandei intervenţie la regină pentru îngăduirea revenirii în ţară. Căci ilustritatea sa crede că, dacă preasfântul domn ar şti de dorinţa poporului, că ei [acesta] s-ar uni bucuros cu vechea biserică, nu s-ar abţine nicidecum să exopereze de la Maiestatea sa [permisiunea] de a i se da [lui Inochentie] dru-

mul"[141]. Prin urmare, el n-a renunţat la presiunea cu vechea sperietoare a eventualei părăsiri a Unirii de către poporul din fosta sa dieceză! Probabil că, cu prilejul înapoierii lor în ţară, cei trei tineri au adus la Blaj de la Inochentie şi de la nepotul său Ioan cărţi cu dedicaţii din aprilie 1765, de exemplu pentru S. Caliani şi mănăstirea Sf. Treimi, pe care o ctitorise tocmai marele surghiunit[142]. Locul lor la Colegiul Urban va fi ocupat de alţi trei tineri trimişi de la Blaj: Vasile Keresztesy, „român transilvănean din scaunul Odorhei" (potrivit înregistrării sale la colegiu), Ambrozie Sadi şi Ieronim Kálnoki, şi acesta „român transilvănean", dar „din târgul Odorhei" (conform aceluiaşi izvor). La 29 ianuarie 1767, tustrei depun obişnuitul jurământ de credinţă faţă de biserica catolică şi că vor raporta Propagandei, după ce se vor fi întors în patrie, despre activitatea lor[143]. Deşi nu cunoaştem dovezi despre relaţiile acestora cu Inochentie, fostul vlădică al diecezei lor, silit pentru lupta sa naţională să lâncezească în izolarea surghiunului, presupunem că şi ei trebuiau să se fi simţit datori să-l viziteze din când în când, că el discuta cu ei păsurile sale, îi întreba de ştirile primite de acasă, mai ales că unul - judecând după nume - va fi fost de origine chiar din satul său natal.

Ca faţă bisericească, Inochentie trebuia să-şi petreacă o parte însemnată din timp - şi în perioada exilului - cu celebrarea de liturghii şi cu alte devoţiuni. El îi asigură adesea pe destinatarii scrisorilor sale, îndeosebi când le adresează cereri sau bune urări, că îi pomeneşte în „sfintele sacrificii" şi în rugăciunile sale[144]. Pentru asemenea acţiuni evlavioase avea nevoie, bineînţeles, de cărţi liturgice şi alte tipărituri religioase, mai ales de cele folosite în biserica unită.

Se cunoaşte o listă de 12 „cărţi sacre româneşti" ce au aparţinut „răposatului monsenior Inochentie Klein, fost episcop al românilor din Transilvania", care după moartea sa, prin achiziţie de la „moştenitorii" săi (prin care, ţinând seama de testamentul său, despre care va fi vorba, nu putem înţelege decât pe nepotul Ioan), au ajuns în Biblioteca Vaticană, când aceasta avea în fruntea ei, începând din 1761, pe cardinalul Alessandro Albani, bine cunoscut din cele expuse mai sus pentru contactele lui cu vlădica. În această listă se amintesc, în traducerea latină a titlurilor, între altele: *Liturghierul*, *Octoihul*, *Evangheliia*, *Ritualul*, *Triodul*, *Psaltirea*, *Ceaslovul*, *Molitvelnicul*, *Învăţătura creştinească*, *Floarea adevărului*[145]. Deşi nu se precizează în listă, se ştie că unele apăruseră în Ţara Românească sau în Moldova[146]; altele se publicaseră şi în Transilvania, la Alba-Iulia sau, sub vlădicia lui Aaron, la Blaj. Într-adevăr, aici văzuseră lumina tiparului *Liturghierul*, în 1752 sau 1753 (ed. a II-a, 1756), *Învăţătura creştinească*, în 1755 (ed. a II-a, 1756). Cât priveşte *Floarea adevărului*, ea nu era o traducere, ci o lucrare independentă, colectivă, a lui Aaron şi a mai multor călugări din Blaj, probabil Maior, Caliani, Cotore, Rednic, întocmită în 1750, tipărită tot la Blaj, în acelaşi an. Ea se ocupa de punctele dogmatice ale Unirii cu Biserica Romei, căutând să le dovedească cu texte bisericeşti apărute în ţările române. În 1753, Aaron, după ce a stat mult timp, peste doi ani, la Viena şi a tradus-o în latineşte sub titlul de *Flosculus veritatis*, a tipărit acolo această traducere. A trimis-o, în

același an sau în cel următor, lui Benedict XIV, care i-a lăudat-o într-o scrisoare. Un alt exemplar a ajuns la mănăstirea Grottaferrata din apropierea Romei[147]. Inochentie va fi primit exemplarul său din *Floarea adevărului* prin bursieri blăjeni veniți să studieze la Colegiul Urban.

El, Inochentie, care rostise odinioară legămintele sale de călugăr basilian la mănăstirea ruteană de la Muncaci și, apoi, stătea, în cea mai mare parte a exilului său, la mănăstirea tot ruteană de la Roma, săvârșea uneori slujba după ritul rutean la biserica de alături, Madonna del Pascolo. „Dar aceasta o făcea ocazional, ceea ce - cum susține, credem, pe bună dreptate canonicul Tăutu - nu îndreptățește pe nimeni să afirme că el ar fi fost de rit rutean, pe care l-ar fi urmat până la ultima suflare a vieții sale", după cum se spune într-un document nedatat (din context rezultă însă că e din 22 septembrie 1768), invocat, mai nou, în chip tendențios din partea ruteno-ucraineană[148]. În lumina acestei, desigur juste, îndreptări de interpretare, putem situa și scrisoarea lui Inochentie cu data 3 octombrie 1765 către Hypatius Bilynskyj, protoarhimandrit rutean din părțile „vastei Sarmații" (Polonia), căruia îi confirmă cu mulțumiri primirea unui Liturghier rutean, „care pe cât îmi este necesar, atât era greu de găsit aici", precum îi scrie, și pentru procurarea căruia rugase să intervină procuratorul general și superior al pomenitei biserici, „intim prieten" al său (adică Wolodzko)[149].

Dar în surghiun el făcea lecturi și din poeții clasici. Să nu uităm că în învățământul iezuit, căruia își datora formația școlară, li se acorda acestora o importanță deosebită în vederea pregătirii unor buni mânuitori ai stilului. Dascălii iezuiți alegeau însă din clasici - nu numai din poeți, ci și din prozatori - cèea ce se putea împăca cu spiritul creștinismului, mai exact cu scopurile bisericii catolice. La colegiul iezuit din Cluj, urmat de Inochentie, exista o clasă a „poeților" (potrivit disciplinei poeticii, adică a versificației), clasă frecventată de el în 1719, ca *poet*[150]. Acum, în răgazul și plictiseala exilului, el a strâns și selectat, începând din 1753, scurte versuri din poeți latini iluștri, le-a pus în ordine sub formă de „locuri comune" (principii generale) și le-a copiat într-un manuscris, având format in-octavo, de circa 300 de pagini. După moartea sa, această culegere a fost „oferită", cu data Roma, 20 martie 1765, de „preavrednicul nepot al său, ilustrisimul domn Ioan baron Klein de Szad, procuratorului general al ordinului Sf. Vasile cel Mare al rutenilor, părintele Ignatius Wolodzko"[151].

Din bogata corespondență întreținută de Inochentie în perioada surghiunului s-a păstrat o parte transcrisă în „protocoale", adică în registre (de cópii). Din cercetarea lor rezultă că, în marea majoritate a cazurilor, e vorba de scrisori și acte trimise de el, al căror text voia să și-l conserve pentru evidența treburilor sale oficiale; găsim, uneori, în vederea aceluiași scop, și scurte rezumate sau chiar extrase textuale de corespondență.

Avem trei asemenea protocoale, care s-au păstrat până azi, dar cu unele pierderi. De altminteri, aceste protocoale n-au acoperit nici în forma lor inițială, completă, întreaga sus-zisă perioadă, cel puțin în ceea ce privește piesele emanate de la vlădică. Astfel, înregistrarea acestora din urmă în protocolul 1 (azi *ms. lat. 565* al BAFC) începe abia cu scrisori purtând data de 2 iulie 1746, în timp ce extrase din corespondența primită găsim pornind încă de la 13 februarie 1745[152]. Lacune cronologice mari se constată, apoi, în protocolul II (*ms. lat. 566*, tot acolo) pentru anul 1750, pierzându-se și unele pagini de la sfârșit. În cazul protocolului III (*ms. lat. 393*, de asemenea acolo), lipsesc, în forma lui actuală, atât începutul, adică primele 24 de pagini, corespunzând, probabil, la cea mai mare parte a anului 1751, cât și câteva pagini de la sfârșit, manuscrisul întrerupându-se (la p. 128) cu o parte dintr-o piesă ce urmează după ultima scrisoare întreagă, purtând data de 7 februarie 1767 (după ce acest manuscris cuprindea, în vremea lui Petru Maior, documente de la 12 septembrie 1750 până la 12 decembrie 1767)[153].

S-a afirmat, pe bună dreptate, că protocolul I e „scris de o mână necunoscută", dar se pretinde, fără temei, după opinia noastră, că o parte, primele aproape o sută de pagini, din protocolul II, iar protocolul III în întregime, ar fi fost scrise de mâna lui Inochentie însuși[154]. În realitate, în aceste două cazuri nu poate fi vorba de o mână identică și cu atât mai puțin de a lui Inochentie, al cărui scris, așa cum îl cunoaștem din câteva specimene autografe - chitanțe, semnături etc.[155], cu literele sale mari, foarte rotunde, trasate cam nesigur, e deosebit. La prima vedere, ce-i drept, găsim o aparență de asemănare între acesta din urmă și scrisul din protocolul III[156], dar, dintr-o cercetare mai atentă, rezultă grafii divergente. De fapt, acest ultim protocol provine din mâna nepotului Ioan[157], cum a și figurat în titlul său mai vechi (azi pierdut cu filele lipsă), care arăta că a fost „scris [*conscriptum*] de Ioan Klein de Szad, nepot de frate al aceluiași episcop [adică: al domnului Inocențiu liber baron de Szad] în decursul celor 16 ani cât a trăit împreună cu acela la Roma"[158]. De altminteri, aceeași concluzie se desprinde dintr-o comparație de scriere între protocolul respectiv și dedicația pusă de nepot, la 12 aprilie 1765, pe o carte, despre care am amintit mai sus[159].

Cele trei protocoale au fost aduse în țară, după moartea lui Inochentie, fără îndoială, de nepotul Ioan, care a devenit protopop la Veneția de Jos, în Țara Făgărașului[160], ceea ce înseamnă că, revenit acasă, se preoțise. După mărturia de la începutul sec. XIX a lui P. Maior, aceste registre de cópii se aflau, pe atunci, în posesia lui Efrem Klain de Muntiu, strănepot al vlădicăi[161].

*

Inochentie se plângea des, precum am văzut, de sănătatea sa șubredă în perioada exilului, fapt despre care vorbesc și interlocutorii săi în timpul tratativelor pentru demisie (Rossi, Millini). Suferea de artrită, uneori crize de podagră (cum scrie încă din februarie 1745) și chiar de chiragră (deci cu dureri

mari în degetele picioarelor şi ale mâinilor), se plângea câteodată şi de violente dureri de cap. A căutat, în 1748-1749, alinare la băile de la Viterbo[162]. În 1752, a cerut să i se dea voie să meargă, tot pentru cură balneară, în Austria, dar Millini, ţinând seamă de ordinele suveranei, i-a refuzat cererea[163].

În vara anului 1768, fiind şi înaintat în vîrstă, i s-a agravat starea, căzând la pat[164]. Atunci însă nu mai stătea la mănăstirea basilienilor ruteni de la Madonna del Pascolo, de unde s-a mutat - ni se pare, de câţiva ani, poate din 1765 - într-o locuinţă particulară, în casa Paciucchelli din Via San Lorenzo în Panisperna, în cartierul (*rione*) Monti[165] (aproape de forul şi Columna lui Traian). Probabil că în anul 1764 Micu stătuse încă la zisa mănăstire, căci indicaţia răvaşului său amintit din 21 aprilie acelaşi an către A. Dăianu de a scrie „la *acest* bun preot şi călugăr", adică lui Wolodzko, precum am văzut, superior al mănăstării, permite - credem - concluzia că locuia la aceeaşi adresă cu cel din urmă[166].

La 22 august 1768 şi-a făcut testamentul, predându-l, închis şi sigilat, notarului public capitolin Giovanni Antonio Pica[167]. După ce a zăcut trei luni neîntrerupt în pat[168] şi a primit „ultimele sacramente ale bisericii", la 22 septembrie a intrat în agonie şi şi-a dat obştescul sfârşit la ora 21[169] (socotită după sistemul italian al epocii; această indicaţie cronologică corespunde, conform computului nostru de azi, cam cu ora patru a după-amiezii aceleiaşi zile[170]). Din procesul-verbal, întocmit în formule tipice consacrate, de numitul notar, în seara aceleiaşi zile, rezultă că acesta, la cererea „ilustrisimului domn Ioan Klein, fiul ilustrisimului domn Toma de Szad", venind la locuinţa decedatului, care zăcea „în a doua" din încăperi, a deschis, în faţa martorilor, testamentul şi, tot în faţa lor, precum şi a altor prezenţi, i-a dat citire, promulgându-l. Cât priveşte pe cei doi martori: unul, Bernard Stephanopoli, se ştie din altă parte, de ascendenţă îndepărtată peloponesiană, era un preot încă tînăr, unit de rit grec, profesor de limba greacă la Colegiul „Sf. Atanasie" din Roma; celălalt, „domnul Anton Utrich", locuind tot la Roma, trebuia să fi fost, judecând după nume, de origine germană. Amândoi au fost cunoscuţi ai lui Inochentie, ceea ce tocmai îndreptăţea însuşirea lor de martori, cum reiese din procesul-verbal[171].

În testamentul său (în care se recunoaşte, de asemenea, măcar în parte, frazeologia stereotipă a acestui gen de acte, datorită, evident, colaborării aceluiaşi notar public), fostul episcop de Făgăraş arată că, deşi a „ajuns la vârsta bătrâneţelor, de puteri slab şi bolnav cu trupul", totuşi e „cu sufletul, mintea, simţurile, văzul, auzul, vorba şi înţelegerea deplin sănătos", dând, prin urmare, să se priceapă că îşi ia dispoziţiile de ultimă voinţă în mod lucid. Îşi îndreaptă, firesc, gândurile către Dumnezeu, detestă toate păcatele pe care le-a săvârşit în viaţă „din slăbiciune omenească", cere iertare pentru ele de la Isus Hristos, rugându-se ca după moarte să-i primească sufletul între aleşii săi, invocă ajutorul Fecioarei Maria, al îngerului său păzitor, al tuturor sfinţilor şi, mai ales, al Sfântului Ioan Evanghelistul, „pe care din copilărie mi l-am ales ca patron

special", ca să fie asistat de ei în moarte şi ca ei „de la nespusa milă (a lui Dumnezeu) să-mi obţină ca ultimul răstimp al vieţii mele să-l sfârşesc în mărturisirea credinţei catolice şi în unire cu sfânta Biserică Romană, pe care totdeauna am avut-o la inimă şi cât am putut n-am contenit a o promova".

În ceea ce priveşte dispoziţiile testamentare, spune: „vreau ca trupul meu să fie transportat la biserica Sf-lor Sergiu şi Bach a călugărilor ordinului Sf. Vasile cel Mare al rutenilor, - în care ordin, când eram în grade mai mici, am îmbrăcat haina călugărească -, făcându-se acea cheltuială ce se cade pentru un episcop sărac şi care va fi hotărâtă de moştenitorul meu; iar după prohodul săvârşit potrivit obiceiului bisericii catolice, să fiu îngropat tot acolo şi să se pună de acelaşi moştenitor al meu, pe care îl voi numi mai jos, piatră şi o inscripţie".

Cere, apoi, ca, pentru odihna sufletului său, să se slujească, până în a opta zi după înmormântare, 200 de liturghii, marea majoritate la aceeaşi biserică, restul la biserica parohială San Francesco di Paola (din amintitul cartier, pe teritoriul căruia se găsea locuinţa sa). Face o fundaţie permanentă de 200 de scuzi (echivalând cu o treime din pensia sa anuală) în acelaşi scop, ca din dobânzile ei să se celebreze, tot la biserica Santi Sergio e Bacco, două liturghii în fiecare lună pentru el şi consângenii săi şi una în fiecare an la aniversarea morţii sale. „Şi pentru ca să nu piară niciodată amintirea acestei fundaţii, doresc ca pe piatra ce o va aşeza pe mormântul meu să se facă despre ea o specială şi osebită menţiune" (ceea ce, adăugăm noi, totuşi nu se va face). Parohului numitei biserici San Francesco di Paola lasă 12 scuzi pentru a-i împărţi ca pomană săracilor parohiei. Nu uită nici de servitorul său, Ambrosio Pocciti, despre care spune că „m-a slujit mai mulţi ani cu credinţă şi hărnicie" şi care „dacă în timpul morţii mele va fi încă în acest serviciu, să i se plătească douăsprezece monede de aur, zise zecchini romani[172] şi să i se predea fibula de aur ce obişnuiesc a o purta pe braţul stâng; afară de acestea, toate vasele care se vor găsi în folosinţa bucătăriei, fie de aramă, fie de fier, fie de lut, precum şi întregul culcuş ce-l foloseşte acum şi hainele cumpărate pentru folosinţa lui".

Şi acum dispoziţia referitoare la nepotul său, a cărui prezenţă şi grijă familială putea să-i mai uşureze, întrucâtva, izolarea de ţară în tristeţea exilului, mai ales în apăsătorul amurg al vieţii: „institui şi numesc moştenitor al meu universal în toate şi în singuraticile mele bunuri mobile, bani, dacă vor mai rămânea, obiecte de argint, credite, haine, orice se va găsi că e de dreptul meu, pe Ioan Klain, nepotul meu de frate, care, după ce va fi îndeplinit cele ce i-am încredinţat verbal şi pe care nu mă îndoiesc deloc că dânsul le va îndeplini, dacă va mai rămânea ceva, să fie liber a le lua şi a le avea, ca semn al recunoştinţei mele faţă de dânsul, precum şi ca parte de răsplată ce, de altfel, i se cuvine, pentru că, începând de la anul 1752, m-a servit cu dăruire şi sârguinţă"[173].

Canonicul Tăutu, care a descoperit şi publicat testamentul lui Inochentie, notează, pe bună dreptate, că sumele testate sunt considerabile, că ele impre-

sionează, ca, de altminteri, generozitatea față de nepotul și față de servitorul său. „Din toate acestea - scrie același autor - se deduce că Inocențiu Klain nu era tocmai așa de sărac și lipsit cum se credea până acum." Vlădica însuși dădea a înțelege, printr-o expresie din partea de început a testamentului, că era în măsură să facă legatele sale, ele provenind din „rămășițele pe care, trăind destul de modest, le-am strâns" din ceea ce i s-a stabilit ca întreținere, cu alte cuvinte ca pensie, pentru renunțarea la episcopie[174].

În legătură cu funeraliile, s-a ivit o controversă de competență între călugării ruteni de la biserica Santi Sergio e Bacco (Madonna del Pascolo), pe de o parte, și parohul de la San Francesco di Paola, pe de alta. Wolodzko, prevăzând un amestec al acestuia prin faptul că locuința defunctului se găsea pe teritoriul parohiei respective și dând o interpretare tendențioasă dispozițiilor testamentare, pe care probabil le cunoștea încă dinainte de deschiderea testamentului, fiindcă vor fi fost stabilite, în parte, de comun acord cu el de către testator sau, în orice caz, putându-le cunoaște îndată după deschidere, deoarece se afla printre cei prezenți la promulgare, pe care o ceruse chiar, s-a adresat numai decât vicariatului Romei și cardinalului-protector al ordinului din care făceau parte călugării sus-numiți (e vorba de card. Niccolò Pirelli)[175]. De vreme ce Inochentie își alesese în testament ca loc de înmormântare biserica Madonna del Pascolo a basilienilor ruteni (ceea ce era adevărat) și ar fi cerut prin același act de ultimă voință să i se facă tot aici prohodul, după ritul rutean (ceea ce nu era adevărat), suplicantul adăugând, pentru a da și mai multă greutate cererii sale, neadevărurile că defunctul ar fi fost „episcop greco-rutean de Făgăraș", că ar fi fost „de rit rutean, pe care l-a păstrat până în ultimul moment al vieții sale", același suplicant, Wolodzko, ruga să nu se admită pretenția parohului de a face „dezlegarea" (de păcate) și nici prohodul (după ritul latin) la sus-zisa biserică, situată și ea pe teritoriul pomenitei parohii[176].

Cardinalul-protector a recomandat cererea lui Wolodzko vicegerentului din acea vreme al vicariatului Romei[177], care, la 23 septembrie (deci în ziua următoare decesului), a luat o hotărâre de compromis, în sensul ca monahii ruteni să transporte, împreună cu parohul - Giuseppe Pulci[178] - pe defunct de la locuință la biserica lor, însă parohul să nu intre (ceremonia prohodului urmând să fie săvârșită, se înțelege, de aceiași monahi în biserica lor, cum s-a și făcut apoi)[179].

Agentul diplomatic al Austriei, Brunati, înștiințat, desigur, de nepotul decedatului, i-a raportat lui Kaunitz, încă la 24 septembrie, vestea morții bietului arhiereu exilat. În răspunsul său, din 13 a lunii următoare, cancelarul se mulțumea să constate foarte prozaic: „cu aceasta încetează deranjul [*l'incomodo*] suportat de domnia voastră ilustrisimă de atâția ani pentru siguranța pensiei", adăugând în același ton: „dar încă nu știu dacă această Cămară de conturi, informată asupra cazului, va pretinde sau nu de la moștenitorii săi" să restituie avansul asupra ultimei rate semestriale (care începuse abia la 14 august și pentru care Inochentie dăduse chitanță de pe patul de suferință). „În acest

caz va fi necesar să se afle ziua precisă când a avut loc moartea."[180] Se vedea deci că Brunati n-a comunicat-o în amintitul raport.

Lespedea, cerută prin testament, pusă pe mormânt prin grija şi cheltuiala nepotului, purta epitaful următor:

D. O. M.
IOANNI INNOCENTIO LIB. BAR. KLEIN
VALACHORVM GRAEC. RVTH. RASC.
EPISCOPO FOGARASIENSI
QVI
A CAROL VI. ET M. THERESIA ROMM. IMPP.
PRO SVA ECCLESIA PRO SVOQVE POPVLO
PLVRIMIS IMPETRATIS BENEFICIIS
PROVINCIA SANCTE PIEQVE ADMINISTRATA
DE ECCLESIA DE PRINCIPE DE PATRIA O.M.
TANDEM AETATE VIRIBVSQVE CONFECTVS
CESSIT EPISCOPATV
VIXIT ANNOS LXXVI
OBIIT IX KAL. OCT. MDCCLXVIII
IOANNES KLEIN
FRATRIS F. AMORIS DOLORISQVE
M.P.[181]

Să-l traducem: „Către preabunul şi atotputernicul Dumnezeu. Lui Ioan Inocenţiu liber baron Klein, episcop de Făgăraş al românilor, grecilor, rutenilor [şi] sârbilor[182], care, după ce a dobândit foarte multe binefaceri pentru biserica şi pentru poporul său de la împăraţii romanilor Carol al VI-lea şi Maria Tereza [şi] a guvernat provincia [dieceza sa] în chip sfânt şi cucernic, binemeritând de la biserică, de la principe, de la patrie, în sfârşit, sleit de vârstă şi de puteri, a renunţat la episcopie. A trăit 76 de ani. A murit la 23 septembrie 1768. Ioan Klein, fiul fratelui, i-a pus [acest] monument, în semn de iubire şi de durere".

Precum se vede, nici o aluzie la exil, care a durat totuşi 24 de ani, ci doar la demisie. Pentru cel ce cunoaşte mai ales amărăciunea acestei ultime şi îndelungate perioade din viaţa vlădicăi, sună cinică menţiunea că „a dobândit foarte multe binefaceri" şi de la Maria Tereza (cu toate că, formal, din motive tactice, am întâlnit şi la el o expresie asemănătoare)[183], în faţa indignării căreia s-a refugiat în străinătate şi care suverană a rămas implacabilă la cererile lui, disperate şi de atâtea ori repetate, de a-i îngădui întoarcerea din surghiun în ţară. Relevăm şi data diferită a morţii (23, în loc de 22 septembrie)[184], explicabilă, desigur, printr-o mică eroare strecurată în stabilirea raportului dintre calendarul nostru modern şi cel roman, acesta din urmă fiind destul de complicat.

La apariţia monografiei lui Bunea despre Inochentie - în 1900 - lespedea cu epitaful se găsea încă în amintita bisericuţă, la intrarea în altar[185], mormântul era însă în cripta ei subterană. Mai târziu, „acum cîţiva ani" - se spune, în 1968, într-o revistă românească ce apare la Roma - „părinţii baziliani (ucraineni), cumpărându-şi o mănăstire mai mare şi într-un loc mai potrivit, pe Aventin, au vândut mănăstirea şi biserica, rezervându-şi dreptul, prin contract, să ridice mormintele morţilor aşezaţi în subsolul bisericii, împreună cu lespezile respective. Complexul a ajuns acum în a treia mână; noii proprietari intenţionează să transforme clădirea într-un hotel. Aşa că, independent de aniversarul de 200 de ani de la moartea marelui nostru Inocenţiu, transferarea osemintelor lui într-alt loc se impunea ca o necesitate inevitabilă"[186].

După unele mărturii, bietul pribeag ar fi murit la vârsta de 76 de ani. Indicaţie ce se află, precum am văzut, nu numai în inscripţia pietrei de pe mormântul său, ci ea figurează şi în matricola bisericii parohiale S. Francesco di Paola. Evident, această indicaţie provenea, în amândouă cazurile, de la nepotul său Ioan, căruia i se datora epitaful şi care trebuia să fi declarat decesul la parohie. Şi nepotul cărturar, S. Micu, va da în operele sale istorice aceeaşi informaţie[187]. Ea apare confirmată, deşi cu oarecare aproximaţie, de Inochentie însuşi, în amintitul său memoriu înaintat lui Albani la 7 februarie 1766, în care scria că avea, în acea vreme, 75 de ani[188].

Cu această informaţie, de temeinicia căreia la prima vedere n-ar trebui să ne îndoim şi din care s-a dedus în istoriografie că marele exilat s-a născut în 1692, sunt însă în dezacord alte ştiri mai vechi, nefolosite până acum. Şi anume, la 20 decembrie 1726, când Micu a intrat în noviciat la iezuiţi, a declarat, printre datele sale personale, că se născuse la 24 iunie 1700[189], ceea ce înseamnă că ar fi fost mai tânăr cu nu mai puţin de 8 ani şi că la moarte ar fi avut vârsta de 68, iar nu de 76 de ani.

În ceea ce priveşte certitudinea datei de naştere înregistrate în matricola noviciatului iezuit din Trencín, unii s-ar putea întreba dacă nu s-a strecurat cumva o greşeală de descifrare sau de tipar în forma ei publicată. O asemenea presupunere e improbabilă, deoarece ediţia se prezintă ca deosebit de îngrijită, cu extrem de puţine şi neînsemnate erori de tipar, acestea din urmă reducându-se doar la câte o greşeală de litere, uşor de recunoscut. Ar putea să se mai pună întrebarea dacă Inochentie însuşi n-a declarat intenţionat o dată inexactă, ca să fie mai uşor de primit ca novice, înfăţişându-se mai tânăr decât era în realitate. Răspunsul nostru e că n-ar fi avut nevoie de un astfel de subterfugiu, fiindcă nu exista o limită de vârstă pentru candidaţii la noviciat. Dacă el s-ar fi născut într-adevăr în 1692, atunci ar fi avut în 1726, deci la primirea în noviciat, 34 de ani. Or, chiar dacă etatea majorităţii candidaţilor din Trencín oscila între 16 şi 25 de ani, au fost primiţi acolo ca novici şi oameni mai în vârstă decât Inochentie, de pildă, în 1713, unul de 40 de ani, altul de 42 de ani, în 1733; unul de 38 de ani, în 1738, iar unul de 40 de ani[190].

Data de naştere declarată de el în 1726, la „casa de probă" din Trenčín, se confirmă, cu o mică şi explicabilă diferenţă, prin depoziţia de martori făcută trei ani mai târziu. Şi anume, Inochentie, după ce în februarie 1729 a fost numit episcop de către împărat, - aşa cum am arătat -, trebuia să obţină întărirea din partea papei. În vederea acesteia, la cererea sa, Geronimo Grimaldi, nunţiul de atunci la Viena, trebuia să-i facă aşa-zisul proces informativ, adică să-i întocmească - precum am văzut[191] - un dosar cu actele necesare, în primul rând să ia mărturii în secret de la persoane care îl cunoşteau bine pe candidat, fără a-i fi rude sau a fi în legătură prea familiară cu el ori emuli ai săi sau cu sentimente duşmănoase faţă de el. În acest scop, nunţiul a convocat, în octombrie acelaşi an, pe iezuiţii Emericus Görgei şi Nicolaus Jánosi, precum şi pe mireanul Stephanus Boér (acesta prezentându-se ceva mai târziu), pe care i-a audiat sub jurământ, pe baza unui formular tradiţional, asupra persoanei candidatului şi a stării diecezei. Probabil că numele celor trei martori au fost sugerate nunţiului chiar de candidat. Din răspunsurile lor, până acum inedite, ne referim aici doar la acelea privind indicaţiile despre timpul de când şi împrejurările în care l-au cunoscut pe candidat şi, mai cu seamă, acelea despre vârsta sa, în formular figurând ca punctul 4 întrebarea: „Dacă [martorul] ştie de ce etate e [candidatul], mai ales dacă a împlinit al treizecilea an şi de unde ştie aceasta?"[192] (Căci printre condiţiile pe care un candidat la episcopie trebuia să le îndeplinească era şi aceea să aibă cel puţin vârsta de 30 de ani.)

Martorul Görgei (numit Gorger, formă germană, în depoziţia sa), doctor în teologie, el însuşi în etate de 49 de ani când, la 25 octombrie 1729, a fost audiat, declară că îl cunoaşte pe Inochentie cam de la 10 ani, şi anume de când acesta a frecventat colegiul din Cluj, al cărui rector era el (martorul) pe atunci, şi apoi din timpul studiilor de teologie făcute de candidat la Universitatea din Tirnavia, unde martorul preda Sf. Scriptură. (Adăugăm că Görgei, între sfârşitul anului 1729 şi anul 1731, era tocmai „teologul" diecezei candidatului.) Declară că i-a cunoscut şi familia (fără să dea însă numele părinţilor sau ale altor membri ai ei). Cu privire la vârsta candidatului spune: „A împlinit, după cum am auzit, de opt luni al treizecilea an" (*Complevit, ut audivi, ab octo mensibus, annum 30*)[193].

Celelalte două depoziţii sunt mai vagi despre problema ce ne preocupă aici. Jánosi, „auditor al preasfintei teologii în al doilea an", în etate de 29 de ani (mai târziu, din 1738 până în martie 1741, când va muri, el însuşi „teolog" al diecezei), declară, în aceeaşi zi, că îl cunoaşte pe Inochentie de 3 ani, de la Tirnavia, unde acela studia teologia, iar el preda la universitate gramatica şi poetica. Despre vârsta aceluiaşi: „Am înţeles [mi-am dat seama] că a împlinit deja al treizecilea an" (*Intellexi quod iam explevit annum trigesimum*)[194]. Boér, „scrib şi notar jurat" la Cancelaria Aulică Transilvăneană, în etate de 26 de ani, mărturiseşte la 7 noiembrie 1729: „L-am cunoscut pe reverendul părinte Ioan Klein de mai mulţi ani, când eram ambii în cămin [*convictus*] la reverenzii părinţi ai Societăţii [lui Isus] la Cluj în Transilvania". La punctul despre vârsta

aceluiași: „Ținând seama de timpul de când îl cunosc, trebuie să fi trecut de al treizecilea an" (*Habita ratione temporis a quo illum nosco, debet excessisse annum trigesimum*)[195].

Cea mai importantă din cele trei depoziții, pentru chestiunea ce ne interesează aici, e fără îndoială a lui Görgei, din care ar rezulta că Inochentie s-ar fi născut către sfârșitul lui februarie 1699. Credem că e vorba aici de un mic artificiu diplomatic (ca să spunem așa), pentru a face față sus-zisei condiții de vârstă a candidatului la episcopie; afirmând, la 25 octombrie 1729, că Inochentie, după auzite, ar fi împlinit de 8 luni etatea de 30 de ani, Görgei, teologul iezuit - deocamdată, se pare, numai substitut - al diecezei românești, voia să arate, cu o exactitate cam naivă, că același Inochentie, la 25 februarie, tot 1729, când a avut loc, precum se știe, numirea sa ca episcop de către împărat, ar fi și împlinit întocmai acea etate, satisfăcând deci, oarecum la zi, prevederea legală. În realitate, dacă admitem - și credem că nu există motiv întemeiat pentru a nu admite - exactitatea propriei sale declarații, făcută aproape cu trei ani mai înainte, potrivit căreia se născuse la 24 iunie 1700, înseamnă că, în momentul numirii împărătești, el n-avea decât 28 de ani și 8 luni. Abia atunci când, pe baza acestui dosar întocmit de nunțiu, va fi propus de cardinalul Cienfuegos, tot iezuit, la 11 septembrie 1730, pentru confirmare papei[196], putem să considerăm că va fi împlinit vârsta legală. În acel moment, el a depășit-o chiar cu câteva luni, aflându-se în al 31-lea an[197].

Așa cum am mai atras luarea-aminte, pe Inochentie îl înșela adeseori memoria în materie de date cronologice, câteodată chiar și cu privire la persoana sa[198]. E adevărat, n-am întâlnit la el alte scăpări atât de grave ca aceasta, făcută la o vârstă înaintată, referitoare la propria-i biografie. Totuși, între declarația din 1726, potrivit căreia s-a născut, repetăm încă o dată, la 24 iunie 1700 (dată completă pe care o furnizează în floarea vârstei) și declarația sa târzie, din 1766, când (scriind nu numai la bătrânețe, ci voind să inspire și compasiune), în stilul său, nu totdeauna cumpănit, din amărăciunea exilului, face o aluzie, în treacăt, că ar avea acum 75 de ani (cifră rotundă sau rotunjită, cel puțin față de cea pe care o vor da nepoții săi), credem că e de preferat declarația dintâi. Așadar, socotim că el a trăit 68, iar nu 76 de ani.

Am dori să se rețină din acest ultim capitol următoarele constatări mai de seamă:

În cea mai mare parte a perioadei ce a urmat demisiei, în schimbul căreia i se dădea lui Inochentie o modestă pensie spre a-și putea susține zilele în exil, aceasta i se plătea cu foarte grave întârzieri, de la Curtea vieneză, parcă ar fi fost vorba - cum s-a plâns la un moment dat - de o milostenie, nu de un drept al său, stabilit prin încheierea unui acord. E adevărat că s-a străduit să-și completeze această „pensioară" prin recuperarea unor venituri ce i se mai cuveneau din țară și din care i s-au și transmis unele pe calea nunțiaturii de la Viena, totdeauna dispusă a-i face asemenea servicii. Dar principala lui revendicare

privind produsele domeniului episcopal până la demisie, deşi urmărită peste un deceniu, a rămas nesatisfăcută.

Muncit de dorul de ţară în tot timpul exilului, - pe care l-a împărtăşit, împreună cu el, de bunăvoie, şi devotatul său nepot Ioan -, a sondat, în 1756, posibilitatea, pentru anul următor, a întoarcerii la Viena, bineînţeles spre a obţine de acolo permisiunea revenirii acasă; la sfatul cancelarului Kaunitz, care interpreta, firește, nestrămutata determinare contrară a împărătesei-regine, a trebuit însă să renunţe atunci. În 1762, l-a rugat pe arhiepiscopul de Strigoniu să intervină în aceeaşi chestiune. Apoi, în 1764, răspunzând şi dorinţei numeroşilor aderenţi pe care continua să-i aibă în cler şi popor, a încercat chiar să ajungă din nou în fruntea bisericii sale, ca vlădică, a doua oară, şi să-şi reia lupta sau, ca să repetăm felul - nu s-ar putea mai nimerit - cum s-a exprimat el însuşi: „măcar îngreuiat cu bătrâneţele, pentru binele de obşte nu voi fugi de munca şi osteneala, ci iarăşi voi încinge arma mea pe coapsa mea". Dar încercarea a fost zădărnicită de aceeaşi ostilitate a suveranei, a cercurilor în subordine ale Imperiului Habsburgic, îndeosebi din Ardeal, căci nu puteau uita şi ierta revendicările naţionale româneşti ale lui Inochentie, pe care le considerau, în mentalitatea lor de privilegiaţi exclusivişti, de neconciliat cu propriile interese.

Cu toată obida surghiunului în care trebuia să lâncezească, el urmărea mai departe, cu atenţie, evenimentele din fosta-i episcopie, din ţară, după cum se afla - şi după demisie - în permanentă legătură cu „alumnii" veniţi de la Blaj pentru studii la Roma. Aceştia se simţeau datori să-l viziteze, desigur, cu respectul cuvenit, pe neînfricatul fost vlădică al diecezei din care erau trimişi, conştienţi, fără îndoială, că el trebuia să ispăşească tocmai în Roma, cu care era unită biserica lor, vina de a fi îndrăznit să ceară aceleaşi drepturi pentru neamul său, pe glia strămoşească, cu popoarele conlocuitoare.

Testamentul lui Inochentie, făcut cu o lună înainte de a-şi da, în exil, obştescul sfârşit, - deci când stătea deja, cum s-ar zice, cu un picior în groapă -, e o dovadă răspicată a ataşamentului său de totdeauna la Unirea cu Biserica Romei, în ciuda dezamăgirilor pricinuite de neîndeplinirea unor promisiuni solemne, mai ales social-politice, legate de Unirea bisericească. Mărturisirea acestui ataşament în pragul morţii dezminte suspiciunile adversarilor săi şi, poate sub influenţa lor, ale altora, care nu i-au fost chiar adversari (Czernin, Bartenstein), din epoca sa, aşa cum dezminte şi unele speculaţiuni din zilele noastre, după care semeţul vlădică ar fi vrut să părăsească Unirea cu Biserica Romană.

Note

[1] Arneth, IX, Viena, 1879, p. 4; Heeckeren, p. 517. Papa îl socotea pe Millini om de mare fermitate faţă de Curtea pe care o reprezenta, când cererile acesteia nu erau juste (*ibid.*, cf. şi p. 479). Vezi şi jurnalul lui Khevenhüller, vol. [IV], 1756-1757, p. 34; Ritzler-Sefrin, p. 15.

[2] *Doc. 294* din 12 septembrie 1751, cf. *Doc. 290* din 1 iulie acelaşi an, ambele autogr. ale lui Inochentie (facs. VIII şi VII). Vezi şi *Doc. 295* din 15 septembrie 1751; *Doc. 297* din 12 aprilie 1752 (Königsegg-Erps către Cancelaria de Stat) etc.

[3] *Doc. 307* din 23 noiembrie 1753 şi *Doc. 313* din 27 septembrie 1754.

[4] *Doc. 319* din 18 octombrie 1756, *Doc. 320* din 6 decembrie 1756.

[5] Ea (1.200 de fl.) nu făcea nici jumătate din pensia unui consilier aulic, cum era J.G. Mannagetta, menţionat în 1749 cu 2.500 de fl. (Kallbrunner-Winkler, p. 278). Cei mai modeşti funcţionari (canceliştii) ai Cancelariei de Stat din Viena aveau, în 1766, un *salariu anual* de 1.200 fl. (Khevenhüller, vol. [VI], 1764-1767, p. 457). Alt termen, deşi relativ, de comparaţie: în 1756 Francesco Vettero e numit director al Museo Cristiano din Roma cu un *salariu lunar* de 100 de scuzi (Pastor, XVI/1, p. 157-158), ceea ce echivala cu îndoitul pensiei episcopului Inochentie.

[6] *Doc. 328* din 19 mai 1759. În acelaşi an, într-o scrisoare către Rossi, după ce face aluzie la „cauzele, de altfel, cunoscute" acestuia, pentru care trebuie să-şi petreacă, împreună cu nepotul său, restul vieţii „în aceste părţi", exilatul spunea că pensia sa e atât de mică, încât nu-i ajunge să trăiască, potrivit demnităţii sale de episcop, nici să-şi ţină „doi căluţi sau catâri" cu o trăsură care să-l ducă, bătrân fiind, la devoţiunile publice şi la slujbele la care asista papa, nici să-şi procure odăjdiile cuvenite rangului său şi îi cerea sfatul cum să procedeze pentru a solicita un „ajutor" de la suveranul pontif (P, *Coresp.*, p. 125-126, cu data lacunară „1759"; editorul o pune în răstimpul 3 martie- 5 decembrie; notăm că scrisoarea trebuie să fie anterioară zilei de 24 septembrie, când Rossi a devenit cardinal – Pastor, XVI/1, p. 948 – şi după această dată emitentul ar fi trebuit să i se adreseze cu: „Eminentissime...", iar nu cu „Excellentissime...", cum face). La Blaj, Inochentie îşi lăsase, la plecarea din dieceză, nu mai puţin de 12 cai cu harnaşament şi trăsură, pe care îi estimează în total la 450 de florini (anexă la *Doc. 281* din 8 mai 1751, citat în nota 122 la Cap. VI)!

[7] P, *Coresp.*, p. 131, 133.

[8] *Ibid.*, p. 134.

[9] *Ibid.*, p. 135.

[10] *Ibid.*, p. 136 (scrisoarea lui Inochentie către A. Dăianu, tot în limba română, din 8 decembrie 1762).

[11] *Ibid.*, p. 136-137 (regestele editorului sunt în parte greşite: în text nu este vorba de „copia" scrisorii respective, ci de copiile bulei papale, pe care le-a trimis în anexă).

[12] *Doc. 331* din 20 decembrie 1762. Afirmaţia lui Albu (p. 215), după care cancelarul Kaunitz s-ar fi purtat „faţă de el [Inochentie] în modul cel mai inuman", este exagerată.

[13] Pastor, XVI/1, p. 461.

[14] P, *Coresp.*, p. 140-141.

[15] H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 129.

[16] P, *Coresp.*, p. 141-142.

[17] Kaunitz către Inochentie, 29 octombrie 1764 (H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 136, concept); vezi și Inochentie către Kaunitz, 12 septembrie, același an (*ibid.*, fol. 134; BAFC, *ms. lat.* 393, f. 108-109, copie. Parțial, facsimilele IX și X).

[18] P, *Coresp.*, p. 143-145.

[19] *Ibid.*, p. 145-147.

[20] Anton Höller va fi amintit între 1746 și 1770 în calitate de confesor al fiului Mariei Tereza, viitorul Iosif al II-lea (Duhr, IV/2, p. 440-441). Confesorul ei în anii 1735-1767 a fost iezuitul Ignaz Kampmiller (*ibid.*, p. 438; Guglia, II, p. 240, 335; Walter, p. 234, nota 1; ultimii doi autori îl amintesc sub numele de Kampmüller).

[21] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 119-122, copie deteriorată, publicată în P, *Coresp.*, p. 147. Inochentie nu s-a adresat „confesorului împărătesei" cu cererea de sprijin pentru lupta sa de emancipare națională, după cum reiese eronat din context la Prodan (ediția germană, p. 193).

[22] B, *Episcopii*, p. 17, nota 1.

[23] P, *Coresp.*, p. 148-149, după originalul din arhivele vieneze; copie (de mâna nepotului său Ioan, care a îndeplinit și funcția de secretar) în BAFC, *ms. lat.* 393, f. 123-124, cu mențiunea: „Fu consegnata all'Em[inen]za Sua li 7 Febbrajo 1766, che promise di spedirla alla Corte accompagnata dalle sue raccomandazioni".

[24] Întemeiată în 1762.

[25] P, *Coresp.*, p. 149 (cu indicația greșită în regestele editorului că Fries ar fi fost un bancher din Roma).

[26] *Ibid.*, p. 149-150. De aici reiese că Fries i-a motivat lui Kaunitz întârzierea plății către Inochentie prin „îndelungata și periculoasa sa boală" și i-a promis cancelarului să emită „fără nici o altă întârziere" un ordin general de plată.

[27] *Doc.* 342 din 15 martie 1766.

[28] P, *Coresp.*, p. 152-154. În cele din urmă, Camera Aulică Exactorală a încercat să rețină, prin Cancelaria Aulică Transilvăneană, cuantumul pensiei din veniturile diecezei unite, după cum reiese din scrisorile episcopului Atanasie Rednic, urmașul lui Aaron, datate 24 martie și 1 octombrie 1766. În scrisoarea a doua, noul episcop mărturisește în orice caz că nu a reușit să afle dacă Aaron a plătit această pensie efectiv din veniturile diecezei sau ea a fost plătită de un „binefăcător" (*ibid.*, p. 150-151).

[29] Mai sus, în Cap. VI.

[30] Cap. V.

[31] Cap. VI.

[32] P, *Coresp.*, p. 114; Tăutu, *Testamentul*, p. 63; vezi și p. 66.

[33] Mai amintim și comunicarea, cuprinsă într-un raport din 1 martie 1755, a călugărului bazilitan Basilius Bosičković (Bosichkovich), agent al lui Aaron la Roma și ulterior episcop titular, către Aaron: „Illustrissimus [et] reverendissimus dominus de Klein cum suo nepote Joanne valent bene" (ASC, *Col. doc. Blaj*, nr. 187).

[34] *Ibid.*, nr. 143 (publicat de Cipariu, în *Archivu pentru filol. şi ist.*, 1870, nr. 34, p. 703).

[35] P, *Coresp.*, p. 115.

[36] Inochentie către (Millini), 18 august 1752 (BAFC, *ms. lat.* 393, f. 28-29); Millini către Uhlfeld, 26 august 1752 (H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 71).

[37] Şi în două însemnări latine ale lui Aaron din 30 decembrie 1751 şi 19 ianuarie 1752 sunt amintite mai multe sume, în total peste 2.000 de florini, pe care el i-a predat „plenipotenţiarului" (A. Dăianu) în parte în numerar, în parte sub formă de chitanţe pe care le-a obţinut de la „deputaţii" trimişi la Viena (ASC, *Col. doc. Blaj*, nr. 129, fol. 2v). Ca şi „deputaţi" se înţeleg aici S. Caliani şi Gr. Maior, care au dus la Viena cererile formulate de cler la sinodul din noiembrie 1751. Bineînţeles, ei călătoriseră deja în 1752 sau poate chiar mai devreme în metropola habsburgică şi nu abia în 1753, cum credea Bunea (*Episcopii*, p. 7; vezi şi p. 28 şi nota 2; adresantul scrisorii lor din 24 octombrie 1753 nu era nunţiul vienez, ci secretarul Propagandei Fide, după cum reiese limpede din scrisoare). Sprijinul lui Aaron la adunarea censului catedratic încă restant s-a prevăzut prin decretul din 30 august 1751 (B, *Klein*, p. 298).

[38] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 32-34 (publicată greşit în P, *Coresp.*, p. 113-114).

[39] *Doc.* 303 din 3 mai 1753.

[40] P, *Coresp.*, p. 115, nr. 74 (scrisoare nedatată a lui Inochentie către A. Dăianu; noi presupunem că datează de la sfârşitul lui martie sau începutul lui aprilie 1753, deoarece autorul exprimă urări de Paşti; Paştele cădeau în acel an în 11 aprilie stil vechi, respectiv 22 aprilie stil nou).

[41] P, *Coresp.*, p. 115.

[42] *Ibid.*, p. 111-113.

[43] Şi spre sfârşitul vieţii sale, Inochentie a fost întrebat dacă unele acte referitoare la dieceză se află la el sau nu (P, *Coresp.*, p. 152-153).

[44] Mai sus, nota 39.

[45] ASV, *Germ.*, vol. 364-365, fol. 631v.

[46] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 75-76; Serbelloni către Valenti, 7 noiembrie 1750 (ASV, *Germ.*, vol. 364-365, fol. 331v-332).

[47] P, *Coresp.*, p. 152 (scrisoarea lui Inochentie către Darabant, 7 februarie 1767), unde la fila 3 se va citi „protinus" (ca în BAFC, *ms. lat.* 393, p. 127) în loc de „proximus" şi în filele următoare „designatum banchum" în loc de „designatam bancham".

[48] P, *Coresp.*, p. 115-116. Dar din scrisoarea sa din 5 august 1751 (către Millini) reiese că el, „din cea mai profundă stimă şi supunere" faţă de împărătească, renunţă la „pretenţia ulterioară asupra veniturilor episcopale restante" (*arretrati*), adică la cele neîncasate de el, deşi nu precizează în această privinţă perioada la care se referă, dacă e vorba de veniturile anterioare sau ulterioare sechestrului (H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 81)!

[49] Inochentie către Iselpach, 3 octombrie 1753, şi cu aceeaşi dată către Maria Tereza (BAFC, *ms. lat.* 393, f. 36, 37-38). Răspunsul Cămării nu a fost formulat în felul în care îl redă suplicantul în fraza citată de noi; el îl interpretează liber, mai cuprinzător, incluzând

tacit şi veniturile înglobate în „res mobiles". Această interpretare este repetată şi în petiţia sa din 1 iulie 1758 (BAFC, *ms. lat.* 393, f. 59-61).

[50] Extrase din scrisorile lui Dăianu din 2 şi 18 iulie 1755 către Inochentie (BAFC, *ms. lat.* 393, f. 56-57), din 3 ianuarie şi 22 martie 1756 (*ibid.*, f. 57-58), din 29 august 1756 (*ibid.*, f. 58-59).

[51] Nota lui Anton Wilhelm Maritaller, contabil al Cămării ardelene, Sibiu, 9 octombrie 1755 (*ibid.*, f. 40-42).

[52] *Ibid.*, f. 42-44, fragment nedatat; data reiese totuşi dintr-o observaţie cuprinsă în rezumatul din 22 martie 1756, citat mai sus sub nota 50.

[53] *Ibid.*, f. 57-58.

[54] Acest protopop Nicolae este probabil identic cu Stoia, tatăl lui Samuil Micu. Cu siguranţă, el este acelaşi „protopop de Sadu" amintit de A. Dăianu ca martor în actele prezentate de el la 9 septembrie 1752 (Iorga, *Studii şi documente*, XII, p. 63-64).

[55] Secretar al Cămării ardelene.

[56] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 58-59.

[57] *Ibid.*, f. 59 (publicată sub data greşită de 27 august 1757, în P, *Coresp.*, p. 118-119; vezi şi p. 123, nota 1. La p. 119, nr. 2 se va citi „mandatum" în loc de „mandantum", iar la nr. 5 „dentur" în loc de „veniat").

[58] P, *Coresp.*, p. 123.

[59] B, *Episcopii*, Cap. V-VI; Dragomir, II, Cap. VIII.

[60] P, *Coresp.*, p. 116-117 (în text nu este vorba de „vase şi veştminte de cult", după cum afirmă editorul în regeste şi, pe urmele sale, Albu, p. 224), Dumitriu-Snagov, p. 174-177 (cu traducere românească, revizuită de noi în privinţa citatului utilizat). Faptul că Aaron a primit această scrisoare reiese din fragmentul unui concept al scrisorii sale cu data Blaj, 27 martie 1757 (ASC, *Col. doc. Blaj*, nr. 207). Atitudinea exilatului faţă de urmaşul său Aaron (din februarie 1752) este mai binevoitoare, pentru că el spera în ajutorul acestuia privind recâştigarea veniturilor (vezi mai sus, nota 37). Acest lucru reiese din scrisoarea lui Inochentie către A. Dăianu, în care este vorba de formalităţile de confirmare necesare la Roma pentru urmaşul său (P, *Coresp.*, p. 111-112).

[61] P, *Coresp.*, p. 119-120.

[62] Plural de respect pentru majestate. În realitate, e vorba de Maria Tereza (nu şi despre soţul ei, împăratul Francisc I).

[63] *Ibid.*, p. 120 (transcrierea controlată după *ms.* 393, p. 50).

[64] *Ibid.*, p. 121.

[65] *Ibid.*, p. 121, sfârşitul frazei publ. cu omisiunea, după „accom[m]odare", a cuvintelor: „semper studui, ita imposterum me per omnia accomodando"; de şters „ac" înainte de „expectaturus" (controlat după acelaşi ms., p. 51).

[66] „sciente", nu „scientes", cum e în forma publ.

[67] În loc de „consignata", corect: „consignanda" (conform contextului).

[68] În loc de „pecunia", corect: „pecuniola", spre deosebire de textul editat.

[69] În loc de „mulos", corect: „mulas", spre deosebire de textul publicat.

[70] B, *Episcopii*, p. 288-291; Tóth, p. 197-198.

[71] „Nisi fors isti Religiosi quid simile concepissent eique obviam Viennam properare vellent?" (în fragmentul citat mai sus, sub nota 60).

[72] Ei s-au reîntors însă în anul următor, pe baza unui compromis cu Aaron, bazat pe decretul Mariei Tereza din 7 decembrie 1758 (B, *Episcopii*, p. 292-293).

[73] P, *Coresp.*, p. 117-118 (în regestele editorului cu data greşită: 27 în loc de 28 iunie 1757).

[74] *Ibid.*, p. 118 (pentru corectarea datei vezi mai sus, nota 57).

[75] *Ibid.*, p. 119. Controlat după BAFC, *ms. lat.* 393, f. 56. Răspunsul lui Bornemisza poartă data greşită „17 Maii 1757" în loc de „27" etc., ceea ce e de atribuit, fără îndoială, neglijenţei copistului; greşeala a fost corectată tacit de editor, căci răspunsul se referă la cererea protopopului din „praesentis 19", adică din 19 mai.

[76] P, *Coresp.*, p. 118.

[77] H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 1-2.

[78] P, *Coresp.*, p. 122 (cu data de 25 februarie 1758, după copia BAFC, *ms. lat.* 393, f. 52-53; aceeaşi scrisoare, de aceeaşi mână, însă cu data „1 Martii 1758" şi cu semnătura autografă a lui Inochentie în H-H-StA, *Hung.*, F. 364).

[79] P, *Coresp.*, p. 123. Dar după câţiva ani s-a renunţat la această interdicţie, după cum reiese indirect din cele prezentate mai jos în acest cap.; vezi şi P, *Coresp.*, p. 151-152. Totuşi, Aaron nu s-a adresat direct exilatului nici chiar atunci când a avut nevoie de lămuriri privind interesele episcopiei, de pildă în 1762 (*ibid.*, p. 130-131; vezi şi p. 152-153).

[80] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 59-61.

[81] Mai sus, în prezentul cap.; în contradicţie cu cele comunicate de Kaunitz în 12 octombrie 1757 lui Inochentie, anume că veniturile solicitate trebuiau mai întâi „atribuite".

[82] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 62-65.

[83] *Ibid.*, f. 67-70.

[84] *Ibid.*, f. 80-81.

[85] P, *Coresp.*, p. 128.

[86] BAFC, *ms. lat.* 393, f. 100-101.

[87] Conform unei scrisori a lui Grigore Maior din 12 martie 1764 (Nilles, II, p. 619; însă acel „nudius tertius" relatat la 12 martie nu este 9, precum afirmă acest autor la nota 1 şi precum s-a preluat de către toţi ulterior - vezi şi Bârlea, *Aaron*, în *Biogr. Lex.*, I, p. 94; Idem, *Biserica Unită şi ecumenismul corifeilor Renaşterii culturale*, p. 136, ci 10 martie, adică: alaltăieri). S. Micu transmite peste decenii date contradictorii: 25 februarie (în varianta *Istoriei* sale publicată de Cipariu în *Acte şi fragmente*, p. 117) şi 29 a aceleiaşi luni (în

varianta publicată de Cornel Câmpeanu, *Scurtă cunoştinţă a istoriei românilor*, Bucureşti, 1963, p. 119).

[88] Iosif al II-lea, care a fost ales în 27 martie 1764 şi încoronat în 3 aprilie 1764 la Frankfurt ca „rege al romanilor".

[89] Franciscus Barkóczi, 1761-1765.

[90] Antonius Josephus Bajtay, episcop romano-catolic al Transilvaniei, membru din oficiu al secţiei catolice a guvernului ardelean, 1760-1772.

[91] Adolf Buccow, preşedinte al guvernului şi, în acelaşi timp, general-comandant al Transilvaniei (7 mai 1762-18 mai 1764); Andreas Hadik, urmaşul său în aceste demnităţi (21 iulie 1764-20 octombrie 1767).

[92] „să alegeţi... afară de mine" se înţelege cu siguranţă în sensul că ei (Dăianu şi ceilalţi adepţi ai săi) să nu se aştepte ca el să întreprindă ceva în propriul interes.

[93] Mai jos în acest cap.

[94] Vezi *Noul Testament*, *Evanghelia după Ioan*, 12, 35.

[95] P, *Coresp.*, p. 138-139.

[96] Decretul lui Inochentie din 25 ianuarie 1747 (în *Introducere* la această lucrare, citat sub nota 28; aici cu referire la copia 1, p. 156-157).

[97] În textul românesc, probabil din greşeală: *mi-au (căutat)* în loc de *eu am (căutat)*.

[98] El se gândea cu siguranţă la agitaţia antiunionistă a călugărului Sofronie (1759-1761), care a continuat în anii următori, chiar dacă mai atenuată, tot sub numele acestuia (B, *Episcopii*, p. 172-173; Dragomir, II, p. 152-241, 255-259).

[99] P, *Coresp.*, p. 139-140.

[100] *Ibid.*, p. 140-141.

[101] *Ibid.*, p. 132. În această scrisoare se plânge de maşinaţiunile care l-ar fi adus la dizgraţie în faţa Curţii şi care ar fi fost alimentate de „necatolicii" din Transilvania. Aceştia, de altfel, nu ar fi avut sorţi de izbândă „dacă nu ar fi atras de partea lor pe unii din pioşii părinţi iezuiţi, cărora tocmai în calitatea lor de părinţi pioşi li s-a acordat mai multă încredere decât ar fi meritat". „Când am văzut aceste lucruri, am apelat la Roma, dar am găsit atunci prea puţină înţelegere între Sfântul Scaun şi preaînalta Curte vieneză şi de aceea preaînaltul Pontifex nu a putut face nimic pentru mine."(!) Vezi şi ceea ce va afirma în acest sens, la 28 aprilie 1764, tot în acest cap. (Pentru atitudinea lui Benedict XIV vezi mai ales cap. II.)

[102] MOL, *Erd. kanc. lt*, *Acta gen.*, 1765, nr. 214, fol. 13-13v (o nouă paginare cu creionul: 393-394).

[103] Nilles, II, p. 624 (Rednic către Barkóczi, 24 iunie 1764).

[104] Cipariu, *Acte şi fragmente*, p. 114.

[105] Tóth, p. 242, nota 2.

[106] După cum reiese din scrisoarea lui Grigore Maior către Ioan Micu (Blaj, 25 septembrie stil vechi, 6 octombrie stil nou, 1764), în MOL, *Erd. kanc. lt, Acta gen.*, 1765, nr. 214, fol. 5 (traducere din limba română).

[107] *Ibid.*, fol. 14-14v (nouă paginare cu creionul: 403-404), traducere. Referință la Tóth, p. 242, nota 3.

[108] H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 129.

[109] P, *Coresp.*, p. 141. Albu (p. 223-224) confundă conținutul scrisorilor din 9 iunie și 18 august 1764.

[110] Dumitriu-Snagov, p. 194-195.

[111] *Ibid.*, p. 196-199 (cu traducere românească, pe care a trebuit să o corectăm în unele pasaje); în regestele editorului se afirmă greșit că această scrisoare ar fi fost adresată prefectului Propagandei Fide. Un protopop ca A. Dăianu nu se putea adresa însă unui cardinal, conducător al Propagandei, cu formula „Reverendissime in Christo frater", ci ar fi trebuit să folosească formula de adresare „Eminentissime princeps..." De altfel, este evident din context cine este adresantul scrisorii.

[112] Pastor, XVI/2, p. 452-456; Seppelt, V, p. 456 sqq.

[113] BAFC, *ms. lat.* 393, p. 53-54.

[114] Citat în Cap. II la nota 37.

[115] Raportul lui Marefoschi publicat de Ardeleanu în *Foaie bisericească și scolastică*, 1888, p. 183; o nouă ediție, fără a o cunoaște pe cea anterioară, Dumitriu-Snagov, p. 192-195 (cu datarea inexactă în regeste: 2 august 1764, data scrisorii lui A. Dăianu către Wolodzko. Raportul era nedatat, provenind, probabil, din septembrie același an).

[116] Nilles, II, p. 623.

[117] *Ibid.*, p. 622-627, 631.

[118] Tóth, p. 242.

[119] Dumitriu-Snagov, p. 200-205 (în regeste se afirmă greșit că memoriul ar fi fost adresat Propagandei). Grigore Maior se declară autor al acestui act, ceea ce, de altfel, indică o extremă versatilitate (*ibid.*, p. 208, punctul 7). De fapt, a fost scris de mâna lui „Basilius Kaliany, v[enerabilis] cleri secretarius", după cum se poate recunoaște după grafia de pe microfilm.

[120] *Doc.* 340 din 10 noiembrie 1764. Îndemnul din această scrisoare a fost urmat, căci „reprezentanții clerului au scris în 29 ianuarie 1765 la Congregația Propagandei Fide din Roma și au cerut numirea lui Micu-Klein" (Bârlea, *Biserica Română Unită...*, p. 103, după Pâclișanu, *Istoria Bisericei Române Unite*).

[121] Nilles, II, p. 623-630 (după original, dar cu schimbarea greșită, modernizarea datei de „1 X-bris 1764" în „1 Octobris 1764"); P, *Coresp.*, p. 142-143 (după copia din BAFC, *ms. lat.* 393, f. 110-111, datată corect).

[122] B, *Klein*, p. 268.

[123] Care pe atunci se afla la Viena în legătură cu numirea sa.

[124] S. Micu, *Scurtă cunoştinţă*, p. 121; la fel, dar mai amănunţit, la Cipariu, *Acte şi fragmente*, p. 116-118.

[125] S. Micu, *Scurtă cunoştinţă*, p. 121-123; Tóth, p. 243-244; Dumitriu-Snagov, p. 200-219, 225-226.

[126] Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*, II (ed. a 3-a), p. 138 şi nota 22. Vezi şi S. Micu, *Scrieri filozofice*, studiu introductiv şi ed. critică de Pompiliu Teodor şi Dumitru Ghişe, Bucureşti, 1966, p. 7 (studiu introductiv).

[127] Iorga, *Istoria literaturii*, II, p. 139 şi după el B, *Episcopii*, p. 304-305.

[128] B, *Episcopii*, *l. cit.*

[129] S. Micu, *Scurtă cunoştinţă*, p. 115-117.

[130] P. Teodor, în studiul citat mai sus (nota 126), p. 9-10 şi nota 13, pleacă de la ideea că el ar fi murit înainte de 1759. Aceasta ar însemna că aluziile la protopopul de Sadu din scrisoarea lui Inochentie către episcopul Aaron din 20 februarie 1762 (P, *Coresp.*, p. 130-131), ca şi cele din scrisoarea comună a lui Mâţu, Mureşan şi I. Aaron din 17 septembrie 1763 (vezi mai jos, în acest cap., nota 139) nu s-ar putea referi la Stoia. Lucrurile nu par însă univoce.

[131] P, *Coresp.*, p. 143.

[132] BAFC, *ms. lat. 566*, p. 90-91; pomenit în P, *Coresp.*, p. 104, nr. 61, nota 1. Vezi şi p. 97, 104, 114. Pentru Toma: B, *Klein*, p. 127-129.

[133] P, *Coresp.*, p. 151, 152.

[134] Vezi, mai ales, Cap. IV din prezenta lucrare.

[135] P, *Coresp.*, p. 127. Identitatea sa mi se pare cu atât mai sigură, cu cât, în acea vreme, în anii '50 ai secolului XVIII, în Colegiul Propagandei nu se afla nici un alt bursier de la Blaj (B, *Episcopii*, p. 284, 366-367; Radu, *Foşti elevi*, p. 12-13; Tóth, p. 233-236; Dumitriu-Snagov, p. 244-249, 268 sqq).

[136] ASC, *Col. doc. Blaj*, nenumerotat. *Metz* era forma germanizată a numelui.

[137] *Ibid.*, nr. 359.

[138] Probabil, protopopului.

[139] *Ibid.*, nr. 414.

[140] Ardeleanu, p. 124; B, *Episcopii*, p. 367.

[141] *Doc. 338* din 8 octombrie 1764.

[142] *De consolatione ad episcopos* [...], *auctore Fr[atre] Josepho a Sancta Maria de Sebastianis*, Roma, 1685, purtând însemnarea: „Sanctissimae Trinitatis Monasterio inscribit Joannes Klein de Szád, Romae, 12 Aprilis 1765" (BAFC, B [fondul Blaj] 1321), însemnare ştearsă ulterior prin linii, pentru a face loc unei indicaţii contemporane din altă mână, de o descifrare nesigură. *Quaresimale di Paolo Segneri della Compagnia di Gesù*, Bassano, 1742, cu însemnarea: „Joannes Inn. L. B. Klein de Szád, Episcopus olim Fogarasiensis, Admodum Reverendo in Christo Fratri Silvestro Kalyani Or[dinis] S[ancti] B[asilii]

M[agni], Roma [!], 26 Aprilis 1765" (BAFC, B 876). Ambele dedicaţii sunt din mâna nepotului Ioan (vezi facs. XIII şi XIV), cf. facs. X.

[143] Ardeleanu, *ibid.*; S. Micu, la Cipariu, *Acte şi fragmente*, p. 119; Tóth, p. 249.

[144] P, *Coresp.*, p. 15, 53, 58, 120-124 etc.

[145] *Cod. Vat. Lat. No. 8046*, pars II, f. 118. A se vedea şi Isidoro Carini, *La Biblioteca Vaticana*, Roma, 1892, p. 120; Bălan, p. 63-65. Publ. din nou, fără a cunoaşte bibliografia anterioară, de Dumitriu-Snagov, p. 236-237, cf. 23.

[146] Tăutu, *Testamentul*, p. 57.

[147] B, *Episcopii*, p. 355, 357-358, 368-369 (la p. din urmă: „Clementi XVI" greşit, în loc de Benedict XIV, cum se îndreaptă şi în erată). Pentru *Floarea adevărului* şi *Învăţătura creştinească* vezi şi Tagliavini, p. 1-2 şi fig. 1; p. 4-7 şi fig. 5-7; Bianu - Simonescu, nr. 276, 299.

[148] Tăutu, *Testamentul*, p. 57-58.

[149] *Doc. 341* din 3 octombrie 1765.

[150] Tóth, p. 169, n. 6.

[151] *Manuscriptum Baronis Klein de Szád epigramatum celebrorum latinorum scriptorum selecta*, descris de B, *Klein*, p. 267.

[152] P, *Coresp.*, p. 31.

[153] Pentru descrierea mai amănunţită a acestui registru (deşi cu mici inexactităţi): B, *Klein*, p. V-VI; Radu, *Manuscriptele*; P, *Coresp.*, p. 3-4.

[154] P, *Coresp.*, p. 3. Primele 96 de file ale registrului sunt scrise de aceeaşi mână care a scris şi Registrul nr. I (Facsimilul I). Noi ne-am gândit iniţial dacă nu cumva ar putea fi vorba de scrisul lui S. Caliani sau Gr. Maior, mai ales că episcopul, cam în iunie 1745 - după cum am arătat în Cap. IV - se adresase Congregaţiei Propagandei cu cererea ca unuia din cei doi să i se îngăduie să-l ajute în calitate de secretar. Dar (conform facsimilelor IV şi V) scrisurile celor doi sunt total diferite de cel din registru şi ei au părăsit Roma în primăvara anului 1747 spre a reveni acasă, pe când în amintitul registru au mai fost incluse scrisori din 9 septembrie a aceluiaşi an. În orice caz, suntem de acord cu afirmaţia că, după fila 96 a registrului nr. II, „urmează două scrisuri diferite, străine şi necunoscute" (P, *Coresp.*, p. 3; facsimilele II şi III). În cazul primului dintre cele două scrisuri poate fi vorba doar de cineva care nu era obişnuit cu antroponimele şi toponimele uzuale în Transilvania şi Ungaria, căci el scrie, de pildă, numele „Pap" ca „Pass" (BAFC, *ms. lat. 566*, f. 101, nr. 3u şi f. 103, nr. 3v), „Naszodiensis" ca „Weszediensis" (p. 120, nr. 1), „Dobrensis" ca „Debrensis" (*ibid.*, nr. 15), „Rascianorum" ca „Ruscianorum" (p. 152, nr. 18).

[155] Facsimilele VI-IX. Să nu se uite boala de care suferea Inochentie.

[156] Facsimilul X.

[157] Facsimilul IX. Aici se remarcă deosebirea dintre scrisul nepotului, care a copiat textul şi formulele de adresare de deasupra semnăturii, şi cel al lui Inochentie, care a semnat actul. Identitatea scrisului din Registrul nr. III şi cel al nepotului lui Inochentie este evidentă mai

cu seamă prin compararea Facsimilului X (din acest registru) cu Facsimilul XI (o scrisoare autografă a nepotului Ioan către Gr. Maior, Roma, 10 noiembrie 1764, *Doc.* 340).

[158] Cipariu, *Acte şi fragmente*, p. 142; B, *Klein*, p. VI.

[159] Nota 142 în acest cap.

[160] S. Micu, *Scurtă cunoştinţă*, p. 118.

[161] B, *Klein*, p. VI. P, *Coresp.* se întemeiază aproape în exclusivitate pe aceste registre, din care însă au fost omise nenumărate acte, fără a fi nici măcar amintite (cu puţine excepţii). În Registrul nr. III (BAFC, *ms. lat.* 393, f. 78-80) se află o apologie a lui Carol de Bourbon şi a Mariei Aurelia sub titlul *Orazioni dette al Re ed alla Regina di Napoli nel 1759 in occasione della partenza delle loro Maestá per la Monarchia delle Spagne*, care, după cum reiese din context, provine de la un supus din Neapole şi a fost inclusă în registru (poate ca model de stil?). Inochentie nu s-a putut afla la Neapole (unde, precum se ştie, perechea regală se îmbarcase la 7 octombrie 1759), pentru că el nu avea voie să părăsească teritoriul statului papal.

[162] Mai sus, Cap. II, V-VI, precum şi în cap. de faţă.

[163] (Millini) către Uhlfeld, 12 aprilie 1752 (H-H-StA, *Hung.*, F. 364, fol. 90).

[164] B, *Klein*, p. 268.

[165] Tăutu, *Testamentul*, p. 61, 67.

[166] Mai sus, în cap. de faţă. Interpretarea lui Tăutu (*Testamentul*, p. 58-59; Idem, *Un epizod*, p. 106) că Inochentie, probabil de la începutul exilului său, dar cu siguranţă din 1752, când nepotul său Ioan a venit la Roma, ar fi avut o locuinţă particulară, este contrazisă de faptele cunoscute (mai sus, Cap. II, nota 2).

[167] Tăutu, *Testamentul*, p. 61.

[168] B, *Klein*, p. 268.

[169] Tăutu, *Testamentul*, p. 66-67; Idem, *Un epizod*, p. 110.

[170] În Italia, pe atunci, orele se socoteau începând cu o jumătate de oră după apusul soarelui, ceea ce varia după anotimp şi latitudine (Vaussard, p. 27; vezi şi Rühl, p. 212; *Lessico Universale Italiano*, Roma, Treccani, 15-1975 - sub vocea *ora*). Goethe (al cărui exemplu îl citează Rühl), în descrierea călătoriei sale în Italia, a încercat să redea grafic, în data de 17 septembrie 1786, în timpul şederii sale la Verona, relaţia dintre sistemul cronologic modern şi cel italian de atunci pentru a doua jumătate a lui septembrie (Goethe, p. 51-53). E de remarcat aici că moartea lui Inochentie (cu două decenii mai devreme) cade în aceeaşi perioadă a anului.

[171] Tăutu, *Testamentul*, p. 60-62.

[172] În valoare de circa 50 de florini.

[173] Tăutu, *Testamentul*, p. 62-64.

[174] *Ibid.*, p. 60, 62.

[175] Tăutu, *Un epizod*, p. 106.

[176] *Monumenta Ucrainae historica*, VI, p. 335-336, nr. 208. Vezi şi Tăutu, *Un epizod*, p. 111-113.

[177] În documentele citate după *Monumenta Ucrainae historica*, respectiv după Tăutu, acesta este pomenit, o dată sub numele de Giordani (*Un epizod*, p. 111, nota 2; p. 113, nota 4), altă dată sub numele Cecconi (*ibid.*, p. 112, nota 3).

[178] *Ibid.*, p. 115, nota 5.

[179] *Ibid.*, p. 112-113; Idem, *Testamentul*, p. 67.

[180] P, *Coresp.*, p. 154; Dumitriu-Snagov, p. 234.

[181] Dacă întregim prescurtările şi adaptăm ortografia, ca şi semnele diacritice, regulilor actuale, pentru o lectură cursivă, obţinem următorul text: „Deo Optimo Maximo. - Joanni Inocentio Libero Baroni Klein, Valachorum, Graecorum, Ruthenorum [et] Rascianorum episcopo Fogarasiensi, quia Carolo VI et Maria Theresia, Romanorum Imperatoribus, pro sua ecclesia pro suoque populo plurimis impetratis beneficiis, provincia sancte pieque administrata, de ecclesia, per principe, de patria optime meritus, tandem aetate viribusque confectus cessit episcopatu. Vixit annos LXXVI. Obiit nono [die ante] kalendas Octobris MDCCLXVIII. Joannes Klein, fratris filius, amoris dolorisque monumentum posuit". Acest epitaf a fost publicat prima oară de Cipariu (*Acte şi fragmente*, p. 142-143) după Registrul Nr. III al corespondenţei din exil (BAFC, *ms. lat.* 393, p. 131, azi filă lipsă, care - repetăm - a fost scrisă de nepotul său Ioan). Apoi, în *Unirea, foaie bisericească-politică*, Blaj, I (1893), nr. 1 (din 5 ianuarie), p. 1; Victor [Szmigelski] a copiat textul cu prilejul călătoriei sale din 1890 la Roma, direct de pe piatra de mormânt. A doua oară, a fost copiat de Bunea în aprilie 1893 tot direct la Roma (*Klein*, p. 268-269). De altfel, copia sa conţine greşeli în comparaţie cu textul lui Szmigelski, pe care nu îl cunoştea. Buchowiecki nu pomeneşte în lucrarea sa citată, II, p. 327-329, nici de mormântul, nici de piatra de mormânt ale lui Inochentie.

[182] Pentru înţelegerea acestui titlu: *Introducere*.

[183] Vezi mai sus, în prezentul cap.

[184] Data de 22 septembrie figurează nu numai în procesul-verbal dres, după cum am arătat, chiar în seara decesului, dar şi în matricolele morţilor din parohia Sancto Francesco di Paola. Tăutu, *Testamentul*, p. 67, la Ritzler-Sefrin, p. 217, n. 2 (după P.A. Galetti, *Necrologium episcoporum ab. an. 981 ad 1777. Codex Vaticanus Latinus 7900*, f. 144). *Doc.* 343 din 22 septembrie 1768, precum şi la S. Micu, *Scurtă cunoştinţă*, p. 118; Idem, la Cipariu, *Acte şi fragmente*, p. 103.

[185] B, *Klein*, p. 270.

[186] „Cronicar", în *Bună Vestire*, Roma, 7 (1968), nr. 2, p. 3. Potrivit unei informaţii calificate, pe care am obţinut-o în ianuarie 1970, nu se mai poate pătrunde la mormântul lui Inochentie, clădirea fiind sub sechestru.

[187] Vezi lucrările citate mai sus, n. 184.

[188] A se vedea mai sus, în acest cap., n. 23.

[189] Petruch, p. 104, nr. 846, cf. *Introducere* (a prezentei noastre lucrări).

[190] Petruch, nr. 607, 612, 955, 1054. Un doctor în teologie, primit ca novice tot în 1726, avea 33 de ani (nr. 828). Editorul citează şi cazul unui novice de 51 de ani (*ibid.*, p. 8).

[191] *Doc. 18* din iunie 1745, n. 76.

[192] ASV, *Archivio Concistoriale, Processi*, vol. 116 (anul 1729), f. 296v.

[193] *Ibid.*

[194] *Ibid.*, f. 300.

[195] *Ibid.*, f. 301v. St. Boér e menţionat în 1723 ca „metaphisicus" la Cluj (Tóth, p. 179, n. 4), deci student la cursul de metafizică (al III-lea şi ultimul an de filosofie).

[196] Nilles, II, p. 506; cf. B, *Klein*, p. 7-8.

[197] Ritzler-Sefrin, *loc. cit.* (unde se afirmă că avea vârsta de 31 de ani).

[198] Vezi mai sus, Cap. I, Cap. II, n. 53; Cap. VI, *Doc.* 3 din 22 decembrie 1744, n. 14; *Doc.* 60 din 25 ianuarie 1747, n. 5. „Vârsta înaintată", pe care şi-o atribuie, în treacăt, Inochentie deja în 1749 (Cap. VI), e o expresie elastică ce nu-i poate preciza anii, mai ales că în ciclul biologic, în general scurt, al unui om din secolul XVIII, această expresie se potriveşte nu numai pentru etatea de 57 de ani, câţi ar fi avut el dacă s-ar fi născut în 1692, dar şi pentru cea de 49 de ani, socotiţi de la 1700. În 1762, după cum am văzut (în prezentul cap.), el se plângea, printre alte necazuri, că e „sleit de bătrâneţe", expresie ce nu ni se pare nici ea concludentă pentru stabilirea precisă a vârstei, pe lângă faptul că exilatul avea obiceiul - probabil, fără să-şi dea seama - să mai şi amplifice lucrurile (cf. Cap. VI, n. 86). Să nu uităm nici faptul că Frederic II al Prusiei (deşi cam ipohondru), în 1752, în etate de numai 40 de ani, îşi considera trupul „un edificiu vechi care cade în ruine" (Augstein, p. 438: observaţie la p. 183), iar în 1759, când era de 47 de ani, scria că e „bătrân încărunţit" (*ibid*, p. 386, observaţie la p. 54). Totuşi, a mai trăit 27 de ani!...

Concluzii

PRIN FORMULAREA, ÎN SECOLUL AL XVIII-lea, a revendicărilor naţionale ale românilor din Transilvania, în slujba cărora a luptat şi din cauza cărora a fost nevoit să îndure exilul până la moarte, Inochentie Micu-Klein a intrat în rândul marilor personalităţi ale istoriei poporului său.

După concluziile prezentate la sfârşitul fiecărui capitol, ne permitem câteva concluzii finale, ca o scurtă sinteză a cercetării noastre.

Inochentie Micu-Klein (1700-1768), episcop din 1729 al românilor din Transilvania uniţi cu Biserica Romană, a stârnit, prin revendicările naţionale pe care le-a formulat, opoziţia forurilor conducătoare ale acestei ţări, ca şi a celor ale Imperiului Habsburgic în care ea era inclusă pe atunci. În acţiunile sale, vlădica s-a întemeiat, înainte de toate, pe drepturile promise solemn românilor în diplomele imperiale din jurul anului 1700, cu prilejul unirii lor cu Biserica Romană, drepturi nerespectate însă. În afară de aceste diplome, Inochentie s-a străduit să introducă în dezbatere şi argumente demografice, fiscale şi istorice. Astfel, el s-a referit la majoritatea numerică a românilor faţă de toate celelalte popoare locuitoare în Transilvania (maghiari, secui, saşi); românii erau obligaţi la purtarea celei mai mari părţi din sarcinile publice; ei erau cei mai vechi locuitori ai ţării, care trăiau aici - după cum afirma el - din vremea romanilor. Episcopul urmărea, prin acţiunile sale, totala egalitate în drepturi a clerului şi poporului aflat sub jurisdicţia sa spirituală cu categoriile sociale similare ale celorlalte popoare, solicitând recunoaşterea românilor ca a patra naţiune constituţională a Transilvaniei.

Deoarece Guvernul şi Dieta Transilvaniei s-au opus vehement acestor cereri, din teama de o răsturnare a constituţiei tradiţionale a provinciei, Inochentie a fost chemat la Viena, în anul 1744, sub pretextul prezentării plângerilor sale. Acolo însă s-a văzut convocat, de fapt, în faţa unei comisii de anchetă, care voia să-l declare vinovat de instigarea tulburărilor din dieceza sa, izbucnite, în fond, din pricina promisiunilor imperiale neonorate. Adevăratul motiv era, de fapt, imposibilitatea concertării revendicărilor româneşti cu poziţiile şi interesele celor trei „naţiuni". În faţa modului cum decurgea ancheta, episcopul se vedea confruntat cu primejdia întemniţării şi înlăturării sale, printr-un proces, din demnitatea deţinută. De aceea, el s-a refugiat la Roma şi şi-a început, în ianuarie 1745, exilul, care, la început, din punct de vedere formal, putea fi caracterizat ca un exil voluntar şi nu ca unul impus. Ceva mai târziu, în urma unor sugestii, Inochentie a încercat, prin motivaţii contradictorii, să-şi prezinte plecarea la Roma ca o împlinire a unei îndatoriri episco-

pale şi nu ca o fugă, precum afirmau cei ce voiau să-l defăimeze. El a trecut sub tăcere faptul că şi-a caracterizat în acest fel plecarea, în repetate rânduri.

La Roma a inaugurat, mai întâi, încercările de împăcare cu regina Maria Tereza prin intermediul cardinalului Alessandro Albani, ambasadorul Imperiului Habsburgic pe lângă Sfântul Scaun, străduindu-se iar şi iar să-şi motiveze refugiul şi să-şi dovedească nevinovăţia, fără a renunţa însă la revendicările sale confesionale şi naţionale. Contrar veştilor pe care le-a trimis în ţară şi pe care istoriografia le-a preluat până acum fără rezerve, Inochentie s-a adresat cu memorii Curiei romane de-abia prin iunie 1745, după ce, până atunci, nu a dobândit nici un răspuns de la Curtea vieneză. Din această cauză, l-a rugat pe Benedict XIV să intervină în favoarea cererilor sale la Viena, aducând ca argument, la fel ca înainte de exilul său, punerea în pericol a Unirii prin părăsirea ei de către diecezanii săi în cazul neluării în considerare a revendicărilor formulate.

Papa, care se pare că nu era convins de îndreptăţirea acestor revendicări, altfel persoană accesibilă şi altor puncte de vedere, a refuzat o intervenţie în sensul solicitat de Inochentie, atunci când, într-o perioadă de tensiuni politice între Viena şi Roma, aceasta ar fi putut fi interpretată ca un amestec străin în complicatele afaceri interne ale Transilvaniei. Benedict XIV a încercat să mijlocească numai reîntoarcerea episcopului în dieceza sa fără teama unei sancţiuni. Maria Tereza însă, aflată sub influenţa adversarilor revendicărilor lui Inochentie şi nevoită să ţină seama de sensibilităţile stărilor privilegiate datorită războiului cu care era confruntată, s-a opus reîntoarcerii prelatului român, ameninţând chiar cu arestarea lui dacă ar îndrăzni să-i încalce interdicţia.

După ce, în vara anului 1746, încercarea de a obţine aprobarea Curţii vieneze pentru un proces de reabilitare printr-un tribunal „competent", adică bisericesc, cu deplina garantare a siguranţei personale şi a bunurilor sale, a eşuat, Inochentie a început să-şi modifice obiectivele: în vederea reîntoarcerii în patrie urmărea acum înlăturarea instituţiei „teologului" străin romano-catolic. Acesta fusese instituit de Curte încă de la începuturile Unirii, din rândul iezuiţilor, ca instrument al politicii habsburgice, pentru supravegherea tuturor acţiunilor întreprinse de episcop şi cler. Iniţial, Inochentie a stat în foarte bune relaţii cu ordinul iezuit, datorându-şi sprijinului acestuia nu numai pregătirea şcolară, ci şi chiar numirea ca episcop. Dar aceste raporturi s-au schimbat şi, ca urmare, teologul iezuit a fost prezentat de Inochentie, în curând, nu fără oarecare exagerare, ca izvor al tuturor relelor pentru el personal, pentru dieceza şi poporul său: duşman al revendicărilor româneşti, intrigant pe ascuns împotriva persoanei sale nu numai la Curtea de la Viena, ci şi la Roma. De aceea, în toamna anului 1746, Inochentie pronunţă asupra teologului excomunicarea, deşi nu avea acest drept. Întreprinderea acestei măsuri nu numai că a stârnit şi mai mult mânia reginei contra sa şi a transformat puternicul ordin iezuit într-un duşman de temut, dar l-a înstrăinat şi de papă, care ar fi putut mijloci

întoarcerea sa acasă. E de subliniat că, începând cam din primăvara anului 1747, Inochentie evită tacit să pomenească, în argumentarea revendicărilor sale, așa-numita a doua Diplomă leopoldină, emisă de împăratul Leopold I în favoarea românilor uniți în anul 1701, pe care o utilizase până atunci mai cu seamă în sprijinul recunoașterii românilor ca a patra națiune constituțională. El a renunțat însă numai la amintirea nominală a ei, întrucât instituția teologului străin, împotriva căreia lupta cu atâta îndârjire, ca fiind o piedică în calea aspirațiilor sale și o înjosire a instituției episcopale, își avea originea în aceeași diplomă. Concomitent însă, el rămânea credincios revendicărilor bazate juridic pe acest act.

După unele ezitări, Curtea vieneză a decis, începând din 1747, înlăturarea acestui incomod și neliniștit protagonist al cauzei românești. Obiectivul trebuia atins prin demisia episcopului, la adoptarea căreia era necesar ca Inochentie să fie convins de către papă. Acestui scop i-a slujit și sechestrarea veniturilor sale episcopale, pentru ca, sub presiunea nevoilor materiale, îndărătnicul vlădică să devină mai maleabil. Benedict XIV, care era acum conștient de faptul că întoarcerea episcopului în dieceză a devenit definitiv imposibilă, s-a conformat dorinței Mariei Tereza. Episcopul însă, fiind încredințat de dreptatea cauzei sale și bazându-se pe fidelitatea credincioșilor săi din patrie, a respins în principiu propunerile de demisie care i-au fost prezentate. Supus presiunilor materiale și morale, el nu a exclus însă categoric posibilitatea retragerii în cazul asigurării unei pensii. Concomitent, el pregătea o lovitură împotriva vicarului său general Petru Aaron, deoarece acesta, fostul său favorit, îl dezamăgise refuzând să publice în dieceză amintita excomunicare a teologului iezuit. Aaron vedea în acest act nu numai o manifestare contrară stăpânirii politice a țării, ci și o acțiune ilegală în lumina dreptului canonic. Episcopul, în august 1747, l-a excomunicat și pe Aaron, cel prețuit, deopotrivă, la Viena și Roma, căruia instituția teologului străin îi era, de fapt, tot atât de puțin simpatică. Inochentie, care s-a bazat pe sprijinul clerului și poporului, se pare că a apreciat greșit realele raporturi de forță ale vremii. Prin acțiuni imprudente, cum erau cele dovedite de exemplele anterioare, el a încercat să impună forurilor conducătoare politice și confesionale punctul său de vedere, mizând pe îngrijorarea lor în ceea ce privește soarta Unirii religioase din rândul poporului român și pe tulburările sociale iscate în Transilvania.

Situația s-a ascuțit și complicat și mai mult când Inochentie l-a numit ca nou vicar general, în locul lui Aaron, pe protopopul Nicolae Pop de Balomir (Balomireanu), sprijinit și el de cler și popor. Aaron era recunoscut mai departe de către cercurile oficiale; papa i-a acordat chiar titlul de vicar apostolic. În această calitate, el putea conduce dieceza independent de episcopul exilat, un fapt pe care Inochentie nu voia să-l ia la cunoștință. Curtea vieneză, tot mai iritată, insista la Curia romană pentru retragerea lui Inochentie, dar dorea mai întâi să obțină anularea excomunicării lui Aaron chiar de către episcop, pentru a-l scoate pe Aaron din discreditarea și izolarea în care ajunsese în fața clerului

şi credincioşilor. Supus unei presiuni crescânde, cu sănătatea labilă şi slăbit de nevoi materiale, în mai 1478 Inochentie a acceptat - chiar dacă printr-o declaraţie nu tocmai sinceră - să recunoască demnitatea lui Aaron, ceea ce însemna practic renunţarea la jurisdicţia efectivă asupra diecezei sale.

Deşi Aaron a fost astfel reabilitat formal, poziţia sa în cadrul clerului şi poporului nu s-a întărit, aceştia sprijinindu-l pe mai departe pe episcopul lor exilat şi susţinând revendicările formulate de acesta în interesul lor. Se cerea pe mai departe revenirea lui Inochentie în dieceză şi reintegrarea lui în toate drepturile, sub ameninţarea renunţării la Unirea religioasă. Din iunie a aceluiaşi an, Balomireanu a întors efectiv spatele Unirii şi a fugit în Ţara Românească, de credinţă ortodoxă. Curtea vieneză şi, la insistenţele ei, şi Curia romană, în pofida unor diferenţe de vederi privind procedura, nu mai puteau fi abătute de la hotărârea irevocabilă de a-l înlătura din funcţie pe încăpăţânatul şi incomodul episcop. Revocarea excomunicării lui Aaron a reprezentat doar prima etapă a neutralizării lui Inochentie, următoarea şi cea dorită cu consecvenţă fiind demisia. Episcopul a încercat prin toate mijloacele să se opună presiunilor în acest sens. Pentru a o împăca pe regină a mers, în disperarea sa, atât de departe, încât a promis repetat (mai întâi în septembrie 1747, apoi în noiembrie 1750) să renunţe la orice activitate social-politică de îndată ce i se va asigura reîntoarcerea ca episcop în dieceza sa, fără însă a se dezice de revendicările româneşti formulate anterior. Degeaba însă. După tratative anevoioase şi îndelungate, pe care le temporiza cu încăpăţânare pentru a nu îşi pierde demnitatea episcopală şi pentru a-şi putea sluji poporul mai departe, în cele din urmă, istovit de nevoi şi dureri corporale, dar şi sufleteşti, a trebuit, în 1751, să accepte demisia în schimbul unei pensii modeste din veniturile episcopiei.

În cursul celor 17 ani pe care i-a mai petrecut în tristul său exil, nu l-au părăsit dorul de ţară şi grija pentru soarta poporului său, astfel încât nu s-a resemnat nici o clipă. Tatonările din 1756 şi 1762 de a se întoarce acasă pentru restul vieţii sale ca persoană particulară, respectiv din 1764, anul morţii lui Aaron (care i-a urmat în scaunul episcopal de la Blaj), de a obţine reinvestirea în funcţie, au rămas fără succes, chiar dacă a agitat din nou pericolul ce ameninţa Unirea religioasă şi care devenise între timp real. Atât pentru regină, cât şi pentru forurile guvernante ale Imperiului Habsburgic şi reprezentanţii stărilor privilegiate, revendicările naţionale neliniştitoare ale românilor, pentru care luptase episcopul, erau de neuitat. De aceea, aceştia nu şi-au îmbunat rigiditatea lor socială şi politică prin nici un strop de înţelegere şi nu au trecut cu vederea faptul că în ţară aceste revendicări aveau tot mai mulţi susţinători. Chiar şi pensia lui Inochentie, acordată pentru modesta lui întreţinere în exil, i-a fost plătită, deseori, cu mare întârziere şi printr-o procedură birocratică greoaie, vlădica fiind nevoit să se plângă mai cu seamă cancelarului Kaunitz.

Până la sfârşitul vieţii, Inochentie şi-a clamat nevinovăţia, convins fiind de caracterul drept al cauzei poporului său, ţinut într-o situaţie nedemnă prin

refuzarea drepturilor legitime în propria-i patrie. Exilului tragic i-a pus capăt moartea abia în anul 1768. Ţinând seama de unele surse noi, Inochentie, la data decesului, a avut vârsta de 68 şi nu de 76 de ani, cum s-a considerat înainte. În pofida dezamăgirilor pe care i le-a pricinuit nerespectarea promisiunilor social-politice faţă de românii uniţi şi dincolo de acuzaţiile adversarilor săi (şi, sub influenţa acestora, chiar ale unora care nu îi erau duşmani), el a rămas pe toată durata vieţii un adept sincer al Unirii cu Biserica Romană. Inochentie a pus însă Unirea religioasă în slujba ideii naţionale. Scopul luptei sale a fost fără îndoială drept, dar în alegerea mijloacelor, a momentelor prielnice şi în aprecierea posibilităţilor reale a comis şi greşeli, temperamentul coleric ducându-l, deseori, la decizii impulsive, imprudente, la afirmaţii exagerate şi contradictorii, uneori neîntemeiate. În lupta inegală, în cursul căreia s-au coalizat contra sa forţe copleşitoare în împrejurările date, a căror amploare o subestimase evident, el a trebuit să se recunoască învins. Dar ideile şi revendicările pentru care s-a luptat, puse în slujba unor necesităţi istorice, au găsit teren fertil încă în timpul vieţii sale, pentru ca, în cursul generaţiilor următoare, să aducă rod bogat, formând temelia programului naţional de emancipare a românilor din Transilvania.

■ **Inochentie Micu-Klein**, pictură, probabil la Viena, pe la începuturile păstoririi sale (Bârlea, **Biserica Română Unită...**, p. 43).

■ **Petru Pavel Aaron** (Bârlea, **ibid.**, p. 97).

■ **Maria Tereza**, gravură de J.E. Reinsperger, 1747 (după un portret de J.E. Liotard, 1744, cf. Guglia, II, p. 32).

■ **Kaunitz**, gravură (după un portret de Martin Meytens, cf. Guglia, II, p. 192).

■ **Benedict XIV** cu secretarul său de stat, cardinalul **Silvio Valenti Gonzaga**, pictură de G.P. Pannini (cf. Anton Haidacher, **Geschichte der Päpste in Bildern**, Heidelberg, [1965], p. 683).

■ **Clement XIII**, pictură de A.R. Mengs (cf. Haidacher, p. 695).

■ Cardinalul **Alessandro Albani**, pictură contemporană (cf. Haidacher, p. 701).

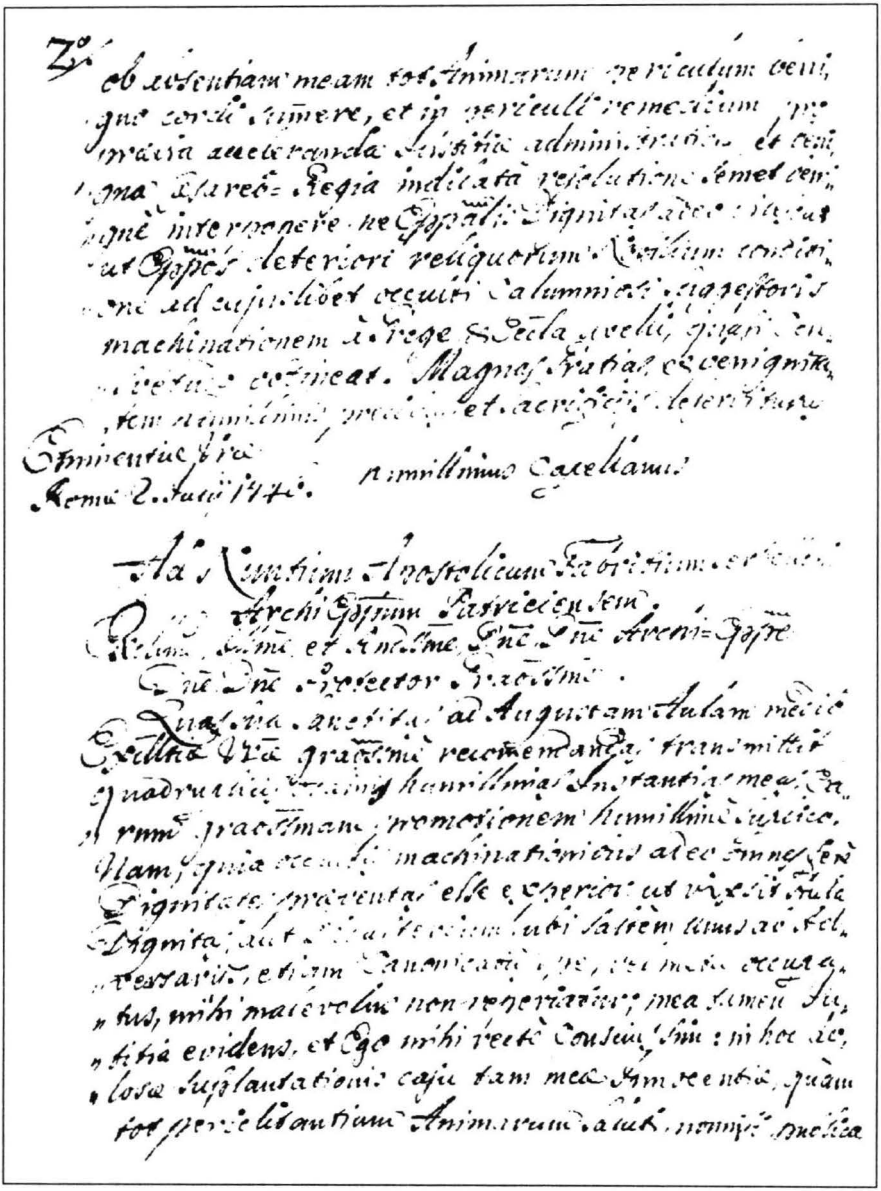

■ Facs. I: **Inochentie** către **Serbelloni**, Roma, 2 iulie 1746 (**Doc. 34**). Fragment.

ministrationem, alia etiam Eccl[æ] negotia gesserim, ad quæ erga Ap[ostol]icam Sacræ Nuntiaturæ Monitionem accedere debui. Jam verò ab his negotijs sine contemptu Ap[ostol]icæ monitionis recedere possum, quia Sacra Nuntiatura Jesuitis adhæret, hanc monitionem culpat, & me à reverentiali obedientia ipsô facto absolvit. Mea ergo culpa non est, quòd Sacræ Nuntiaturæ obedire debuerim; nec mea culpa est, quòd Jesuitam Legibus Hungaricis obedire nolit, & hac inobedientiâ Mandatorum Regiorum etiam honorificam executionem impediat.

Quod mihi incumbit, & Regiam etiam Conscientiam gravat, est animarum interitus. Ut itaque propter temporalium mihi, ut suprà allegavi, impositam curam, animas negligam non est coram Deo excusabile. Et quia majus Vinculum est Eppale cum Eccl[esi]a, quàm carnale matrimonium: nullaque ratio adsit propter quam Eccl[esi]am meam deseram.

Ea propter S[ua] C[æsarea] R[egia] Matti Vræ humillimè supplico, dignetur pro Ap[ostol]ica sua pietate, cassatis omnibus hactenus interventis controversijs, & exinde in futurum emergibilibus meis impetitionibus, cum Legali securitate me sedi Eppali, & Juribus meis restituere, ut sepositis temporalibus Eccl[esi]æ Juribus, animarum Curæ, & Pontificalibus præcisè præesse possim.

■ Facs. II: **Inochentie** către **Maria Tereza**, (Roma), 19 septembrie 1747 (**Doc. 103**). Fragment.

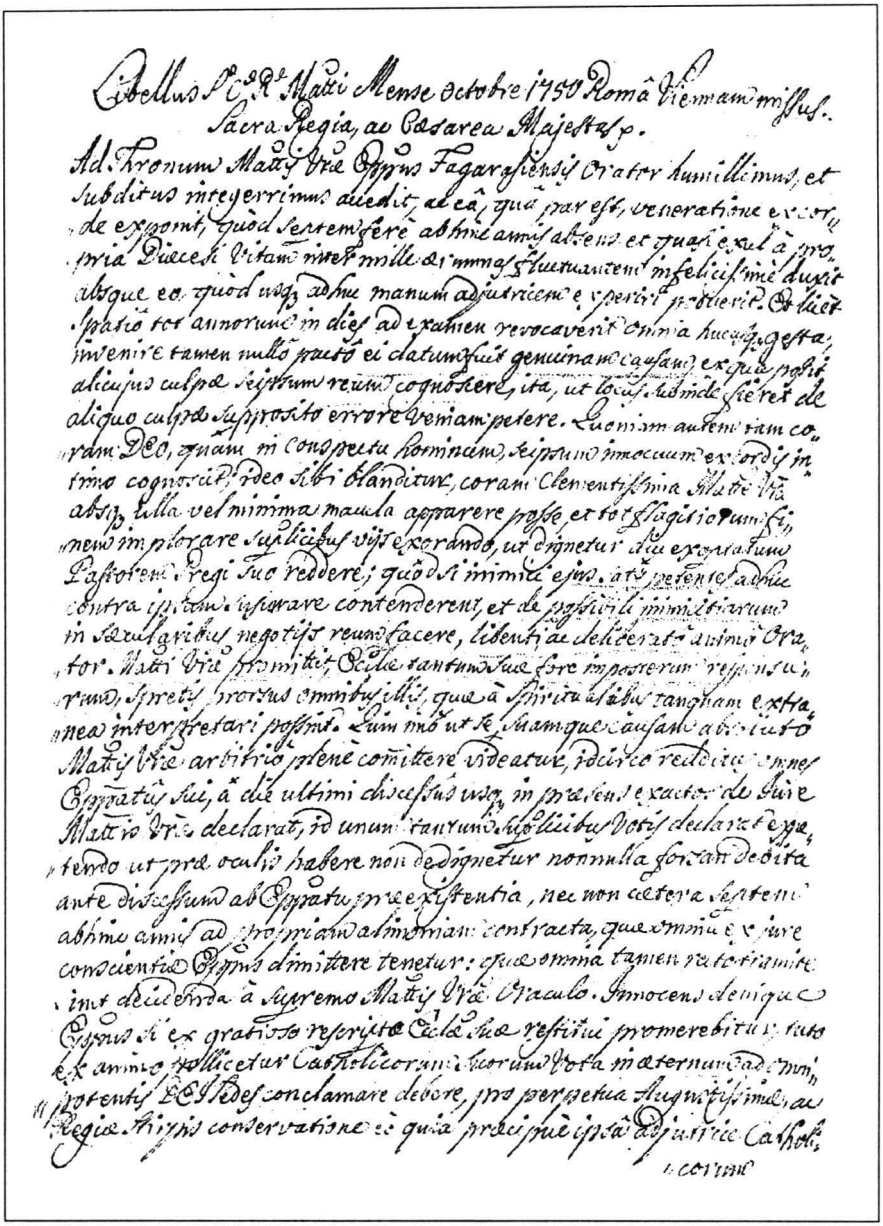

■ Facs. III: **Inochentie** către **Maria Tereza**, (Roma), octombrie 1750 (**Doc. 266**). Fragment.

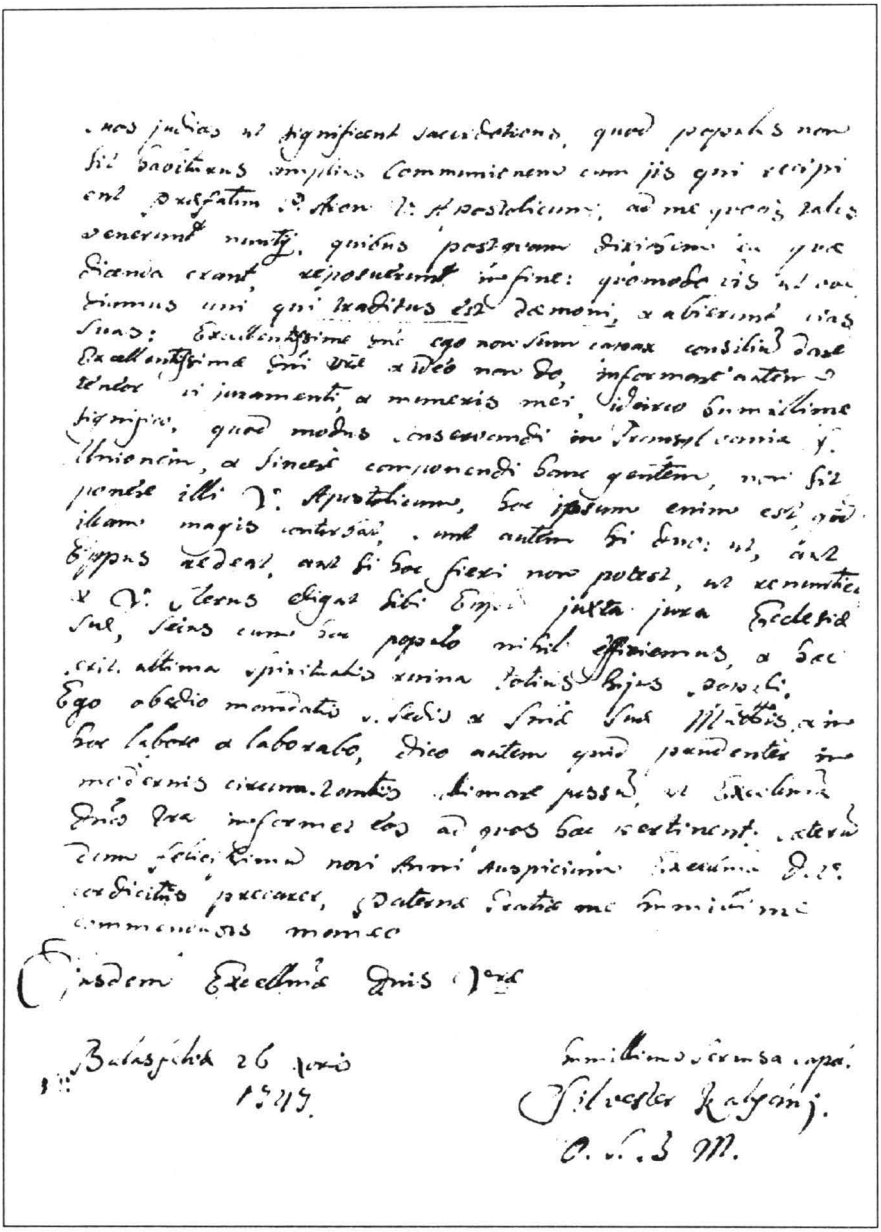

■ Facs. IV: **S. Caliani** către **Serbelloni**, Blaj, 26 decembrie 1747 (**Doc. 148**). Fragment.

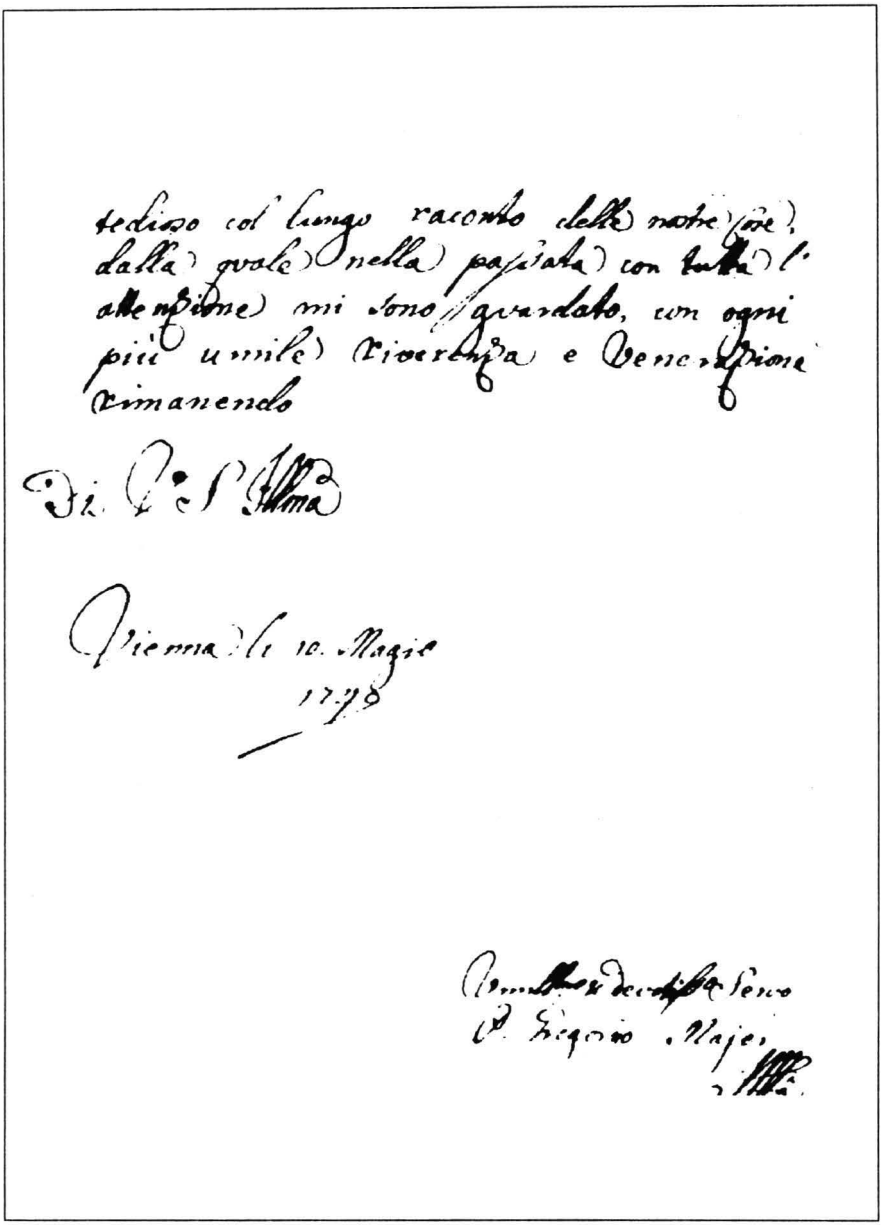

■ Facs. V: **Gr. Maior** către secretarul Propagandei Fide (**Lercari**), Viena, 10 mai 1749. Fragment. Fc. după APF, **Scritture riferite, Ungheria e Transilvania**, vol. 5, f. 356; publ. Dumitriu-Snagov, p. 166.

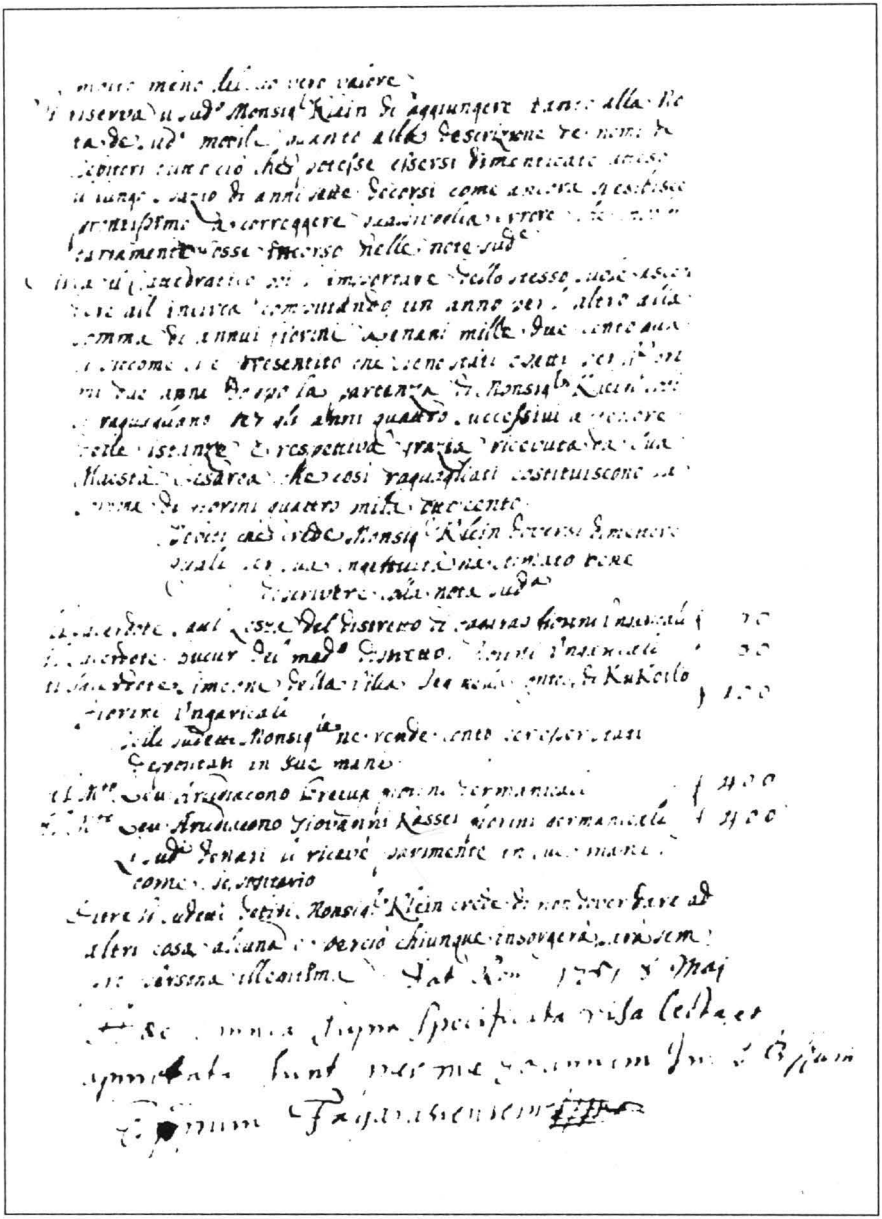

■ Facs. VI: Anexă la scrisoarea lui **Inochentie** către (**Uhlfeld**), 8 mai 1751 (**Doc. 281**). Fragment.

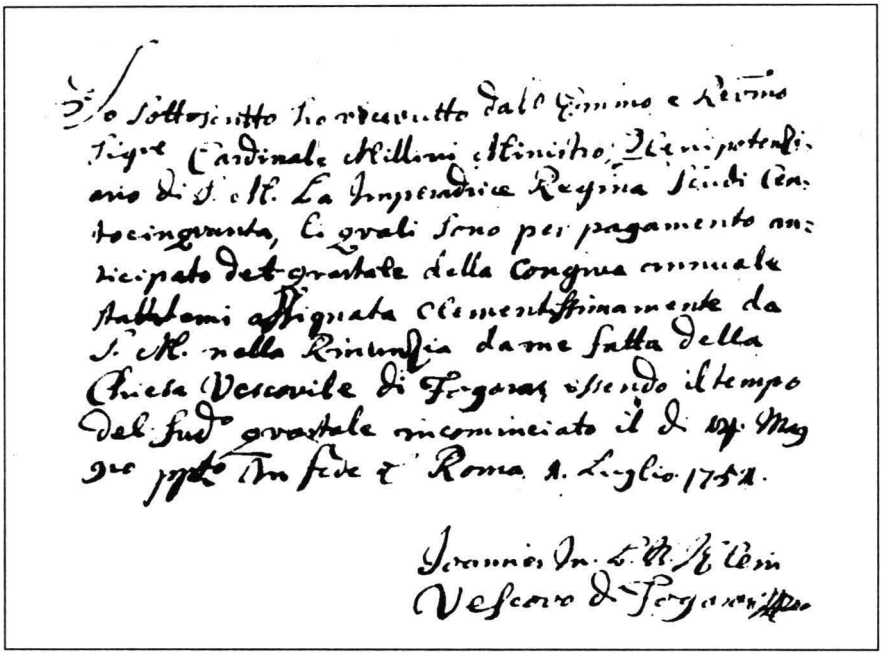

■ Facs. VII: **Inochentie** către **Millini**, Roma, 1 iulie 1751 (**Doc. 290**).

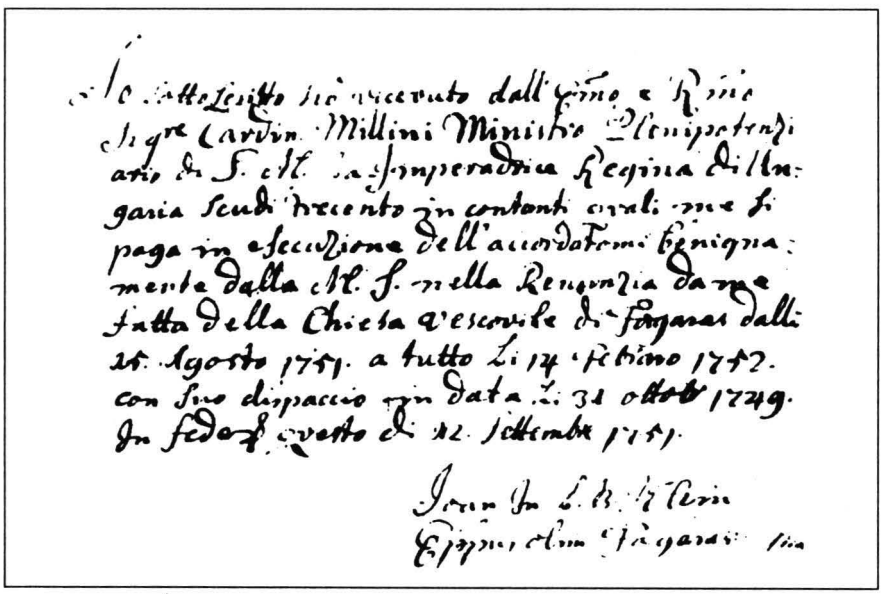

■ Facs. VIII: **Inochentie** către **Millini**, (Roma), 12 septembrie 1751 (**Doc. 294**).

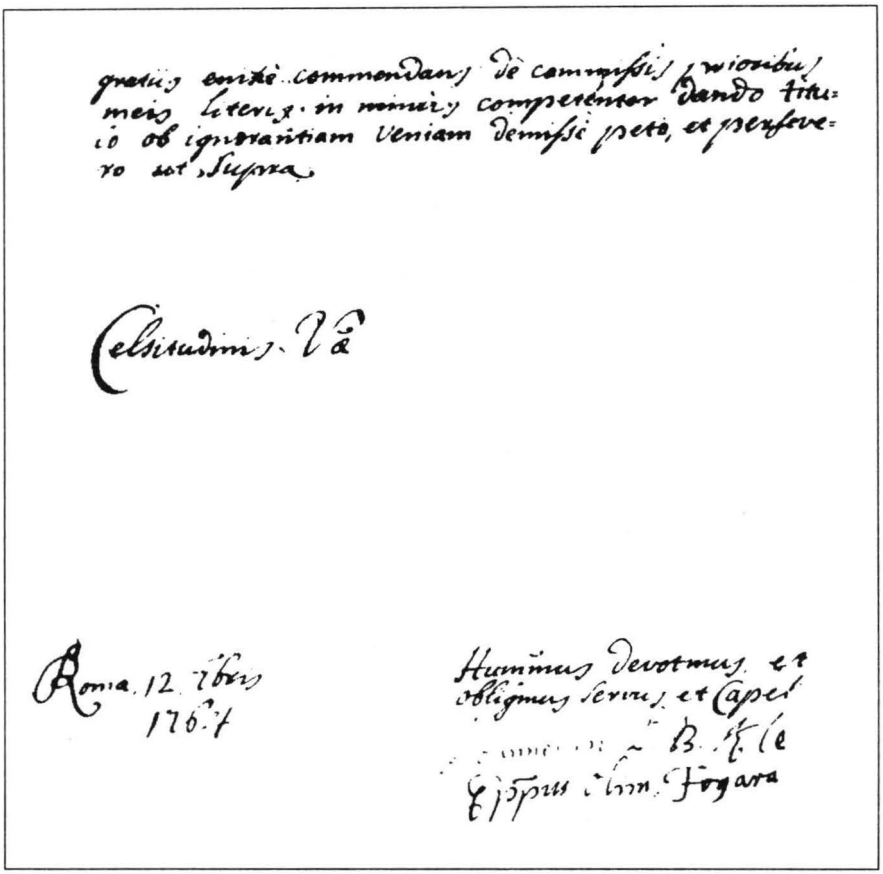

■ Facs. IX: **Inochentie** către (**Kaunitz**), Roma, 12 septembrie 1764 (**Doc. 336**). Fragment (orig.).

et Divinam Clementiam Celsitudinis Vestræ merita
in hac etiam urbe remunerare, et specialibus honoribus
decorare, precorque ex intimo corde, ut hæc nova
dignitas sit gradus ima scala ad immensa alias
prosperitates, et post longævam terque felicem in
hoc sæculo vitam, sit semen et pignus ad illam nun-
quam terminandam gloriam, quod Celsitudinem Ve-
stram exspectat in Cœlo. In quem finem non ces-
sabo Celsitudinis Vestræ memoriam in mei præ-
cibus, et sacrificiis facere, quibus me notis favo-
ribus, et gratiis eidem commendans de commissis
mihi muneribus meis literis in minus competenter
tando titulorum obsignorantiam veniam. demissi
neto, et persevero ut supra.

Celsitudinis Vræ etc Roma. 12. 7bris, 1764.

Ad quam etiam Celsissimum Principem

Ex benigna Celsitudinis Vestræ solicitudine emendandi errata, nec sic + 4
jamdudo, et aquarum excogitatas incommoditates; et me dicto modo
consolandi exortus. Desiderabilis, agnoscam manus Celsitudinis
Vestræ illustrissimæ, et excellentissimæ, quam integram
divinæ providæ pacis, et Christianam prosperitatem exoptamus
charitatem; his enim clavibus aperitur Regnum Cœlorum. Magna-
tibus, sine quo nos sperantis intuitu mei incommodis, gratia, ayo jens
passionum maxima; precorque Omnipotentem, ut in proximæ vene-
rentibus Natalitiis Divi nostri Jesu Christi humani generis Redempto-
ris Festivitatibus, nec non etiam anno, aliisque plurimis temporibus ad
vota evenia, successus, Celsitudinem Vræ faustis auspiciis, aperi-
tis sui thesauri, tot cumulet gratiis, et recreet benedictionibus; quot
mare natantes piscibus, terra omnifer floribus, cœlum sydus stellis, me-
diæque aves dignatur consolari faucibus, ut qui Dei servos solatur benefi-
ciis, et terrenis abundet bonis, et æternis remuneretur gaudiis. De
cætero, habeam Celsitudinem Vram qua me virum in sua gratia teneat,
nimis erit aliud, quam non suam meliori titulo acquisitum, et colla-
tam considerare. Ego enim qui semper dicentis Vræ protectione se

quanto temporale della nostra povera Missione, come ha fatto per lo passato anchora, e speriamo assaissimo sarebbe di grand vantaggio così al Clero, come al popolo. Il detto Bre stimasi si mostra d'immutar il vivere degl'Anacoreti, perche non inimita i fatti per de' medesimi: i quali non s'invaghivano delle grandezze, delle Dignità, delle Cariche, ma le sfuggivano a tutto potere. Segno è di non aver considerata l'Istoria Ecclisiastica, conciosiache ivi avrebbe mirato come un Milanese Monaco per non esser fatto Vescovo di Leopoli pregò Dio levarlo di questa vita, e fu esaudito. Come un'altro Solitario per non esser collocato nel Soglio d'Alessandria si tagliò un'orecchio, come un'altro per non salire al Soglio di Cesarea simulossi pubblicamente frenetico. Un S. Ambrogio che non fece, per non esser fatto Arcivescovo di Milano? Simulossi Crudele, Seppiò via. Mastichino quanto vogliono insiememente col suo buon Configliere Sacadati, quel detto di S. Paulo: qui Spiritum desiderat, bonum opus desiderat, che forsi nè uno nè altro lo capisce. Se non hanno letto l'homilia di S. Giovanni Crisostomo in quel testo, e se non l'han letto la leggano, e poi vedranno che vuol dire quel bonum opus. E di più si leggeranno i libri de Sacerdotio del medesimo Santo.

La stimatissima sua lettera data li 25 Settembre, vecchio stile, colla quale V.S. Rma s'è degnata onorarmi della risposta alle due mie, m'è stata ricapitata; ma per ora non volendo attediarla davvantaggio, non dico altro, se non baciandole le mani, mi dedico

Di V.S. Rma

Umilissimo Servidore.
Giovanni Klein [illegible] à

Roma, 10. Novembre 1764

■ Facs. XI: **Ioan Micu-Klein** către **Gr. Maior**, Roma, 10 noiembrie 1764 (**Doc. 340**). Fragment.

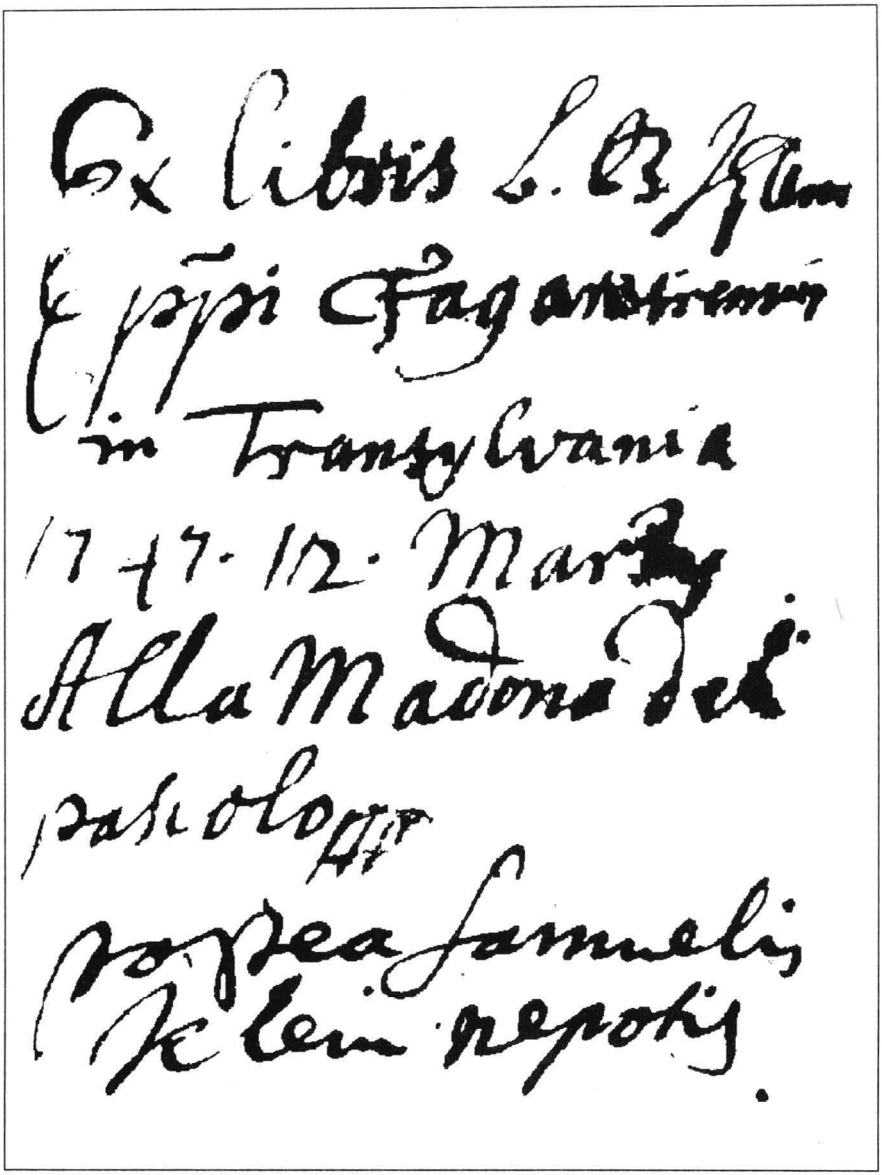

■ Facs. XII: Însemnare (autogr.) a lui **Inochentie** pe o carte, (Roma), 12 martie 1747 (cf. **Doc. 139**, n. 46).

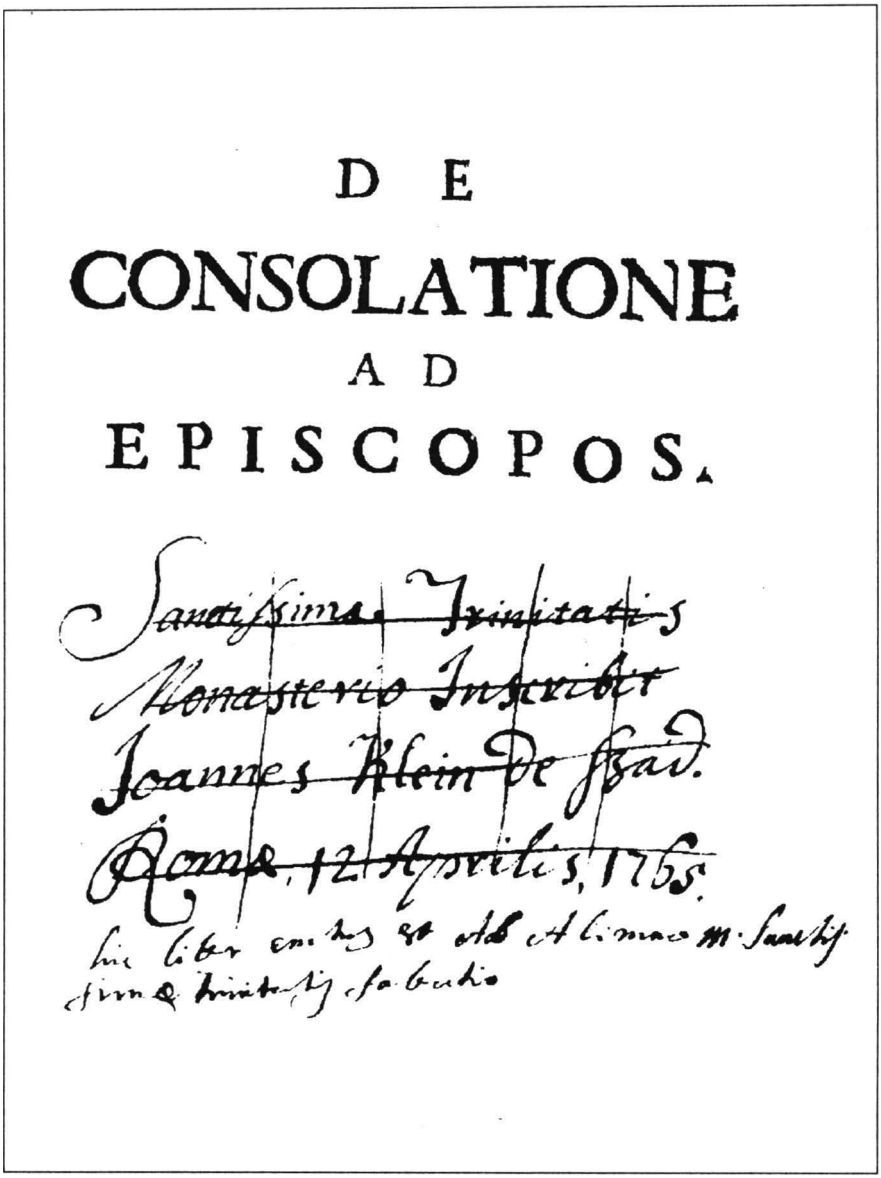
D E
CONSOLATIONE
A D
EPISCOPOS.

Sanctissimæ Trinitatis
Monasterio Inscribit
Joannes Klein de Ssad.
Romæ, 12 Aprilis, 1765.

■ Facs. XIII: Însemnare (ştearsă cu linii) a lui **Ioan Micu-Klein** pe o carte, Roma, 12 aprilie 1765 (cf. studiul, Cap. VII).

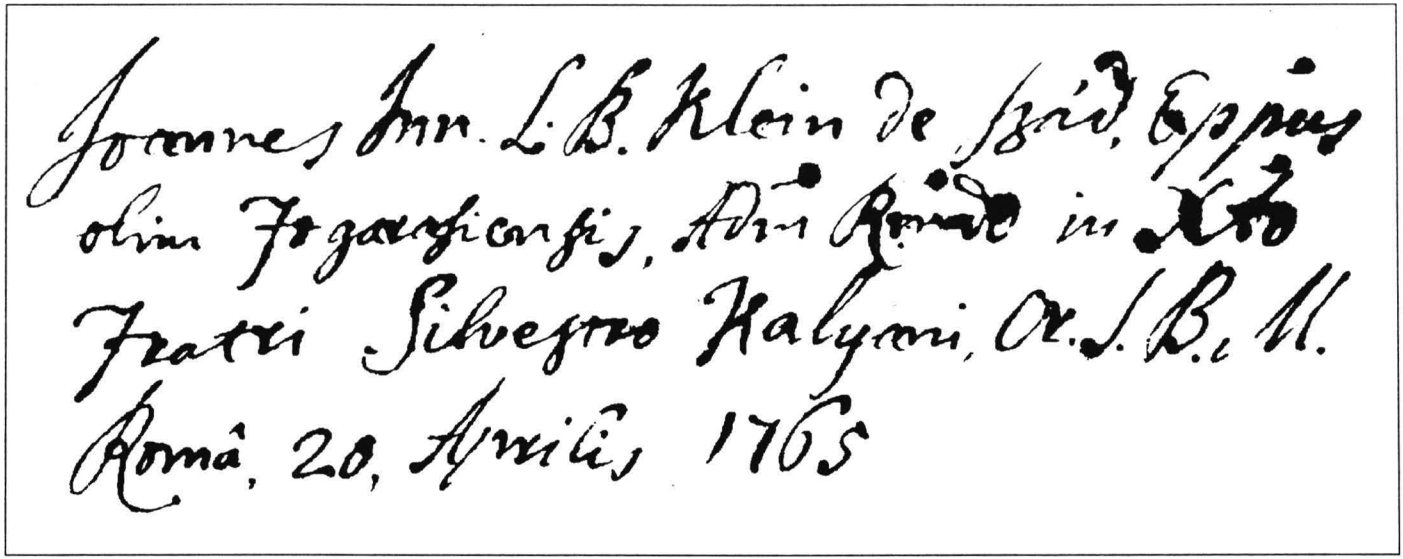
Joannes Inn. L. B. Klein de Szrid. Epus
olim Fogarasiensis, Adm Rom in Xto
Fratri Silvestro Halyensi, Or. S. B. M.
Romæ, 20, Aprilis, 1765

■ Facs. XIV: Însemnare a lui **Inochentie** (dar din mâna lui **Ioan Micu-Klein**) pe o carte, Roma, 20 aprilie 1765 (cf. studiul, cap. VII).

Cuprins

Cuvânt de mulţumire şi binecuvântare V
Istoricul Franciscu Pall şi exilul lui Inochentie Micu VII
Prefaţă XIX
Arhive şi manuscrise XXI
Bibliografie XXIII
Introducere 3
Capitolul I 14
Capitolul II 31
Capitolul III 54
Capitolul IV 78
Capitolul V 109
Capitolul VI 148
Capitolul VII 189
Concluzii 238
Portrete şi facsimile 243

Centrul de Studii Transilvane

Cuvintele lui Inocenţiu Micu-Klein, dintr-o cunoscută şi mereu citată epistolă, care a plăcut atât de mult lui Blaga, – „nu poţi învia cu adevărat decât în pământul patriei" –, rămân cea mai mişcătoare profesiune de credinţă a unui patriot din întreaga literatură epistolară românească.

† LUCIAN MUREŞAN
Arhiepiscop şi Mitropolit
al Bisericii Române Unite cu Roma, Greco-Catolică

ISBN 973-577-104-7